

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE HIZLI KENTLEŞME SÜRECİNDE KÖYLERDE
YAŞANAN TOPLUMSAL/MEKÂNSAL DEĞİŞİMİN YÖNÜ: BATMAN
TİLMERÇ KÖYÜ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra EDİS

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Handan AKYİĞİT

Ortak Danışman : Doç. Dr. Emrullah TÜRK

HAZİRAN - 2021

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE HIZLI KENTLEŞME SÜRECİNDE
KÖYLERDE YAŞANAN TOPLUMSAL/MEKÂNSAL
DEĞİŞİMİN YÖNÜ: BATMAN TİLMERÇ KÖYÜ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra EDİS

Enstitü Dalı Anabilim: Sosyoloji

“Bu tez sınavı 14/06/2021 tarihinde online olarak yapılmış olup aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Aydın AKTAY	Başarılı
Doç. Dr. Emrullah TÜRK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Handan AKYIĞIT	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Adem BÖLÜKBAŞI	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Meryem SERDAR	Başarılı

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C.		Sayfa : 1/1
	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ		
	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ		
	TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU		
Öğrencinin			
Adı Soyadı	:	Kübra EDİS	
Öğrenci Numarası	:	Y176013007	
Enstitü Anabilim Dalı	:	Sosyoloji	
Enstitü Bilim Dalı	:	Sosyoloji	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS	☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	TÜRKİYE'DE HIZLI KENTLEŞME SÜRECİNDE KÖYLERDE YAŞANAN TOPLUMSAL/MEKÂNSAL DEĞİŞİMİN YÖNÜ: BATMAN TİLMERÇ KÖYÜ ÖRNEĞİ	
Benzerlik Oranı	:	%7	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,			
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir inihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.			
			14/06/2021 İmza
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafınca yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere adresine@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.			
Bilgilerinize arz ederim.			
			14/06/2021 İmza
Uygundur			
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Handan AKYİĞİT			
Tarih: 14/06/2021			
İmza:			
☐ KABUL EDİLMİŞTİR		Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	
☐ REDDEDİLMİŞTİR			
EYK Tarih ve No:			

ÖNSÖZ

Heyecanla yazmayı beklediğim ve nihayetinde bitirmiş olduğum bu tez çalışmasının bu aşamaya gelmesinde değerli bilgileri, katkıları, maddi ve manevi destekleri olan değerli insanları bu önsözde anmak benim için onur ve gurur verici bir duygudur.

Öncelikle çalışma süresince bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, bu çalışmanın ortaya çıkmasında değerli katkıları olan tez danışman hocalarım; Sakarya Üniversitesinden Dr. Öğr. Üyesi Handan Akyiğit'e ve aynı zamanda sosyoloji kariyerim süresince beni destekleyen, teşvik eden ve bu tez çalışmasında ortak danışmanım olma duygusunu paylaştığım Batman Üniversitesinden Doç. Dr. Emrullah Türk'e teşekkürlerimi borç bilirim. Lisans dönemim süresince değerli bilgilerinden faydalandığım ve halende faydalanmaya devam ettiğim hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Hakkı Ertan ve Dr. Öğr. Üyesi Faruk Bartan'a da ayrıca minnettarım.

Bu tez çalışmasının saha araştırması kısmında elde edilen veriler bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük önem taşımıştır. Saha araştırması sürecinde gerek yardımları, misafirperverlikleri gerekse de aktarmış oldukları bilgilerle çalışmamda katkı sağlayan başta mahalle muhtarı Ekrem Beydüz olmak üzere, Hatun Hanım, Zozan Hanım, Aslı Hanım ve tüm köy halkına teşekkürlerimi iletirim.

Çalışmamın bitmesini dört gözle bekleyen ve bu süre zarfında güzel dileklerini eksik etmeyen değerli büyüklerim anneannem Cemile Ünal, babaannem Hasine Edis'e ve her ne kadar şuan hayatta olmasa da yaşamı süresince ilim yolunda ilerlememde büyük desteği olan dedem Cemil Edis'e minnet ve şükranlarımı sunarım. Bu yolla, tüm bu çalışma süresince manevi desteklerini eksik etmeyen meslektaşlarım Amine İmret, Leyla Aktağ ve Medya Türk'e ve bu süreçte yanımda olan tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak tüm eğitim hayatım sürecinde hep arkamda duran her koşulda maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen başta annem ve babam olmak üzere ailemin geri kalan üyelerine çok şey borçluyum. Bitirmiş olduğum bu çalışmayı eğitim hayatımda bu aşamaya gelmemde en büyük katkısı olan canım annem ve babama ithaf ediyorum.

Kübra EDİS
14/06/2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
HARİTA LİSTESİ.....	iv
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	12
1.1.Kent.....	12
1.2.Kentleşme.....	18
1.3.Kentlileşme.....	22
1.4.Kır, Köy ve Mahalle.....	29
1.5.Kuramsal Çerçeve.....	32
1.5.1.Klasik Sosyolojide Kent Kuramları.....	32
1.5.2.Simmel Sosyolojisi ve Kent.....	37
1.5.3.Chicago Okulu ve “Ekolojik” Kent.....	38
1.5.4.Neo-Marksist Kuram ve Kent.....	47
BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE HIZLI KENTLEŞME SÜRECİNDE KÖYLER.....	59
2.1. Türkiye’de Kentleşme.....	59
2.1.1.Türkiye’ye Özgü Kentleşme Nedenleri ve Türkiye’de Kentleşme Sorunları.....	59
2.1.2.Türkiye’de Hızlı Kentleşme Sürecinde Köylerde Yaşanan Toplumsal ve Mekânsal Değişme.....	79
2.2. Köy ve Kent Bağlamında Batman.....	91
2.2.1.Batman’ın Tarihçesi.....	91
2.2.2.Batman’ın Kentleşmesi.....	92
2.2.3.Tilmerç Köyü’nden Tilmerç Mahallesi’ne.....	102
BÖLÜM 3: METODOLOJİ, BULGULAR VE YORUM.....	107
3.1.Araştırmanın Yöntemi.....	107
3.1.1.Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Aracı.....	107
3.1.2.Araştırmanın Veri Analiz Süreci.....	109

3.1.3.Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	110
3.2. Bulgular ve Yorum.....	110
3.2.1.Araştırmaya Katılan Katılımcıların Genel Özellikleri.....	111
3.2.2.Tilmerç Köyü'nün Kente Bağlanma Sürecine “Yerli Köy Halkı”nın Bakışı.....	115
3.2.3.“Eski Köylü” “Yeni Mahalle Halkı”nın Kentleşmeye Yaklaşımı.....	118
3.2.4.Köy ve Kentte Gündelik Yaşam.....	127
3.2.5.Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yaşamda Değişim.....	131
3.2.6.Köy Mekânının Dönüşümü.....	148
3.2.7.Kentleşmenin Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	159
3.2.8.Yaşanılan Bölge ve Yerleşim Alanın Sorunları.....	162
3.2.9.Köydeki Mekânsal Dönüşümün Bellek Üzerindeki Yansımaları.....	164
3.2.10.Kentle Bütünleşme/Bütünleşememe.....	169
SONUÇ.....	178
KAYNAKÇA.....	194
EKLER.....	204
ÖZGEÇMİŞ.....	209

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
İBBS	: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması
MTA	: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜPRAŞ	: Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi
ZBK	: Zonguldak, Bartın, Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Batman'ın Şehirsel Fonksiyon Alanları.....	99
---	----

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1 : Tilmerç Köyü'nün Genel Görünümü (2010).....	204
Fotoğraf 2 : Tilmerç Tarım Arazisi.....	204
Fotoğraf 3 : Tilmerç Köyü Genel Görünümü.....	205
Fotoğraf 4 : Tilmerç Köy Kahvesi.....	205
Fotoğraf 5 : Tilmerçte Geleneksel Kışlık Hazırlıkları.....	206
Fotoğraf 6 : Tilmerç'in Eski Bir Görünümü.....	206
Fotoğraf 7 : Tilmerçte Tokilerle Başlayan Yapılaşma.....	207
Fotoğraf 8 : Kentle Birleşen Tilmerç.....	207
Fotoğraf 9 : Sanayileşme ile Doğan Batman Kenti.....	208
Fotoğraf 10 : Batman'ın Genel Görünümü.....	208

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Yıllara Göre Kent-Kır Nüfusu ve Değişim Oranları (1927-2020).....	63
Tablo 2: Yıllar İtibariyle Nüfus Miktarı.....	95
Tablo 3: Türkiye ve Batman’ın Yıllar İtibariyle Kentleşme Oranındaki Değişimler (%).....	100
Tablo 4: Yıllar İtibariyle Batman İlinin Nüfus Değişimi.....	101
Tablo 5: Katılımcıların Genel Özellikleri.....	112
Tablo 6: Kavram, Paradigma ve Referanslar.....	191

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Türkiye’de Hızlı Kentleşme Sürecinde Köylere Yaşanan Toplumsal/ Mekânsal Değişimin Yönü: Batman Tilmerç Köyü Örneği			
Tezin Yazarı: Kübra Edis		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Handan Akyiğit	
Kabul Tarihi : 14.06.2021		Sayfa Sayısı: xiii(ön bölüm)+203(tez)+6(ek)	
Anabilim Dalı: Sosyoloji			
<p>Türkiye’de özellikle 1950’lerden sonra “hızlı kentleşme” sonrasında yaşanan köylerin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmesi sürecini anlamak ve bu süreci yaşayan insanların kendilerini toplumsal uzamın neresinde ve nasıl hissettikleri, yaşantılarını ve bu yaşantıyı anlamlandırma biçimlerine ilişkin düşünceleri ve pratikleri önemlidir. Bu araştırma, daha önce kent merkezinden uzak bir köy yerleşim yeri olan Batman iline bağlı Tilmerç Köyü’nün hızlı kentleşme sonrasında kent merkezine yaklaşması sonucu Tilmerç Mahallesi olarak kentle birleşmesiyle iki yaşam tarzı (köylü-kentli) arasında kalan bireylerin yaşamlarında nasıl bir değişim (sosyal, kültürel, ekonomik) yaşandığını konu edinmektedir. Bu süreci deneyimleyen insanlar, bu süreci nasıl anlamlandırmaktadırlar ve bu sürece nasıl tepki vermektelerdir? Maddi bir değişimin ötesinde, bu insanların çevreleriyle (aile, akrabalık, komşuluk vd.) kurdukları ilişkilerin kültürel temellerinde ne gibi değişiklikler meydana gelmiştir? Sermayelerin (ekonomik, kültürel, sosyal) farklı dağıldığı köy ve kentlerde “yerli köy halkının” “mahalle sakinine” dönüşmesinin niteliği nedir? Sorularına yanıt aramak bu tez çalışmasının konusu bağlamında temel amaçlarını kapsamaktadır. Aynı zamanda da daha önce köy statüsünde olan Tilmerç Mahallesi’nin kente eklenme süreci ve bu süreç ve sonrası köy yerleşim mekânında nasıl bir dönüşüm yaşandığını sosyolojik bakış açısıyla ele alan bu çalışma nitel araştırma yöntemi kapsamında derinlemesine mülakat tekniğine dayalı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formuyla gerçekleştirilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Kültürel Dönüşüm, Hızlı Kentleşme, Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme, Yerde Kentleşen Köy			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree ☒	Ph.D. ☐
Title of Thesis: The Direction Of Communal/Spatial Change Happened in Villages in the Process of Rapid Urbanisation in Turkey: A Sample Of Batman Tilmerç Village.	
Author of Thesis : Kübra Edis	Supervisor: Assist. Prof. Handan Akyiğit
Accepted Date: 14.06.2021	Number of Pages : xiii(pre text) +203(main body) +6 (app.)
Department: Sociology	
<p>It is important to understand the process of transforming villages into neighbourhoods joined to urban areas with rapid urbanisation hitting the social landscape of Turkey particularly after 1950 and ideas and practices related to how such rapid structural and cultural changes are witnessed and felt by the inhabitants of such rapidly urbanising areas. This research aims to discuss what kind of a change (social, cultural, economic) happened in the lives of people who are between the two lifestyles (peasant-urbanite) when Tilmerç Village, which was previously a remote village settlement in the city of Batman, approached the city center after the rapid urbanization and merged with the city. To find answers to the questions in the context of the subject of this thesis like “How do people who experienced this process interpret this process and how do they react to this process?”, “What kind of changes have occurred in the cultural foundation of these people’s relationships they constituted (family, relatives, neighbourliness etc.) beyond material change?”, “What is the qualification of the transformation of local peasants into neighbourhood residents in villages and cities where funds (economic, cultural, social) are distributed differently?” covers the main objectives. At the same time this study which discusses the Tilmerç Village that was also previously in the village status, its process of being connected to the city and what kind of a transformation the village’s settlement went through in during and after this process from a sociological aspect has been carried out within the scope of qualitative research based on in depth interview technique with a semi-structured interview form.</p>	
Keywords: Cultural Change, Rapid Urbanisation, Social Structure, Social Change, Urbanising Villages in situ	

GİRİŞ

Türkiye’de özellikle 1950 yılından sonra yaşanmakta olan “hızlı kentleşme” sonrasında köyler, mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenme süreci yaşamaktadır. Bu süreçle birlikte insanoğlunun en eski yerleşim alanlarından biri olan köyler tüzel kişiliğini kaybederek kentlerin birer parçası haline getirilmektedir (Eldem, 2015: 42). Bu durum beraberinde sermayenin (sosyal, ekonomik, kültürel) kentlerden farklı dağıldığı köylerin büyük bir toplumsal ve mekânsal değişimle karşı karşıya kalmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla günümüzde hızlı kentleşme süreciyle beraber köylerin ve köy nüfusunun giderek azal(tıl)ması, köylerde yaşanan toplumsal ve mekânsal değişimi anlayabilmek için temelinde yatan Türkiye’nin kentleşme süreci, kentleşme politikaları ve kırsal alana yönelik yaklaşımı ve politikaları durumsal, ideolojik ve sosyal faktörler olarak incelenmesini gerektirmektedir.

1950’li yıllara kadar Türkiye köy toplumu özelliği taşıyan bir ülke iken sonrasında kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yoğun göç hareketleriyle kentsel alanlara yığılan nüfus sonucunda Türkiye “hızlı kentleşme” sürecine girmiş ve ilerleyen yıllarda köy toplumu görünümünden kent toplumu görünümüne geçmiştir. Her ne kadar bu süreç ve beraberinde yaşanan değişim büyük oranda sanayi devrimi sonrasında kırsal alanlarda yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal vb etkenlerden kaynaklansa da kent ve köy arasındaki ilişkilerin bu sürecin “19. yüzyılda Osmanlı’nın modernleşme süreciyle başladığı” bilinmektedir (Özensel, 2015: 21). Modernleşme sürecinde gelişebilmenin, ilerleyebilmenin, çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkabilmenin önündeki engel olarak köylüler görülmektedir. Köyler gelişebildiği, köylüler ise eğitilebildiği ölçüde toplum modernleşebilecek ve çağdaşlaşabilecektir. Bu da “ancak kentli bir toplum var edildiği takdirde” gerçekleşebilecektir. Bu ideal Cumhuriyet döneminde ivme kazanmış ve devletin politikalarıyla desteklenmiştir (Türk, 2020a: 51). Dolayısıyla Türkiye’nin kentleşme sürecinde ve sonrasında yaşanan toplumsal değişim üzerinde devletin benimsediği politikaların da etkisi bulunmaktadır.

Osmanlı’nın modernleşme döneminde benimsenen kentleşme idealinin Cumhuriyet döneminde devlet politikası olarak benimsenmesiyle birlikte ve 1950’li yıllarda etkisinin görüldüğü Sanayi Devrimi sonucunda kırsal alanlarda yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel vb. değişimler beraberinde kentsel alanlara doğru yoğun göç

hareketlerini meydana getirmiştir. Fakat bu süreç sanayileşmiş Batı toplumlarında daha erken gerçekleşmiş ve sanayileşmeyle paralel bir şekilde kalkınmayla yürütülmüştür. Bu sebeple kentleşme süreci Batı toplumlarında daha az sorunlu bir şekilde gerçekleşmiştir (Keleş, 1997: 22). Türkiye’de ise kentleşme sürecinin sanayileşmeyle paralel bir şekilde ilerle(tile)memesi, kentleşmenin sanayileşmenin gerisinde kalması, kırsal ve kentsel alanlarda pek çok sorun meydana getirmiştir. Kırsal alanlardan kentsel alanlara yığılan nüfus kentlerde işsizlik, konut sorunu, gecekondulaşma, kentsel alanlarla bütünleşme ve uyum sorunları gibi pek çok sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye’nin kentleşme sürecinde köy alanlarından kentsel alanlara doğru yaşanan göçler, toplumsal yapıda büyük bir değişimi meydana getirmiştir. Bu süreçte köy ve kentlerde yaşanan sorunlar için kırsal alanları kalkındırarak köylülerin kırsalda istihdamının sağlanması, köy ve kentler arasında bir denge oluşturarak köylerden kentlere yönelik göçleri durdurmak gibi geçmişten beridir çeşitli politika ve çalışmalar gerçekleştirilse de bugün gelinen noktada köyler istenilen düzeye ulaşamamıştır (Özensel, 2015: 53-54; Nerse, 2014: 170). Günümüzde ise hızlı kentleşmeyle, köyler artık şehirlerde ve büyükşehirlerde farklı kanun kapsamında mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmekte ve “çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek isteyen, altyapı gibi ihtiyaca bağlı sorunlarını çözmek isteyen kırsal yerleşmeler ‘kent gibi olma’ durumu ile karşı karşıya” kalmaktadır (Çilingir ve Görgün, 2018: 141). Bu süreç ya kentlerin hızla büyütülerek daha önceden kent merkezinden uzak köy yerleşim alanlarına yaklaştırılmasıyla ya da 2013 yılında 6360 sayılı Büyükşehir Yasasında¹ alınan kararla büyükşehirlerin içerisindeki köylerin mahalleye dönüştürülmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bu yönüyle günümüzdeki köyler mahalleye dönüştürülerek **“yerinde kentleştirilmeye”**² çalışılmaktadır. Fakat köylerin günümüzde hızla

---

¹ 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası, Türkiye’de 6 Aralık 2012 yılında yürürlüğe girmiş ve 22 Mart 2013 yılında yapılan değişiklikle son halini almıştır. Yasa sonrası Türkiye’de 16 olan büyükşehir sayısı 30’a yükselmiş ve büyükşehir belediyelerinin yetki ve planlama sınırları il mülki sınırı olmuştur. Yasa çerçevesinde büyükşehir belediyeleri sınırları içerisindeki köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalle statüsüne dönüştürülmüştür. Yasa öncesi Türkiye nüfusunun yaklaşık %22.7’si köylerde yaşarken sonrası ise, %8.7’si köylerde yaşar duruma gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de uygulamaya konulan 6360 sayılı yasa büyükşehirlerde büyük bir değişimi meydana getirmekle beraber kent ve kırsalın yeniden bütüncül bir şekilde kırsalın ise kırsalın özgü yaklaşımlarla incelenmesini gerektirmektedir. Çünkü 6360 sayılı yasa hem kent hem de kırsal üzerinde sosyal, kültürel, ekonomik, hukuksal, mekânsal etkileri beraberinde getirecek/getirmekte olan bir yasa olma niteliği taşımaktadır (Görgün ve Yörür, 2017: 11).

² Bu çalışmada çalışmanın ilerleyen bölümlerinde özellikle 3. bölümde saha araştırmasından elde edilen bulgular aracılığıyla “yerinde kentleştirilme” kavramıyla henüz büyükşehir statüsü kazanmamış fakat ilerde büyükşehir olarak düşünülen kentlerden biri olan Batman’ın, hızlı kentleşme süreciyle beraber hızla

mahalleye dönüştürülerek “**yerinde kentleştirilmeye**” çalışılması beraberinde pek çok sorunu gündeme getirmektedir. Sermayelerinin kentlerden farklı dağıldığı köylerin kalkındırılmaktan çok kentlere benzetilmeye çalışılması, köy arazilerinin imara açılması, ülkenin ve köylülerin ekonomik gelirlerine katkı sağlayan tarım ve hayvancılığın önemli bir sorun haline gelmesi, yerli köy halkının kentle bütünleşme ve uyum sağlama gibi sorunları köylerin mahalleye dönüştürülmesinde önemle üzerinde durulması gereken konuları oluşturmaktadır.

Türkiye’de sanayi devrimi sonrası dönemde kentsel ve kırsal alanda yaşanan değişimler ve bu değişimler sonucunda yaşanan sorunlara yönelik gerçekleştirilen çalışma ve politikalarla gelinen noktada günümüz literatüründe kent, köy ve kır kavramlarının yeniden tanımlanma ihtiyacı veya yeniden tanımlanmanın gerekli olup olmadığına yönelik görüşler ve tartışmalar mevcuttur. Dolayısıyla Türkiye’de hızlı kentleşme sürecinde köylerde yaşanan toplumsal ve mekânsal değişimi anlayabilmek için kent, köy, kır kavramlarının analizinin yapılması çalışma açısından önemlidir. Bu açıdan çalışmanın birinci bölümünde bir yandan kent, köy, kır kavramlarının tanımları yapılmış diğer yandan da güncel literatürde bu kavramların tanımlarına yönelik yeni yaklaşımlar ve tartışmalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Sosyolojik olarak bir toplumda yaşanan değişimin toplum ve birey üzerindeki etkilerini araştırırken bu değişime sebep olan veya değişimi hızlandıran faktörler, değişimin meydana gelmesinde izlenen yol ve yöntemler, benimsenen politika ve çalışmalar, gelişen süreç göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü değişim, doğal- kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olduğu gibi bireylerin amaçlı etkinliklerinin sonucu olarak da gerçekleşebilmektedir (Tezcan, 1984: 15). Bu yönüyle toplumsal değişimin incelenmesinde bu iki etkenin göz önünde bulundurulması sürecin anlaşılıp kavranmasında yol gösterici olabilmektedir. Dolayısıyla bu tez çalışmasının ikinci bölümünde Türkiye’de hızlı kentleşme sürecinde köylerin hızla kente eklenme sürecini

---

büyüyerek daha önceden kent merkezinden uzak köy yerleşim yeri olan Tilmerç Köyü’ne (aynı zamanda bağlı olduğu kentin kent olma tarihinden daha eski bir geçmişe sahip olan köyü) yaklaşması sonucu köyün mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenme süreci ve sonrası sosyolojik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu çalışmada köyün mekânsal ve toplumsal değişiminin incelenmesinin yanı sıra bu süreci deneyimleyen “yerli köy halkı”nın bu sürece yönelik yaklaşımları, süreci nasıl değerlendirdikleri, kendilerinin toplumsal uzamın neresinde ve nasıl hissettikleri gibi mekânsal ve toplumsal değişimin yanı sıra sosyo-bilişsel süreçler de “yerinde kentleştirilme” kavramına bağlı temellendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Böylelikle Türkiye’de kentleşme sürecini betimleyebilecek yeni bir kavramın ontolojik bağlamının temelleri atılmaya çalışılmıştır.

anlayabilmek ve bu süreçte kırsal alanda yaşanan değişimleri açıklayabilmek için Türkiye'nin kentleşme serüveni, deneyimi, kentleşme sürecinde gerçekleştirilen politikalar açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, özelde Batman'ın kısa bir tarihi, kentleşme süreci, deneyimi ve Tilmerç Köyü'nün tarihçesi, kente bağlanma süreci ve sonrası açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, öncelikli olarak bu çalışma kapsamında kullanılan araştırma yöntemine ve benimsenen yaklaşımlara dair bilgilere yer verilmiştir. Tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve sosyo-bilişsel (kognitif) yaklaşım benimsenmiştir. Çalışma süresince sahada elde edilen verilerin analiz edilmesinde ise betimsel analiz uygulanmıştır. Saha araştırması sürecinde yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde, alana dair okumalar ve saha araştırması sürecinde elde edilen veri ve gözlemlerle, ulaşılan sonuçlara yer verilmiş ve bu sonuçlar çerçevesinde öneriler açıklanmıştır.

Araştırmanın Konusu

Köy ve kent hayatı farklı yaşam tarzına sahip yerleşim alanlarıdır. Bu iki farklı yerleşim alanlarında hayatlarını idame eden bireylerin sosyal ilişkileri yürütme biçimleri, ekonomik kazançlarını sağlama şekli, dini tutumları, gelenek ve göreneklere bağlılık düzeyi gibi özellikler farklılık göstermektedir. Örneğin, köylerde yaşayan bireyler ekonomik gelirlerini tarıma dayalı topraktan elde ederken kentlerde yaşayan bireyler birbirinden farklı uzmanlaşmış meslek gruplarından karşılamaktadır. Aynı zamanda köylerde yaşayan bireylerin birlikte yaşama duygusu kentlerde yerini bireysel yaşama bırakmaktadır. 1950'lere kadar Türkiye'de köy nüfusu kent nüfusuna oranla yüksek ve Türkiye köy toplumu görünmezken 1950'lerden sonra kentsel alanlarına doğru yoğun göç hareketleri toplumumuzun bu görünümünü değiştirmiştir.

19. Yüzyılda Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi ve tarımda makineleşmenin artması bireylerin sosyal, kültürel, ekonomik vb sebeplerle kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göç etmesine sebep olmuştur. Bu sürecin Batıda daha erken başlaması ve sanayileşmeyle paralel ilerlemesi Batıda gerçekleşen kentleşme sürecinin planlı bir şekilde ilerlemesine sebep olmuştur. Türkiye'de ise bu sürecin kentleşmeyle paralel bir

şekilde ilerleyememesi kentlerde pek çok sorunu meydana getirmiştir. Gecekondulaşma, işsizlik, yoksulluk, köyden kente göç eden bireylerin kent kültürüne uyum sorunu bunlardan birkaçıdır. Aynı zamanda nüfusun hızla kentsel alanlara doğru yönelişi Türkiye’de hem “hızlı kentleşme” sürecini hem de “toplumsal değişim” sürecini beraberinde getirmiştir. Bu süreçten etkilenen yerleşim alanlarından biri ise köylerdir.

Türkiye giderek köy alanların azaldığı tamamen kent toplumu görünümüne doğru evrilmeye başladığı toplumsal bir değişim süreci yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de “değişimlerin ne boyutta olduğunu tespit etmek için toplumun en küçük sosyal birimi olan” köyler incelenmelidir (Ayaydın, 2015: 1). Köylerde yaşanan değişim geçmişte kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göçlerle gerçekleşirken günümüzde bu durum hızlı kentleşme sonrası kentlerin gelişip büyümesiyle köylerin kente yaklaşması sonucu kentlerin bir parçası haline gelmesiyle gerçekleşmektedir.

Günümüzde hızlı kentleşme süreciyle beraber kentlerin gelişip büyümesi sonucu köyler kentlere yaklaşmaktadır. Bu süreçte kente yakınlaşan köyler tüzel kişiliğini kaybederek, mahalleye dönüşmektedir. Bu durum “bu köylerde yaşayan insanların ve bu köylerin idarelerinin artık kentin bir parçası haline geldiği sonucunu beraberinde getirmiştir” (Eldem, 2015: 42). Dolayısıyla bu süreçte hem köyün mekânı hem de bireylerin yaşantıları değişime uğramıştır. Köylerin geçirmiş olduğu bu değişim süreci içerisinde “2000 yılından bugüne kadar Köy Kanunu’nda, çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da henüz ciddi bir yapısal ve idari değişim süreci yaşandığı söylenemez” (Eldem, 2015: 42). Dolayısıyla günümüzde köylerin içinde bulunduğu bu değişim sürecinin araştırılması bir yandan köy alanında yapılacak olan çalışma ve politikalara destek olabilecekken diğer yandan da ülkenin içinde bulunduğu toplumsal değişimin boyutunu öğrenme noktasında katkı sağlayacaktır.

Fichter, sosyo-kültürel değişimin iyi bir şekilde kavranması ve yorumlanması için “zaman”, “çevre” ve ”insan” gibi öğelerin göz önünde bulundurularak değişimin incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (akt Tezcan,1984: 6). Bu ekseninde bu çalışma kapsamında Türkiye’de özellikle 1950’lerden sonra “hızlı kentleşme sonrasında yaşanan köylerin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmesi sürecini anlamak ve bu süreci yaşayan insanların kendilerini toplumsal uzamın neresinde ve nasıl hissettikleri, yaşantılarını ve bu yaşantıyı anlamlandırma biçimlerine ilişkin düşünceleri ve pratikleri

önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda çalışma, tarihi geçmişi bağlı olduğu kentten eski olan Tilterç Köyü'nün hızlı kentleşme sonrasında kent merkezine yaklaşması sonucu Tilterç Mahallesi olarak kentle birleşmesiyle iki yaşam tarzı (köylü-kentli) arasında kalan bireylerin yaşamlarında nasıl bir değişim (sosyal, kültürel, ekonomik) yaşandığını konu edinmektedir. Çalışma aynı zamanda daha önceden köy statüsünde olan Tilterç Mahallesi'nin kente bağlanma süreci ve bu süreç ve sonrası köy yerleşim mekânında nasıl bir dönüşüm yaşandığını da konu edinmektedir. Kısacası bu çalışmada daha önceden köy statüsünde olan yerleşim alanlarının tüzel kişiliklerini kaybederek kente eklenme süreci ve sonrasında yaşanan toplumsal/mekânsal değişimi açıklanmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın konusu kapsamında, bu süreci deneyimleyen insanların, bu süreci nasıl anlamlandırdıkları ve bu sürece nasıl tepki verdikleri, maddi bir değişimin ötesinde, bu insanların çevreleriyle (aile, akrabalık, komşuluk vd.) kurmuş oldukları ilişkilerin kültürel temellerinde ne gibi değişikliklerin meydana geldiği, sermayelerin (ekonomik, kültürel, sosyal) farklı dağıldığı köy ve kentlerde “yerli köy halkının” “mahalle sakinine” dönüşmesinin niteliğinin ne olduğu? Sorularına yanıt aramak bu tez çalışmasının temel amaçlarını kapsamaktadır.

Araştırmanın Önemi ve Özgünlüğü

Özgünlük i: Hızlı kentleşme olgusu Türkiye oldukça farklı disiplinler bağlamında ele alınmaktadır. Ancak bu olgu kapsamında literatürde Batman iline bağlı çalışmalar³ oldukça sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Batman'ın kent olma deneyimi otuz yıl gibi kısa bir süreci kapsamaktadır. Kentin kentleşme sürecinde sanayinin kurulması temel faktörken aynı zamanda bölgede yaşanan siyasi sebeplerden dolayı yaşanan göç dalgaları Batman'ın kentleşme sürecini hızlandırmıştır. Yaşanan bu göç dalgaları sonucu kent bir yandan hızlı kentleşmeyle düzensiz/plansız kentleşme süreci yaşarken diğer yandan kentleşmeyle beraber toplumsal yapıda değişim süreci yaşamaktadır. Dolayısıyla kentleşme sürecini tam anlamıyla tamamlayamayan kentin hızla kentleşerek kente yakınlaşan köylerini mahalleye dönüştürmesi, bu süreç ve sonrasının

---

³ Batman'ın kentleşmesine dair kapsamlı bilgilere son zamanlarda yapılmış olan Türk, E. (2020a) “Petrol Göç ve Değişim-Batman Kentleşmesi” adlı çalışma gösterilebilir.

araştırılmasını gerektirmektedir. Çalışmanın örneklem alanını oluşturan Batman merkeze bağlı Tilmerç Mahallesi (eski ismiyle Tilmerç Köyü) halk oylaması sonucu mahalleye dönüşen köy özelliği taşımaktadır. Tarihi kent merkezinden eski olan bu köy hızlı kentleşme süreciyle kente yaklaşması sonucu zorunlu bir şekilde mahalleye dönüşse de aslında bu zorunluluk artık köylerde yaşayan halkın istekleri sonucu gerçekleşmektedir. Kentin hızla büyümesi sonucu köylerin kente yakınlaşmasıyla buradaki halkın kentin imkân ve hizmetlerinden yararlanmak için kendi istekleriyle kente bağlanmayı talep etmektedirler. Fakat bu talep sonucu mahalleye dönüşen köyler hem mekânsal yapısında hem de toplum yapısında büyük bir değişim yaşamaktadırlar. Burada sosyolojik olarak üzerinde durulması ve araştırılması gereken konu bu tip köylerin kente bağlanma süreci ve sonrasında “zaman”, “mekân” ve “insan” faktörünün incelenmesidir. Çünkü bu tip köy örneğine baktığımız zaman özellikle köylerin mahalleye dönüşme sürecinde “yerinde kentleşen köy” sürecinden geçtiğini gözlemlemekteyiz. Bu açıdan ülkemizde bu tip köy örneklerinin incelenmesi hem kırsal alanda yaşanan değişimi görmek açısından hem de ülkemizde yaşanan değişimin boyutunu öğrenmek açısından önem taşımaktadır.

Özgünlük ii: Örneklemimiz açısından düşünüldüğünde hem literatür okumaları hem de sahadan alınan veriler dahilinde Türkiye’de şehirlerde ve büyükşehirlerde farklı kanun kapsamında köylerin hızlıca mahalleye dönüştü(rüldü)ğünü gözlemlemekteyiz. Dolayısıyla Türkiye’de gelişen bu süreç gerek sahadan alınan veriler gerekse de literatür okumaları bağlamında Türkiye’nin kentleşme literatüründe yeni kavramlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu çalışmada gerek örneklem alanı gerekse de literatürden elde edilen veriler çerçevesinde yeni kavramlar (“yerinde kentleştirilme”, “yerinde kentleşme”, “yerinde kentleşen köy”, “yerinde kentlileşme”) açıklanmaya çalışılmış, Türkiye’nin kentleşme sürecinde köylerin mahalleye dönüştürülerek kente eklenme süreci anlamlandırılmaya çalışılmış ve aynı zamanda bu sürecin kırsal ve kentsel alan üzerinde ne gibi etkiler oluşturduğu veya oluşturabileceği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma her ne kadar henüz yeni bir kanun olan 6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu kapsamında mahalleye dönüşen köy örneğini kapsamasa da yakın zamanda büyükşehir olması beklenen Batman kentinde bu süreci deneyimleyen Tilmerç Mahallesi’nde yaşayan yerli köy halkıyla yapılan görüşmeler ve literatür okumaları sonucunda elde edilen verilerin ileride 6360 Sayılı

Kanuna ilişkin yapılacak olan çalışmalara katkı sağlaması bakımından da hazırlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında çalışma hem örneklem alanı hem de konusuyla önemli bir boşluğu doldurmaya çalışmanın yanı sıra ileride yapılacak çalışmalara katkı sağlanmak amacıyla da hazırlanmıştır.

Özgünlük iii: Türkiye’de kent, kentleşme, kentsel dönüşüm, gecekondulaşma gibi konularla ilgili pek çok çalışma yapılmakla birlikte, bunların daha çok köyden kente göç; göçün nedenleri; göç edenlerin çalışma alanları ve kentle bütünleşmesi; aile yapıları; dar gelirlilerin konut edinme sorunu; kentleşme sürecinde insanların siyasal tutum ve davranışlarında meydana gelen değişimler gecekonducuların ekonomik yapısı ve bu bölgelerdeki toplumsal hareketlilik kentleşme ile siyasal şiddet arasındaki ilişki daha genel anlamda Türkiye’de kentleşme ve kentleşme politikaları; kente göç edenlerin akrabalık, hemşerilik ve yerel yönetimlerle ilişki ağları gibi konularla ilgili olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda, uygulanan sosyo-ekonomik politikaların “kurumlar” üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır. Bu da bu değişimi doğrudan deneyimleyen bireylerin ve ailelerin gündelik yaşam pratiklerini nasıl etkilediğinin ve dönüştürdüğünün görülmesini engellemektedir. Bu çalışmada ise “köy” yerleşim alanının özelliklerine sahipken “mahalleye” dönüştürülerek statüsü farklılaşan bir yerleşim alanında kalan bireylerin sosyal/sınıfsal ve kültürel farklılıklara dayalı kurdukları yeni ilişkilerde kendilerini nasıl tanımladıkları, sosyo-kültürel farklılığı kendi yapılarına nasıl eklemledikleri, yeni yaşam pratiklerini hangi kültürel ve ekonomik kodlarla gerçekleştirdikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın konusu ve temel amaçları açısından da özgün bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir.

Özgünlük iv: Köy yerleşim alanlarının mahalleye dönüştürülerek statüsü farklılaşması sadece mekânsal, fiziksel ve kurumsal bir dönüşümü içermemektedir. Bu süreç aynı zamanda sosyo-bilişsel, kültürel bir dönüşümü de içerdiği için pek çok bilişsel (kognitif) süreç söz konusudur. Bundan dolayı bu tezde sosyo-kognitif yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Ancak burada sosyo-bilişsel (kognitif) süreçleri dikkate aldığımızı vurgulamamız meseleyi sadece entelektüel ya da sosyolojik açıdan değerlendirdiğimiz anlamına gelmemelidir. Çünkü sosyo-bilişsel (kognitif) yaklaşım, dönüşümlerin zihinsel tarafıyla ilgilendiği kadar duygusal, toplumsal yönleriyle de ilgilenmektedir. Bu çalışmada bu yaklaşımla köy yaşamından kent yaşamına dâhil olan bireylerin karşı

kaşıya kaldıkları toplumsal ve mekânsal değişimin bireylerin zihinsel dünyasına yansımalarını incelemiştir. Aynı zamanda bireylerin mekânsal aidiyet süreçleri, sosyo-kültürel farklılıkları nasıl deneyimledikleri, kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye bağlamlarının dönüşüm süreçleriyle birlikte ele alınmış durumsal ve sosyal faktörler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Dolayısıyla bu yaklaşımla çalışmanın çıktılarının yaratacağı özgün katkıları güçlendirmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Problemi

İnsanlık tarihinden bu yana toplumlar değişim süreci içindedirler. Bu süreç, toplumlar için bazı dönemlerde yavaş gelişirken bazı dönemlerde hızlı bir şekilde gelişerek toplumların yapısında, yaşayış biçimlerinde, davranış kalıplarında köklü değişimleri meydana getirmektedir. Aynı zamanda bu değişim süreci toplumlar için plansız (doğal, kendiliğinden) gelişebildiği gibi planlı yani “bireylerin amaçlı etkinliklerinin” sonucu olarak da gelişebilmektedir (Tezcan, 1984: 15). Toplumların geçirmiş olduğu bu değişim sürecine serbest değişmeler kadar zorlayıcı değişmelerde neden olabilmektedir. Bu tip zorlayıcı değişmeler baskı, zorlama ve cezalandırma yöntemiyle gerçekleştiği için zorlayıcı değişmelere “toplumsal değiştirme” de denilebilmektedir (Tezcan, 1984: 16). Aynı zamanda bu değişimler “ileriye doğru olabileceği gibi, geriye doğru da” olabilmektedir (Metin, 2008: 8). Dolayısıyla toplumların geçirmiş olduğu bu süreç incelendiğinde insanoğlunun “büyük bir değişim geçirmekte ve yaşamakta” olduğu görülmektedir (Doğan, 2012: 484).

19.yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızlı ve köklü değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda teknolojinin gelişmesi ve sanayileşmeyle birlikte küresel kapitalizmin güçlenmesi makro boyutta kentlerde değişime sebep olduğu gibi köyleri de etkilemiştir. Bu süreçte köylerde yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin gelişmesinin yanı sıra taşıt vasıtalarının da erişmesi köylerin şehirle temasını kolaylaştırmıştır. Böylece köyden şehre göç eden köylüler, köye döndüklerinde şehrin değerlerini köye taşıyarak köylülerin sosyal, kültürel, ekonomik vb. yaşamlarında değişimin yolunu açmıştır (Türkdoğan, 2006: 69). Türkiye’de bu süreç, ilk başlarda köylerde tarımda makineleşmenin gelişmesiyle işgücü ihtiyacına duyulan azalma, köy topraklarının parçalanması, sağlık ve eğitimde yetersizlik gibi sosyal, siyasal, ekonomik vb. nedenlerde kırsal alanlardan kentsel

alanlara doğru göç hareketleriyle gerçekleşirken günümüzde ise bu süreç göçlerin kentsel alanlara doğru yığılması sonucu “hızlı kentleşme” süreciyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kentleşme, bir yandan toplumsal değişimin sonucu ortaya çıkan bir olgu iken aynı zamanda toplumsal değişimi meydana getiren nedenlerden birini oluşturmaktadır (Türk, 2020a: 40-45).

Türkiye’de kentlerde sanayileşme ve kırsalda tarımsal makineleşmeyle birlikte 1950’li yıllardan itibaren kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru sosyal, siyasal, ekonomik vb nedenlerle yaşanan göç dalgası sonucu köylerin nüfusu giderek azalmış ve Türkiye köy toplumu görünümünden kent toplumuna doğru evrilmiştir. Fakat her ne kadar bu süreçte köylerde yaşayan nüfusta azalma olsa da “her şeye rağmen köyde yaşayan, toprağa tutunan ve her ne olursa olsun bağ, bahçe, tarla ve avlu evlerinden vazgeçmeyenler de” vardı.⁴ Ancak kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göçler sonucu kentlerde nüfusun artması, kentlere yönelik yatırım ve politikaların geliştirilmesi, Sanayi Devrim ile gelişen kapitalizmin kentler arasında oluşturduğu rekabet günümüzde hızla gelişip büyüyen kentlerde, bu tip köyleri “zorunlu” bir şekilde kentsel alanların birer parçası haline getirmektedir. Aynı zamanda 6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu’nda da köylere ilişkin ibarede köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüşmesi günümüzde kırsal alanlarda yaşanan toplumsal değişimi ve boyutunu incelemek adına önem taşımaktadır. Çünkü köylerin tüzel kişiliğini kaybederek mahalleye dönüşmesi, köy yerleşim alanında değişimlere neden olduğu gibi bu dönüşümün kentsel alanlar üzerinde de yansımaları olabilmektedir. Köy arazilerinin imara açılması, kente yakınlaşan köylerin kentle bütünleşme/bütünleşememe durumları, köylerin sosyal, kültürel, ekonomik yapısının değişime uğraması, köylerin kente bağlanma süreci ve sonrasında gerçekleşen durumlar sosyolojik olarak incelenmeyi hak etmektedir.

Bu sebeple bu çalışmada temel aldığımız problem, hızlı kentleşme süreciyle beraber daha önceden kent merkezinden uzak köy yerleşim merkezi olan köylerin, kente yakınlaşması sonucu tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüşmesi sürecini ve bu süreç ve sonrasında nasıl bir mekânsal ve toplumsal değişim geçirdiğini anlamaktır. Bu

---

⁴ <https://insanvehayat.com/5-koyun-degisim-hikayesi/> Erişim Tarihi: 03.09.2019

kapsamda araştırmamızın temel problemi çerçevesinde çalışmada yanıt aranan alt problemlerimiz ise aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- 1) Daha önce köy statüsünde olan yerleşim alanının mahalleye dönüşmesi sonrası iki yaşam tarzı (kentli-köylü) arasında kalan yerli köy halkı, köylerinin kent merkezine bağlanma sürecini nasıl değerlendirmektedir?
- 2) Bu süreci deneyimleyen yerli köy halkı, kentleşmeye yönelik nasıl bir yaklaşım sergilemektedir?
- 3) Mahalleye dönüştürülerek “yerinde kentleştirilme”ye çalışılan köylerde yerli köy halkının gündelik yaşam pratiklerinde nasıl bir değişim yaşanmaktadır?
- 4) “Yerinde kentlileşme” sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamda nasıl bir değişime sebep olmaktadır?
- 5) Bu süreci deneyimleyen “yerli köy halkı” kendini nasıl tanımlamaktadır?
- 6) Mahalleye dönüştürülerek kente eklenen köylerde yerli köy halkının kentle uyum süreçleri nasıl gerçekleşmektedir? Bu süreçte yerli köy halkı sosyo-kültürel farklılığı kendi yapılarına nasıl eklemektedir?
- 7) Köylerin mahalleye dönüştürülerek kente eklenmesi sonrası köyün mekânsal görünümünde nasıl bir değişim yaşanmaktadır veya yaşanacaktır?
- 8) Köylerin mahalleye dönüştürülerek kente eklenmesi hem kırsal hem de kentsel alanda nasıl bir sonuç doğurmaktadır/doğurabilecektir?

Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Nitel araştırma yönteminin uygulandığı bu çalışma derinlemesine mülakat tekniğine dayalı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle şekillendirilmiştir. Araştırmanın evreni Batman ve 18 yaşını doldurmuş olan bireylerle sınırlı tutulmuştur. Araştırmanın örneklemini ise Batman’da hızlı kentleşmenin etkisiyle köy yerleşim alanının özelliklerine sahipken “mahalleye” dönüştürülerek statüsü farklılaşan Tilmerç Mahallesi (eski ismiyle Tilmerç Köyü) oluşturmaktadır. Görüşülen kişiler *kartopu ve amaçlı örneklem yöntemleriyle* belirlenmiş ve 11’i erkek 14’ü kadın olmak üzere toplamda 25 “eski köylü” “yeni mahalle halkı”yla görüşmeler gerçekleşmiştir. Araştırmada veriler, 2020 yılının Haziran ve Temmuz aylarında katılımcıların yaşadıkları yerlerde veya kendi istekleri doğrultusunda görüşmek istedikleri mekânlarda 30 ila 110 dakika arasında yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda elde edilen verilerin analizinde ise betimsel analiz uygulanmıştır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmamızın kavramsal çerçevesini oluşturan birinci bölümde sosyolojik açıdan incelediğimiz Türkiye’de hızlı kentleşme sürecinde köylerde yaşanan toplumsal/mekânsal değişimi anlama açısından ilk olarak kent, kentleşme, hızlı kentleşme kır, köy gibi temel kavramların tanımlaması yapılarak güncel literatürde bu kavramlara yönelik yaklaşımlar ve tartışmalar açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1.Kent

Tarihsel süreç içerisinde kentlerin sürekli olarak bir değişim göstermesi ve çok boyutlu özelliğe sahip olması kentlerin tanımlanmasında birçok tanıma ortaya çıkarmıştır. Kentler sahip olduğu farklı işlevsel özelliklerle sosyoloji, coğrafya, tarih, antropoloji, mühendislik, demografi gibi bilim dallarının konusu olmuş ve bu gibi bilim dallarının kullandıkları ölçütlerle tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlamalar genel olarak toplumbilimsel, demografik, yönetsel, işlevsel ya da ekonomik olmak üzere dört grupta sınıflandırılmaktadır(Özer, 2004: 2). Bunlara kısaca değinecek olursa; ilk olarak demografik ya da nüfus ölçütüne bağlı olarak kentlerin tanımı belirli sayısal veriler üzerinden tanımlanmaktadır. Nüfus ölçütüne bağlı olarak yapılan bu tanımlamalar aynı zamanda her ülke için farklılıklar da gösterilebilmektedir. Ülkemizde ise bu sayısal ölçüt 1924 tarihli köy kanununa göre belirlenmiş ve bu kanuna göre nüfusu 2000’e kadar olan yerleşim alanları köy, 2.000-20.000 arası kasaba, 20.000’den fazla olan yerleşim alanları ise şehir yani kent olarak tanımlanmıştır (Özensel, 2015: 35). Fakat şehirlerin tek başına nüfus ölçütüne bağlı olarak tanımlanması beraberinde sorunlar oluşturabilmektedir. Çünkü nüfus bakımından şehir özelliği taşıyan bir yerleşim alanı köy özelliği taşıyabilmekte, diğer yandan nüfusu bakımından köy özelliği taşıyan yerleşim alanları kentsel özellik taşıyabilmektedir. Dolayısıyla kentler tanımlanırken sadece nüfus bakımından tanımlanması yeterli bir ölçüt değildir (Yıldırım, 2014: 325).

Devlet İstatistik Enstitüsü’nün (DİE) tüm il ve ilçe merkezlerini kent olarak kabul etmesi belirli bir yönetsel alanlar içinde kalan yerleşim alanlarının kent olarak tanımlanmasını doğurmuştur. Dolayısıyla bu sınırlar dışında kalan alanlar ise köy olarak tanımlanmaktadır. Fakat DİE’nin belirlemiş olduğu il ve ilçe merkezlerinin kent olarak kabul edilerek bir tanımlama yapılması kendi içerisinde sakıncalar yaratabilmektedir.

Çünkü bu ölçüte göre nüfusu az olan bir ilçeye nüfusu bir milyon veya daha fazla olan kentin aynı kapsamda değerlendirilmesini ortaya çıkarmaktadır (Ertürk, 1997: 44).

Kentler, ekonomik ölçütleri bakımından köylerden ayrılmaktadır. Bu ayrımı belirleyici unsur her iki yerleşim alanının temel geçim kaynaklarının birbirinden farklı olmasıdır. Dolayısıyla köyler temel geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılığa dayalı faaliyetlerle karşılarken kentler sanayi ve ticarete yönelik tarım dışı faaliyetlerden karşılamaktadır. Kentler aynı zamanda tarımsal faaliyetler sonucu elde edilen ürünlerin kontrol edildiği alanlar olmakta ön plana çıkmaktadır.

Toplumbilimsel veya sosyolojik olarak kent “karmaşık, aynı cinsten, farklılaşmış ve örgütlü bir toplumsal bütünlüğe sahip yoğun nüfuslu” (Sencer, 1979: 7) bir yerleşim alanı olarak tanımlanmaktadır.

Wirth (2002: 85) ise sosyolojik olarak kenti “toplumsal açıdan bir örnek olmayan insanların görece olarak geniş bir alanda, yoğun bir biçimde ve sürekli olarak birlikte bir yere yerleşmiş bulunması biçiminde” tanımlamaktadır.

Bir başka tanıma göre sosyolojik olarak kentler “önemli bir iş bölümünün ve uzmanlaşmanın olduğu, kırsal topluluklardan farklı olarak yüz yüze ilişkilerin zayıfladığı, homojenliğin ortadan kalkarak heterojen bir toplum yapısının ortaya çıktığı yerlerdir” (Kurt, 2014). Tanımlar göz önünde bulundurulduğunda sosyolojik ölçütlerle kentlerin farklılaşmış, heterojen bir yapıya sahip olduğu söz konusudur.

Dolayısıyla kentlerin tanımlanmasının tek bir ölçüte göre eksiksiz bir şekilde yapılması kolay değildir. Bu sebeple kentin tanımlanmasında farklı ölçütlerin bir arada kullanılarak yapılması kentin tanımlanmasını daha gerçekçi kılabilir (Kurt, 2014). Bu sebeple bazı düşünürler kenti yukarıdaki gibi tek bir ölçüte dayalı tanımlarken bazıları da bu ölçütleri bir arada kullanarak genel bir tanımlama yapmaya çalışmışlardır (Türk, 2020a: 28-29).

Kentlerin farklı bilim dallarında belirlenen ölçütler (ekonomik, sosyolojik, yönetsel, demografik) göz önünde bulundurularak genel bir tanımla yapıldığında kent, “çoğunlukla tarım dışı kesimlerde yoğunlaşmış 10 binin üstünde bir nüfusu bulanan, farklılaşmış ve

örgütlü bir fiziksel, toplumsal ve yönetsel bütünlüğe sahip olan” yerleşim alanları olarak tanımlanabilmektedir (Sencer, 1979: 8).

Bir başka tanıma göre bütün bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda günümüz modern kentleri, iş bölümü ve uzmanlaşmanın olduğu, nüfusu bakımından yoğun, heterojen toplum yapısına sahip, bireylerin statü olarak dikey ve yatay hareket edebileceği, tarımsal üretimlerin kontrol edildiği, toplumsal ilişkilerin anomikleştiği, ekonomik ve sosyal bakımdan tabakalaşmış bireylerin yaşadığı fiziki yerleşimler şeklinde tanımlanabilmektedir (Yıldırım, 2014: 331).

Kentler bir diğer şekilde tanımlanırken kent-kır ayrımı üzerinden tanımlanmaktadır. Dolayısıyla birçok düşünür ve sosyal bilimci kentleri tanımlarken kent-kır yerleşim alanlarındaki farklılıkları göz önünde bulundurarak bir tanımlama yapmaya çalışmışlardır.

Bertrand göre, köy ve şehir farklılaşmasını yaratan etkenin köylünün şehirden, köy toplumunun ise şehir toplumundan farklı olmasına bağlar. Ona göre köy toplumlarının yaşamış oldukları çevre, şehir toplumunkinden farklı olması gibi etkenler köy ve şehir farklılaşmasını yaratmaktadır (Bertrand akt. Türkoğan, 2006: 105). Bertrand, köy ve şehir ayrımını yaptığı bu tanımlamada köy ve şehirlerde yaşayan halkın kültürel, sosyal, ekonomik vb yaşam tarzlarındaki farklılıklarının yanı sıra yaşamış oldukları yerleşim alanının çevresel ve mekânsal özelliklerinde de farklılıklar içerdiğini belirtmektedir.

Kıray (2007: 19) ise şehir toplumlarının ayırt edici özelliklerine değinerek şehir ve köy toplumların farklılıklarını açıklamaya çalışmıştır. Ona göre şehir toplumları “kendi içinde farklılaşmış, ihtisaslaşmış tarımsal olmayan bir düzeni ile bu işlerde çalışan gene kendi içinde farklılaşmış ve tabakalaşmış bir nüfusa sahip” olmaları bakımından köylerden farklılaşmaktadır.

Wirth, şehir ve köy toplumunu tanımlarken ikisinin farkını toplumsal ilişkiler üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Ona göre şehirlerde insanlar bir arada oldukları halde kişisel olarak birbirlerini tanımazlar. Aynı zamanda şehirlerde yaşayan bireylerin kurdukları ilişkiler gelip geçidir ve başka amaçlara yöneliktir. Ona göre şehirler bu özellikleri bakımından geleneksel köy toplumlarından ayrılmaktadır (Giddens, 2013a: 948).

Bir başka sosyal bilimciye göre ise köy ve şehir toplulukları yatay- dikey hareketlilik ve toplumsal sınıf ve tabakalaşma bakımından farklılaşmaktadır. Köylerde yaşayan bireyler mesleki, ekonomik, mekânsal vb. değişimler bakımından şehir topluluklarına göre sınırlı oldukları için bu topluluklarda yaşayan bireyler buldukları statüden daha yüksek veya düşük konumlara gelmesi şehirlere göre daha az görülmektedir. Aynı zamanda köy topluluklarında yaşayan bireyler arasında ekonomik ve sosyal farklılıkların az olması bu topluluklarda yaşayan bireyler arasında toplumsal sınıf ve tabakalaşmanın belirginleşmesini engellemiştir. Oysa kentlerde ise yatay ve dikey hareketlilik yüksek oranda görülmektedir. Kentler sağlamış oldukları eğitim ve meslek çeşitliliği gibi fırsatlarla bireylerin statüsünde hareketlilikleri arttırmaktadır. Dolayısıyla bu topluluklarda yaşayan bireylerin ekonomik ve sosyal farklılıkları yüksek olduğu için toplumsal sınıf ve tabakalaşma köy topluluklarına göre daha belirgindir (Özensel, 2015: 48-49).

Kent ve köy ayrımı bakımından kentlerin tanımlanması noktasında birçok sosyal bilimci ve düşünürlerin üzerinde durduğu diğerk bir önemli faktör ise köy ve kentlerin fiziki çevre ve mekânsal özellikleri bakımından farklılıklar içerdiğini belirttikleri tanımlamalardır.

Özensel (2015: 48)'e göre köy halkı daha temiz ve doğal ortamda yaşama imkânına sahiptir. Kentler ise doğadan kopuk, çevresel faktörlerden yalıtılmış, yapay bir doğal çevrenin oluşturulmaya çalışıldığı alanlardır. Kentlerde insanların vakitlerini geçirebilecekleri park gibi yaşam alanları yapaydır ve insanlar yoğun trafik, hava kirliliği gibi insan sağlığını tehdit eden sorunlarla daha fazla karşı karşıya kalmaktadır.

Ekolojik düşüncenin güçlü isimlerinden Bookchin (1999: 9-12)'e göre ise "en iyimser tanımla kent bir eko-topluluktur." Bookchin, kenti çevre için bir tehdit değil, çoğunlukla doğayla denge içinde yaşamış, insani, etik ve ekolojik bir topluluk olarak açıklamaktadır.

Şehirler karmaşık ve çok boyutlu özelliklere sahip olduğundan dolayı şehirlerin tanımlanması veya sınıflandırılması yapılırken farklı parametrelerden yararlanabilmektedir. Literatürde kent anlamında da kullanılan şehirler İsbir (1991: 8)'e göre "İnsan ilişkileri açısından ancak belirli bir nüfusa sahip topluluklarda

karşılanması mümkün olan fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirli düzeylerde karşılandığı; her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme” alanları olarak tanımlanmaktadır. İsbir’in yapmış olduğu bu tanımlama da göstermektedir ki şehirlerin tanımlanması her ülkenin belirlemiş olduğu kriterlere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Özellikle bir yerleşim alanının kent olarak tanımlanmasında nüfus ölçütüne bakıldığında bu kriterin ülkeden ülkeye değişik gösterildiği bilinmektedir. Ülkemizde bu ölçüt 1924 yılındaki köy kanununda belirlenen kritere göre nüfusu 2000’den aşağı olan yerler köy, 2000 ile 20.000 arası kasaba ve 20.000 nüfusundan fazla olan yerler şehir olarak kabul edilmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü’nün (DİE) köy ve şehri ayırmak için belirlediği kriter ise nüfusu 10.000’e kadar olan alanlar köy 10.000 üzerindeki alanlar ise şehir(kent) olarak kabul edilmektedir (Türkdoğan, 2006: 89-90).

Şehirler bazı özellikleri bakımından sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar fonksiyonları açısından, barındırmış oldukları nüfus bakımından, fiziki sınırı, morfolojik yapısı ve geçirmiş olduğu tarihsel süreçlere göre belirlenmektedir. Şehirler fonksiyonları bakımından ekonomik, kültürel, idari ve siyasal fonksiyonlar olarak üç grupta ele alınmaktadır. Ekonomik fonksiyonları açısından şehirler ticaret, sanayi ve ziraat alanlarında merkezi olunması durumunda ortaya çıkar. Kültürel fonksiyonları açısından şehirler, farklı alanlarda festival ve kongreler gerçekleştirme imkânlarına sahip, edebiyat ve güzel sanatlar alanında faaliyet gösteren, dini merkezlerin ve çeşitli müzelerin var olduğu, eğitim alanında gelişmiş üniversiteleri barındıran şehirlerdir. İdari ve siyasi fonksiyonları açısından şehirler ise idari ve siyasal fonksiyonlara sahip olan şehirlerdir. Bu özelliklere sahip şehirler ülkenin tamamını ilgilendiren hizmetlerin yürütülmesinde yardımcı olduğu için diğer şehirlerde üstünlük sağlamaktadır. Aynı zamanda bu özelliklere sahip şehirler de şehirleşme oranı yüksektir ve bu şehirler hızla büyüyerek günümüzün metropol şehirlerini oluşturabilmektedir. İkinci olarak şehirlerin barındırdıkları nüfus bakımından sınıflandırılmasında kullanılan ölçütün şehrin barındırdığı nüfus miktarına göre belirlenmesidir. Nüfus ölçütüne göre şehirleri gruplandırmak için yapılan sınıflandırmalar istatistiki açıdan önem taşısa da günümüzde şehirleri gruplandırmak için tek başına nüfus ölçütünün kullanılması önem taşımamaktadır. Çünkü günümüzde şehirler ekonomik, kültürel ve sosyal fonksiyonlarıyla önem taşımaktadır (İsbir, 1991: 8-12). Aynı zamanda şehir ve köyleri

tanımlamak için sadece nüfus ölçütünün bir kriter olarak belirlenmesi şehir ve köylerin tanımlanmasında sorunlar oluşturmaktadır. Baktığımız zaman nüfus olarak şehir kriterine uyum sağlayan bir alan şehrsel özellikleri taşımayabilmekte, aynı zamanda nüfus olarak köy kriterini taşıyan alanlar şehrsel özellikler taşıyabilmektedir. Dolayısıyla şehirlerin tanımlanmasında veya sınıflandırılmasında tek kriter olarak nüfus ölçütü bir anlam ifade etmemektedir (Yıldırım, 2014: 325). Şehirlerin sınıflandırılmasında üçüncü bir ölçütte şehirlerin fiziki sınırları açısından sınıflandırılmasıdır. Fiziki sınırları açısından şehirler kapladığı fiziki alanın genişliğine göre sınıflandırılmaktadır. Fakat günümüzde şehirlerin giderek dikey gelişme göstermesi şehirlerin gruplandırılmasında belirlenen fiziki alanın geçerliliğini şüpheli bir hale getirmektedir. Dördüncü olarak, morfolojik açıdan sınıflandırılan şehirler yerleştiği alanın saha şekillerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar dairesel, şerit, parçalı veya çok merkezli şekle sahip şehirler olarak sınıflandırılabilir. Son olarak kronolojik safhalar açısından sınıflandırılan şehirler ise tarih öncesi şehirler, klasik devir şehirleri, Roma şehirleri, Orta çağ başındaki şehirler ve günümüz modern şehirlerine kadar şehirlerin geçirmiş oldukları safhaların gruplandırılmasıdır (İsbir, 1991: 12-13).

Sanayileşmenin bir ürünü olan kentler modern anlamda günümüz kentlerini var etmiştir. Doğan (2012: 483)'a göre modern kentlerin oluşmasında en temel faktör olan sanayileşme ve daha sonrasında gelişen teknolojinin ulaşım ve iletişimde getirdiği yenilikler geleneksel anlayışları değiştirerek modern kentleri var etmiştir. Günümüz modern kentleri olarak adlandırdığımız kentler geleneksel anlayıştan farklı olarak belirli karakteristik unsurlar taşımaktadır. “Sanat, kültür ve eğitim merkezleri; boş zaman etkinlikleri için düzenlenmiş sosyal ortamları, iş bölümünün yaşamı kolaylaştırma adına ürettiği fiziksel mekânlar, yerleşim yerlerinin ortak yaşama uygun tasarımı” günümüz modern kentlerin karakteristik unsurlarını oluşturmaktadır.

Yukarıdaki kent tanımlamalarını göz önünde bulundurduğumuzda yabancı çalışmacıların ve ülkemizde kent alanında çalışmalar yapan bilim insanlarının ufak farklılıklar dışında kente yönelik görüşlerinin benzerlikler içerdiği görülmektedir (Türk, 2020a: 30). Bu bağlamda bir tanımlama yapıldığında kent; sanayi, ticaret ve hizmet sektörünün geliştiği, heterojen bir toplum yapısını olduğu, sosyal, kültürel ve ekonomik

açından birçok işlevleri bulunan, iş bölümü ve uzmanlaşmanın geliştiği, nüfus bakımından yoğun yerleşim alanları olarak tanımlanabilmektedir.

1.2.Kentleşme

Kenti daha iyi anlayabilmek ve günümüzdeki değişimlerin boyutunu ve yansımalarını kent ölçeğinde açıklayabilmek için kentleşme kavramının açıklanması önem taşımaktadır.

Erkan (2010: 19)'a göre kent kavramıyla sıklıkla karıştırılan kentleşme, kentten farklılık göstermekle birlikte bir arada düşünülmesi gereken bir kavramdır. Ona göre kentleşmenin kentten farklı kılınan yönü, kentleşmenin devam eden bir süreç olması ve kentin bir veya daha çok yönündeki değişimleri içermesidir.

Keleş (1997: 19) ise kentleşmeyi dar anlamda kentlerin sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artış göstermesi olarak tanımlamaktadır. Kentlerde yaşayan nüfus doğumlarla veya kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göçlerle artış göstermektedir. Dolayısıyla kentleşme dar anlamıyla demografik bir özellik taşımaktadır. Fakat Keleş'e göre kentleşmenin sadece dar anlamıyla demografik olarak açıklanması yeterli görülmemektedir. Çünkü kentleşme sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kentlerin sayısının artmasını ve günümüzdeki kentlerin büyümesini doğuran ve aynı zamanda toplum yapısında artan bir oranda iş bölümü, uzmanlaşma ve örgütlenme yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak da tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kentleşme demografik olarak nüfusun bir yerde toplanmasının yanı sıra toplumların sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal yaşantılarında köklü değişimlere (Ertürk, 1997: 1) neden olan bir süreci ifade etmektedir. Kentleşme kavramı bir süreç niteliği taşıdığından dolayı birçok sosyal bilimci kentleşmeyi geniş bir perspektifle açıklamaya çalışmaktadır.

Kentleşme süreci, iki ucu olan bir çözülme, yoğunlaşma ve akım süreçlerinin işleyişi olarak tanımlanmaktadır. İki uçtan biri kır diğeri ise kenti oluşturmaktadır. Kentleşme sürecinin işleyişinde çözülme kırdan gerçekleşirken, yoğunlaşma kentte gelişmektedir. Bu sürece bağlı olarak kent ve kır arasındaki hareketlilik ise akım olayını gerçekleştirmektedir. Kartal (1983: 33)'a göre bu üç olgu kentleşme sürecinin işleyiş biçiminin bütün parçalarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu parçalar ayrı olarak

düşünülemezler. Bu parametrelerde değerlendirildiği zaman kentleşme süreci, kırdaki yaşanan çözümlenin sonucu olarak kentlerde yaşanan nüfus yoğunlaşması ve bu süreçte kent ve kır arasında nüfus ve kaynak aktarımlarının sağlandığı bir süreci teşkil etmektedir (Ertürk, 1997: 19).

Kentleşme yeni ve çok yönlü bir olgu olduğu için değişik ve çeşitli görünüşler taşımaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise kentleşme, demografik, ekonomik, fiziksel toplumsal ve yönetsel yönleriyle ele alınmaktadır. Kentleşme her şeyden önce nüfusun kentsel alanlarda yoğunlaşması olduğu için demografik yönlü bir olaydır. Ekonomik yönüyle kentleşme ise kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan göç hareketi sonucu toplumun ekonomik yapısındaki değişimi içermektedir. Kırsal alanlardaki toplumlar genellikle ekonomisini tarıma dayalı topraktan karşılarken kentlerde bu süreç daha çok sanayi, ticaret ve hizmet sektörüne kaymaktadır. Kentleşmenin diğer önemli bir yönü ise fiziksel çevre ve yaşam koşullarında bir değişimi içermesidir. Kırsal alanlar daha çok doğaya göre belirlenmiş, küçük yerleşim alanlarına sahipken bu süreç kentsel alanlarda yerini geniş ve doğayı kendine göre şekillendiren yapay yerleşimlere bırakmıştır. Kentleşmenin diğer yönleri ise toplumsal ve yönetsel bir değişim süreci içermesidir. Kentleşme beraberinde yeni bir topluluk oluşturmaktadır. Özellikle bu süreçte kentsel alanlardan farklı toplum yapısına sahip olan kırsal alanlardaki bireyler kentlere göç ederken toplumsal ilişkilerinde değişim sürecini yaşamaktadırlar. Son olarak ise kentleşme yönetsel bir örgütlenme sürecidir. Köy toplumlarında yönetim örgütlenmemiş bir yapıdayken kentlerde daha merkezli bir örgütlenme görülmektedir (Sencer, 1979: 2-3).

Toplumsal yapıda köklü değişimlere sebep olan kentleşme aynı zamanda olumlu ve olumsuz nitelikler de taşıyabilmektedir. Kentleşmenin getirdiği olumlu nitelikler; kentlerde yaşayan insanlara daha fazla yaşam alanı sağlama, enerji etkinliğini yükseltme, etkili katı atık yönetim sistemlerini sağlama, daha iyi sosyal olanaklar sunma, iş imkanlarının kırdaki göre daha çok olması gibi nitelikler olumlu sayılabilirken, kentleşmeyle artan yapılaşmanın iklim üzerindeki etkisi, su kaynaklarının kirlenmesi veya azalması, yapılaşmanın artmasıyla toprak ve arazilerin imara açılması gibi niteliklerde kentleşmenin getirdiği olumsuzluklar sayılabilmektedir (Kaya, 2004: 104-105).

Yukarıda verilen bilgiler ışığında kentleşme tanımlamalarından yola çıktığımızda kentleşme, nüfus yapısında bir değişimin yanı sıra toplumların yapısında büyük bir değişime sebep olan bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. Bu sürecin ortaya çıkmasında önemli bir etkisi olan sanayi devrimi ve teknolojinin gelişimi kentleri ortaya çıkarmış aynı zamanda kentlerde toplumsal değişimi hızlandırıcı bir unsur olmuştur. Dolayısıyla kentleşme bir yandan toplumsal değişimin bir nedeni sayılabilirken diğer yandan toplumsal değişimin sonucu da sayılabilmektedir (Türk, 2016: 4). Bu bakımdan hızlı kentleşme sürecinde kent ve kırsal toplumlarında yaşanan toplumsal ve mekânsal değişimi anlayabilmek için kentleşme olgusu iki yönlü şekilde ele alınması önem taşımaktadır.

Günümüzde kentlerin hızlı büyümelerine bağlı olarak hızlı kentleşme olgusu sıklıkla duyulmaktadır. Bu olgu daha çok, az gelişmiş ülkelerin kentleşmesi söz konusu olduğunda ele alınmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde yaşanan kentleşme süreci gelişmiş ülkelere göre farklılık gösterdiği için bu ülkelerin kentleşmesi “hızlı” olarak tanımlanmanın yanı sıra aşırı, sahte, çarpık, dengesiz, tekyönlü, az bütünleşmiş gibi kavramlarla da açıklandığını bilinmektedir (Keleş, 1997: 29; Erkan, 2010: 23). Keleş (1997: 29) bu tip kavramlarla tanımlanan az gelişmiş ülkelerin kentleşmesini bazı özelliklerle açıklamaktadır. Ona göre bu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir.

- a) Az gelişmiş ülkelerin kentleşmesi demografik olarak, gelişmiş ülkelere göre hızlı artmakta ve hatta azalmayan bir doğrultuda ilerlemektedir.
- b) Büyük kentler, orta ve küçük kentlere göre oransal olarak daha hızlı bir şekilde büyüme göstermektedir.
- c) Az gelişmiş ülkelerin kentleşmesinde kimi coğrafi bölgelerin kentleşme oranı yüksek oranda seyrederken diğer coğrafi bölgelerin kentleşme oranının düşük seyretmesi bu ülkelerin kentleşmesinde bölgesel farklılıklar olduğunu göstermektedir.
- d) Kamu hizmetlerin karşılanmasında yetersizlikler baş göstermektedir.
- e) Aynı zamanda bu ülkelerde iş gücü marjinal mesleklere yığılmaktadır.

Keleş’in yukarıda sıralamış olduğu az gelişmiş ülkelerin kentleşme özellikleri bir yanı sıra Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri de kapsamaktadır. Bu özelliklerin bu tip ülkelerde görülmesinin temel sebebi ise sanayileşme dönemlerinde kentleşme

süreçlerinin Batılı ülkelere göre farklılık göstermesidir. Batılı ülkelerde sanayileşme ve kentleşme süreçleri paralel bir gelişme göstermiştir. Fakat sanayi dönemine daha sonra giren az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ise bu süreç farklılık göstererek kentleşme sanayileşmeden hızlı büyüme göstermiştir. Dolayısıyla az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin sanayileşmeyi takip etmemesi bu ülkelerin kentleşme sürecinin sıkıntılı geçmesine sebep olmuştur. Bu yönüyle bu gibi ülkelerde kentler batılı ülkelerdeki kentlerden farklı olarak kontrolsüz, düzensiz ve plansız büyüme göstermiştir (Kaya, 2004: 30).

Özelde Türkiye örneğinde bu süreç incelendiğinde ise kentler gecekondulaşma, istihdam sorunu, çarpık kentleşme, yoksulluk, göç, konut sıkıntısı, köyden kente göç edenlerin sosyal ve kültürel uyum sorunları gibi pek çok sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlar günümüzde hala devam eden bir süreç izlemektedir (Nerse, 2014: 179).

Kentlerin hızlı büyü(tül)mesi, kentsel nüfusun art(tırıl)ması, köy nüfusunun azal(tıl)ması anlamına da gelen hızlı kentleşme olgusu günümüzde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel problemi haline gelmektedir. Her ne kadar bu olgu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kentleşme süreçlerinin problemliliği olarak açıklansa da aynı zamanda köylerin azaltılarak hızlı bir şekilde kentlerin sayısının artırılması, kentlerin büyütülmesi olarak da kullanılmaktadır. Günümüzde bu süreç gelişmiş batılı ülkeler açısından değerlendirildiğinde köylülüğün bu ülkelerde büyük oranda çözülmeye uğradığı yâda ortadan kalktığı görülmektedir. Türkiye gibi ülkelerde ise bu süreç batılı ülkelerdeki gibi kentlerin lehine olacak şekilde hızlı bir şekilde devam etmektedir. Fakat burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta ise sanayi devrimi döneminde batılı ülkelerde köylerini terk eden nüfusun kentlerde kurulan sanayi tesislerinin oluşturduğu iş gücü talebini karşılamış olması ve kırsal alanlarda oluşan iş gücü açığının ise gelişen teknolojik makinelerle karşılanmış olmasıdır. Bu süreç Türkiye’de de benzerlik gösterse de 1950’li dönemlerde uygulanmış olan politikalar, kırsal alana teknolojinin girmesi kentsel alanların yoğun bir nüfus akınına uğramasına sebep olmuştur. Bu nüfusun sanayileşmeyle oluşan işgücünü yeteri kadar karşılamaması kentsel alanlarda sorunları beraberinde getirmiştir (Özensel, 2015: 26-27). Bugün gelinen nokta da ise Türkiye’de özellikle 6360 yasasında alınan kararla köyler hızlı bir şekilde mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmektedir. Bu

kanun kapsamında günümüzde kırsal alanların nüfusu büyük bir oranda düşüğe uğradı. Özensel (2015: 41)'e göre kırsal alanların nüfusunun düşürülmesiyle Türkiye Avrupa Birliği'nin şartını sağlamış olsa da bu durum ona göre sadece sayısal ve yönetsel durumlarla açıklanamayacak ciddi bir süreci teşkil etmektedir. Keleş (2010b: 28-29) ise Türkiye'de kentlerin büyü(tül)mesinin, kentsel nüfusun art(tırıl)masının bazı kesime göre övünülebilecek bir süreç olarak görülebileceğini belirtmektedir. Fakat ona göre ise sağlıklı bir kentleşmenin sağlanabilmesi için yalnız başına sayılar bir anlam ifade etmemektedir. Sağlıklı kentleşme ancak sanayileşmenin kalkınma politikası olarak yürütüldüğü ülkelerde gerçekleşmektedir. Türkiye gibi ülkelerde ise hizmet sektörü sanayileşmenin önünde olduğu için bu ülkelerin kentleşmesi yapay, sağlıksız olarak görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde Türkiye'de köylerin hızlı bir şekilde mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmesi beraberinde pek çok sorunu gündeme getirmektedir. Çünkü geçmişte kentsel nüfus kırsal alanlardan gelen göçlerle artarken günümüzde köyler kentlere eklenerek kentsel nüfus arttırılmakta ve kentler büyütülmektedir. Bu sürecin kırsal alanlara etkisi olabileceği gibi kentsel alanlara, ülke ekonomisine, toplum yapısına etkileri de önemli görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde köylerin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmesi aynı zamanda köylerin "yerinde kentleştirilmeye" çalışıldığını göstermektedir. Bu parametrede köylere yaklaşıldığında mahalleye dönüşen köylerdeki "yerli köy halkı"nın kentlileşmesi, kentle bütünleşmesi, "kente aidiyet" hissetmesi önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

1.3.Kentlileşme

Kentleşmeye dair yapılan çalışmalar incelendiği zaman genellikle kent ve kentleşme konusu ayrıntılı bir şekilde bütün yönleriyle ele alınmakta iken "kentlileşme" konusunda böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Hatta yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda kentlileşme konusuna yer verilmemektedir. Ancak hızlı kentleşmenin artarak devam ettiği ve köy nüfusunun hızlı bir şekilde azaldığı günümüzde kentleşme süreci çalışılırken "kentlileşme" konusuna değinilmemesi yapılan çalışmaları eksik kılmaktadır. Çünkü kentler her ne kadar fiziki ve morfolojik özellikleriyle bilinse de üzerinde yaşayan insanlarla bir anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla modernliğin göstergelerinden olan kentlerde bireyler ele alınmadan yapılan çalışmalarda kentleri

oluşturan yapı ve diğer unsurların bir anlamı kalmakta mıdır? Bu açıdan kentleşme konularında kentlileşme tartışmaları önemli bir yere sahiptir (Yıldırım, 2014: 338).

Kentlileşme, “kentli insan davranışlarının bireyde, ailede ve diğer sosyal gruplarda gelişmesi süreçlerini anlatan bir olgu” (Bal, 2011: 75) olarak tanımlanmaktadır. Kentlileşme olgusu kentsel mekânda gerçekleştiği için mekânsal ağırlıklı tanımlamaları bulursa da sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri bakımından yapılan tanımlamaları daha uygun görülmektedir. Çünkü kentlileşme, yalnızca bireylerin kente yerleşme isteklerini gerçekleştirmeye yönelik aldıkları kararlarla sınırlı değildir. Bu sebeple kentlileşme sürecinde bireylerin kente yerleşmeye karar verme eğiliminde bulunması kentlileşmenin önemli bir unsurunu teşkil etse de kentlileşmenin temel niteliği toplumsal ve kültürel içeriğe sahip olmasıdır (Kaya, 2004: 139).

Keleş (1998: 80) “Kentbilim Terimleri Sözlüğü” adlı kitabında kentlileşmeyi, kentleşme ve toplumsal değişime ekseninde tanımlamaya çalışmıştır. Ona göre kentlileşme; kentleşmeden farklı olarak kentleşme neticesinde gerçekleşen, toplumsal değişimin bireylerin tutum ve davranışlarında, değerlerinde, yaşam şekillerinde değişim yaratan bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. Kentleşmeyi kırdaki çözülme ve kentteki yoğunlaşma olarak tanımlayan Kartal (1983: 23)’a göre ise kentlileşme, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden nüfusun “ekonomik ve sosyal” bakımdan kıra ait özelliklerden arınarak kente özgü özellikleri kazanma süreci olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla genel olarak kentlileşme tanımlarına bakıldığında zaman kentlileşmenin, mekânsal olarak kente yerleşen nüfusun kente özgü değer, tutum, davranış kalıplarının ve yaşam biçiminin benimsendiği süreç olarak tanımlandığı görülmektedir. Bal (2011: 75-76) kentlileşme sürecinde köyden kente göç eden nüfusun kentlileşmesini kente özgü “sosyal, siyasal, ekonomik, inançsal, psikolojik, estetik” davranış kalıplarıyla incelenebileceğini ifade etmektedir. Kaya (2004: 19) da kentlileşmenin bireysel temelde (kentli birey olarak) gelişmesinin “ekonomik, siyasal, eğitimsel, dinsel ya da kültürel alanlardaki gönüllü örgütlerin” etkinlikleriyle gelişebileceğini belirtir. Ona göre kentli birey gönüllü örgütlerin etkinlikleriyle kişiliğini geliştirerek, statü kazanabilmektedir. Bu parametrede Erkut (1995)’a göre “kentlileşme” ve “kentli olmak” bir değişimi ifade etmektedir. Bu değişim köyden kente göç eden bireylerin kentin imkân ve

olanaklarından faydalanması, kente özgü kurallara uyum sağlaması, kente özgü davranış kalıpları geliştirmesi yönünde bir değişimi içermektedir (Türk, 2020a: 34).

Şenyapılı (1978: 94)'ya göre köyden kente göç eden köylülerin kentlileşme düzeyi örgütleri kullanma derecesiyle bağlantılı olmaktadır. Ona göre köyden kente göç eden köylüler kentin tüketim normlarına uyum sağladıkça ve köylüler tüketim pazarlarına çekildikçe onlarda kentli olma, kentle bütünleşme, kentlileşme gibi duygular gerçekleşmektedir (Şenyapılı, 1978: 14). Fakat Şenyapılı (1978: 37)'ya göre kente göç eden köylüler örgütleri kullanmadıkça köylülerin kentle bütünleşmesi diğer bir yandan kentlileşmesi gerçekleşmemekte dolayısıyla kente göç eden nüfusun kentlileşmesini ifade eden çağdaş “kentli” tanımlamalarına aykırı olan bir süreç gelişmekte olacaktır. Bu yönüyle bakıldığı zaman kente göç eden köylülerin kentlileşmesi kentteki örgütleri kullanım düzeyiyle bağlantılı olmaktadır. Fakat kente göç eden köylülerin sadece tüketim pazarlarını kullanması köylülerin kentlileşmesinde tek faktör olarak gösterilemez çünkü kentlileşme aynı zamanda kente göç eden nüfusun kentin imkânlarından faydalanması, kente özgü davranışları ve kuralları benimseyip uygulamasını da içermektedir. Kaya (2004: 142-143)'ya göre bu süreç belirli aşamalar içermektedir. İlki köyden kente göç eden bireylerin kente yerleşme konusunda kararlı olmasıdır. Kalıcı bir şekilde kente yerleşme düşüncesinde olmayan bireyler kentli olmak, kente özgü davranışları sahiplenmek gibi çaba içerisinde olamazlar. Bu sürecin gerçekleşmesi için de kente göç eden bireylerin geleceklerinin köyde değil de kentte olduklarına inanmasıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kent, kente yerleşen nüfus için ümit vaat etmesi gereken mekânlar olmalıdır. Böylelikle kente yerleşen nüfus kendini kentle bütünleştirme ihtiyacı duymaya başlayacaktır. Kentlileşme sürecinin ikinci aşaması ise ekonomik olmasıdır. Kente göç eden bireyler ilk olarak kendilerini güvencede görmek isterler. Kente geldiklerinde kendilerine uygun iş bulma imkânları bireylerin kentte yaşamalarını daha anlamlı kılarak kente uyumunu kolaylaştırır. İşportacılık, değnekçilik gibi marjinal işler ise kente göç eden bireylerin kente uyumunu engelleyen mesleklerdendir. Kentlileşme sürecinin son aşaması kente göçle gelen bireylerin kentin davranış kalıplarını edindiği aşamadır. Bu aşama ise bireylerin bir nesilde gerçekleştiremeyeceği uzun zamana karşılık gelmektedir. Çünkü bireyler edinmiş oldukları davranış kalıplarını alışkanlıkları sonucu edindiği için daha sonradan bu davranışları değiştirmekte zorlanır ve değiştirmesi uzun zaman alır. Bu açıdan kente

göç eden bireylerin kente özgü davranışları kazanmasında bireylerin kentin sunmuş olduğu imkânlardan faydalanması, sosyal aktivitelere katılması, örgütlü birliktelikler oluşturması önem taşımaktadır. Bireyler kentin sunmuş oldukları imkânlardan faydalanmadığı müddetçe kendini dışlanmış hisseder ve kentlileşmeye karşı bir olumsuz bir tavır sergiler. Bu da bireylerde kentlileşmesinin gerçekleşmesinde önemli engellerden birini oluşturur.

Kentlileşme kırdan kente göç eden bireyler için bir toplumsal değişim ve entegrasyon sürecini teşkil ettiği için kente göç eden bireyler kentle bütünleşme, kente aidiyet hissetme, kente karşı sorumluluk duygusu geliştirme, kenti sahiplenme, kente özgü davranış kalıplarını benimseme, kuralları benimseyip uygulama, kentli olma süreçleri uzun bir süreci gerektirmektedir. Kaya (2004: 143)'ya göre özellikle kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden bireylerin kentlileşme süreci uzun bir süreci teşkil ettiği için bireylerin kentlileşmeden önce kentlilik bilinci kazanmasına önem verilmelidir. Çünkü sermayelerinin kentlerden farklı dağıldığı kırsal alanlardan kente göç eden bireylerde kentlilik bilinci geliştiğinde bireylerin yaşadığı kentle bütünleşmesi, yaşadığı kente aidiyet ve sorumluluk hissetmesi, yaşadığı kenti sahiplenmesi duygusu gelişir ve bireyler aynı zamanda yaşadığı kentle özdeşleşen bir kimliğe sahip olurlar (Kaya, 2004: 161). Çünkü kentlileşme ve kent hayatı birbiri ile ilişki içerisindedir. Çok sayıda insanın aynı mekânı paylaşmak zorunda kalkmasının getirdiği bir zorunluluk olarak görülebilecek bu kavramın hedeflediği şey ise aslında uyum ve düzenli bir yapılanmadır. Örneğin aşırı kalabalık ortamda herkesin sadece kendini düşünüp, diğerini dikkate almadığı bir yaşam şekli kentleri içinden çıkılmaz problem yumaklarına dönüştürür. Bu nedenle kentlileşme bir yandan kurallı bir hayatı; sıra beklemeyi, kentin ortak mekânlarına zarar vermemeyi, başkalarını rahatsız edecek davranışlardan (aşırı gürültü çıkarmak, yerlere tükürmek, kirletmek vb. gibi) kaçınmayı diğer yandan da kenti sevmeyi ona bağlanmayı ve sahip çıkmayı gerektirir (Yalçın, 2010: 30). Böylelikle bu bilincin bireylerde gelişmesi bireylerin kentlileşme sürecini de hızlandırmış olacaktır (Kaya, 2004: 143). Dolayısıyla kentlilik bilinci kavramı kentte yaşayan bireylerin yaşadıkları kentle bütünleşme, kente aidiyet hissetme, kenti sahiplenme ve kentle özdeşleşen bir kimlik edinmeyi ifade eden bir kavramdır (Kaya, 2004: 161). Bu kavramlar karşılıklı olarak kentlilik bilincinin gelişmesinde etkili olduğu

gibi kentlilik bilincinin göstergelerinden de sayılmaktadır. Bu kavramları tek tek açıklamaya çalışırsak;

Bütünleşme (integration) kavramı tek parça haline getirme, tamamlama veya bir parçayı bütüne katma anlamına gelmektedir. Kent parametresinde ise bütünleşme iki eksenle tanımlanmaktadır. İlki köyden kente göç eden bireylerin kent yaşamına dâhil olmalarıyla ilişkilendirilerek yapılan tanımlamalar, ikincisi ise köyden kente göç eden nüfus topluluğunun “ana” sayılan nüfus topluluğuyla olan ilişkilerini ele alan tanımlamaları kapsamaktadır. İlk olarak kente yerleşen köylüler kentlileşme sürecinde kent yaşamına uyum sağlamakta zorluk yaşarlar. Tamamen kentli olarak nitelendirilemezler. Kente göç eden köylüler genellikle ilk etapta gecekondu veya varoş mahallere yerleşir ve köydeki yaşantısını kentte de devam ettirmeye çalışırlar. Zamanlarının çoğunu yakın akrabalarıyla veya kendi çevresinden edindiği dost veya arkadaşlarla geçirirler. Kentteki örgütleri nadiren kullanırlar, kenti tanımaya çalışmazlar. Sosyal yaşamlarını kentin belirli çevrelerinde geçirirler, bu çevreler genellikle kente göç eden köylülerin iş veya barınma yerlerine yakın olan yerler olmaktadır. Dolayısıyla köylüler kentte yaşamalarına rağmen kentten kopukturlar ve kentle bütünleşmemişlerdir (Şenyapılı, 1978: 71). Kartal bu süreçteki köylüleri “geçiş insanı” veya “kentlileşen insan” kavramıyla tanımlamaya çalışmıştır. Ona göre köyden kente göç eden köylüler kentlileşme sürecinde bir geçiş yaşamaktadırlar. Bu süreçte kente göç eden köylüler ne tam anlamıyla köylü nede tam anlamıyla kentli özelliği taşırlar. Değişen koşullara göre “kentlileşen insan” veya “geçiş insanı” hem kentin hem de köyün sosyal ve ekonomik değerlerini taşırlar. Kartal’a göre bu geçiş sürecindeki bireyler kırsal alana özgü değerlerinden arınıp “kent insanı”na diğer bir tanımla “kentlileşmiş insana”a yaklaştıkça kentle bütünleşme ve aynı zamanda kentlileşme gerçekleşmiş olacaktır (Kartal, 1983: 22-23). Bu açıdan bakıldığında kent ekseninde bütünleşme her iki anlamda da kır nüfus topluluğunun kent nüfus topluluğuyla kaynaşarak tek bir parça haline gelmesini ifade etmektedir (Şenyapılı, 1978: 71-72). Dolayısıyla kentlilik bilincinin gelişmesinde kentle bütünleşme önemli bir yere sahiptir. Bütünleşmemenin en önemli sebebi ise yukarıda da belirtildiği gibi ekonomik temelli olmasıdır. Kente göçle gelen bireylerin işsizlikle karşı karşıya kalması bireylerin kentle bütünleşmelerini engellemektedir.

Kavram olarak aidiyet (belonging) ise, bireylerin kendini bir bütünün tamamlayıcısı veya ayrılmaz parçası olarak hissetmesidir. Kişiler ait olma duygusunu veya aidiyet hissini bir yere, mekâna, topluluğa, kente, millete vb. karşı geliştirebilmektedir. Aidiyet kavramı aynı zamanda kendi içerisinde sahiplenme duygusunu da barındırmaktadır. İnsan ve mekân ilişkisi bakımından bireyler kendini bir yere ait hissetmediğinde ya da yaşadığı yere karşı yabancılik hissi yaşadığında o yeri terk etme eğiliminde bulunmaktadır. Dolayısıyla kentsel ölçekte aidiyet, bireyleri yaşamış oldukları yere ve toplumsal ilişkilere bağlamanın yanı sıra bireylerde belli bir yerde bulunma düşüncesini de oluşturmaktadır (Kahraman, 2014: 77). Bu açıdan bireyler yaşamış oldukları mekâna karşı ait olma hissini geliştirdikçe bireylerin yaşamış oldukları kenti sahiplenme duygusu da gelişmiş olacaktır. Bu durumda ise bireyler yaşamış oldukları kenti kendi evinden farksız olarak görerek yaşadıkları kenti sahiplenmeye ve korumaya çalışacaklardır. Sahiplenme olgusu burada bireylerin kendisini kentin sahibi olarak görmesi anlamında değil, yaşadıkları kente sahip çıkması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla mekân ve kent açısından bakıldığında aidiyet ve sahiplenme duygusu karşılıklı ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bu bakımdan bireylerin yaşadığı kente karşı aidiyet ve sahiplenme duygusu geliştirmesi bilinçli kentlilerin oluşum sürecini de başlatacaktır (Beyazlı, 2005: 61; Deringöz, 2017: 37; Solak, 2017: 29).

Beyazlı (2005: 77)'ya göre özellikle köyden kente göç eden bireylerde kentlilik bilincinin gelişmesinde önemli bir yeri olan kentsel aidiyetin gerçekleşmesinde, göç eden bireylerin yaşamış oldukları kentin kültürel özelliklerini ve tarihsel geçmişini tanıyıp sevmesi önem taşımaktadır. Çünkü ona göre kente yerleşen bireyler yaşayacağı kentin tarihini, kültürel özelliklerini bilmesi ve benimsemesi bireylerde yaşamış olduğu mekâna karşı farklı anlamlar taşımasına sebep olacaktır. Böylece bireylere hayatını idame ettiği, eğitim gördüğü, sosyal yaşam ve ilişkilerini sürdürdüğü kentler daha anlamlı gelecektir. Bu bakış açısını kazanan bireyler ise yaşamış oldukları kenti daha çabuk benimseyecek, kentin kültürel ve sanatsal tarihini korumaya çalışacak, yaşadığı kentin sorunlarını bilmede ve bu sorunları çözmeye yönelik çabalar geliştirmeye çalışmış olacaktır. Kaya (2004: 161-162)'ya göre ise bu bilincin gelişimi kente yaşayan bireylerin kent yönetimine katılım sağlamlarının yanı sıra kente yerleşen bireylerin yerleştikleri kentten beklentilerinin olumlu bir şekilde karşılanmasıyla da gerçekleşmektedir. Bireyler yerleştikleri kentlerde kendi geleceklerini görebilirlerse

onlar için yaşadıkları kentin geleceği de bir anlam ifade edecektir. Dolayısıyla kentlilik bilincinin gelişmesinde kentin, kente yaşayan bireylerine gelecek vaat etmesi önem taşımaktadır. Eğer ki kente yerleşen bireyler kente karşı olumsuz duygular besler ve kentin imkânlarından faydalanamasa, kent bu bireylerin beklentilerini karşılayamazsa bireylerde kente karşı ait olma duygusu gelişemeyecektir. Bu durumda kentlerde bireysel ve toplumsal düzeyde yabancılaşma, uyumsuzluk, anomi, ruhsal boşluk gibi toplumsal ve psikolojik sorunların yanı sıra güvenliğin ve düzeninin sağlanması noktasında sorunlara da sebebiyet verebilecektir (Kaya, 2004: 150-152). Tam tersi bir durumda ise bireyler yaşadıkları kente ait olma ve sahiplenme duygusu geliştirdiğinde bireyler kendilerini kentli olarak görebilecek, kentin bir parçası olduğunu hissedeceklerdir. Böylelikle kentlilik bilinci gelişmiş kentleşme süreci hızlanmış olacaktır (Deringöz, 2017: 35).

Kentlilik bilincinin göstergelerinden bir diğerini de bireylerin sahip oldukları farklı kimliklerin yanı sıra içinde yaşadıkları kentle kendilerini tanımlayabilmesidir. Başka bir deyişle, bireyler doğdukları yerin ait olduğu kimliğinin yanında daha sonradan yerleştikleri kentle kendilerini tanımlayabilmeleridir (Kaya, 2004: 161). Kentlilik bilincinin gelişmesinde önemli bir yeri olan bireylerin yaşadığı kentle kendilerini tanımlaması toplumlararası farklılık göstermenin yanı sıra bireylerin yaşadıkları kente karşı aidiyet hissetmesiyle bağlantılı bir süreçtir. Özellikle bazı toplumlarda bireyler yaşadıkları yere değil, doğdukları yere karşı aidiyet hissi geliştirme eğilimlerindedirler. Dolayısıyla bu toplumlarda bireyler yaşadıkları yere karşı aidiyet hissi geliştiremedikçe yerleştikleri kentle kendini tanımlayamaz ve kentlilik bilinci geliştiremezler (Deringöz, 2017: 38). Bu süreci aynı zamanda kentlerin sahip olduğu kent kimliğinin değişime uğraması da etkilemektedir. Kent kimliğinde yaşanan değişimler o kente yaşayan bireylerin kente bakışını, kente bağlılık, aidiyet, sahiplenme hissi gerçekleştirilmesini de etkilemektedir. Kentler kimliğini tarihi mirası, kültürel ve sanatsal özellikleri, yaşam tarzı ve doğal güzellikleri gibi kentleri diğer kentlerden ayıran özelliklerle kazanır. Fakat teknolojiye yaşanan değişimler, kentlerin hızla büyümesi, kent nüfusunun hızlı bir şekilde artması gibi pek çok faktörler sonucu günümüzde kentleri birbirinden ayıran bu özellikler giderek ortadan kalkarak birbirine benzeyen kentlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Özellikle küreselleşmenin etkisini gösterdiği tüm dünyada kentlerin görünümünde yaşanan değişimlerle kentler

doğasından kopuk yapay bir şekilde gelişme gösteren mekânlara dönüşmektedir. Kentlerin görünümündeki bu olumsuz değişimler kent kimliğinin ve kültürünün korunmasını zorlaştırmakta ve kente yaşayan bireylerin yaşadığı kente karşı yabancılaşma duygusu geliştirmelerine sebep olmaktadır. Bu duyguda kentlilik bilincinin gelişiminde önemli yeri olan bireylerin yaşadığı kente karşı bağlılık, aidiyet, sahiplenme hissinin gerçekleşmesini zayıflatmaktadır (Alpak, Düzenli ve Eren, 2018: 519-521).

Sonuç olarak, yukarıda verilen bilgilerden hareketle kentlileşme bireysel ve toplumsal düzeyde değişim ve entegrasyonu ifade eden bir süreçtir. Bu süreç aynı zamanda birey, toplum ve toplumsal yapı üzerinde olumlu veya olumsuz büyük etkilere de sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu sürecin kentlerde sağlıklı gelişmesi bireye, topluma, toplumsal yapıya, bireylerin içerisinde yaşadıkları kente etkilerinin de olumsuz yönde gelişim göstermesine sebep olacaktır. Bu sebeple kentlileşme, kentleşme çalışmalarında ele alınması gereken önemli olgulardan birini oluşturmaktadır. Wirth (2002: 88) bu parametrede teknoloji, ulaşım, iletişim sistemlerinde değişimlerin yaşandığı dünyada bu değişimlerin kentlileşmenin gelişimine yön vereceğini bu sebeple kentlileşmede yaşanan değişimlerin ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre “kentlileşmede gözlenecek değişiklikler, yalnızca kenti değil dünyayı da olumlu ya da olumsuz bir biçimde etkileyecektir.”

1.4.Kır, Köy ve Mahalle

Bu başlık altında çalışmamızın bir diğer önemli kavramları olan kır, köy ve mahalle kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu başlık çerçevesinde kır, köy kavramlarının farklılık, benzerlikleri açıklanmaya çalışılarak güncel literatürle bu kavramlara yönelik yeni yaklaşımlar açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda ileriki bölümlerde açıklamaya çalıştığımız Türkiye’de 1950’lerden sonra “hızlı kentleşme” sonrasında yaşanmakta olan köylerin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenme sürecini 2013 yılında çıkarılan kanun kapsamında sosyolojik olarak daha iyi açıklanabilmesi için köy ve mahalle parametresinde kavramların tanımlarının da bu bölümde yapılması sağlanarak ileriki bölümlerin kavramsal temelleri oturtulmaya çalışılmıştır.

Literatürde sıklıkla birbiriyle karıştırılan, aralarındaki benzerliklerle birbirinin yerine de kullanılan kır ve köy kavramları arasında önemli farklar bulunmaktadır. Kır, kavram olarak kentin dışında “çoğu boş ve geniş alanlar, yerler anlamında kullanıldığı gibi verimsiz, kıraç alanların genel adı olarak da kullanılmaktadır” (Kurt, 2003: 12-13). Kır bütüncül bir şekilde daha iyi tanımlayabilmek için kır ile bağlantılı kavramların açıklanması önem taşımaktadır. Bu kavramlardan kırsal alan, “üretim etkinlikleri tarıma dayalı olan kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı alan” kırsal nüfus, ekonomik gelirini tarımdan karşılayan, nüfus bakımından 10 bininin altında il ve ilçe merkezlerinin dışında köy ve kasabalarda yaşayan nüfus, kırsal topluluk ise “genellikle köylerde yaşayan, anakentlerin daha tümüyle kentleşmemiş komşu alanlarında da görülen, başat çalışma alanı tarım ve hayvancılık olan, yüz yüze ilişkilerin sürüp gittiği, işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişmemiş olduğu insan topluluğu” şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 85-86). Köy kavramı ise “genellikle toplumsal, ekonomik, coğrafi ve nüfus özellikleri ile şehirden ayrılan, düşük nüfus yoğunluğa sahip kırsal yerleşim birimleri olup ekonomik olarak genelde tarıma dayalı ve iş bölümünün gelişmediği” yerleşim alanları olarak tanımlanmaktadır (Özensel, 2015: 12). Bu açıdan bakıldığında kır ve köy kavramlarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu farklılık kır ve köylerin karşıtlığı açısından değil kırın köyü kapsamaması yönünden genel bir kavramı ifade etmesidir. Dolayısıyla kır; kasaba, köy ve köy altı yerleşim birimlerini kapsayan genel bir kavramı ifade etmektedir. Bu açıdan akademik çalışmalarda kıra, kırsal alana yönelik çalışmalar, yaklaşımlar köyü de kapsarken, salt bir şekilde köy odaklı çalışma ve araştırma sonuçlarını kırsal alanın geneline yaymak doğru görülmemektedir (Nerse, 2014: 167; Arslan ve Çağlayandereli, 2016: 373).

Kır ve köy tanımlamalarında dikkat çeken önemli bir nokta da köy yerleşimini kapsayan kırsal alanların kentsel alanlardan farklı ve karşıtı olan bir yerleşim alanı olmasıdır. Her ne kadar ülkelerin kır, köy ve kent kavramlarının tanımlamalarında farklılıklar görülebilirse de bu tanımlamalardaki ortak nokta köy gibi yerleşim birimlerini kapsayan kırsal alanlarının her yerde kentin karşıtı olarak tanımlandığının görülmesidir. Dolayısıyla bu bağlamda bakıldığında kır ve köyler, kentlerden farklı yerleşim alanlarını ifade etmektedir (Nerse ve Türk, 2017: 507-508).

Yerleşme, çoğunlukla insan topluluklarının üzerinde yaşadığı “mekân parçası” olarak tanımlanmaktadır. Fakat yerleşme fiziki olarak “mekân parça”sına karşılık gelse de fiziki olmanın ötesinde anlamlar taşımaktadır. Bu açıdan yerleşme türlerinin her biri sosyal, kültürel, ekonomik bakımdan bir diğer yerleşme türünden farklılıklar barındıran üzerinde yaşayan insan topluluklarının ilişkilerini, yaşam pratiklerini yansıtan, kendine has kültürü, tarihi olan insan topluluğunun barındığı alanlardır. İnsan topluluklarının üzerinde yaşadığı yerleşmeler “Tabiat, insan ve onun eserlerinden meydana” gelmektedir. İnsanoğlunun tarih sahnesine çıkışından bu yana süregelen (söz konusu olan) yerleşmeler, yerleşik olmayan toplulukların (çadır yaşamına dayalı göçebe-yarı göçebe topluluklar ile ilkel topluluklar) yaşadığı geçici yerleşmeler ile tarım devrimi sonucu sürekli olarak yerleşik yaşayan toplulukların (köy, kasaba, şehir vb) yaşadığı yerleşmelerdir. Mahalle, oba, mezra gibi yerleşmelerde sürekli yerleşmeler içerisine dâhil edilmektedir (Geray, 1968: 276). Bu yerleşmelerden köy ve kent yerleşmelerinin ortaya çıkmasına neden olan tarım devrimi ile modern kent yerleşmelerinin ortaya çıkmasını sağlayan sanayi devrimi toplumlar üzerinde büyük etkilere ve toplumsal değişimlere neden olmuştur. İnsanoğlunun yerleşik yaşama geçişinden günümüze kadar gelinen süreçte çeşitli büyüklüklerde kentler kurulmuş ve kentler tarihin her döneminde modernliği simgeleyen mekânlar olarak görülmüştür. Fakat toplumları derinden etkileyen en büyük değişim günümüz modern kentlerin ortaya çıkmasını sağlayan Sanayi devrimiyle gerçekleşmiştir. Sanayi devrimiyle gerçekleşen hızlı kentleşme, kentlerin yanı sıra yerleşik yaşamın simgelerinden olan köylerde de toplumsal ve mekânsal değişimlere neden olmuştur (Kıray, 2006’dan akt. Türk, 2020a: 62). Özellikle dünyada Sanayi Devrimi ve sonrasında gelişen teknoloji, ulaşım, iletişim ve küreselleşmenin etkisiyle kırsal alanlardan kentsel alanlara yönelik yaşanan göçlerle kırsal alanlar kentlere yaklaşırken günümüzde bu sürecin yanı sıra kentlerde hızlı bir şekilde kırsal alanlara yaklaşmaktadır. Dolayısıyla dünya üzerinde kırsal alanların nüfusunun hızlı bir şekilde azal(tıl)ması, kentlerin sayısının art(tırıl)ması, batıda köylülüğün büyük bir oranda çözülmeye uğraması, kentler ve kırsal alanların giderek bütünleşme eğilimi göstermesi günümüzde yeni bir kırsal ve kentsel alan tanımlamasının zorunluluğunu ve ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Nesre ve Türk, 2017)

Türkiye özeline bakıldığında bu süreç dünyada yaşanan gelişimlerle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bugün gelinen süreçte Türkiye’de köy nüfusu hızlı bir şekilde

azal(tıl)makta, köyler ve kentler arasındaki ilişkiler artmakta, köy ve kentleri birbirinden ayıran özellikler şeffaf bir görünüme dönüşmekte ve zamanla bu şeffaf görünümünde ortadan kalkacağı tahmin edilmektedir (Nerse ve Türk, 2017). Özellikle Türkiye’de 2013 yılında Büyükşehir Yasası’nda alınan kararlar büyükşehir sınırları içerisindeki köylerin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmesi bu sürecin önemli göstergelerindedir. Çünkü mahalle, bir yönüyle kenti simgelemekte ve köyle arasında farklılıklar barındırmaktadır. Dolayısıyla günümüzde Türkiye’de köylerin hızlı bir şekilde mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmesi Türkiye içinde yeni bir kırsal ve kentsel alan tanımlanmasını ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Nerse ve Türk, 2017; Özensel, 2015: 41).

1.5.Kuramsal Çerçeve

1.5.1.Klasik Sosyolojide Kent Kuramları

Toplumsal yaşamın var olduğu yerleşim alanlarından bir olan kentler, sanayi devrimi sonucu en çok etkilenen yerleşim alanlarından biri olmuştur. Bugün modern kentler olarak adlandırdığımız kentlerin oluşumu sanayi devrimiyle şeklini almıştır. Kuşkusuz modern anlamda kentlerin ortaya çıkmasında önemli bir etken olan sanayi devriminden önce Avrupa’da pek çok önemli olaylar gerçekleşmiştir. Fakat bu olayların kent görünümüne yansımaları sanayi devriminde olduğu gibi doğrudan gerçekleşmemiştir. “Oysaki Endüstri devrimi, örneğin, buharın ortaya çıkmasıyla treni, tren yolunu, fabrika üretimine geçilmesi ile işçi sınıfını, dolayısıyla işçilerin barınma sorununu vb. türlü olguları etkilemiş ve bunların sonucunda kentsel örgütlenmede önemli değişimler gözlenmiştir” (Özer, 2004: 7).

Sanayi Devrimi’yle beraber kentlerin ekonomik yapısı gelişmiştir. Kentlerin ekonomik yapısının gelişmesi beraberinde kentlerde işgücüne duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Böylelikle kırsal alanlardan kentsel alana yönelik hareketlenmeler artarak kentler bir çekim merkezi olmuştur. Kentlerin bir çekim merkezi olması beraberinde kentlerin hızlı bir şekilde büyümesine sebep olmuştur. Bu da kentlerde sorunların yaşanmasında kaçınılmaz olmuştur (Özer, 2004: 7). Bu süreçte kentsel alanlarda yaşanan sorunların çözümünün kent odaklı değerlendirilmesi kentin bilimsel olarak gelişmesinde önemli bir katkı sağlamıştır (Ertürk, 1997: 2). İlk süreçte Avrupa’da daha sonra tüm dünya

üzerinde gerçekleşen hızlı kentleşme olgusu kent biliminin önemini arttırmış ve kentler; kentbiliminin ilişkili olduğu sosyoloji, ekonomi ve siyaset gibi birçok bilim dalının inceleme konusu olmuştur (Ertürk, 1997: 2).

Sosyoloji biliminde kente yönelik çalışmaları hızlandırıcı unsurun, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa ve Birleşik Devletler’de yaşanan hızlı kentleşme olduğu varsayılmaktadır (Hatt ve Reiss, 2002). Dolayısıyla Sosyoloji biliminin bir alt dalı olan kent sosyolojisi Batı temelli bir bilim dalıdır (Bal, 2011: 11) ve amacı, “tarım dışı yerleşme birimi olarak kabul edilen kent ve kentleşme sürecinin toplumbilimsel niteliklerini, morfolojik ve içerik olarak inceleyip açıklamaya” çalışmaktır (Topses ve Topses, 2010: 95).

Kent sosyolojisinin gelişmesinde ilk dönem sosyologlarının rolü büyüktür. Her ne kadar ilk dönemlerdeki sosyologlarının çalışmalarında kent başlı başına bir alan olarak bütüncül bir şekilde değerlendirilmese de (Türk, 2020a: 18) topluma ve toplumsal değişmeye dair yapmış oldukları görüşlerinde ve çalışmalarında kent sosyolojisinin gelişmesine önemli katkılar sağladıkları yadsınamaz.

Sosyoloji bilimin gelişmesinde önemli etkisi olan ilk düşünürler, toplumların tarım toplumundan sanayi toplumuna, geleneksel toplumdan modern topluma doğru bir evrim süreci geçirdiği yönünde ortak noktada buluşmuş ve bu süreci farklı şekillerde sınıflandırmışlardır (Türk, 2016: 10).

Sosyoloji biliminin A. Comte’dan önce İbni Haldun’un düşünce sistemiyle başladığı söylenmektedir (Kızılcılık, 2011: 2). Bilim olarak Sosyoloji’nin 1800’lü yıllarda ortaya çıktığı (Şavran, 2012: 33) bilinse de pek çok düşünürü göre ilk sosyolog olarak İbni Haldun gösterilmektedir (Kızılcılık, 2011: 2-3). Mukaddime adlı dünyaca tanınan çalışmasının ikinci bölümünde, kır ve şehir toplumlarından bahsetmiştir (Türkdoğan, 2006: 96). Haldun’a göre bedevi (göçebe) ve hazeri (yerleşik) veya köy ve şehir toplumu olarak sınıflandırdığı bu ikili toplumlar farklı yaşam biçimine sahiptir (Kızılcılık, 2011: 38). Bedevi (göçebe-köy) olarak tanımladığı toplum, tarım ve hayvancılıkla uğraşır ve bu toplumlar göçebeliği ve kırsal hayatı bir yaşam biçimi olarak benimser. Bu toplumların önemli özelliği, ilk safhalarda ürettikleri ürünlerin yaşamlarını sürdürebilecek kadar olmasıdır. Fakat daha sonradan bu toplumlar

yaşamlarını geçindirebileceğinden fazla ürünleri üretmeleri (artı-ürün) durumunda farklı bir toplum biçimi olan hazeri (yerleşik-kent) toplumuna geçiş süreci yaşarlar. Toplumların bedevi (göçebe-köy) toplumdan hazeri (yerleşik-şehir) toplumuna doğru geçişi ise Haldun tarafından zorunlu görülmüştür (Kızılcılık, 2011: 41). Aynı zamanda Haldun'a göre bedevi(göçebe-köy) ve hazeri(yerleşik-şehir) toplumlarında yaşayan bireylerin sosyal yaşamları ve ilişkileri de farklılık göstermektedir. Ona göre, bedevi (köy) toplumlarda bireyler arası samimi ilişkiler ve yardımlaşma kuvvetlidir, insani değerler bozulmamıştır. Hazeri (şehir) toplumlarda ise bireyler yaşamlarını geçindirebilecek artı ürünleri elde ettikleri için bu toplumlarda israf ve lüks tüketimler artmıştır (Kızılcılık, 2011: 45). Dolayısıyla 14.yüzyılda yaşamış olan İbn Haldun'un toplumları bedevi(köy) ve hazeri (şehir) olarak sınıflandırarak toplumsal değişimi ve evrimin yönünü açıklamaya çalışması, kent biliminin gelişmesinde önemli bir katkı sağlamıştır.

19.yüzyıl sosyologlarından Tönnies, toplumları cemaat-cemiyet, Durkheim, mekanik-organik toplum olarak iki grupta adlandırır. Tönnies ve Durkheim'in sınıflandırdığı ikili toplumlardan biri köyü tanımlarken diğeri şehri tanımlamaktadır (Türkdoğan, 2006: 97). Tönnies köy özelliği taşıyan cemaatleri (toplulukları) canlılara, şehir özelliği taşıyan cemiyetleri (toplumları) ise makinalere benzetmektedir. Dolayısıyla Tönnies'e göre köy özelliği taşıyan cemaatler, sürekli olarak şehir özelliği taşıyan cemiyete benzeme eğiliminde olduğu için toplumdan yani şehirden, cemaate(köye) dönüş yoktur (Türkdoğan, 2006: 128). Bu bağlamda insan topluluklarını "cemaat" ve "cemiyet" şeklinde iki kategoride sınıflandıran Tönnies, insanlık tarihinin ırk, etnik köken ve kültür bakımından farklılaşmamış, bireylerarası sıcak, samimi ilişkiler üzerine kurulmuş olan küçük ve homojen topluluklar olarak tanımladığı cemaatten, sosyal, ekonomik, kültürel sistem bakımından farklılaşmış, bireylerarası ilişkiler bakımından gayri şahsi ve soğuk ilişkilerin ve farklılaşmanın hakim olduğu cemiyete doğru gelişim gösterdiğini (Yörük, 2006: 40) vurgulamaktadır. Tönnies'in cemaat-cemiyet olarak sınıflandırdığı toplumlara yönelik bu yaklaşımı günümüzde hızlı kentleşen toplumların gelişim yönünü anlamada önemli bir yere sahiptir. Bugün Dünya'nın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de giderek artan hızlı kentleşmeyle beraber kırsal alanlarda yaşanan durum bu sürecin göstergesidir. Özellikle batı toplumlarında köy nüfusunun giderek azaltılmasına yönelik çalışmalar ülkemizde ise kentlerin hızla büyütülerek kentin

çeperlerindeki köylerin mahalleye dönüştürülmesi, çıkarılan Büyükşehir Kanunu kapsamında büyükşehir statüne sahip olan kentlerdeki köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak köylerin mahalleye dönüştürülmesi bu sürecin seyrini göstermektedir. Bu açıdan Tönnies'in cemaatlere ve cemiyetlere yönelik yaklaşımı kent sosyolojisinin gelişmesi açısından önemli bir yer teşkil ederken aynı zamanda günümüzde hızla kentleşen toplumların bu yönünü anlama noktasında da önem taşımaktadır.

Durkheim ise *Toplumsal İş Bölümü* adıyla yazdığı doktora tezinde mekanik ve organik olmak üzere iki dayanışma biçiminden bahsetmiştir. Durkheim'e göre mekanik dayanışma bir benzeşme dayanışmasıdır ve bu dayanışma biçimini benimseyen toplumlarda bireyler birbirinden yok denilecek kadar az oranda farklıdırlar. Aynı zamanda mekanik dayanışmanın egemen olduğu toplumlarda yaşayan bireyler aynı kutsala inanmakta ve aynı duyguları hissetmektedirler. Bu sebeple Durkheim'e göre bu topluluğun üyeleri birbirine benzediği ve bireyler farklılaşmadığı için bu toplumlar tutarlılık göstermektedir. Organik dayanışma biçiminde ise Durkheim, bu dayanışma biçimini benimseyen toplumları farklılaşmış toplum olarak tanımlar. Ona göre bu toplumlarda düşünce birliğinin farklılaşması bireyleri birbirinden farklı kıldığı için *consensus* bu toplumlarda gerçekleşmektedir (Aron, 2010: 229-230). Durkheim'in *consensus*'un organik dayanışmaya dayalı toplumlarda gerçekleşeceği görüşüyle kentleri kastetmektedir. Çünkü Durkheim'e göre iş bölümünün bu toplumlarda gelişmesi bireyleri birbirine daha fazla bağımlı hale getirecektir. Bireylerde gelişen bağımlılık mekanik dayanışmaya dayalı toplumlardaki kolektif bilinci ve kolektif kimliği zayıflattığı için *consensus* bu toplumlarda gelişerek toplumsal düzende sağlanmış olacaktır. Durkheim'in organik dayanışmaya dayalı toplumlara yönelik bu iyimserci yaklaşımı pek çok düşünür tarafından eleştirilse de modern sosyolojinin gelişmesinde önemli bir katkısı olmuştur (Suğur, 2011: 40-41; Çetin, 2012: 53).

Marx'ın analizlerinde kırsal ve kent arasındaki ayrım iş bölümüne dayanmaktadır. Marx'a göre Orta çağ'a kadar insan topluluklarının tarihi kırsal kesimlerin tarihidir. İlk kez kırsal ve kent ayrımı ise feodal yapıda gündeme gelmiştir. Marx, Orta çağ döneminde tüccarların kurmuş olduğu ticari bağlantılarla kentlerin kırsaldan farklılaşmalarının gündeme geldiğini belirtir. Marx, bu dönem içerisinde kentler arası ilişkilerin ve sermaye birikimine bağlı olarak iş bölümü farklılaşmasını desteklemiş ve yeni

endüstrilerin doğuşunu uyarmıştır (Aslanoğlu, 2000: 58-59). Bu bakımdan “nüfusun ilk kez olarak iki büyük sınıf halinde bölünmesi doğrudan iş bölümüne ve üretim araçlarına dayanan bölünme, burada ortaya çıkmıştır”. Kent, nüfus, üretim aletleri, sermaye, zevk ve gereksinimlerin bir merkezde toplandığı bir olay iken kır ise tam tersi bir olay olarak ayrı ayrı olmayı ve dağınıklığı ortaya koymaktadır (Marx ve Engels, 2013: 81-82).

Marks gibi Weber de kenti feodal toplum tipinden kapitalizme geçiş süreciyle değerlendirmekte ve toplumsal değişimde etkili bir faktör biçiminde ele almaktadır. Bu bağlamda Marks ve Weber’in kent olgusuna dair birbirlerine yakın fikirler öne sürdüğü görülebilmektedir. “Marks ve Weber kenti, Batı Avrupa’da feodalizmden kapitalizme dönüşümün analiz nesnesi olarak görmüşlerdir” (Aslanoğlu, 2000: 57–58). Weber kente dair yapmış olduğu analizlerde sosyolojik genellemeler bakımından kullanmış olduğu “ideal tip” kavramıyla karşı karşıya kalmaktayız. Feodal toplum biçiminden kapitalist toplum biçimine geçişte kentin neden etkili olduğunun sorgulanması noktasında ideal tip olarak değerlendirilmiştir. Weber kenti, tarımdan çok ticaretin hâkim olduğu siyasal bakımdan ise görece özerklik taşıyan yer olarak ifade etmektedir (Aslanoğlu, 2000: 59). Kenti tanımlarken tek bir kent yerine üretici, tüketici, politik, idari, kale ve garnizon kenti gibi tipleştirilmelere gitmiştir (Weber, 2003: 89-101). O, daha önceden kente dair tek tek yapılan tanımlamaların kenti açıklamada doğru bir tarafının bulunmasının beraberinde, yalnız başlarına ele alındıkları takdirde hiçbirinin kenti tümüyle açıklamada yeterli olamayacağını belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle ona göre kentin tanımlanmasında kullanılan bu tanımlamaların her biri kentin ortaya çıkmasında zorunlu fakat yetersiz bir rol oynamaktadır. “Weber, her sosyal grup veya toplum gibi şehrin de, ancak kendisini meydana getiren müesseselerin belli bir denge hali içerisine girmesi ve bir düzen teşkil etmesi sonucunda ortaya çıkabileceğini” öne sürmekle birlikte, “tek tek müesseseleri esas alarak yapılmış olan şehir tariflerinin bir sentezine ulaşacak şekilde şehri, bir müesseseler bütünü olarak” açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre gerçek anlamda bir kent topluluğunun ortaya çıkabilmesi ise ticari ilişkilerin yanı sıra cemiyetin bir kale, pazaryeri, bir hukuk düzeni, bir konfederasyon biçimi ve belli bir dereceye kadar bağımsız olma niteliklerine sahip olmasını gerektirmektedir (Yörükkan, 2006: 68). Dolayısıyla Weber ideal bir kent özellikleri arasında kale, pazaryeri, mahkeme ve özel hukuk sistemini, birlikte yaşama ve kısmi özerkliği saymaktadır (Keleş, 2010’dan akt. Türk, 2020a: 20-21). Aynı zamanda Weber, kentsel gelişim için

sivil ve demokratik katılımın önemli olduğunu da ifade etmektedir (Rittersberger-Tılıç, 2013: 7). Weber için bütün bu koşulların bir araya gelmesi ise yalnızca Batıda mümkün olmakla birlikte gerçek anlamda şehir denildiğinde Batı şehirlerinin anlaşılması gerekmektedir. Bu açıdan Weber'in yapmış olduğu şehir analizinin merkezini Batıdaki şehirler oluşturmakla birlikte şehri tanımlamada tek bir faktörle değil de daha geniş faktörlerle açıklamaya çalıştığı görülmektedir (Yörükkan, 2006: 68-69). Bu parametre de Weber'in yapmış olduğu bu tipeştirmeler hem kenti hem de toplumu anlamaya yönelik yapılan kavramsallaştırmalar olarak nitelendirilebilir.

Bu bağlamda hem Marks hem de Weber'in analizlerinde kentler, kapitalist toplumsal süreçlerin bir sebebi değil, bu süreçlerin yaşandığı bir alan olarak değerlendirilir. Dolayısıyla gerek Marks gerekse de Weber'in çalışmalarında kent toplumsal yapıda değişikliği açıklamak için bir araç olarak ele alınmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 58).

1.5.2.Simmel Sosyolojisi ve Kent

19. yüzyılın önemli bir diğer düşünürü olan George Simmel ise Paranın Felsefesi adlı çalışmasında ekonomiye dayalı alışveriş üzerinden toplumsal etkileşimlerin daha iyi açıklanabileceğini belirtir. Ona göre, insanlar önceleri ihtiyaçlarını takas usulüyle karşılarken daha sonradan bu sürecin parasal işlemlerle yer değiştirmesi toplumsal farklılaşmalara neden olmaktadır. Bu farklılaşmaları Simmel, kültürel boyutlar üzerinden değerlendirerek kentsel yaşamın bireysel bilinçler üzerindeki dönüşümlerini açıklamaya çalışmıştır. Simmel'e göre para artık modern dünyada alışveriş aracı olmaktan ziyade; rasyonellik, hesaplanabilirlik ve gayrişahsîliği simgelemekte ve toplumlarda akrabalık bağları ve sadakat ilişkilerini çözülmeye uğratmaktadır (Coser, 2011: 181; Güllüpnar, 2013: 57). Bu yönüyle Simmel kenti, "bireysel kültür yerine nesnel kültürün geliştiği ve ihtiyacı karşılamada takas yerine paranın kullanıldığı yer" (Alptekin, 2012: 76) olarak tanımlanmaktadır. Simmel kenti, ekonomik, mesleki ve toplumsal yaşamın tüm temposu ve çeşitliliğinden dolayı kasaba ve taşra hayatından ayrı bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca metropol ve kentlerin para ekonomisinin yeri olduğunu savunmakla birlikte dakiklik, hesaplanabilirlik, kesinlik metropole özgü varoluş tarzının karmaşıklık ve kapsayıcılığı tarafından hayata dayatıldığını savunmaktadır. Bunun yanı sıra metropolün bağımsızlık, bireycilik, özgürlük ve eşitlik gibi farklı ve çok yönlü özellikleriyle farklı insan tiplerinin ortaya çıktığı mekânlar

olduğunu savunmaktadır (Simmel, 2009: 317-329). Simmel'in modern yaşamın simgesi olan kentlerde yaşayan bireylerin bireysel ve toplumsal ilişkileri üzerine mikro düzeyde yapmış olduğu bu açıklamalar hem kent sosyolojisinin gelişmesinde hem de kent alanında yapılan çalışmalarda Simmel'i ayrı bir noktaya taşımıştır.

Bu veriler ışığında Durkheim, Marks, Weber gibi 19. yüzyıl sosyologlarının kente dair yapmış oldukları görüşlerinin kendi sosyal teorileri bağlamında toplumsal faktörlerle açıklamaya çalışıldığı görülmektedir. Kent sosyolojisinin ilk nüveleri bu dönemdeki düşünürlerin kente dair yapmış oldukları görüşlerle şekillense de bu dönemde gelişkin bir kent sosyolojisinden söz edilememektedir. Çünkü bu dönem sosyologlarının her biri kenti tek başına bir alan olarak değil toplumsal yapı ve toplumsal değişimin analizi bağlamında bir araç olarak kullanmışlardır. Özetlenmeye çalışılırsa, Marx ve Engels toplumsal değişim süreci bağlamında kentlere değinirken, Weber ve Simmel toplumsal yapının anlaşılması noktasında kentlere değinmiştir. Marks ve Engels, toplumsal değişim sürecinde kapitalist üretimlerin mekânı olarak tanımladığı kenti Weber rasyonelliğin, hesaplayıcılığın geliştiği alanlar olarak Simmel de para ekonomisinin geliştiği ve toplumda yaşayan bireylerin yabancılaştığı yapılar olarak tanımlamıştır (Güllüoğınar, 2013: 52). Dolayısıyla 19. yüzyıldaki sosyologların çalışmalarında, geliştirdikleri teorilerinde doğrudan kent odaklı, kente yönelik bütüncül bir bakış açısıyla kent konu edinmese de bu dönemdeki düşünürlerin fikirleri sosyoloji alanında klasikler, klasik sosyologlar olarak tanımlanmalarını ve aynı zamanda sosyolojinin genç alt disiplini olan kent sosyolojisinde de temel referans kaynakları haline gelmelerini sağlamıştır. Bunun yanı sıra modern sosyolojinin gelişiminde öncülük ederek kent sosyolojisinin gelişmesine katkı sağladıkları ve kendinden sonraki düşünürleri etkiledikleri kuşkusuz ortadadır.

1.5.3.Chicago Okulu ve “Ekolojik” Kent

Klasik Sosyologların görüşlerini kapsayan klasik sosyolojik yaklaşım, egemenliğini Chicago Okulu teorisyenlerin görüşleri ortaya çıkıncaya kadar sürdürmüştür. Bu süreç I.Dünya Savaşı yılları sırasına denk gelmektedir. Tönnies, Durkheim, Simmel başta olmak üzere klasik sosyologların görüşleri Chicago Okulu teorisyenlerinin çalışmalarında yönlendirici bir rol oynamıştır. Bununla birlikte kent üzerinde alan araştırmasının yapılması, kentin derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde sosyolojik

araştırmanın nesnesi olarak alınması ve aynı zamanda günümüze kadar etkisi devam eden kuramları gerçekleştiren teorisyenler ise Chicago Okulu'na mensup sosyologlar olmuştur (Koyuncu, 2011: 36). Bu açıdan kent sosyolojisinin ortaya çıkışı ve kentin başlıca bir alan olarak ele alınması, 1920'lerde Chicago Okulu'nun öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bu okulun temsilcileri olan Park, Burgess, McKenzie ve Wirth yapmış oldukları çalışmalarla hızlı bir büyüme gösteren Amerikan kentlerini analiz etmişlerdir. Okul'un ayıt edici özelliği ise ilk defa kenti sosyolojik bir biçimde kente özgü kavram ve metodoloji ile incelemiş olmasıdır (Güllüpınar, 2013: 52). Kente dair sosyolojik yönüyle birçok çalışmalar gerçekleştiren bu okulun temsilcilerinin benimsediği iki yaklaşım ise kent sosyolojisinde büyük bir öneme sahiptir. İlk yaklaşım Park'ın kent analizinde faydalandığı ekolojik yaklaşımdır. İkincisi ise Wirth'in "bir yaşam biçimi" olarak kentlilik üzerine araştırmasını ele aldığı yaklaşımdır. Bu yaklaşımlar çerçevesinde 1900'lü yılların başında hızlı büyümenin görüldüğü Chicago kentinin kentleşme ekseninin de incelenmesi kenti adeta bir laboratuvar haline getirmiştir. Fakat okulun temsilcilerinin geliştirmiş olduğu kuramların sadece Amerikan şehirleriyle sınırlı kalması gerçekleştirilen kuramların dünya üzerindeki diğer şehirlerde de kabul görmesini zorlaştırmıştır (Güllüpınar, 2013: 59-60).

Chicago Okulu'nun temsilcilerinden olan ve aynı zamanda ekolojik yaklaşımı benimseyen Park, Burgess ve McKenzie, şehir dediğimiz yerleşme grubunun ekolojik düzeni üzerine yoğunlaşmış ve aynı zamanda bu düzeni tabii alanlarla açıklamaya çalışmışlardır (Yörükkan, 2006: 77). Ekolojiyi çalışma alanı olarak konu alan düşünürler tabii/doğal alanların en küçüğünü oluşturan mahalle veya semtlerden başlayarak kademe kademe kent içindeki bölümleri, bütün bir şekilde kenti, kent ile çevresinin karşılıklı ilişkisini ve daha geniş çevresel birimler olan bölgeleri incelenmek temel işleri olmuştur. İlk kent ekolojistleri olan Park, Burgess ve McKenzie ve onların etkisinde kalmış olan bazı yazarlar, çoğunlukla kent içerisindeki tabii/doğal alanları incelemişlerdir (Yörükkan, 2006: 77-78).

Kentsel ölçekte ekolojik kuram, "ilk modern sanayi kentlerinde kentsel büyüme ve mekansal ayrılaşma" problemini açıklamayı hedefleyen bir kuramdır. Kent sosyolojisi literatüründe yer alan getto, çöküntü alanları, lüks konut gibi vb. kavramsallaştırmalar ilk defa bu yaklaşımla gündeme gelmiştir. Çevrebilimci olarak da nitelendirilen

ekolojistler ilk defa kentsel mekân ile toplumsal süreç arasında bağlantı kurarak, kentsel mekânın toplumsal yapı üzerinde nasıl bir etki oluşturduğunu problem etmişlerdir. İnsan topluluklarının çevreye uyum/entegrasyonunu ise sorgulamaktadırlar. Diğer bir şekilde ifade edilecek olunursa, “kentsel ekoloji bireylerin ve kurumların fiziksel dağılım, yerleşim ve örgütlenme biçimlerini analiz etmektedir” (Güllüpınar, 2013: 60).

1920’li yıllarda hızla göç alarak hızlı bir büyüme gösteren ve aynı zamanda ticaret, finans ve taşımacılığın merkezi olarak önemli bir kentleşme deneyimi yaşayan Chicago kentinin büyüme biçimi ve kentin değişik bölgelerinde bulunan farklı alt kültürlerin varlığı ekolojik yaklaşımın ilk kurucusu olan Park’ın, ilgisini çekmiş ve bu durum Park’ı şu soruyu sormaya yöneltmiştir: “Kentleşme sürecinde gelir, ekonomik faaliyet, ırk ve aile açısından kentin mekânsal dokusunda farklı yerleşim alanları nasıl oluşmakta ve oluşan bu mekânsal ve sosyal yapılar arasındaki bağlar nasıl kurulmaktadır”(Güneş, 2011: 63). Park, kent ekolojisi disiplinini geliştirirken kuramsal çatıda Darwin’in evrim teorisinden, yöntem anlayışında ise Durkheim’in birey-toplum ilişkisinden etkilenmiştir (Aslanoğlu, 2000: 26-27).

Darwin, doğada var olan sayısız çeşitlikteki canlı varlıklarının devamını doğadaki karşılıklı ilişki ve düzenliliğe dayandırmaktadır. Ona göre doğada canlı çeşitleri için hassas bir denge bulunmaktadır ve farklı türlerdeki canlılar arasında belli bir denge ve eşitlik sağlanmıştır. Darwin, tüm türdeki canlılar yaşamını devam ettirebilmek için kendisi için en uygun koşulları seçtiğini ve aynı zamanda kendi varlığını devam ettirmek için diğer türler ile rekabet ve mücadele içerisine girdiğini belirtmektedir. Ona göre, bir bölgedeki bulunan canlı türü diğer canlı türleri üzerinde hâkimiyeti sağlayarak kendi türünün üstünlüğünü kurmaktadır. Darwin, doğadaki bu ekolojik sürecin istila, yerine geçme ve egemenlik şeklinde gerçekleştiğini belirtirken aynı zamanda “doğal alanların” oluşmasını sağladığını açıklamaktadır. Park, Darwin’in bu görüşlerinden yola çıkarak canlı türlerinin doğada yaşadığı rekabet, mücadele, istila, yerine geçme ve egemenlik kurma şekillerini modern kentleri açıklamak için kullanmıştır (Güneş, 2011: 64).

Park kent yaşamının örgütlenme biçimini biyotik ve kültürel olmak üzere iki düzeyde açıklamaktadır. Park’a göre biyotik düzey, bireylerin yaşamlarının devam ettirmek için gerekli olan kentin kıt kaynaklarını (konut, alışveriş merkezleri iş ve ticaret alanları...)

ifade etmektedir. Ona göre, bireyler yaşamlarını sürdürebilmek için doğadaki canlılara benzer şekilde kendileri için en uygun çevresel koşulları seçmektedirler. Örnek verilecek olunursa, göçmenler kente göç ettiklerinde ilk temel ihtiyaçlarından birini konuta ulaşma oluşturmaktadır. Park'a göre kentlerde toprak ve konutun yetersiz olması bu kaynaklar üzerinde rekabetin oluşmasına sebep olur. Park, kentte oluşan konut ve iş alanlarının kente göç eden bireylerin kıt kaynaklar üzerindeki rekabet ve çatışma sonunda meydana geldiğini belirtmektedir. Park, kentte oluşan bu bölgeleri (konut, ticaret, iş alanları...) doğal alan olarak tanımlamaktadır. Ona göre, doğal alan olarak tanımlanan iş, ticaret, sanayi, konut gibi alanlarda belli bir fonksiyonu yerine getiren birimin hâkimiyeti de sağlanmaktadır. Örneğin, bir mahalle veya semtte ağırlıklı olarak bulunan bir etnik grup diğerini kovma eğiliminde bulunabilir. Bir başka örnek verilecek olunursa, bir bölgede ticari alanın genişlemesi, konutlardaki bireylerin bölgenin hâkimiyetini ticari faaliyetlere bırakmasına sebep olabilecektir. Park, aynı zamanda kentte biyotik düzey oluşumundan sonra bunun üzerine kültürel düzeyin inşa edileceğini belirtmektedir. Ona göre “kültürel düzey, biyotik düzey üzerinde kurulan değer, norm, örf ve adetler temelinde gelişen bir yapı” olarak tanımlamaktadır. Bu eksende Park kentliliği, biyotik düzey (rekabet) ile kültürel düzeyin (işbirliğinin) karışımı olarak tanımlamaktadır (Güneş, 2011). Park'ın kentleşme sürecinde kente göç eden nüfusun biyotik düzeyi oluşturduktan sonra bunun üzerini kendi kültürel yapılarını oluşturduğu tezini Türkiye’de özellikle 1950’li yıllar sonrası kırdan kente göç eden nüfusun kentlerde gecekondularını oluşturması ve aynı zamanda bu göç eden nüfusun kendi yaşam tarz ve kültürel yapılarını oluşturmasını bu eksende değerlendirilebilir.

Bu veriler ışığında incelendiğinde Park şehir olgusunu siyasi, iktisadi, ekolojik, coğrafi gibi birçok yönden ele almaktadır (Park, 2015: 37-85). “Park'a göre kentler, amaçlı bir tasarım ya da planlama sonucu değil doğal bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. (...) Park, kentin doğal ve değişmeyen güçlerin etkisiyle oluştuğunu vurgulamakta ve kentleri insan doğasının bir ürünü olarak algılamaktadır. Ona göre kent içinde çöküntü alanlarını, gettoları kaldırmak, insan içgüdülerini kaldırmakla, yok etmekle eş anlamlıdır” (Güllüoğınar, 2013: 61). Aynı zamanda kenti “kültürel alan”ı bağlamında “medeni insanın doğal yaşam alanı” (habitatu) olarak değerlendirmekte ve kentin kendine ait yasalarının olduğu ve buna uyulduğunu, kentin fiziksel yapısı ve moral

düzeninde yapılacak olan keyfi düzenlemelerin ise bir sınırının olduğunu belirtmektedir. Ona göre her mahalle, kendi sakinlerinin nitelik ve özelliklerini yansıtmaktadır. Ancak, zamanla değişmeler olsa da göçmen ve ırk kolonileri (ya da getto denilen yerler) ve nüfus ayırım alanları, kendilerini sürdürme eğilimi göstermektedir (Martindale ve Neuwirth, 2003: 23). Sonuç olarak, Park'a göre kent, bütün insan davranışlarının "toplumsal laboratuvarı" dır ve kent sosyolojisi, toplum bilimlerinde genellemeler yapabilecek bir temeldir (Hatt ve Reis, 2002: 128).

Chicago Okulu'nun bir diğer önemli temsilcisi Burgess (2015: 89-104) kent üzerine yapmış olduğu araştırmada kentin büyüme modelini analiz etmiştir. Araştırmasında Burgess, kentin aynı merkezden çevreye doğru yayılan daireler biçiminde genişlediğini ileri sürmektedir (Yörükkan, 2006: 78). Kentin büyüme modelinin en iyi şekilde beş eş merkezli bölge/daire üzerinden açıklanabileceğini belirten Burgess'in (Harris ve Ullman, 2002) ortak merkezli bölgeler/daireler kuramına göre, bu daireler hem kentin mekân üzerinde oluşturmuş olduğu yayılışı, hem de zaman içerisindeki gelişimini ifade etmektedir. Ona göre en içte bulunan ilk dairede, banka, büyük mağaza, otel gibi ticari müessese ve sanayi tesislerinin toplandığı alan oluşturmaktadır. İkinci bölge veya daire, bir geçiş bölgesini oluşturmaktadır. Bu bölgede alt gelirli sınıflar, göçmenler, suçlu ve fahişeler gibi toplumsal grubun dışına bırakılmış olan sakinlerin oturdukları mahalleleri oluşturmaktadır. Daha sonraki bölge/ daireyi oluşturan üçüncü bölge sanayi işçilerinin oturduğu bölgeyi oluşturmaktadır. Dördüncü bölge orta tabaka içerisinde giren serbest meslek, küçük iş sahipleri ve memur kesimin oturduğu bölgeyi oluşturmaktadır. Beşinci ve son bölge kent sınırı dışındaki kısmı yani kentin dış çevresini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu bölge, her gün kente inen akşam ise tekrar evlerine dönen sakinlerin oturmuş olduğu banliyö ya da uydu kentleri oluşturmaktadır (Yörükkan, 2006: 78-79). Bu ekseninde Burgess, kentin genişlemesini, art arda gelen kente ilişkin uzantıları simgeleyen bir dizi ortak merkezli dairenin gelişimi şeklinde açıklamaktadır (Martindale ve Neuwirth, 2003: 23). Aynı zamanda Burgess, aynı merkez etrafında çevrelenmiş olan bu dairelerin de, kendi içerisinde sosyo-ekonomik ve kültürel bölümlere ayrıldığını ve bu bölünmelerin ise kente belirli bir şekil verdiğini öne sürmektedir (Yörükkan, 2006: 79). Fakat Burgess'in kentin büyümesi yönünde öne sürmüş olduğu bu model günümüzdeki kentlerin ekolojik yönden büyümesini açıklamakta sınırlılıklara sahiptir (Güneş, 2011: 65).

Ekolojik yaklaşımın diğeri bir temsilcisi ve aynı zamanda Burgess gibi Park'ın öğrencisi olan Mckenzie, ekolojik yaklaşımı kentin merkezden çevreye doğru gelişim süreçlerini açıklamak için kullanmıştır. Ona göre birey, grup veya firmalar kent üzerinde yer edinebilmek için bir mücadele içerisindedir. Birey, grup ve firmaların vermiş olduğu bu mücadele, kentin büyüme sürecinde mekânsal yer edinim süreçlerini etkilemektedir. Mckenzie'ye göre bu "mücadele ve rekabette başarılı olanlar kentin en iyi yerlerine yerleşirken başarısız olanlar kentin istenmeyen kötü yerlerine yerleşmek zorunda kalmaktadır". Ona göre, kentteki toprak ve arazi kullanımını biçimi rekabet ve ekonomiye dayalı iş bölümü sonucunda oluşmaktadır. Örnek verilecek olunursa, bir firma veya işletme şirketi kent içinde ihtiyacı olan yer için diğerleriyle rekabet eder. Firma bu rekabet içerisinde kendisini için uygun mekânı bulduktan sonraki süreçte ise o bölgede var olan konutlar bu istilacı ve baskıcı durum karşısında diğer bölgelere taşınmaktadır. Bu minvalde Mckenzie 'ye göre kentin büyüme veya genişlemesi rekabet temelinde istila ve yerinden etme süreçleriyle gerçekleşmektedir (Gottdiener, 1994'ten akt Güneş, 2011 : 64-65).

Kente dair Chicago Okulu'nda gelişen iki etkili bakış açısı, (Giddens, 2013b: 94) yaklaşım veya kuramların birini yukarıda belirtildiği üzere Park, Burgess ve Mckenzie'nin öncülüğünü yaptığı ekolojik yaklaşım/kuram oluştururken, diğerini Louis Wirth'in öncülüğünü yaptığı sosyal psikolojik yaklaşım veya kuram oluşturmaktadır (Yörükkan, 2006: 84). Chicago Okulu'nun temsilcilerinden Louis Wirth, 1938 yılında yazdığı "*Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlilik*" çalışması onun görüşünü anlama noktasında önem taşımaktadır. Wirth, kentleşmeyi bir yaşam biçimi olarak savunurken bir yandan da kent hayatının evrensel niteliklerini oluşturmaya çalışmıştır. Çalışmasının sistematik bir özellik taşıması onu diğer yaklaşımlardan ayırmaktadır. Teorisinin özgün tarafı ise kent hayatını ayrı bir araştırma konusu olarak ele almasıdır. Kent ona göre, sadece üzerinde yaşanan bir mekân değil, aynı zamanda insanları etkileyen ve onlardan etkilenen, sosyo-ekonomik, kültürel öğeleri olan bir bütündür. Kentleşme ise yaşam biçimi ve dünya görüşünde gerçekleşen değişikliklerle ilgilidir (Güllüpmar, 2013: 65). Wirth kent üzerine yaptığı analizlerini geliştirirken başlangıçta özellikle Simmel olmak üzere birçok yazardan etkilenmiştir (Giddens, 2013b: 97). Geliştirmiş olduğu kuram ise esas olarak Simmel'in kuramıyla benzerlik göstermektedir. Çünkü Simmel gibi Wirth de kent sorununu bir şahsiyet ve zihniyet problemi ekseninde analiz etmiştir. Wirth,

kentleşme olgusunu açıklarken bu olguyu bireylerin yaşam tarzı ve dünya görüşündeki değişiklikler ekseninde ele alırken meydana gelen bu değişiklikleri ise kent tanımındaki üç temel faktöre göre açıklamaktadır; (Yörük, 2006: 84-85) büyüklük, yoğunluk ve heterojenlik (Giddens, 2013b: 94). Wirth, bu üç faktörün yaşam tarzı ve şahsiyette meydana getirdiği değişiklikleri ise ayrı ayrı açıklamaya çalışmıştır: (Yörük, 2006: 84-85)

Wirth (2002)'e göre kent büyük bir nüfus topluluğudur. Kentin nüfus bakımından çok sayıda bireylerden oluşması bireylerarasındaki ilişkileri geniş ölçüde etkilemiştir. Bireylerin sayısı arttıkça bireyler arasındaki farklılaşma da artmış ırk, ekonomi, sosyal statü, zevk ve değerlere v.s. göre birbirinden ayrılmış olan gruplar ortaya çıkmıştır. Kentteki sayısal artış aynı zamanda kırsal alanlarda söz konusu olan bireylerin birbirini tanıması gibi birincil ilişkilere dayalı temaslar kentte yerini ikincil ilişkilere bırakmıştır. Kırsal alanlarda bireyler birbirini tanıırken ve toplumsal ilişkilerde bütün şahsiyetleriyle ilişki içerisinde olurken kent ortamında bu durum yerini gayri şahsi, geçici ilişkilere bırakmakta ve bireyler şahsiyetlerinin yalnızca bir kısmı ile ilişki içerisinde girmektedir. Ona göre kentte nüfus sayısının artması akraba, komşu, aile v.b. gibi baskı ve kontrol gruplarının birey üzerindeki etkisini zayıflatmakta, bireylerin ferdiliğini ve karakterini kazanmasına da sebep olmaktadır. Ancak bu durum diğer taraftan şizoid kişilik bozukluklarına da yol açabilmektedir.

Wirth, Durkheim ve Darwin'e atıfla kentin nüfus bakımından yoğun oluşunun uzmanlaşma ve farklılaşmayı ürettiğini belirtmektedir. Ona göre kentin yoğun nüfuslu oluşu aynı zamanda fiziksel temas ve mesafeyi arttırmıştır. Diğer bir ifadeyle insanlar kentlerde daha çok yan yana gelmekte, fiziksel temas içerisinde olmakta fakat kurulan ilişkiler bakımından mesafeler de çoğaltmaktadır (Özdemir, 2010: 55-56). Kentlerde artan nüfus yoğunluğu toplumsal yapıyı karmaşık bir hale getirmiş, bireyler arasında iş bölümü düzenini yaratmasıyla bireyleri birbirinden uzaklaştırmış böylece de kentin farklı bölgelerine yerleşen farklı sosyo-ekonomik sınıflar ortaya çıkmıştır. Aralarında duygusal bağlar olmayan bireylerin fiziksel olarak birbirlerine yakın olmaları bireylerde yarışma, rekabet, karşılıklı olarak birbirini istismar etme, sivrilme arzusu, çekingenlik gibi davranış biçimleri meydana getirmiştir. Wirth'e göre çok sayıda bireyin dar bir mekân içerisinde yaşaması sinir hastalıkları gibi psikolojik rahatsızlıklara yol açmıştır.

Wirth, kentlerdeki intihar, akıl ve ruhsal rahatsızlıkları büyük ölçüde yoğunluğa bağlar (Yörükan, 2006: 85-86).

Kentin heterojen yani parçalı ve tabakalı bir yapıya sahip olması ise bireylerin çeşitli sosyal, kültürel gruplara ve meslek, eğlence, fikir, sanat ve sosyal yardım gruplarına katılımı gibi bir sonucu doğurmuştur. Birey artık kentte, kırsal yaşamdaki aile ve köy topluluğu gibi tek bir gruba ait olmaktan çıkmıştır. Kentlerde bireylerin farklı gruplara katılma zorunluluğu bireylerin şahsiyetlerinin de parçalı bir hale gelmesine yol açmıştır. Aynı zamanda kentin karmaşık ve parçalı-tabakalı faktörlerden oluşması sosyal hizmet ve faaliyetlerin eğitim sağlık, eğlence gibi hizmetlerin belirli gruba yönelik değil de, ortalama insan için olması sonucunu doğurmuştur (Yörükan, 2006: 86-87).

Kenti, kent yaşamını bu ekseninde inceleyen Wirth (2002) günlük yaşam sorunlarının çözümlenmesinin öncelikli bir durum olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan da kent alanında çalışan sosyologların temel sorununun “çok sayıda türdeş olmayan insanı barındıran, yoğun nüfuslu yerleşim yerlerinde göreceli olarak sürekli bir biçimde gözlenen toplumsal eylemlerin ve örgütlerin biçimlerini keşfetmek” olması gerektiğini belirtmektedir. Wirth bu sorunu yukarıdaki gibi kentin üç temel unsuru üzerinden açıklamaktadır. Özetlenecek olursa, ‘kentlilik’ ya da ‘bir yaşam tarzı olarak kentlileşme’ Wirth’in açıklamaya çalıştığı bağımlı değişkeni, nüfusunun büyüklüğü, yoğunluğu ve heterojenliği ise ‘bir yaşam tarzı olarak kentleşmeyi’ açıklamak için kullandığı bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Wirth bu parametrede bağımsız değişken olarak ele aldığı nüfusun büyüklüğü, nüfusun yoğunluğu, nüfusun heterojenliğinin kent kültürünü, kente özgü davranış biçimini belirlediğini (Güneş, 2011: 65-74) ifade etmiştir.

Bu veriler ışığında bakıldığında kente ekolojik yaklaşımdan farklı bir bakış açısı kazandıran Chicago Okulu’nun temsilcilerinden Wirth “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme” adlı çalışmasıyla kır ve kent yaşamının birey üzerindeki etkilerini, sosyolojik bakımdan kentin tanımlamasını, kentin büyük, yoğun ve heterojen yapıda oluşunun insan davranışları üzerindeki etkisini, şehirde yaşamak ve şehirlileşme arasındaki ayrımı, kentteki günlük yaşam sorunlarının çözümü ve kent toplumbilimcilerin önemine ve kentleşme ve kentsel kimlik konularına değindiği görülmektedir (Alkan ve Duru, 2002).

Sonuç olarak, Chicago Okulu'nda Park, Burgess, Mckenzie öncülüğünde gelişen ekolojik yaklaşım; kentin oluşumunda ekolojik süreçlerin önemi üzerinde yoğunlaştığı görülürken, Wirth öncülüğünde gelişen sosyal psikolojik yaklaşımın ise kentin ne olduğu ve kentin bir yaşam tarzı olarak kendine özgü nasıl bir davranış biçimi ürettiğini sorguladığı (Güneş, 2011: 65) görülmektedir. Kentin başlıca bir alan olarak incelendiği Chicago Okulu'nda gelişen iki farklı bakış açısı, kuram ve yaklaşım kent alanında günümüze kadar etkisi devam eden görüşler belirtilse de okula yönelik özellikle okulda gelişen iki kurama yönelik eleştiriler bu kuramların ihmal ettiği konular söz konusu olmuştur. Özellikle, her iki kuram tek başlarına incelendiği zaman her ikisinin de kenti tek bir yönünü aydınlattığı görülmektedir. Oysa günümüzde ise kent sosyolojisi hem maddi yapıyı hem de şahsiyeti birlikte ele almayı gerektiren aynı zamanda bu ikisi arasındaki ilişkileri açığa çıkarmaya çalışan bir yöne doğru girmiş bulunmaktadır (Yörükkan, 2006 :87). Bir diğer yandan ekolojik yaklaşım kent mekânı üzerine yerleşen insan topluluklarının yerleşme konumlarını rekabet, istila, yerinden etme ve hâkimiyet kurma süreci bağlamında değerlendirirken kentleşme sürecinde kenti kendi çıkarları doğrultusunda bilinçli bir biçimde şekillendiren, yapılandıran sosyal ve siyasal aktörlerin (siyasi partiler, belediye başkanları, şehir planlamacıları, endüstri liderleri...) rolü ihmal edilmiştir. Aynı zamanda kentte arazi ve konut kullanımı sürecinde ortaya çıkan sınıf hareketleri ve kentteki göçmenler üzerinde durulmamakla birlikte kentin büyümesiyle değer kazanan toprak ve arazi üzerinden servet ve kazanç elde eden sosyal sınıfların konumları göz ardı edilmiştir (Güneş, 2011: 79). Yaklaşımaya yönelik bir diğer eleştiri kentteki arazi piyasasının düzenlenmesinde özel sektörün sergilediği rolün yeterince vurgulanmaması (Rittersberger-Tılıç, 2013: 11) ve kentleşmenin beraberinde getirdiği eşitsizlik, uyumsuzluk, mekânsal ayrışmaları doğal ve eleştirilemez bir süreç olarak (Güllüoınar, 2013: 52) kabul edilmesi bakımından eleştirilmiş veya eksik yanları görülmüştür. Wirth'in kuramı ise bazı noktalarda eleştirilmektedir. Kuramı Amerikan şehirlerine yönelik gözlemlere dayanmasına karşın her yerdeki kentlilikle genelleştirilmeyeceği ve kente yönelik yapmış olduğu gözlemlerin sadece sanayi kentlerinin belli yönlerini kapsadığı yönünden eleştiriye tabi tutulmuştur (Güllüoınar, 2013:68).

1.5.4. Neo-Marksist Kuram ve Kent

1970'lere gelindiğinde ise Castells, Lefebvre, Harvey'in öncülüğünü yaptığı Çağdaş Kent Sosyolojisi ortaya çıkmıştır. Neo Marksizm olarak da adlandırılan Çağdaş Kent Sosyolojisi özellikle hızla büyüyen kentlerin beraberinde getirdiği eşitsizlik ve çelişkileri doğal bir süreç olarak gören Chicago Okulunu eleştirmek üzere ortaya çıkmıştır. Kent, ekonomi politik bakış açısıyla analiz edildiği için literatürde ekonomi politik yaklaşım olarak ta geçmektedir. Bu gruptaki sosyologlar Marx'ın toplum teorisinden etkilenmişlerdir. Farkı ise kenti Marx ve Engels'den farklı olarak tek başına ve ayrı bir şekilde incelemeleridir. Çünkü Marx, kapitalizmin ilk dönemlerinde kentleri sınıf mücadelesinin gerçekleştiği alanlar olarak değerlendirirken sanayi kentlerini özel olarak incelememiştir. Fakat daha sonrasında Marx'ın kapitalist toplum teorisi bu gruptaki düşünürler tarafından II. Dünya Savaşı sonrası kentleşme dinamiklerini anlamak için yeniden yorumlanmıştır. Bu yaklaşım kentleşme olgusunu Marksist teorinin temelini oluşturan, sermaye birikim süreçleri ekseninde incelemektedir. Üzerinde durdukları konular ise kentsel eşitsizlik, kentsel alanlara yönelik devlet ve bürokrasinin müdahalesi, sınıf mücadelesi gibi konulardır. Bu yaklaşımı benimseyen kuramcılara göre kapitalizm giderek aratan bir şekilde kent mekânına kendi mantığını ve işleyiş kurallarını yaymaktadır. Yaklaşımına göre kentler eşitsizliklerin, kapitalist sermaye süreçlerinin yaşandığı mekânlardır (Güllüoğınar, 2013: 53; Güneş, 2011: 67).

Bu yaklaşımı benimseyen kuramcılardan edebiyat, felsefe, tarih gibi birçok alanda ve kent ve kır sosyolojisi, gündelik yaşam, mekân, modern dünya, zaman gibi birçok temalarda çalışan Çağdaş kent sosyologlarından Henry Lefebvre *The Urban Revolution*, *The Production of Space*, *The Right to the City* adlı yazdığı eserleri onun kent sorunları üzerine durduğu önemli eserlerini oluşturmaktadır (Özdemir, 2010: 59). Kent analizlerinde sermaye yatırımı, kar, rant vb. gibi kategorileri kullanmaktadır (Güneş, 2011: 67). Kent ve kente dair tanımlarında mekânı vurgulaması nedeniyle ise de başta Harvey olmak üzere kenti mekânsal birim olarak ele almaya çalışan sonraki teorisyenleri en çok etkileyen kaynaklardan biri (Özdemir, 2010: 59) yapmıştır.

Lefebvre, *Kentsel Devrim* adlı eserine '*toplumun bir bütün halinde kentleşmesi*' hipotezinden başlayarak onun için bugün hayali gelecekte ise gerçekleşecek olan, bir bütün halinde kentleşmeden doğan toplumu '*kent toplumu*' olarak açıklamıştır. 'Kent

toplumu'nu, sanayileşmeden doğan toplum anlamında kullanmış ve bu toplumu, “tarımsal üretimi bizzat emen veya onun üzerinde hâkimiyet kuran bu süreç sonucunda inşa edilen toplum” (Lefebvre, 2013b: 7-8) olarak açıklamıştır. Lefebvre, böylelikle kent toplumunun önceki kent biçimlerinin yok olması sonucunda ortaya çıktığını açıklamaktadır.

Lefebvre mekânı ise toplumsal bir ürün olarak tanımlamaktadır. Çünkü ona göre her toplum, her üretim biçimi belli bir mekân ve kendi mekânını üretir. Diğer bir deyişe, yeni toplumsal ilişkiler yeni mekânları üretmekte ve/veya yeni mekânlar yeni sosyal ilişkileri üretmektedir. Bu bağlamda, Lefebvre, mekân ve toplumsal ilişki arasında diyalektik bir ilişkinin olduğu tezini savunmakla birlikte kent mekânının toplumsal anlamda yeniden üretiminin, toplumun-kapitalizmin-, yeniden üretilmesinin dayanağı olduğu fikrini de savunmaktadır. Çünkü ona göre mekânın sosyal üretimi, egemenliğinin yeniden üretimi için hâkim sınıf tarafından bir araç olarak kullanılmaktadır (Okan, ty.: 156). Lefebvre'e göre kapitalist gelişme içerisinde sermaye, mekâna farklı bir işlevsellik kazandırmış ve mekânı bir meta haline getirmiştir. Bu çerçevede mekân; coğrafi, edilgen bir alan olmaktan uzaklaşıp işlevsellik kazanmıştır. Ona göre kapitalizm, malların mekânsal yerleşmede üretildiği aşamadan mekânın kendisinin kıt bir kaynak olarak üretildiği bir siteme dönüşmüştür (Güllüoğınar, 2013: 70). Bu çerçevede Lefebvre (2013b: 147)'in mekân üzerine aktardığı şu ifadeler önem teşkil etmektedir:

“Mekânın üretiminin kendisi yeni değildir. (...) Yeni olan, toplumsal mekânın toptan ve toplam üretimidir. Üretici faaliyetin bu devasa şekilde yayılması, onu icat eden, onu yöneten, ondan (geniş şekilde) kar sağlayan kişilerin çıkarlarına göre gerçekleşir. (...) Üretici güçlerin, bizzat mekânın üretiminin toplumsallaşmasının (öngörülmeven) yolu böyledir. (...) Yaptığı şey mekânı artı-değer üretimine sokmak değildir yalnızca; bilgi ve karar merkezlerine tabi olan üretimin bir bütün olarak yeniden örgütlenmesini hedefler.”

Lefebvre, endüstriye dayalı sanayi üretiminden kent kaynaklı modern kapitalist üretime dönüşümü ise kentsel devrim olarak tanımlamaktadır. Ona göre, kentsel devrim sadece fiziksel mekânla sınırlı değildir. Genel anlamda kentli bir yaşam biçimini de kapsamaktadır. Lefebvre, kenti birbiriyle ilişkili üç kavramla tanımlamaktadır: mekân,

gündelik yaşam ve kapitalist sosyal ilişkilerin yeniden üretimi. Bu bağlamda Lefebvre kenti, üretim ilişkilerinin bireylerin gündelik yaşam deneyimlerinde yeniden üretildiği bir küresel bağlam olarak ifade etmektedir. Diğer bir tabirle de kapitalist sosyal ilişkiler mekânın günlük kullanımında yeniden üretilmektedir (Aslanoğlu, 1998'den akt. Güllüpınar, 2013: 70). Bu sürekli döngü içerisinde metaya dönüşen mekân artık sermaye için ekonomik bir değere sahip olmaktadır. Dolayısıyla kapitalist sistemde mekânın değerliliği sağlamış olduğu rantla ölçülmektedir (Turut ve Özgür, 2018: 10-11).

Lefebvre kapitalizmi, içinde yaşadığımız dünyayı ve mekânı anlamının yolu, gündelik yaşamı anlamaktan geçtiğini ifade etmektedir. Çünkü ona göre en tuhaf şeyler, aynı zamanda, en gündelik şeylerdir. Ona göre, kapitalizm II. Dünya Savaşı sonrası süreçte de işyerleri ve işçileri sömürmeye devam etmiştir. Fakat bu sömürünün artık üretimle değil tüketim ve reklama yapılmakta olduğunu ve gündelik yaşamın her safhasında yürütüldüğünü belirtmektedir. Bu çerçevede Lefebvre kapitalizmin boş zaman, aşk, sanat gibi vb. alanların tümünde de yer aldığını belirtmektedir (Lefebvre, 2010'dan akt. Karasu, 2017: 285).

Gündelik yaşamın modern dönemle belirginleştiğini, bilinç kazandığını ifade eden Lefebvre'nin, bütün çabası gündelik yaşamı çözümlenektir (Yapıcı, ty.: 1). Onun çalışmalarında gündelik yaşam önemli bir yer teşkil etmektedir. Modern Dünyada Gündelik Hayat (2007), Gündelik Hayatın Eleştirisi I (2012), Gündelik Hayatın Eleştirisi II (2013a) adlı eserleri bu çalışmalarından bazılarını oluşturmaktadır. Lefebvre eserlerinde gündelik hayat üzerine farklı bakış açıları geliştirerek gündelik hayatı çözümleneye çalışmıştır.

O, gündelik yaşamı çözümlenme aşamasına ilk olarak günümüz toplumunun nasıl adlandırılması gerektiği sorunsalıyla başlamış ve toplumu, "Bürokratik Yönlendirilmiş Tüketim Toplumu" olarak adlandırmıştır. Gündelik hayata dair çözümlenelerini; "felsefe, bürokrasi, terörizm, dil, ideoloji, kültür, tüketim" ve Marx'ın çalışmalarında eksik gördüğü kentleşme ile bağdaştırmıştır. Bu bağdaştırmayı yaparken Marxist bir yaklaşımla yani çatışmayı vurgulayarak yapmıştır. Lefebvre, devrim konusunda Marx gibi düşünerek sorumluluğu işçi sınıfının omzuna yüklemiştir. Çünkü gündelik yaşamda karşılaşılan tutarsızlıkların, çelişkilerin, karşıtlıklarının en yakından muhatabının işçi

sınıfı olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Lefebvre, gündelik yaşam çözümlerinde gündelik yaşamı yöneten, ona hükmeden bir üst yapının olduğunu belirtmektedir. Lefebvre, bu üst yapıyı “gündelik hayatın efendisi” olarak tanımlamaktadır. O, gündelik yaşama hükmeden efendinin baskısı, zorlaması, iknası veya yönlendirilmesiyle “gündelik insan”ların mutlu görünüp özünde mutsuz olduğu, zengin görünüp özünde sefalette olduğu, rahat görünüp aslında rahatsız olduğunu idda etmektedir. Ona göre bu durum karşısında insanlar eninde sonunda gündelik yaşamını idame ettiremeyecek duruma gelecek ve böylece devrim gerçekleşeceğini belirtmektedir (Yapıcı, ty.: 1).

Gündelik yaşam perspektifinde modern yaşama eleştirel bir yaklaşım sergileyen Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat* adlı eserinde gündelik olanda her şeyin hesap edilebilir, sayılabilir, ölçülebilir olduğunu sadece nesnelerin değil insanların ve düşüncelerinde aynı özelliği taşıdığını vurgulamaktadır. Ona göre, gündelik yaşam içerisinde insanlar yaşamlarını çifte bir anlamda kazanırlar; ya kazanırlar ya kazanmazlar, iyi veya kötü yaşarlar, zevk alırlar veya acı çekerler. Bu bakımdan Lefebvre’ye göre gündelik yaşam çelişki ve karşıtlar içermektedir. Aynı eserde Lefebvre, gündelik yaşamın ekonomik, psikolojik ve sosyolojik olduğunu belirtmektedir. Ona göre gündelik yaşam; beslenmedir, giyinmedir, eşyadır, evdir, barınmadır, komşuluktur, çevredir. Özetle maddi kültürdür (Lefebvre, 2007: 32).

“Kentleşme, sanayileşme, modernite ve gündelik hayatın örgütlenmesi ile toplum değişti, değiştirildi. İnsanlık içeriksiz, değersiz, tözsüz hale getirildi. Tüketim ideolojisi ve reklam gündelik hayatın biçimlendirilmesinin önemli faktörleri haline geldi. Reklamla birlikte insanlara gereksinim üretildi. Arzu şekillendirildi. Yaşamak için tüketen gündelik insan, tüketmek için yaşar hale geldi. Programlanmış bir gündelik hayat vardı artık. Programlanmış bir toplumun denetlenmesi polisle, bürokrasiyle değil de yine gündelik hayatla sağlanıyordu. Lefebvre’ye göre insan artık; zorlamalar, kalıplar, işlevler, modeller ve ideolojilerle dışarıdan belirlenen, kurulan bir robottur” (Yapıcı, ty.: 3).

Bu görüşlerden hareketle özetlenecek olunursa, Lefebvre’in gündelik hayat çözümleri bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Onun çözümleri modern gündelik hayata eleştirel yaklaşımın devrimsel niteliğine yoğunlaşmaktadır. Çünkü Ona göre

kapitalizm artık ekonomiye değil bütünüyle gündelik hayat dinamiklerine özgü bir şeye dönüşmüştür. Dolayısıyla kapitalizmin tahrip edici etkilerini ortadan kaldırmanın ve köktenci bir dönüşüm sağlanmanın en etkili yolu ne ekonomiye ne de politikaya bakmaktır. Onun için bakışların odaklanması gereken tek yer gündelik hayat ve modern kent insanı olmalıdır (Kurtar, 2013: 200).

Marksist kent düşünürlerinden Lefebvre, bu ekolün diğer temsilcileri olan Harvey ve Castells ile birlikte kent ve kent sorununa dair üzerinde durduğu bir diğer konuyu kentsel hak konusu oluşturmaktadır. Lefebvre, Harvey ve Castells'in bu konu hakkındaki düşünceleri şehir hakları üzerinde önemli katkılar sağlamıştır. Bu ekseninde Lefebvre'nin kazandırdığı, kuramsal çerçevesini çizdiği bakışla kent hakkı kavramı, kentlilerin ülke ve kent sorunları karşısında bilgi sahibi olması ya da karar alma sürecinde temsil edilmesinin ötesinde; karar alıcı konuma getirmeyi, alınan kararlarda söz hakkı almasını amaçlar.” Ona göre kent hakkı iç içe geçmiş iki haktan oluşmaktadır. İlki, kent mekanın üretim, planlama, geliştirilme sürecine katılım hakkını oluştururken ikincisini gereksinimler doğrultusunda kentsel mekanda kullanma, eylem ve işgal hakkı oluşturmaktadır (Güler, 2011; Lefebvre, 2015'ten akt. Karasu, 2017).

Lefebvre'nin üstün bir hak olarak belirlediği şehir hakkının başat öğelerinden birini katılım hakkı oluşturmaktadır (Lefebvre, 2018: 151). Katılım hakkı veya söz hakkını kapsayan kent hakkı tartışmalarında meta haline gelen kentsel mekânın üzerinde kimin söz hakkına veya katılım hakkına sahip olduğuna dair belirli bir sınıflandırmalara gidilmemiştir. Fakat Lefebvre, şehirde yaşayan, şehri kullananların “yoksullar, göçmenler, beyaz ve mavi yaka emekçiler, öğrenciler ve gençler” olduğunu açıklamakla birlikte bunların yanı sıra toplumda birde varsıl bir kesiminde olduğunu ifade etmektedir. Lefebvre, bu varsıl kesim için ise kentsel mekâna ilişkin herhangi bir tartışma söz konusu olduğunda üzerinde durulması gereken bir grup olduğunu belirtmektedir. Çünkü ona göre, bütün sistem bu varsıl grubun hizmet göreni olarak çalışmaktadır. Bu açıdan Lefebvre'ye göre, kent “hem sermaye sahipleri tarafından hem de bu sermaye sahiplerine hizmet gören yoksul kesimler tarafından yoğun biçimde talep edilmekte ve daha çok sermayenin isteği doğrultusunda” biçimlendirilmektedir (Yücel ve Aksümer, 2011'den akt. Ak Kuran, 2019: 101-102).

Lefebvre (2018: 128) bu durum karşısında kapitalizmin kent üzerinde yarattığı metalaştırıcı etki bağlamında kapitalist sistemin değişmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu süreçte yani yeni bir kent inşası sürecinde kentin kullanım değerine kavuşması için toplumda yaşayan tüm bireylerin söz hakkının olması gerektiğini dile getirmektedir. Yeni bir kent inşası sürecinde belirlenen kentsel stratejinin etkili olabilmesi için toplumsal bir dayanağa ve politik bir güce sahip olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Kapitalizm karşısındaki bu gücü kentte yaşayan tüm bireylerin mücadelesine dayandırmaktadır. Lefebvre, kentte yaşayan bireylere yönelik gerçekleşen ayrımcılığa son verecek grubun işçi sınıfı olduğunu belirtmektedir. Ancak ona göre yeni bir kentin inşasında işçi sınıfı tek başına etkili bir rol oynayamaz. Bu süreç ancak toplumda yaşayan tüm kesimlerle beraber olacağını belirtmekle birlikte işçi sınıfı olmadan da yeni bir kentin inşasının gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir. Diğer bir deyişle Lefebvre, şehir hakkı mücadelesin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi toplumun tüm kesimlerinin kentsel mekânı metalaştıranlara karşı ortak bir eylem içinde olmasına bağlamaktadır (Ak Kuran, 2019: 102).

Lefebvre'in kapitalist sistemin kentsel mekânı metalaştırıcı etkisi ve kent hakkı bağlamında yapmış olduğu bu görüşler Türkiye'de 1980 sonrası özellikle kent mekânı üzerine etkilerin arttığı 2000'li yıllar sonrasındaki süreçte, gerçekleştirilen politikaların ve 2013 yılında uygulamaya konulan Büyükşehir Yasası'nın bu bağlamında analiz edilmesi Türkiye'nin kentleşme sürecini anlamlandırmak bakımından aydınlatıcı olabileceği düşünülmektedir.

Ekonomi politik yaklaşımın/teorinin bir diğer temsilcisi ise Manuel Castells'tir. Castells (1997) kentleri ortak tüketim mekânları olarak tanımlamaktadır. Ona göre konut, sağlık, eğitim, ulaşım, kültür, altyapı vb. gibi emeğin yeniden üretim sürecinin ögeleri kentlerin kolektif/ortak tüketim alanlarını oluşturmakta ve tüm bu gereksinimlerde devletin müdahalesiyle çözülmektedir. Ona göre kolektif/ortak tüketim ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda ise sistem tehlikeye girmekte ve bu durum kentsel toplumsal hareketlerin oluşmasına neden olacaktır. Kısacası Castells, kapitalist toplumdaki kentleri emek ve sermaye arasında ortaya çıkan çelişkileri ve bu çelişkiler sonucunda ortaya çıkan toplumsal hareketleri ve bu toplumsal hareketlerin sistemi tehdit eden yıkıcı sonuçlarını engellemek için devletin kolektif/ortak tüketim süreçlerine

yaptığı müdahaleler ekseninde incelemektedir (Güneş, 2011: 68). Bir diğer yandan Castells, ekolojistlerin tersine kentsel süreçleri, doğal bir süreç olarak değil, yaratılmış bir çevrenin ürünü olarak görmektedir. Bu parametrede ona göre kentler gücün, iktidarın, toplumsal ve ekonomik sistemlerin yansıtıldığı mekânlardır (Güllüpnar, 2013: 74).

Marksist kent düşünürlerinin bir diğer temsilcisi ise David Harvey'dir. Harvey ise genellikle çalışmalarında kapitalizmin adaletsizliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışmalarında kapitalist sistemin kendi adaletsizliğini kentsel mekânlarda nasıl ortaya koyduğunu sorgulamaktadır. Analizinin odak noktasında ise sınıf mücadelesi ve kapitalist girişimcilerin sürekli olarak kar için nasıl mücadele ettikleri önemli rol oynamaktadır. Harvey, kentleri kapitalizmin mantığını gösteren bir ayna olarak tanımlamaktadır. Ona göre kapitalist girişimciler karlarını azamiye bir diğer deyişle maksimum seviyeye çıkarmak için üretim süreci dışında kentin yapıları çevresine de yatırım yapmaktadır. Aynı zamanda ona göre, kapitalist kentlerdeki mekânlar, sistemin çelişkilerini ve adaletsizliğini yansıtmaktadır. Bir diğer yandan da Harvey, temel amacı karı azamiye çıkarmak olan kapitalist sistemin aşırı üretim sonucunda belli dönemlerde krizler yaşadığını belirtmekle birlikte bu krizlerin de kar oranlarının düşmesine sebep olduğunu da belirtmektedir. Fakat ona göre bu süreçte kapitalistler yeniden karlarını azamiye çıkarmak için kısa süreli stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejilerden birini de kapitalist girişimcilerin üretime yaptıkları yatırımlardan vazgeçip yeni yatırım alanları olarak kentsel mekânı seçmelerini belirtmektedir. Harvey'e göre kent mekânında yapılan gökdelenler, avmler, lüks otel ve konut inşaatları bunun bir göstergesidir (Güneş, 2019: 69). Bu sebeple ona göre kent, kapitalist birikim süreçleri ile anlam kazanmaktadır (Şengül, 2000: 31). Harvey'in bu görüşlerinden yola çıkarak Türkiye'de özellikle neoliberalizmin etkilerinin görüldüğü 1980 yılı sonrası yerli ve yabancı sermayenin kentsel mekânda yaptığı (konut projeleri, avmler, lüks oteller ve eğlence alanları, iş merkezleri...) yatırımlarla karlılık oranını arttırması örnek verilebilir.

Bu minvalde, Harvey'e göre kentsel mekânlarda toplumsal ihtiyaç dışında kar oranını azamiye çıkarmak için yapılan yatırımlar bir diğer yandan kentlerde mekânsal düzeyde eşitsizliğe neden olmaktadır. Kentlerde özellikle sosyoekonomik durumu yüksek, orta ve üst düzeyde olan sınıflar kentsel mekânda kendileri için en uygun alanlarda yaşamayı

seçerken sosyoekonomik durumu düşük alt ve yoksul sınıftakiler kentin en gelişmemiş yoksul kesimlerinde yaşamaktadırlar. Harvey'e göre kentsel gelişim ve büyümenin bu şekilde gelişimi tesadüfi değildir. Bu durum kapitalist sistemin özünü oluşturan sermaye birikim sürecinden kaynaklanmaktadır (Gottdiener, 1994'den akt. Güneş, 2011: 69). Aynı şekilde Harvey (2009: 72)'ye göre kent sisteminde gerçek gelir dağılımında siyasal gücün etkisi bulunmaktadır. Bu yüzden ki kentlerde zenginler daha zengin fakirlerse daha fakir olmaktadır.

Harvey (2009: 31) kent analizinde çoğu zaman araştırmacıların kenti coğrafi ya da toplumsal yaklaşım ekseninde birbiriyle ilgisiz veya en fazla kent sorunları konusunda birbirinin alternatifi olarak görüldüğünü belirtmektedir. Fakat ona göre coğrafi ve toplumsal yaklaşım alternatif oluşturamazlar, birbirlerinin tamamlayıcı olarak görülmeleri gerekmektedir. Her ne kadar bazen birinin kullanımı diğeriyle çelişkili olabilse de başarılı bir strateji mekânsal ile toplumsal aynı konuyu düşünmenin farklı yöntemleri olduğunu kabul etmelidir. Bu sebeple ikisi hakkındaki fikirlerimizi uyum içinde sokmamız gerekmektedir. Aksi takdirde kentsel problemlerle uğraşırken çelişkili stratejiler oluşturmaya devam edeceğimizi belirtmektedir.

Harvey, şehir hakkı konusuna değinirken kente yaşayan herkesin hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre kent hakkı, “şehrin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkından çok daha öte bir şeydir: Şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır bu.” Kentleşme süreci ekseninde kenti yeniden inşa edilmesi kaçınılmaz olarak kolektif bir güç uygulaması gerektirdiği için bu hak bireysel değil kolektiftir. Dolayısıyla ona göre kendimizi, kentlerimizi şekillendirmek, yeniden şekillendirmek diğeri bir ifadeyle de yeni bir kent ve kentsel yaşamı inşa etmek insan hakları içerisinde en değerli olanıdır. Ancak ona göre bu hak bir o kadar da ihmal edilmiş olanıdır (Harvey, 2013: 44). Harvey, kent hakkı konusunda Lefebvre gibi kolektif bir şekilde mücadele edilmesi gerektiğini düşünenlerdendir. O, onun gibi düşünenler gibi kent hakkı konusunda kendilerinin olanının kapitalist girişimcilerin veya sermayenin elinden kurtarmak için yoksul, mülteci, sakat, eş cinsel gibi tüm toplumsal sınıfların bu mücadelede yer alması gerektiğini belirtmekte ve inanmaktadır. (Harvey, 2008'den akt. Ak Kuran, 2019: 102-103).

Kapitalizm kendi karını azamiye çıkarmak için kentsel mekânını bir meta haline getirmekte kent mekânı ve kentin doğal yaşam alanlarında tahribatlar oluşturmaktadır. Bu da demokrasinin sorgulanmasına sebep olmakta ve beraberinde alternatif kent yaşamının mümkün olup olamayacağı sorununu gündeme getirmektedir (Ak Kuran, 2019: 102). Harvey ise bu durum karşısında yeni bir kentsel yaşam alanı yaratma hayali içerisinde olan kent hakkı mücadelesinin, insan ve insanın doğayla olan ilişkisinden ayrı düşünülmesini mümkün görmemektedir. Kent hakkı mücadelesinin insan ve doğa arasındaki ilişkiyi ele alınmadığı müddetçe başarılı olmayacağı kanaatini taşımaktadır (Harvey, 2008'den akt. Ak Kuran, 2019: 103).

Bu bağlamda, kentin başlı başına bir alan olarak gelişim süreci incelediğinde sonuç olarak kent ister kapitalist sistem içerisindeki yeri bakımından isterse de insan ve toplumlar üzerindeki değiştirici rolü bakımından olsun daima önemli bir araştırma alanı olmaya devam etmektedir/edecektir. Bu yalnızca sanayi toplumları için değil, gelişmekte olan ve kendisine özgü sorunları bulunan kent ve onun toplumları içinde geçerli olmaktadır (Karasu, 2017: 286).

Bu minvalde, çalışmamızın örnekleme bir yönüyle Türkiye'yi ve Türk toplumunu kapsadığı için bu başlık altında Türkiye'de kentin toplumbilimsel alanda gelişim süreci ve bu süreçte kent çalışmalarına katkı sağlayan araştırmacıların kent bağlamında yapmış oldukları çalışmaların hangi konular bağlamında dönemsel olarak incelendiği çalışmamız açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'de kent sosyolojisine yönelik ilk çalışma, 1932-1933 yıllarında Hilmi Ziya Ülken'in İstanbul Belediyesi mecmuasında yayınlanan 12 makalesi kabul edilmektedir. Daha sonradan Mübeccel Kıray, Ruşen Keleş, Orhan Türkdoğan, S.Kemal Kartal, Korkut Tuna, Ercan Tatlıdil, Nihat Erdoğan, Sencer Ayata ve Ayşe Güneş Ayata, Sema Erder gibi öncü araştırmacıların yaptığı çalışmalarla kent sosyolojisi gelişme göstermiştir (Bal, 2011: 17-24).

Günümüze değin bu çalışmalar genel olarak incelendiğinde farklı dönemlerde farklı çalışma alanlarının öne çıktığı görülebilmektedir. Bu durumun nedeni olarak kentin değişken doğasının bir sonucu olduğu söyleyebiliriz. Osmanlı devletinin yıkılışı sonrası Cumhuriyet'in ilanı ile yeni kurulan ulus devletinin ilk yıllarında kır üzerine yapılan saha

çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemde köy-kent ayrımı, kırsal kalkındırılması, kentteki sosyal ve kültürel değişimler dönemin üzerinde durulan çalışma konuları olmuştur. 1940–1950 yılları arasında köy ve kentlerde modernizmin sebep olduğu kültürel değişimler, köyün modernleşmesi dönemin üzerinde durulan çalışma konularıdır. Sanayi Devrimi sonrası özellikle Türkiye’de 1950’li yıllar sonrası ağırlık kazanan köyden kentte iç göç olgusu beraberinde karşımıza “gecekondu” mevzusunu çıkarmıştır. Bu mevzu şimdiye değin farklı biçimlerde bir çalışma alanı olarak çalışılmaya devam edilmektedir. Türkiye’de iç göç olgusunun artarak devam ettiği 1950–1980 arası dönemlerde gecekondu alanlarında yaşayan bireylerin kentle bütünleştirilmesi, köyden kente göç eden gecekonducularda yaşayan nüfusun kentlileşmesi, göç sonucu ortaya çıkan işsizlik sorununun etkileri, 1960-1980 arası yıllarlarda işçi hakları, toprak reformu, kalkınma sorunu, modernizm, sınıfsal mücadeleler gibi tüm bu konular 1950-1980 yılları arasındaki araştırmacıların çalışmalarında ön plana aldığı mevzuları oluşturmaktadır. Ancak bu dönem arasında gecekondu toplumsal olarak kabul görülmemiştir. 1980 askeri darbe sonrası ülkede yaşanan değişimle sınıfsal mücadele yerine bireysel haklar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemlerde gelen yeni imar aflarıyla apartmanlaşma sürecine giren gecekonducularda toplumda kabul görmeye başlamış ve gecekonducularla ilgi meşruiyet tartışmaları arka plana itilmiştir. Kentte gecekondu kültürü daha belirgin hale gelirken, postmodernizmin modernizme karşıt söylemleri gecekonducuların modernleştirilme işinin rafa kaldırmasına sebep olacaktır. Bu dönemdeki araştırmacıların çalışma konularını ise kentsel yoksulluk, etnik kimlik, suç, inanç özgürlüğü, demokratikleşme, terör, katılım konuları oluşturmuştur. 1980 sonrası terör kaynaklı Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğusu’ndan büyükşehirlerle doğru yaşanan zorunlu göçler 1990’lı yıllar sonrasında çalışma konusu olmuştur. Bu dönemde zorunlu göç edenlerin oranı azalmış olsa da 1980’li yılları sonrası ani ve hazırlıksız bir şekilde gerçekleşen göçün büyük kentlerde yaratmış olduğu sorunlar ele alınmıştır. Türkiye’de kentsel ölçekte 1990’lı yılların sonu, 2000’li yıllar başı ve sonrası çalışılan konuları genel olarak üç ana başlık çerçevesinde değerlendirmek gerekir. İlki 1990 yılı sonu ve 2000’li yılların başında siyasal İslam’ın yükselişidir. Bu dönemde modernleşme ve batılaşma olgusu sorgulanmıştır. İslami nitelikleri uygun bir kent yaratma hayali gündemde yerini almıştır. Dönem postmodern izler taşımakla beraber modernizmin bir dayatma olduğu

vurgusu dönem içinde yapılan kent odaklı çalışmada yerini almıştır. İkincisi, 2000’li yıllarda kentlerde gerçekleşen kentsel dönüşüm mevzusudur. Bu dönemde gerçekleşen kentsel dönüşüm politikalarının kent mekanında kontrolsüz bir şekilde uygulanması ve ülke geneline yayılması ve yönetilen bu projelerin rant odaklı oluşu akademik olarak mevcut uygulamaların sorgulanmasına neden olmuştur. Bu dönemde ele alınan iki önemli konuyu kentsel dönüşüm ve soylulaştırma mevzuları oluşturmaktadır. Üçüncü olarak, 2011 yılı itibariyle Türkiye’de kent alanında çalışmalar Suriye yaşanan iç savaş nedeniyle Türkiye’ye gerçekleşen kitlesel göç sonucu Türkiye’ye gelen Suriyelilerin kente uyum sorunları üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye her ne kadar bir göç ülkesi olmuş olsa da bu dönemlerde yaşanan göçlerle Türkiye’de yaşayan Suriyeli nüfusunun 3 milyona ulaşması kimi toplumsal sorunları beraberinde getirmiş ve bu sorunlar akademik çalışmalarla günümüze değin çalışma alanı olarak devam etmektedir (Karasu, 2017: 287-293). Bir diğer yandan 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası kent çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Kanun kapsamında büyükşehir belediyelerinin yetki ve planlama sınırlarının il mülki sınırı olarak kabul edilmesi ve yine aynı kanun kapsamında büyükşehirlerdeki köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılıp mahalleye dönüştürülerek kente eklenmesi kararı kentlerde sosyal, kültürel, ekonomik, hukuki etkilere sebebiyet vermektedir/verecektir. Her ne kadar günümüzde 6360 sayılı yasaya dair çalışmalar kent çalışmalarında yerini alsada kanunun yeni olması, etkilerinin ileride daha net görülebileceği düşünülerek sosyolojik açıdan bu yasaya dair çalışmaların kent alanında ileride daha da artacağı beklenmektedir.

Tüm bu açıklamalardan hareketle, 18. ve 19. yüzyılda ilk olarak İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi, daha sonradan tüm dünyada etkisini göstererek toplumların yaşayış biçimlerinde, toplumsal ilişkilerinde, kentsel yerleşim alanlarının görünümünde köklü değişimleri meydana getirmiş/getirmektedir. Bu süreçte kentlerin hızla büyümesi ve beraberinde kentsel alanlarda yaşanan değişimlerin dönemin düşünürleri tarafından ele alınması kentin bilimsel olarak gelişmesine sebep olmuştur ve günümüzde de devam etmektedir. Sanayi devrimi sonrası kentsel mekânda yaşanan değişimler, yarattığı etkiler çok boyutlu olduğu için kent; sosyoloji, ekonomi ve yönetim gibi birçok bilimin inceleme konusu olmuştur/olmaktadır. Dolayısıyla kent alanında yapılan çalışmaların daha iyi anlaşılıp, kavranması için ilgili olduğu alanın gelişim sürecinin iyi irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü “hızla değişen dünyamızda şehir ve şehir toplumuyla ilgili yeni

bir kısım yaklaşımlar, yaklaşımlara ilaveler ve yorumlamalar ancak değişen şartlara uygun tanımlamalar yapmakla mümkün olacaktır. Böyle bir katkı ise kent sosyolojisi bakımından son derece gereklidir” (Alptekin, 2012: 75-76). Bu çerçevede günümüzde hızlı kentleşme sürecinde Türkiye’de köylerde yaşanan toplumsal/mekânsal değişim, köylerin hızlı bir şekilde mahalleye dönüştürülerek kente eklenmesi ve göçün değişen niteliğine bağlı olarak farklılaşan yaşam koşulları çerçevesinde kent parametresinde yeni kavramlar (“yerinde kentleşme”, “yerinde kentleştirilme”, “yerinde kentlileşme”, yerinde bütünleşme”) gündeme gelmektedir. Bu açıdan çalışmamızda yer alan bu kavramların açıklanabilmesi için sosyoloji disiplinin kavram haritasının faydalı olacağı düşünülerek çalışmada kent, kentleşme, hızlı kentleşme sosyoloji disiplini bağlamında ele alınmıştır.

BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE HIZLI KENTLEŞME SÜRECİNDE KÖYLER

Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye’de kentleşme süreci, kentleşme sürecinde karşılaşılan sorunlar, bu sorunlar için geliştirilen politikalar ile hızlı kentleşme sürecinde köylerde yaşanan toplumsal ve mekânsal değişim açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde özeldir ise çalışmamızın örneklem grubunu oluşturan Tilmerç Köyü’nün bağlı olduğu Batman kentinin kısa bir tarihi, Türkiye örneğinde kentleşme süreci, köyün tarihçesi ve mahalleye dönüşme süreci açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Türkiye’de Kentleşme

2.1.1. Türkiye’ye Özgü Kentleşme Nedenleri ve Türkiye’de Kentleşme Sorunları

Kentleşme birçok sebebe bağlı olarak gelişen bir olgudur. Bu sebeple kentleşme ne yalnız başına sanayi veya teknolojide yaşanan gelişmelerle ne de ülkenin sosyal, siyasal, kültürel yapısına bağlantılı olarak açıklanabilir. Gelişmiş batılı ülkelerde kentleşme sürecine bakıldığında zaman her ne kadar bu ülkelerdeki kentleşmenin temel nedeni olarak Sanayileşmeyle gelişen süreçle ifade edilse de Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde veya az gelişmiş ülkelerde kentleşme birçok sebebe bağlı olarak gelişim göstermiştir (Kaya, 2004: 94).

Türkiye’de kentleşme, esas olarak 1950’li yıllardan itibaren kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan göç hareketleriyle hız kazanmıştır. 1950’li yıllardan sonra hızlanan kentleşme hareketinin hızında belirli yıllarda durgunluk gözlenirse de yönü hep kentlere doğru olmuştur. Kentleşmenin 1950’li yıllardan sonra hızlı bir seyir göstermesi ve ilerleyen yıllarda kentlerde yaşayan nüfusun kırsalda yaşayan nüfusu geçmesi, günümüzde de kentleşmenin kentlerin lehine olacak şekilde gelişim göstermesi Türkiye’nin hızlı bir kentleşme süreci yaşamış olduğunu ve günümüzde de Türkiye’de hızlı kentleşmenin kentlerin lehine olacak şekilde devam ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin içerisinde bulunduğu hızlı kentleşme sürecinde köylerde yaşanan toplumsal ve mekânsal değişimi açıklayabilmek için Türkiye’de kentleşme sürecini hızlandıran unsurlar, kentleşmenin nedenleri, Türkiye’nin 1950’li yıllardan önce köy ve kentlere yaklaşımı önem taşımaktadır.

Türkiye'nin kentleşmesi “modernleşme” ve “çağdaşlaşma” ideali üzerine kuruludur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce kentsel alana yönelik çalışmalar incelendiğinde Cumhuriyet ile birlikte kentsel alanlara yönelik çalışmalarda büyük değişimlerin ve yoğun bir şekilde moderniteye ulaşma çabalarının olduğu görülmektedir (Niray, 2002: 11). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin devamı olmadığını göstermek amacıyla yapmış olduğu devrimlerde toplumu daha modern ve çağdaş seviye ulaştırma çabalarında bulunmuştur (Türk, 2020a: 51). Bu yönüyle bakıldığında Cumhuriyetin kuruluşunda gerçekleştirilmek istenen modernleşme ve çağdaşlaşma projesi aslında bir kentsel gelişme projesidir. İdeolojik olarak bakıldığında ise köktenci bir modernleşme-çağdaşlaşma projesi uygulanmaya çalışılan Cumhuriyet döneminde, modern ve çağdaş bir toplumun gerçekleştirilmesi başarılı bir şekilde uygulanacak olan kentsel gelişmeye bağlı kılınmıştır. Çünkü modern olan köy ve köylülük değil hatta gelişmenin önündeki engel olarak görülmüştür. Bu sebeple yeni kurulan Cumhuriyetle birlikte ilgi kente, kentsel yaşam ve değerlerine kaymış ve kültürel bir dönüşüm yaratılmak istenilmiştir. Bununla birlikte gerçekleşmesinin yolu olarak kentleşme görülmüştür. Kentleşmeyle birlikte gerçekleştirilmek istenen kültürel dönüşümle kentlileşmiş yani kentli bir toplum yaratılması hedeflenmiştir. Böylelikle Cumhuriyet Döneminde kentleşme/kentlileşme ile modernleşme ve çağdaşlaşma projesi içiçe gerçekleştirilecek şekilde planlanmıştır (Sey, 1998'den akt. Tekeli, 2009: 106; Özensel, 2015: 21). Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet döneminde İstanbul yerine Ankara'nın başkent olması ve aynı zamanda ilk planlı kentleşmenin buradan başlatılması Türkiye'nin 1950'li yıllardan sonra hızlanan kentleşme hareketinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Bu yönüyle de Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra kentleşme hareketinin hızlanmasında modernleşme ve çağdaşlaşma çabalarının etkisinin olduğu söylenebilmektedir (Türk, 2020a: 52).

Cumhuriyet'in ilk döneminde ilk defa planlı kentleşme modeli Ankara'da uygulanmaya çalışılmıştır. Ankara'da uygulanmaya çalışılan kentleşme modelinden başarılı bir sonuç alınması halinde bu modelin ülke genelinde uygulanması hedeflenmiştir. Ancak bu planlı kentleşme modelinin istenilen biçimde uygulan(a)maması ve 1950'li yıllardan sonra Ankara gibi büyük şehirlere yaşanan göçler sonucunda kentler gecekondulaşmaya karşı karşıya kalmış ve Türkiye'de kentleşme sürecinde pek çok sorunlarla karşılaşmıştır. Dolayısıyla bakıldığı zaman Cumhuriyet döneminden itibaren

Türkiye'nin kentleşmesinde gelişimin kentlerin lehine olduğu görülebilmektedir (Türk, 2020a: 56).

Türkiye'de kentleşme söz konusu olduğunda kentleşme olgusunu yalnızca Cumhuriyet döneminde Ankara'nın başkent ilan edilmesinin ardından gerçekleşen süreçle ifade etmek Türkiye'nin kentleşme sürecini anlama noktasında yetersiz kalmaktadır. Çünkü Türkiye'de kent olgusunun geçmişi on bin yıla dayanmaktadır. Bu sebeple bakıldığında literatürde kentleşme sanayileşme öncesi ve sonrası olarak ele alınmaktadır. Literatürde böyle bir ayrıma gidilmesinin sebebi olarak ise kentleşmenin sanayileşmeyle beraber belirgin bir hale gelmesi ve hız kazanmasıdır (İşbir, 1991: 14).

Türkiye'de kentleşmenin gelişimine bakıldığı zaman kentleşmenin yönünün kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru gelişim gösterdiği bilinmektedir. Kentleşmenin nedenlerine bakıldığı zaman literatürde farklı kavramlarla açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Keleş (1997: 22-27) kentleşmenin nedenlerini ekonomik, teknolojik, siyasi ve sosyo-psikolojik olarak açıklarken, Sencer (1979: 36-67) itici, çekici ve aracı güçler olarak, kentleşme komisyonu ise "iç" ve "dış" etmenler olmak üzere iki genel etmen çerçevesinde kentleşmenin nedenlerini açıklamıştır (TMO, 1971'den akt. Erkan, 2010: 97). Bu farklı kavramlarla kentleşmenin nedenlerinin açıklanmaya çalışılması kentleşmenin birçok sebebe dayalı olmasındandır. Bu sebeple bu kavramların farklı olması olgunun nedenlerinin eksik açıklanmasından ziyade farklı kavramlarla olgunun ele alınmasıdır.

Kentleşme itici, iletici, çekici ve siyasal nedenlerle gerçekleşen bir nüfus hareketidir. İtici nedenleri genellikle kırsal nüfusu kasaba, kent ve büyükşehirlere iten nedenler oluşturmaktadır. Bu nedenler yeni teknolojilerin tarımsal alana girmesi, toprakların miras yoluyla paylaşılması, parçalanması, entansif tarıma (findık, tütün vb ürünlerin üretilmesi) geçiş, kırsalda nüfus artışı, artan nüfus baskısı, yetersiz toprak, tarımsal politikalar gibi nedenler oluşturmaktadır. İletici nedenler, kırsal nüfusun kente doğru göç hareketinin hızlanmasına neden olan ulaşım ve haberleşme olanaklarındaki gelişmeler oluşturmaktadır. Çekici nedenler, kırsal alandan kentsel alan göç eden nüfusu çeken nedenleri oluşturmaktadır. Bu nedenler ise büyükşehir ve kentlerde elde edilen gelirin yüksek olması, kent yaşamının daha renkli ve sosyal yaşamın daha dinamik olması, kentin cazibesi, kentte iş bulma umudunun yüksek oluşu, eğitim ve sağlık gibi

olanak ve hizmetlerin üstünlüğü gibi nedenlerdir (Es ve Ateş, 2004: 217-218). Türkiye’de kentleşmeyi meydana getiren bu açıklamalar yanında Sencer (1979: 66-67) itici ve çekici güçlerden bağımsız olmayan iletici gücü *aracı güçler* başlığıyla açıklamaya çalışmıştır. Ona göre aracı güçler, itici ve çekici güçlerin etkinliğini “engellenen veya zorlaştıran ya da kolaylaştıran veya hızlandıran” bir faktör olarak anlaşılabilir. Bu açıdan aracı güçler ona göre kentleşme hareketinde önemli ve etkin bir rol oynayan faktörlerden birini oluşturmaktadır. Es ve Ateş’in (2004: 217-218) de açıklamaya çalıştığı Türkiye’de iç göç ve kentleşme hareketinin ana sebepleri olarak itici, çekici ve iletici nedenlerin bir diğerini siyasal nedenler oluşturmaktadır. Es ve Ateş’e göre devletin benimsediği ve uyguladığı politikalar kentleşme hareketini etkilemektedir. Ülkemizde 1980 sonrası sahil kentlerinde turizm sektörünün yükselişi, köylülüğün ve tarımsal yapıların çözülmesi ve şehir rantının büyümesi de bu kapsamda sayılabilir.

Özer (2004: 50) ise Türkiye’ye özgü kentleşme nedenlerini kentleşme komisyonunun yaklaşımı temelinde açıklamaya çalışmıştır. Bu yaklaşımla, demografik nedenler, tarımsal yapıdaki değişimler, iletici, çekici, siyasal-hukuksal ve sosyo-psikolojik nedenleri kentleşmenin oluşumunu hazırlayan iç etmenler olarak, II. Dünya savaşı sonrası uluslararası ekonomik-toplumsal ve siyasal olayların Türkiye’nin kentleşme sürecinde ne gibi değişimlere neden olduğu tartışmaları ise dış etmenler ekseninde değerlendirilmiştir.

Genel olarak, Türkiye’de kentleşmenin nedenleri iç ve dış etmenler başlığı altında değerlendirilebilir. Türkiye’de 1950’lere kadar kent ve kırsal nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranlamalarında ciddi bir değişimler gözlemlenmemiştir. Sağlık koşullarında yaşanan gelişmelerle kırsalda artan nüfus, II. Dünya Savaşı sonrası Marshall yardımıyla tarımsal yapıda yaşanan ciddi değişimler, tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanması, yetersiz toprak, düşük verimlilik, tarımda makineleşme, tarımda yeni teknolojilerin uygulanması, iş gücüne dayalı ihtiyacın azalması, kırsalda kan davaları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan güvenlik sorunları, kentlerde ise nispeten eğitim, sağlık, ulaşım imkân ve olanaklarının iyi olması gibi birçok nedenlerden ötürü Türkiye’de kırsalda yaşayan nüfus kentsel alanlara doğru yönelmiştir (Türk, 2016).

Tablo 1: Türkiye’de Yıllara göre Kent ve Kırsal Nüfusu ve Değişim Oranları (1927-2020)

Yıllar	Toplam Nüfus	Kent nüfusu	Yüzdellik Oranı %	Köy Nüfusu	Yüzdellik Oranı %
1927	13648270	3305879	24.22	10342391	75.78
1935	16158018	3802642	23.53	12355376	76.47
1940	17820950	4346249	24.39	13474701	75.61
1945	18790174	4687102	24.94	14103072	75.06
1950	20974188	5244337	25.04	15702851	74.96
1955	24064763	6927343	28.79	17137420	71.21
1960	27754820	8859731	31.92	18895089	68.08
1965	31391421	10805817	34.42	20585604	65.58
1970	35605176	13691101	38.45	21914075	61.55
1975	40347719	16869068	41.81	23478651	58.19
1980	44736957	19645007	43.91	25091950	56.09
1985	50664458	26865757	53.03	23798701	46.97
1990	56473035	33326352	59.01	23146684	40.99
2000	67803927	44006274	64.9	23797653	35.1
2010	73722988	56222356	76.3	17500632	23.7
2011	74724269	57385706	76.8	17338563	23.2
2012	75627384	58448431	77.3	17178953	22.7
2013	76667864	70034413	91.3	6633451	8.7
2014	77695904	71286182	91.8	6409722	8.2
2015	78741053	72523134	92.1	6217919	7.9
2016	79814871	73671748	92.3	6143123	7.7
2017	80810525	74761132	92.5	6049393	7.5
2018	82003882	75666497	92.3	6337385	7.7
2019	83154997	77151280	92.8	60003717	7.2
2020	83614362	77736041	93.0	5878321	7.0

Kaynak: DİE ve TÜİK verileri (2021)

Tablo 1’e bakıldığında Türkiye’de kentleşmenin 1950’li yıllardan sonra başlayıp ilerlediği görülebilmektedir. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında 13.6 milyon olan ülke nüfusunun yüzde 24.2’si kente yaşamakta iken 1950 yılında 20.9 milyon olan nüfusun 25.04’ ü kentte yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de kentleşme hareketine bakıldığında 1927-1950’li yıllar arası durgun bir dönem olduğu gözlemlenebilmektedir.

1950’li yıllardan sonra ise nüfus hareketliliğine bağlı olarak kentleşme hızının artış gösterdiği görülebilmektedir. Bu açıdan Türkiye’de 1950 sonrası kentleşme hızının artış gösterdiği ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren kentleşme hareketinin yönünün kentlere doğru olduğu söylenilebilmektedir.

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan ve bir toplumsal değişme süreci olarak da nitelendirilen kentleşme, 1980’lerde daha da yoğunlaşmış 1985 yılında yapılan nüfus sayımında kentte yaşayan nüfus kırsal nüfusu geçmiştir. 2010 yılına gelindiğinde ise kentte yaşayan nüfus %75’i geçmiş ve hızı azalmış olsa da göçün yönü kente doğru gerçekleşmiştir (Akın, 2012: 63). 2020 yılı itibariyle yapılan nüfus sayımında kentte yaşayan nüfus %93’e yükselmiştir. 2012 yılında %77.3 olan kent nüfusu 2013 yılında %91.3’e günümüzde ise %93’lere yükselmesi ve kırsalda yaşayan nüfusta belirgin bir şekilde yaşanan düşüşün sebebi 2012 yılında çıkarılan Büyükşehir Kanunu’nda büyükşehirlerdeki kırsal nüfusun kent nüfusu olarak kabul edilmesindedir (Bkz:Tablo1). Kısa sürede hızlı bir kentleşme gösteren Türkiye’de kentleşmenin günümüzde devam ettiğini yönünün gelecekte de kentler lehinde olacağı beklenmektedir.

Türkiye’de yaklaşık yetmiş yıllık gibi kısa sürede hızlı bir şekilde gerçekleşen kentleşme sürecinde sanayileşmekte olan ülkelerin yaşadığı sahte, aşırı kentleşme gibi meselelerin neredeyse tamamıyla karşı karşıya kalınmıştır. İşsizlik, geçim sıkıntısı, altyapı, ulaşım, arsa ve konut sorunu, gecekondular sorunu, bölgeler arası dengesizlik, asayiş ve çevre sorunun yanında kentle bütünleşme, kentlileşme gibi kültürel olarak farklı sermayeye sahip kır kökenli nüfusun kentli yaşam tarzına geçmenin mücadelesinin sıkıntılarının da yaşandığı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların büyük çoğunluğu günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin kentleşme sürecine bakıldığında sanayi dönemine geç girmiş olması, sanayileşmenin kentleşmeyi takip edememesi, kentleşmenin kontrol altına alınamaması gibi pek çok sebeplere dayalı olarak Türkiye’de kentleşme ve kentlileşme süreci sancılı olarak tecrübe edilmiştir (Akın, 2012: 63-64). Bu açıdan Türkiye’nin kentleşme sürecine ve yaşanan sorunlara bakıldığında “sağlıksız kentleşmenin” gerçekleştiğini söyleyebilmekteyiz.

“Kentleşme politikası, devletlerin ve onları yöneten hükümetlerin kentleşmeyi düzenli ve dengeli bir şekilde ülke sathına yaymayı amaçlayan, ülke topraklarının verimli ve sağlıklı bir biçimde düzenlenmesini hedefleyen merkezi politikaları olarak tanımlanabilir” (Kızıroğlu, 2013: 61). Böylelikle bir ülkenin nüfus artış hızı ve iç ve dış göçünde etkisi olan sanayi ve ticaret merkezlerinin ülke içerisinde gerçekçi bir dağılımını sağlayan kentleşme politikası bir yandan ülke içerisindeki nüfus baskısını azaltırken bir yandan da nüfusu dinamik bir güç olarak kontrol altına alabilmekte önemli bir rolü bulunmaktadır. Dolayısıyla kontrollü, planlı ve başarılı bir şekilde uygulanan kentleşme politikasının eğitim, sanayi, kültür konutlarla uyum içerisinde gerçekleşmesi yaşanan ülkede toprak ve kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılmasında mümkün olabilmektedir (Kızıroğlu, 2013: 61). Bu sebeple kalkınmayı hedefleyen ülkelerde kentleşme politikaları önemli bir yere sahiptir.

Türkiye’de kentleşme politikaları daha önceden Bayındırlık ve İskân Bakanlığına günümüzde ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığına bağlı olarak gerçekleşse de kentler günümüzde büyük çoğunlukla belediyelerin insafına bağlı olarak bir gelişim göstermektedir. Bir ülke için kentleşme politikaları uygulanışı hem birey hem de toplum refahı için önem taşımaktadır.

Türkiye kentleşme politikaları adı altında 1963 yılından günümüze kadar geçen sürede on bir “beş yıllık kalkınma planı” gerçekleştirilmiştir. Bu planlar yıllara göre sırasıyla: I.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), II.Beş yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), III.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), IV.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983), V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), IX. Kalkınma Planı (2007-2013), X. Kalkınma Planı (2014-2018) ve son olarak XI. Kalkınma Planı (2019-2023) dir. Bu politikalar kısaca incelendiğinde;

I.Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)

Birinci kalkınma planında Türkiye’de yaşanan nüfus artış hızının giderek artmakta olduğu ve bu sürecinde iktisadi açıdan ülkenin gelişme çabalarının önünde bir engel teşkil ettiği vurgulanarak nüfus artış hızında etkili olan doğumlarla ilgili olan kısım üzerinde tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde yerleşme

tercihi 50.000 nüfus üzerindeki yerleşim birimlerine yapıldığı görülmüştür. Ankara, İstanbul, İzmir gibi üç büyük kentin yerleşme tercihine bakıldığında Ankara'da %40, İstanbul'da %21 ve İzmir'de %18 oranında gecekondualarda yaşadığı belirlenmiştir. Bu açıdan bu kalkınma planı çerçevesinde büyük bir yerleşme sorunu haline gelmekte olan gecekondulaşma için, yeniden yapılmasını önlemesi, kendi evini yapana yardımın sağlanarak mesken edinme politikasının desteklenmesi ve yeniden gecekondu yapılmasının önlenmesi açısından sosyal meskenlerin yapılabileceği gibi esaslar getirilmiştir. Bu plan çerçevesinde bu dönemle birlikte 3. planı da kapsayan 15 yıl içerisinde sektörel gelişme açısından hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflere bakıldığında 1962'de %77,4 olan tarım sektörünün 1977 yılında %58.1'e; %9.8 olan sanayi sektörünün 1977'de %15.6'ya; %12.8 olan hizmet sektörünün ise 1977'de %26.3 olması şeklinde belirlenmiş olan hedefler ile tarım sektöründe çalışanların sanayi ve hizmet sektörüne kaydırılması esasının alındığı görülebilmektedir. Sanayi ve hizmet sektörünün ise kentsel alanlarda yoğunluğu düşünülürse belirlenen bu hedefin kentleşmenin özendirilmesi yönünde alınmış olan bir tercihin ifadesi olarak düşünülebilmektedir. Ancak, bu plan kentleşme politikası açısından incelendiğinde bu planda kentleşme politikasının doğrudan, ayrıntılı ve açık bir şekilde ele alınmadığı görülebilmektedir (Suher, 1995: 12; Keleş, 1983: 102).

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972)

İkinci beş yıllık planda kentleşme politikası, birinci beş yıllık kalkınma planına göre daha açık bir şekilde belirlenmiştir (Keleş, 1983: 102). 1967-1972 yıllarını kapsayan ikinci planda hedef gayrisafi milli hasılayı %40,3 arttırmaktır. Bu plan “kalkınma hızını yalnızca 1967–1972 yılları arasında yükselebilmeyi değil, fakat aynı zamanda ekonomik sosyal yapıyı, hızlı bir gelişme temposunu 1972 yılı ötesinde de devam ettirebilecek bir üretim gücüne erişirmeyi hedef olarak almıştır.” Planda, bölgeler arasında dengeyi sağlama, çok sayıda insana iş imkânı yaratma, iktisadi ve sosyal düzende olumlu bir gelişme sağlanması amaçlanmıştır (DPT, 1961: 2).

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977)

Üçüncü kalkınma planı en kısa zamanda çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı hedef alan bir atılım stratejisidir. Bu stratejiyle 22 sene içerisinde Türkiye'nin sanayileşerek

kalkınması prensibini getirmiştir. Yapılan hesaplamalara göre bu stratejiyle 22 sene içerisinde istihdam sorunu büyük ölçüde çözüme kavuşturulacak, tarımımız ise 22 sene sonra 65 milyona ulaşacak olan nüfusumuzu ve sanayimizi besleyebilecek ve tarım sektöründe bugünden daha az nüfus ile 22 yıl sonraki büyük Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye ulaşılmış olacaktır (DPT, 1972). Bu bilgilerden hareketle üçüncü kalkınma planında vatandaşların büyük şehirlerin merkezlerine göçü ve yığılma oluşturmasını önleyecek sosyal, kültürel ve ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirecek politikalar benimsenmiş ve aynı zamanda kentlere yönelik göç eğilimi önlenerek yeni iş alanı yaratmak amacıyla organize sanayi bölgelerinin kurulması öngörülmüştür (Giritlioğlu, 1995: 34-35).

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978–1983)

1979-1983 yıllarını kapsayan dördüncü kalkınma planının da temel felsefesinde kalkınmada sanayileşme, tarımda modernleşme ve kentleşme bileşenleri yer almaktadır. Fakat bu süreç içerisinde çevre faktörünün dikkate alınacağı sorun oluşturulmadan önem safhasında çözüme ulaştırılması belirtilmekte ve sağlıklı bir gelişme hızı, hızlı sanayileşme ve sağlıklı kentleşmenin tüm ülke genelinde yaygın bir şekilde uyumlulaştırılması prensipleri ortaya konmaktadır. 4. planda kentleşme öngörülmüş olduğu halde belirlenen hedeflere ulaşabilmek için ise kent ölçeğinde değil de kent ve köy arasında yeni bir ölçek olan “köy kentler”, kalkınma planının sosyal, ekonomik kararlarının tüm ülkede uygulanma aracı olarak önerilmektedir (Suher, 1995: 16). Bu parmetrede planda giderek artan bölgeler arası eşitsizliği engellemek amacıyla bir yandan gelişmekte olan merkezlerin gelişmesini kontrollü bir düzene kavuşturmak, diğer yandan ise geri kalmış bölgelerde gelişmeyi başlatan önem ve politikalara yer verilmektedir (Giritlioğlu, 1995: 35).

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989)

Beşinci kalkınma planı bölgeler arası dengesizliğin çözülebilmesi amacıyla bölgesel potansiyellerin belirlenmesi daha çok göç veren bölgelerde kamu yatırımların ve hizmet ve donatımların artırılması ve bu yolla yeni iş imkanlarının geliştirilmesi ve bu bölgelere organize sanayi bölgelerinin kurulması ve kademeli bir şekilde sanayiye

geçilmesi gibi ekonomik kalkınmaya ulaşma hedefleri belirlenmiştir (Giritlioğlu, 1995: 35).

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994)

Bu kalkınma planı çerçevesinde şehirlerde yaşayan nüfusun şehir yaşamına uygun bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Aynı zamanda büyük şehirlerin, metropollerin ve metropolleşen alanların ileride nüfuslarının artacağı öngörülerek yerleşme biçimlerinde bir dengenin sağlanması metropoliten alanlarda ise varolan problemlerin azaltılması, bölge içi ve bölgeler arasında oluşan göçlerin kontrol altına alınması, büyük şehirlere yönelim azaltılarak orta ölçekli kentlerin gelişmelerinin desteklenmesi hedeflenmiştir (Giritlioğlu, 1995: 35).

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000)

1996-2000 yıllarını kapsayan yedinci beş yıllık kalkınma planında nüfusu 1 milyonu aşmış olan kentlere yönelik gerçekleşen göç eğilimlerini yavaşlatıcı bir politikanın gerçekleştirilmesinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilmeye çalışılan kamu yatırımları ve özendirilme politikalarının büyük kentlere yönelik göçü ve sanayi yığılmalarını engelleyeceği belirtilmiştir. Bu plan çerçevesinde kentsel yaşam kalitesinin, imar planlamaları, konut, arsa, altyapı gibi araçlarla artırılmasının yanında kentlerin görünümünün güzelleştirilmesi, sosyal yaşamı destekleyecek fikir ve sanat merkezlerinin özendirilmesi ve kente göçen bireylerin problemlerinin giderilmesi bakımından gönüllü STK'ların (sivil toplum kuruluşlarının) ve kitle iletişim araçlarının etkin olacağı eğitimsel uyum programlarının uygulanmasından bahsedilmektedir (Keleş, 2010a: 77-78).

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005)

Sekizinci kalkınma planında “bir yandan ulusal kültürün belirleyiciliği çerçevesinde kent ve kentlilik kültürünün oluşturulması; bir yandan da kentlerin küreselleşmenin istemlerine yanıt verecek duruma” getirilmesi planın dikkat çeken bir özelliğidir. Bu amaç çerçevesinde, uluslar arası düzeyde ticari ve ekonomik alt yapıya sahip merkezler oluşturmanın yanı sıra ileri-gelişmiş teknoloji kullanan “tekno kentler” oluşturmak planda öne sürülen öneriler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda bu plan kapsamında

kentlerin kültürel dokusunun yanında turistik özelliklerinin korunması, orta ölçekteki kentlerin gelişiminin sağlanması da sağlıklı bir kentleşme için belirlenen öncü politikalar (Keleş, 2010a: 78).

IX. Kalkınma Planı (2007–2013)

Kentleşme, bakımından dokuzuncu kalkınma planı incelendiğinde açıkçası hızlı kentleşme sürecindeki Türkiye’de önemli bir sorun haline gelen konut ve gecekondu konusuna ilişkin bilgiler bağımsız herhangi bir bölüm veya bir alt başlık olarak ele alınmadığı dikkat çekmektedir. Bu konular planda sadece farklı paragraflara yayılmış olduğu görülmektedir. Adeta bu konular ülkenin önemli siyasal, sosyal, ekonomik konularını oluşturmuyormuşçasına planda bu konulara ilişkin bir değerlendirme veya politikalara ilişkin açıklamaya yer verilmemiştir (Keleş, 2010a: 78). Aynı zamanda bu planda Türkiye’de önemli bir sorun olan nüfusu bir milyonu aşan büyük şehirlere yönelik göç eğilimini yavaşlatıcı bir politikanın uygulanmaya konulmuş olması beklenilse de uygulamada bu kentlere yönelik nüfus artışı devamlılık göstermiştir. Türkiye’de iç göçü yönetmeye ilişkin yöntemlerin belirlenmesine kılavuz olabilecek resmi bir belge oluşturulmamış veya oluşturulamamıştır (Karaman Toprak, 2015: 196)

X. Kalkınma Planı (2014–2018)

Onuncu kalkınma planı, sürdürülebilirliği ön plana almıştır. Planda istikrarlı bir ekonomik büyüme, uluslararası rekabet gücü gibi unsurlar kalkınma planının içerisinde yer almıştır. Planın kapsayıcı yönü 4 bölümden oluşmaktadır. Bunlar “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum”, “Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme”, “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre”, “Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği” bölümleridir. Kalkınmanın kapsam yönü olarak belirlen 4 ana başlık temelde toplum içerisinde yaşayan bireylerin refahını artırmayı, yaşam standartlarını iyileştirmeyi, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güçlendirmeyi, adalet ve güvenliği sağlamayı, huzurlu bir yaşam ortamı yaratma ve bu durumun kalıcılığını sağlamayı içermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 2)

XI. Kalkınma Planı (2019–2023)

On birinci kalkınma planı Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde geliştirilen ilk kalkınma planı özelliği taşımaktadır. 2019–2023 yıllarını kapsayan bu plan uzun vadeli bir bakış açısıyla hazırlanmış bir kalkınma planıdır. Bu planda her alanda topyekun değişme ve atılım geliştirme amaçlanmıştır. Planda, Türkiye’de tüm alanlarda verimlilik artırılarak milli teknoloji atılımlarıyla uluslararası düzeyde rekabet gücü kazanılmasını sağlayan toplumsal ve ekonomik bir kalkınma süreci öngörülmektedir. Ekonomide kararlılık ve sürdürülebilirlik, sosyal ve mekânsal alanlarda refahın artırılması, adaletli, eşitlikçi, hakçı bir paylaşım ile sürekliliğin öncelikli olarak sağlanması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda planda yaşanabilir şehirler, sürdürülebilir çevre, yerli üretimin artırılması, sanayileşmenin hızlandırılması, “istikrarlı ve güçlü ekonomi” nin sağlanması, refah toplumunun oluşturulması, şehir ve kırsal alanlarda yaşam kalitesini iyileştirmesine ve bölgeler arası yaşanan gelişmişlik farkının azaltılmasına yönelik politika ve hedeflere yer verilmiştir (T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 1-2).

Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında Türkiye’de kentleşme sürecinde uzun vadeli plan ve politikalar bulunmasına rağmen bu planların çeşitli sebeplerle uygulanamaması sonucunda dengesiz, sağlıklı bir kentleşme süreci yaşanmakta olduğu ve nüfusun belirli bazı bölge ve kentlerde yoğunlaşması sonucunu beraberinde getirdiği görülmektedir (Kızıroğlu, 2013: 74).

Bu ekseninde ülkemizde kentleşme politikaları incelendiğinde siyasal/politik süreçlerle bağlantılı göz ardı edilmemelidir. Çünkü Türkiye’de gelişen süreç içerisinde değişen siyasal ve ekonomik değişimler kentleşme politikaları ve kent mekânı üzerinde etkileri olmuştur. Kentleşme idealinin büyük bir ivme kazandığı Cumhuriyet döneminden günümüze bu süreç incelendiğinde etkiler daha net bir şekilde görülebilmektedir.

Cumhuriyet’in kuruluş yıllarının izlendiği dönemlerde yukarıda belirtildiği gibi kent, bir modernizasyon aracı olarak politik bir misyon üstlenmiştir. 1923 ile 1950 yıllarını kapsayan bu dönem, kentin biçim olarak Cumhuriyet idealizminin mekânsal fonunu teşkil etmesi ön görülmüştür (Yüceyılmaz ve Yüceyılmaz, 2018: 110).

1950–1960 yıllarını kapsayan bu süreçte ise 1950 yılında çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiş ve bu dönem ülkenin demokratik açıdan geleceğinin inşasında büyük bir adım teşkil etmiştir. Ülkede önemli siyasal ve ekonomik değişimler yaşanmıştır. Yerel düzeyde meydana gelen siyasal rekabet ortamı kentsel siyasette popülist bir evreyi de tetiklemiştir. Kentleşme bu dönemde giderek hız kazanmaya başlamış ve kentte imar mevzusu seçmen ve politikacı arasında hukuksuz bir pazarlık ve takas konusuna dönüşmüştür. Aynı zamanda bu dönem itibariyle dış ticarete yönelik ithal ikameci ekonomik politikalar uygulanmaya başlamış ve bu süreçte ekonominin uluslararası piyasaya eklenmesi sonucunda ülkeye dış yardım, kredi ve yabancı sermayenin girmesi beraberinde enflasyonu ve dışa bağımlılığı getirmiştir. Bu dönemde uygulanan ekonomik temelli politikalar, uygulanan kalkınma stratejilerini değiştirmenin yanı sıra yatırım alanlarını da farklılaştırmıştır. Örneğin, Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde sanayi odaklı yatırımlar öncelikli iken, DP döneminde ise tarımın gelişmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde ülkeye giren dış kaynaklı kredilerin tarımsal makinelere harcanması büyük toprak sahiplerinin/ağalarının tarımsal üretimi kontrol altında tutmasına, küçük toprak sahiplerinin ise topraksız kalmasına yol açmıştır. Bu dönemde ekonomik temelli politikalar temelinde yaşanan tarımda modernleşme, bu alandaki ihtiyaç fazlası emeğin ilerleyen yıllarda artacak şekilde kentlere yönelik kitlesel göçüne sebep olmuştur. Bu dönemde yaşanan gelişmeler ve kırsaldan kente yaşanan göçler ilerleyen yıllarda kentlerde yaşanacak olan birçok sorunun temelini oluşturmada önemli yer tutacaktır (Koçak Turhanoglu, 2013: 219; Yüceyılmaz ve Yüceyılmaz, 2018: 110).

1950’li yıllarda kırdan kente yaşanan göç hareketleri sonrası kentlerde yaşanan en önemli sorunlardan birisini kentlere göç eden nüfusun konut ihtiyacını karşılayamaması sonucunda gerçekleşen gecekondu olgusu oluşturmuştur. Kente göçenler konut ihtiyacını karşılamak amacıyla kentlerin çevresine gecekondu inşa etmeye başlamıştır. Sağlıksız ve alt yapı bakımından yetersiz olan bu alanlar zamanla genişleyerek mahalleler ve bölgeleri oluşturmuştur. Aynı zamanda bu dönemde gerçekleşen hızlı kentleşme kentlerde apartmanlaşmayı hızlandırmış bu durum ülke gelinde yaygınlık göstermeye başlamıştır. Bu durumun gerçekleşmesine ise iki önemli gelişme sebep olmuştur. İlki ‘yap-sat’ usulü, ikinci ise ‘kat mülkiyeti’ yasasının yürürlüğe girmesidir. Kentsel mekânda rantın arttırılmasına dayalı olan bu yeni konut

biçimlerinin uygulanmasıyla apartmanlaşma hızlanmaya başlamış ve kentler giderek birbirine benzer hale gelmiştir (Koçak Turhanoğlu, 2013: 220).

Sonuç olarak, Türkiye’de 1950–1960 yılları arasında, kentleşmenin hem hız kazanmasında hem de seyrinde siyasi iktidarın uygulamalarından bağımsız gerçekleşmediği görülebilmektedir. Bu dönem itibariyle hem kentleşmenin hızlanmasının sebebi hem de gelişme şeklinde dönemin iktidar bloğunun yapısı ve uygulamaları etkili olmuştur. Çünkü bu dönemde Türkiye’deki iktidar bloğunu büyük toprak sahipleri ve ticaret burjuvazisi oluşturmaktadır. Dönem içerisinde tarımın modernleşmesine ve makineleşmesine dayalı yapılan yatırımlar ve çiftçiye ucuz krediler verilmesi gibi uygulamalar söz konusu iktidar bloğu içerisinde büyük toprak sahiplerinin lehine yapılmış olan uygulamaları oluşturmaktadır. Bu da kentleşme ekseninde köylerde iş gücü fazlalığı oluşturmuş ve köyden kentlere iç göçü arttırmıştır. Aynı zamanda ticaret, hizmet ve kısmen de olsa sanayi alanındaki uygulamalar ile kentleşme ticaret burjuvazinin çıkarları lehine gelişme göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen devletçi politikalar ve daha sonrasında II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan durumlar çerçevesinde ekonomik anlamda liberal politikalara yönelmek zorunda kalan CHP iktidarı sonrasında iktidara gelen DP iktidarına asıl olarak liberalleşmeyi bir dönem olarak başlatan iktidardır denilmektedir. Bu dönemde büyük toprak sahiplerinin lehine olacak şekilde ekonomik politikalar yürütülmüştür. Ayrıca, siyasi iktidarın yapısı ve uygulamaları sonucu günümüze gelinceye değin etkileri devam edecek olan çarpık kentleşme mevzunun başlangıcı olmuştur. Aynı zamanda bu dönemde çok partili sisteme geçiş toplumda sosyokültürel ekonomik bakımdan farklı görüşlerin toplum içerisinde yer bulmasını sağlarken, diğer yandan da iktidarın bu sese kulak vermesini gerektirdiği için, oy kaygısıyla hareket eden ve popülist politikalara yönelen DP iktidarı dönem içerisinde köyden kente göç sonucu kentlerde konut ihtiyacını karşılayamaması durumunu gecekondulaşmaya göz yumarak çözmeye çalışmıştır. Özetle, bu dönemde köyden kente göçe sebep olan temel iki faktör bulunmaktadır. İlki tarımda makineleşme, vergi indirimleri ve modernleşme uygulamaları sonucu köyde kente göçü zorunlu kılan itici nedenler, ikincisi ise ticaret, kısmen de sanayi ve hizmet sektöründe liberalleşmeyi içeren uygulamaların köyden kente göçü çekici nedenlerini oluşturmasıdır (Batmaz ve Erdem, 2016: 201-210).

1960–1980 döneminde Türkiye’de kentleşmeye ve kentleşme politikalarına bakıldığında 1960 yılıyla başlayan bu dönem Türkiye’de önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. 27 Mayıs 1960’ta askeri müdahaleyle gerçekleşen askeri darbe sonucu ordunun yönetime el koyduğu bir dönemi teşkil etmektedir. Bu dönemde Türkiye’de yürürlüğe giren 1961 Anayasası kentleşmenin izleyeceği yol bakımından önemli değişiklikler barındırmaktadır. Anayasa’da sosyal devlet ilkesi kabul edilmiş, refah devleti anlayışı getirilmiştir (Soysal, 1969’dan akt. Yılmaz ve Çitçi, 2011: 260). Türkiye’de planlı ekonomik kalkınma dönemi başlamıştır. Bu dönemde sanayileşme öncelikli olarak siyasal arenada yerini alırken, onun bir fonksiyonu olan kentleşme de yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Fakat bu dönemin siyasal sisteminin istikrarsız sürdürülmesi bu yıllarda gerçekleşmeye çalışılan planlı ekonomik kalkınmanın kentsel alana yansımalarında olumlu gelişmeler göstermesi bakımından uzaktır (Yüceyılmaz ve Yüceyılmaz, 2018: 110). 1970’li yıllarda kent içi ulaşımda yaşanan değişimler kentin yapısını etkilemesi bakımından önemli bir faktörü oluşturmuştur. Bu dönemde ülkede otomobil üretimin başlaması beraberinde özel araç sahipliğinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu durum kentlerde trafik sorunlarına neden olmanın yanı sıra kent merkezlerine yoğunluğu arttırmış ve aynı zamanda kent dışına yayılma eğiliminin artmasına yol açmıştır. Aynı zamanda bu dönemde kentsel siyasete önemli bir etki yaratan gecekondularda yaşayan nüfus ekonomik bakımdan kentlerde önemli iş gücü kaynağını oluşturmuş ve sanayiye ucuz emek sağlamıştır. Bunun yanı sıra gecekondu nüfusunun kentlerde sigortasız, geçici, düzensiz gibi marjinal işlerde çalışmaya başlaması kent ekonomisine formel sektör dışında enformel sektörün oluşmasının, gelişmesinin yolunu açmıştır (Koçak Turhanoglu, 2013: 221).

Türkiye’de kentsel ölçekte 1980 ve sonrasında, ayrı bir dönem olarak ele alınmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar arasında II. Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte demografik geçiş ve kentleşmenin belli bir doyumluğa ulaşması, dünyada büyük bunalım sonucu yaşanan yeniden yapılanma sürecinin bu dönem itibarıyla açıklık kazanması ve 1980 yılındaki 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül müdahalesinin Türkiye’nin yaşamında önemli bir dönüm noktası olmasıdır (Sey, 1998’den akt. Tekeli, 2009: 128). 1980 sonrası Türkiye’de kentleşmeyi etkileyen en temel faktör ise ihracata yönelik birikim odaklı rejimle birlikte uygulanan neo-liberal politikalarla büyük sermayenin kentsel mekanlara yönelmesi ve kenti bir rant mekanizması olarak görmesidir. Kentsel

ölçekte sermaye bu döneme damgasını vurmuş ve dönem sermayenin kentleşmesi olarak ifade edilmiştir. Bunun yanında, Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan güvenlik temelli “zorunlu göç, truzim (kıyılaşma), sanayileşme, dışa dönük ihracat ve neoliberal politikalar, küresel ekonominin getirdiği yeni ekonomik kurumların kurulması ve geliştirilmesi, üniversitelerin kurulması, demografik değişiklikler, kentten kente göçler” de bu dönem çerisinde kentleşmeyi etkileyen diğer faktörleri oluşturmuştur (Güllüpnar, 2013: 277).

Türkiye’de sermayenin kentleşmesi süreci olarak ifade edilen 1980 sonrası dönemde kentleşme olgusu kentleri “kullanım değeri merkezli” bir anlayış veya mantıktan uzaklaştırmış “değişim değeri merkezli” yapıya yöneltmiştir. Dönemdeki bu anlayış ve uygulanan neoliberal politikalar sonucunda büyük sermaye kentsel rant alanına yönelmiş, ekonomik bakımdan bölge ve kentlerde eşitsiz ve dengesiz gelişme devam etmiş, kentlerin fiziksel çevresinde değişimler meydana gelmiş, kentte ikili bir yapılanmanın ortaya çıkmasının yanı sıra aynı kent içerisinde birbirlerinden bağımsız sosyal, mekansal ayrışmalar oluşmuş, eskiden beri devam eden ve yeni ortaya çıkan toplumsal ve mekansal problemler (gecekondulaşma, işsizlik, kent yoksulluğu) ve yerel yönetim anlayışlarında sermaye sınıfı lehine önemli değişimler yaşanmıştır (Güllüpnar, 2013: 277).

Bu çerçevede 1980 ve sonrası dönem özetlenmeye çalışıldığında 1980’li yılların başı itibariyle beliren yeni siyasal dengeler ve ekonomik düzenlemeler, 1950–1980 arası dönemin “emek gücünün kentleşmesi” olarak nitelenen kentleşme dönemini sona erdirirken, diğer yandan sermayenin giderek hegemonyasını kurduğu bir kentleşme dönemine yol açmıştır. Bu açıdan bakıldığında ister devlet aracılığı isterse de pazar mekanizması ekseninde gerçekleşsin kuşku yoktur ki sermaye her dönem için kentleşme sürecinde önemli bir belirleyici olmuştur. Çünkü kapitalist kentleşme süreçlerinde sermaye en asli unsurdur. Bu sebeple, ister devletin kentleşmesi olarak ifade edilen 1923–1950 yılları arasındaki dönem olsun, isterse de emek gücünün kentleşmesi olarak ifade edilen 1950-1980 arasındaki dönem olsun bu dönemlerin kentleşmesi sermayenin kentleşmesinden ve mantığından bağımsız gerçekleşmemiştir. Son dönem olarak ifade edilen 1980 ve sonrası dönemi diğer dönemlerden ayıran durum ise kent mekânının hiç olmadığı kadar bu dönem itibariyle sermayenin mantığı çerçevesinde belirmesine yol

açmasıdır. Siyasi muhalefet nedeniyle sermaye daha önce giremediği en ücra köşelere kadar girmiş kent mekânına hegemonyasını kurmuştur (Şengül, 2009: 139). Dolayısıyla bu dönemde kentlere yapılan yatırımlar “bir yandan kentlerin alt yapısını iyileştirirken, diğer yandan kentsel girişimciliğin hegemonyasının kurulmasında da önemli rol oynamıştır” (Şengül, 2009: 140).

Bu ekseninde özellikle Türkiye'nin 2002 sonrası kentsel gelişim ve politikalarına bakıldığında 1980 sonrası dönem içinde 2002 sonrası dönemin ayrı bir şekilde ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü 3 Kasım 2002 senesinde gerçekleşen seçimler Türkiye'nin siyasal tablosunu tamamen değiştirmiştir. Bu dönemde AK PARTİ (Adalet ve Kalkınma Partisi) tek başına iktidara gelmiştir. 2015 genel seçimlerinde iktidarını korumuş olması ve mekân üzerinde dönüştürücü etkilerini sürdürmüş olması ve yarattığı etkinin büyüklüğü ve niteliği çerçevesinde düşünüldüğünde dönemin ayrı bir dönem olarak ele alınması gerekliliğini (Yüceyılmaz ve Yüceyılmaz, 2018: 107) ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda incelendiğinde Dünyada 21. yüzyılda yaşanan küresel, neoliberal ve yarışmacı kentleşme olgusu, Türkiye içinde geçerli olmaktadır. Kentler hem yerel hem de küresel düzeyde rakipleriyle acımasız bir yarışmacı rekabetin içinde kalmakta ve hızla metalaşmaktadır. 2000'li yıllar itibariyle Türkiye'de kentlerin metalaşması sürecinde etkisi en büyük olan kurumlardan birini iktidar ve yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde bulunan Toplu Konut İdaresi (TOKİ) (Aydın, 2008: 67) oluşturmakla birlikte kentsel dönüşüm ekseninde gerçekleştirilen çalışma ve politikalarda etkili olmuştur/olmaktadır.

Türkiye'de “kentsel değişim/dönüşüm veya yenilenme projelerinde hedeflenen kent modelinin de sorunsal yönlerine” değinildiği görülmekle birlikte “bu projelerin kentleri yaşatabilir olma özelliğine sahip kılma özelliğinden yoksun olduğu” da vurgulanmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'deki kentsel değişimin “gerek proje gerekse uygulama süreci” birçok açıdan sorunlu olduğu söylenebilmektedir (Aktay, 2013: 56).

Türkiye'de 2002 sonrasında yaşanan dönüşümler kırsal alandan ayrı düşünülmemesi gerekmele birlikte kentlerin fiziki ve sosyal mekânlarını hızlı ve topyekün bir değişimle karşı karşıya bırakmıştır. Özellikle bu dönem içerisinde 2001'de yaşanan kriz sonrası benimsenen makro ekonomik politikalar çerçevesinde inşaat sektörü ve gayrimenkul yatırımlarının teşvik edilmesi kentlerde mekânsal olarak büyük bir

dönüşümün yolunu açmıştır. Kentlerde doğal alanları oluşturan yeşil alan ve doğal kaynak alanları giderek artan bir şekilde imara açılmaya başlamıştır. Kent mekânında birbirine benzeyen konutlar artış göstermiştir. Kentler giderek birbirine benzer bir hal almaya başlamıştır. Kent merkezlerinin tarihi alanlarında yapılan çalışmalarla orta ve üst sınıfın merkeze, alt sınıftan olan bireylerin ise kentin başka yerlerine veya ucuz alanlarına yerleşmesini sağlayan ve soylulaştırma (mutenalaştırma) olarak adlandırılan çalışmalar kentlerde gerçekleştirmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra büyük sermaye sahiplerinin kentsel alanlarda yaptığı yatırımlar sonucunda kentlerde mekânsal ayrışma ve mekânsal eşitsizlik yaşanmaya başlamıştır. Bu yatırımlar sonucunda rant değeri yüksek, kent çeperlerindeki alanlara daha çok orta, orta-üst sınıfın yerleştiği ve bu alanların güvenlik/korunaklı sitelerinde yaşamlarını idame ettirdiği ayrıcalıklı alanlar oluşurken altyapı, sağlık, eğitim, çevre gibi imkanlardan yoksun bırakılmış “çöküntü alanları”nda ise altsınıfta yaşayan bireylerin yaşamak durumunda kaldığı alanlar oluşmuştur. Kentlerde sosyal mekânsal ayrışmaların yanı sıra fiziksel dokusunda da parçalanma yaşanmaktadır. Aynı kent içerisinde bir tarafta yaşam standardının yüksek olduğu lüks ve güvenli konutlarının, banka, büyük iş merkezleri, ticaret ve alışveriş merkezleri bulunmaktadır. Diğer tarafta ise genellikle sosyo-ekonomik bakımdan yetersiz, işsizliğin, düşük ücretli işlerde çalışmanın yoğun olduğu, konut, sağlık, eğitim, ulaşım gibi hizmetlerden faydalanmanın yetersiz olduğu bir ikili yapı söz konusu olmaktadır (Güllüoğınar, 2013: 278; Genç, 2017). Kente ilişkin geliştirilen yatırım, politika ve çalışmalar bir yandan kentlerin altyapı, eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlarını iyileştirilirken diğer yandan kent mekânında sermaye lehine kurulan ilişkilerin daha görünür kılmasına, artı-sermaye birikim temelli modellemelerin geliştirilmesine ve bu sermaye biçimlerinin kent mekânına hegemonyasını kurmasında önemli rolü olmuştur.

Tüm bu gelişmelerden hareketle 2002 sonrası dönemden günümüze gelinen süreçte kentleşme süreci ve politikaları bu çerçevede özetlendiğinde 2002 seçimlerinin Türkiye'nin önceki ideolojik yönelimine yeni bir momentum kazandırdığı görülmektedir. Bu dönem itibariyle siyasal iktidarın “piyasalaştırma, özelleştirme, işletmecilik ve yerelleşme” olarak öncelikli gördüğü çalışmalar kentsel toprağın ekonomik değerini yeniden tanımlamıştır. Bu dönemde kentsel toprak diğer bir anlamda ifade edecek olursak kentsel mekân, sosyal, kültürel ve tarihsel taşıyıcılığında çok ekonomik bir girdi olarak toplumsal ilişkilere konu olmaktadır. Bu çerçeve de siyasi bir

seçim olarak kentleşme Türkiye’de büyüme temelli geliştirilmeye çalışılırken mekân bu eksende muhafazakâr ideolojiyle yeniden inşasının ön plana çıkartıldığı bir dönemi teşkil etmektedir. Literatürde Türkiye’de özellikle 2002 sonrasında kentsel mekân üzerinde yaşanan dönüştürücü etkiler ele alındığında bu dönemin yeniden yapılanma ve kentin yeniden inşası kapsamında değerlendirmelere taşındığı görülebilmektedir (Yüceyılmaz ve Yüceyılmaz, 2018).

Bu minvalde, bakıldığında bugün Türkiye’de gelinen süreçte, hem kentsel hem de kırsal alanlar için önemli bir dönüşüm yaşanmaktadır. 2012 yılında çıkarılan 2013 yılında uygulanmaya konulan Büyükşehir Yasası ile büyükşehirlerdeki kırsal alanlar kent statüsüne dönüştürülmektedir. Her ne kadar günümüzde büyükşehirlerdeki köyler fiilen kent statüsüne geçse de kırsalın bir yönüyle de köylerin yerinde kentleştirilmeye çalışıldığı ve aynı zamanda kırsal yaşamın bitirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu süreç batılı ülkeler açısından incelendiğinde köylülüğün bu ülkelerde büyük oranda çözülmeye uğradığı veya ortadan kalktığı görülebilmektedir. Ülkemizde ise bu süreç batılı ülkeler gibi kentlerin lehine olacak şekilde hızlı bir gelişme göstermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken ise batılı ülkelerde sanayi devrimi döneminde kırsal alanda yaşayan nüfusun köylerini terk edip kentlere yerleşmesi durumunda sanayileşmenin doğurduğu iş gücü talebini köylerden gelenlerle karşılanabilmesidir. Ülkemizde ise her ne kadar bu süreç başlangıçta batılı ülkelerdeki gibi gerçekleşmişse de 1950’li dönemlerde uygulanan politikalar, teknoloji ve makineleşmenin kırsal alana girmesi gibi nedenlerde kırsaldan kentlere yoğun bir göç hareketinin başlamasına sebep olmuştur. Türkiye’de kırsal alanlardan kentsel alana göç eden nüfus sanayileşmeyle doğan işgücünü yeteri oranda karşılamamış bu durum kentsel alanlarda birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bugün gelinen süreçte ise kırsal alanlardan köyler şehirlerde ya kentlerin hızlı bir şekilde köy çeperlerine doğru büyümesi sonrası ya da büyükşehirlerde çıkarılan 6360 sayılı yasa gereği mahalleye dönüştürülerek kente eklenmektedir. Bu açıdan bakıldığında 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası ile köy nüfusunun büyük oranda düşüşe uğradığı görülmektedir. Türkiye açısından bakıldığında her ne kadar Avrupa birliği (AB) müzakere sürecinde ön planda olan “kırsal nüfusun azaltılması” şartını yerine getirmiş olsa da bu sorun sadece sayısal ve yönetsel kavramsallaştırmalarla açıklanamayacak ciddi sürece teşkil etmektedir (Özensel, 2015).

Keleş'in Türkiye'deki kentleşmeye yönelik yaklaşımı hem Türkiye'deki kentleşmeyi hem de günümüzde gerçekleşen politikalar ve çıkarılan kanunların etkilerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Ona göre kentleşme yani kentsel nüfusun art(tırıl)ması, kentlerin büyü(tül)mesi bazı kesimlere göre övünülebilecek bir süreç olarak belirmektedir. Fakat ona göre ise sağlıklı bir kentleşme için yalnızca sayılar bir anlam ifade etmemektedir. Sağlıklı, planlı, dengeli, kontrolü bir kentleşme ancak sanayileşmenin bir kalkınma politikası olarak yürütüldüğü ülkelerde gerçekleşmektedir (Keleş, 2010b: 28-29). Bu sebeple Türkiye'de hizmet sektörü sanayinin önünde olduğu için Türkiye'deki kentleşme sağlıklı, yapay olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de kentleşme sürecinin sağlıklı bir seyir izlemesinde sanayileşmenin kalkınma politikası olarak yürütülmesi, sürdürülebilir, istikrarlı kalkınma politikalarının uygulamaya geçirilmesiyle gerçekleşebilecektir. Aksi takdirde günümüzde köylerin hızlı bir şekilde farklı kanun kapsamalarında mahalleye dönüştürülerek kentte eklemlenme süreçleri kontrollü bir şekilde yönetilemezse köy ve kentlerin çözümlenemeyen sorunlarına sorun eklenebilecektir. Bu sorunlardan en önemlileri ise yerinde mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklemlenen yerli köy halkının “yerinde kentlileşmesi” “yerinde bütünleşme” meseleleridir. Bu açıdan kırsal alanlarda yaşanan bu değişimi ve etkileri, bu etkilerin kentsel mekâna yansımalarını anlayabilmek için kent merkezine yakın ve uzak köylerin araştırma konusu olması gerekmektedir. Çalışmamız yeni olması hasebiyle Büyükşehir Kanunu kapsamında mahalleye dönüşen köyler özellikle bu köylerden kent merkezine uzak olan köyler kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmamız büyükşehir statüsü kazanmamış fakat ileride büyükşehir olması düşünülen kentte, kentin çeperindeki köylerin mahalleye dönüştürülmesini ele almaktadır. Bu çalışmayla kent çevresindeki köyün mahalleye dönüştürülmesi sonrası toplumsal ve mekânsal yaşamda yaşanan değişimler ve etkilerini ele alarak Büyükşehir Kanunu kapsamında özellikle kent merkezine uzaktaki köylerin mahalleye dönüştürülmesi sürecini anlamlandırmak ve ilerleyen yıllarda bu konu kapsamında yapılacak çalışmalara öncülük etmesi amaçlanmıştır.

2.1.2.Türkiye’de Hızlı Kentleşme Sürecinde Köylerde Yaşanan Toplumsal ve Mekânsal Değişme

Türkiye’de hızlı kentleşme sürecinde köylerde yaşanan toplumsal değişimi anlayabilmek için öncelikle toplumda meydana gelen değişimi etkileyen öge, kurum, faktör ve bunun yanı sıra toplumsal değişimin hangi konular çerçevesinde ele alındığını açıklamak önem taşımaktadır. Aksi takdirde çalışmada değişimi açıklamaya çalışmada eksik bir çaba içerisinde bulunmuş olunacaktır. Toplumsal yapı olgusu ise bu kavramlardan biridir.

Sosyolojik bir olgu olarak toplumsal yapı, bir topluluğun düzen, kuruluş, işleyiş ve bir takım görevleri yerine getiren örgütlü bir düzen olarak tanımlanabilmektedir. Toplumsal yapının işleyebilmesi için sağlam bir temellere dayanması gerekmektedir. Her toplumun demografik, etnik ve kültür yapısı bulunmaktadır. Toplumsal yapıda bu demografi, etnik ve kültür öğelerle ilişki içerisinde. Toplumsal yapı bu öğelere dayandırılmadığı sürece anlaşılması güç bir olgudur (Yasa, 1970: 1-13). Toplumlar ister ilkel, ister tarımsal, ister modern ve kentsel sanayi toplumu, isterse de bu toplumların değişim süreçlerinde ortaya çıkan çeşitlenmelerinden biri olsun her yapı, kurumlar, ilişkiler ve bunların karşılıklı etkileşimlerinden doğan toplumsal değerlerden oluşan bir bütündür (Kıray, 2006: 329). Bu bütünü oluşturan parçaların işleyişi ve birbiriyle olan bağları bir düzen oluşturmaktadır.

Toplumsal yapının kurucu öğeleri nüfus, çevre, ekonomi, toplumsal sınıflar, siyaset, eğitim, din, hukuk, aile oluşturmaktadır. Toplum içerisinde bu kurucu unsurlar birbirleriyle uyum içerisinde bütünlük oluşturarak toplumsal yapıyı ve birbirine bağımlı bir sistemi oluşturmaktadır. Bunları herhangi birinde yaşanan değişim ise diğerini etkilemektedir. Toplum içerisinde gerçekleşen ilişkiler bir düzen içerisinde şekillenmektedir. Düzenli bir ilişki üzerinde şekillenen toplumsal yapı hiçbir zaman mutlak bir süreklilik göstermez. Fakat her toplumsal yapının kendi içerisinde bir yapısal dengesi ve sürekli göreliliği bulunmaktadır. Toplumların dinamik yapısı özelliği değişen dengelerin yerine yenilerinin alınmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bir yapının oluşabilmesi için sadece parçaların yan yana getirilmesi yeterli değildir. Parçalar arasında anlamlı ilişkilerin kurulması yani bir etkileşimin olması gerekmektedir. Aynı zamanda her toplumsal yapının kendine özgü bir ilişki biçimleri bulunmaktadır. Örnek

verilmek gerekirse Türkiye'nin toplum yapısı ile Japonya'nın toplum yapısının farklı olmasıdır. Bu farklılık ise öğelerin farklılığı değil öğeler arası ilişki biçiminin farklılığından kaynaklanmaktadır (Gökçe, 1996: 3-6). Bu çerçevede bir toplumun yapısına dair yapılacak olan çalışmada, o topluluğun mekâna yerleşme biçimi, nüfus biçimindeki farklılıklar, o toplum içindeki sosyal tabakalaşma biçimi göz önünde bulundurulmuş olmalıdır (Türk, 2016: 34).

Toplumsal yapıda meydana gelen değişim toplumsal değişmeye göre daha yavaş bir değişim göstermektedir. Fakat toplumsal yapıda gerçekleşen ani ve hızlı değişimler toplumun genelini etkileyebilmektedir (Türk, 2016: 34). Dolayısıyla toplumsal yapı ve değişim olgusunun birbiriyle bağlantılı olduğunu ifade edilebilir. Bu sebeple değişim konularında toplumsal yapı olgusunun da ele alınması gerekmektedir.

Değişme, önceki durum veya oluş tarzında yaşanan farklılaşmalar olarak ifade edilebilmektedir (Fichter, 2012: 194). Değişim insan ve evren ekseninde ele alındığında insanoğlunun kaderi olarak açıklanabilmektedir. Çünkü insanoğlunun tarihi doğum ve ölüm arasında bir süreç seyretilmektedir. Evren bu süreçte aynı kalmamakla birlikte yok oluş açısından da bir değişim yaşamamaktadır. İşleyiş açısından ise sürekli bir hareketlilik içerisindedir. Yaşanan bu hareketlilik zaman ve mekâna bağlılık içerisinde insan ve nesnelere değişimine neden olmaktadır. Değişme kavramı hız, şekil bakımından zaman ve mekân içinde bulunulan dönemin yaşam şartlarına bağlı olarak da değişmektedir. Çünkü toplumsal yaşamın var olduğu hayatta her insan ve toplumun yaşama bakışı ve algılayışı şartlara göre değişmektedir. Zaman sürekli bir akış içerisinde olduğu için toplumda yaşayan insan ve onunla ilişkili etmenler de değişmekte ve farklı şekiller almaktadır. Fakat gerçekleşen bu değişim nesnel öğelerde olduğu gibi, bu nesnelere yön ve şekil veren insan zihninde de gerçekleşebilmektedir. Bu değişim nesnel unsurlarda hızlı bir seyir gösterirken zihinlerde ise yavaş gerçekleşmektedir. Bu yönüyle düşünüldüğünde evrende yaşayan insanların, insanlarla ilişkili olan değişimlerin tümünün merkezinde insanın yer aldığı görülebilmektedir. Bu açıdan insan tıpkı bir bağımsız değişken gibi tüm unsurları etkileyebilmektedir. Böylelikle bu işleyiş sürecinde meydana gelen farklılıklar değişime ile açıklanmaktadır (Akdoğan, 2004'ten akt. Türk, 2016: 35). Oskay (1996: 11)'a göre tarihsel süreç içerisinde meydana gelen

bu değişimler “hep böyle sürüp gelmiş ve halen de böyle devam etmekte ve etmeye devam edecektir.”

Değişme kavramı nötr, hiçbir doğrultuyu ifade etmeyen bir kavram olarak tanımlanmasının yanı sıra pozitif ve negatif eğilimi bulunabilen, ileriye doğru gerçekleşebileceği gibi geriye doğru gerçekleşebilen bir kavram olarak tanımlanabilmektedir. Toplumlar incelendiğinde ister ilkel, gelişmiş olsun hiçbir toplumu durağan, hareketsiz yani statik olarak tanımlayamayız. Tüm toplumlarda sürekli bir hareketlilik ve değişme görülmektedir. Toplumsal yapı, toplumsal davranış biçimleri, toplumsal sitem ve kurallar sürekli olarak değişmektedir. Değişimin iyi bir biçimde açıklanabilmesi için zaman, insan ve çevre unsurlarının ele alınması gerekmektedir. Çünkü değişim olgusunun gerçekleşebilmesi için bir zaman geçmiş olması gerekmektedir. Fakat zaman olgusu değişimi açıklarken tek koşul olarak görülemez. Zaman bireylerin edinmiş olduğu davranış kalıplarının ortadan kaldırma ya da yenilemek için gereklidir. Çevre koşullarında yaşanan değişiklerde insanların davranışlarını etkilemekte ve değiştirmekte etkilidir. İnsan ögesi ise değişmeyi hem etkileyen hem de bu değişimden etkilenen ögeyi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu üç ögenin bir birlikte bulunuşu değişimin olabilmesi için gerekli koşulları oluşturmaktadır (Tezcan, 1984: 1-6).

Değişme açıklanmaya çalışılırken dikkat edilmesi gereken önemli bir husus gelişme ve ilerleme kavramlarıyla karıştırılmaması gerektiğidir. Gelişme veya ilerleme, beğenilen, istenilen istendik yönde gerçekleşmiş olan beklendik bir harekettir. Değişme olumlu veya olumsuz bir anlam barındırırken gelişme sadece olumlu bir anlam içermektedir.

Toplumsal değişme, “toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen toplumsal kurumların değişmesini” ifade etmektedir. Toplumsal değişmeyi harekete geçiren çeşitli etmenler bulunmaktadır. Bu etmenler tüm toplumlar için geçerli ve evrensel bir nitelik barındırmaktadır. Dolayısıyla toplumsal değişme için tek bir etmen yeterli olmamakla birlikte tek bir etmen diğerlerinden soyutlanamamaktadır. Toplumsal değişmeyi harekete geçiren etmenler ise birden fazladır ve her birinin etkisi birbirinin aynısı olamamaktadır. Sosyolojinin ortaya çıkışında günümüze değin toplum bilimciler değişimi harekete geçiren etmenlerden bazılarını değinmişlerdir. Bu etmenlerden bazıları coğrafi, demografik, ekonomi, din, düşünceler, önderler, buluş ve

keşifler, teknoloji, askerler ve ordu, çatışmalar olarak ele almışlardır. Toplumsal değişimin önemli bir özelliği de toplumlarda değişimin içsel ve dışsal değişim olarak iki değişim ekseninde de ele alınabilmesidir. Özellikle az gelişmiş toplumlarda yaşanan değişimler ele alındığında büyük çoğunluğunun dışarıdan geldiğini görebilmekteyiz. Toplumsal değişme hızlı gerçekleşebileceği gibi yavaş, planlı gerçekleşebileceği gibi plansız da gerçekleşebilmektedir. Toplumsal değişimin hızını isteklerine göre hızlandırabilmekte veya azaltabilmektedir. Toplumsal değişme özellikle günümüzde teknolojik değişimler gibi serbest gelişebileceği gibi toplumda gerçekleştirilen hükümet darbeleri, sömürgecilik, istilalar, belli ideolojileri benimsemiş liderlerin toplum üzerindeki icraatları gibi etkenler toplumda zorlayıcı değişimlere diğer ismiyle toplumsal değiştirmeye de sebep olabilmektedir (Tezcan, 1984).

Toplum kavramının onun değişimini kavramak olanaksızdır (Erkilet, 2013: 10). İnsanlar yaşamlarını toplu bir şekilde, bir arada, bir düzen içerisinde yaşarlar. İnsanların oluşturmuş olduğu bu yaşam düzenlerine toplum denilmektedir. Toplum ne olduğundan çok ne tür özellikler taşıdığı önem taşımaktadır. Bu özelliklerden biri, toplumun belli bir yeri işgal ettiği arazidir. Bu arazi üzerinde bir nüfus ve nüfusun birbiriyle ilişkileri, sürekli doğayı işleme tarzı, doğayı değiştirmede kullanmış olduğu aletler (teknoloji), toplumsal örgütlenme, inanç, değer ve düşüncelerle bir bütünü yani toplumu oluşturmaktadır. Toplumun bu özelliklerinden birinde gerçekleşen değişim bir diğer özelliklerin de zincirleme değişimine neden olur. Daha açık bir ifadeyle doğayı işleme tarzının değişmesiyle nüfus, nüfusun değişmesiyle, yerleşme tarzı, yerleşme tarzının değişmesiyle ise toplumsal örgütlenme veya değerler ve inanç sistemi değişir. Dolayısıyla toplumlar hiçbir zaman durağan değildir ve mutlaka değişirler. Değişirken de kendini yeniden düzenler ve yeniden bir bütün haline gelir (Kıray, 2006: 312-313). Toplumsal değişim ekseninde toplum ele alındığında toplumu biçimlendiren iki temel çelişkinin varlığı söz konusu olmaktadır. Bunlardan ilki insan-doğa çelişkisi bir diğeri ise bunun sonucunda gerçekleşen insan-insan çelişkisidir.

İnsan-doğa çelişkisi, insanın kendisini yok etmeye çalışan doğaya karşı vermiş olduğu yaşam mücadelesi ile belirlenir. Toplumsal yaşam içerisindeki insanın yaşam mücadelesi, doğayı denetimi altına alıp ona egemen olma çabasıdır. İnsanın bu çabası zaman içerisinde yarınını düşünme ve elde edilen ürünleri biriktirme anlayışını var

etmiştir. İşte tam bu süreçte, insan-insan çelişkisi belirmeye başlar: depo edilmiş malî olanlar ve olmayanlar. Yaşamlarını sürdürebilmesi için gerekli besin maddesine sahip olanlar olmayanlar üzerinde egemenlik kurar. Üretim ve ilkel teknolojinin etkiyle bu çelişki gittikçe büyür ve yöneten ve yönetilenler ayrımı toplum içerisinde farklılaşmalara sebep olur. İnsanoğlunun bu süreç içerisinde doğayı denetimi altına almak için yaratmış olduğu her şey vermiş olduğu bütün çaba sonucunda belirilmiş olan anlam değer ve kuralları kültür olarak tanımlayabilmektedir. Kültür maddî ve maddî olmayan kültür ayrımı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Maddî kültür, bütün araç ve gereçlere karşılık gelirken maddî olmayan kültür ise gelenek, inanç ve değerlerle belirlenir. Şüphe yoktur ki maddî olmayan kültürün ardındaki belirleyici olan güç maddî kültürdür yani teknolojidir. Bu açıdan ele alındığında teknoloji alanında yaşanan gelişmeler insanlar arası ilişkileri değiştirmiştir. Dolayısıyla bir toplumda veya belirli zaman içerisinde gerçekleşen değişimlerin arkasındaki itici güç ya teknoloji ya da ideoloji olmaktadır (Kongar, 1995: 23-24).

Toplum üzerine yapılan çalışmalarda araştırmacıların üzerinde durmuş oldukları değişme konularını ele almak sosyo-kültürel sistemlerin nelerden oluştuğu konusunda fikir verebilmektedir. Araştırmacıların toplum üzerinde yaşanan değişimler bağlamında üzerinde durduğu bazı konular: toplumsal statü ve roldeki değişmeler, ekonomik varlıklardaki değişmeler, aile ve akrabalık ilişkilerinde değişmeler, üretim ilişkilerindeki değişmeler, nüfus artış hızındaki değişmeler, gelenek ve göreneklerin değişmesi teknolojik değişmeler, dinsel kurumların değişmesi, eğitim kurumundaki değişimler, sanat ve dilde değişimler, çocuk yetiştirme yöntemlerinde değişmeler, cinsel davranış, tutum ve değerlerinde değişme, kitle iletişim sistemlerinin değişmesi, kişilik değişmeleridir (Tezcan, 1984: 3).

Toplumsal yapı ve toplumsal değişmeye dair yapılan açıklamalar, toplumsal yapı ve toplumsal değişme arasındaki ilişki hangi konular bağlamında ele aldıktan sonra Türkiye’de hızlı kentleşme sürecinde köylerde yaşanan toplumsal ve mekânsal değişime değinilecektir.

Türkiye’de esas olarak toplumsal değişim süreci bağlamında kentleşmenin başladığı yıllar 1950’li yıllardır. 1980’li yıllarda, Türkiye’de kentleşme daha da yoğunlaşmış ve 1985 yılı yapılan nüfus sayımında kent nüfusu kır nüfusunu geçmiştir. 2010 senesine

gelindiğinde, Türkiye’de %70’den fazla bir nüfus kentlerde yaşamakta ve kentleşmenin hızı azalmış olsa da yönü hep kırdan kente doğrudur. Türkiye’de kısa bir süre içinde oldukça hızlı bir şekilde gelişen bu süreç içerisinde büyük kentler, sanayileşmekte olan ülkelerin yaşamış olduğu sahte, sorunlu bir kentleşme gibi toplumsal sorunların hemen hemen tamamıyla yüzleşmiştir. Bu sorunlar çevre, alt yapı sorunlarının yanı sıra kültürel olarak farklı sosyal sermayeye sahip kır kökenli nüfusun kent yaşam tarzına geçme mücadelesinin sorun ve sıkıntılarını yaşamak zorunda kalmıştır. Diğer bir ifadeyle Türkiye hem kentleşme hem de onun bir kültürü olan kentlileşme süreçleri sancılı bir şekilde deneyim edilmiştir (Akın, 2012: 63-64). Toplumsal değişim ekseninde ele alındığında bu süreç aynı zamanda kültürel bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir.

Türk toplumunun tarihi bağlamında incelendiğinde göç sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Türkiye’nin özellikle 1950’li yıllar itibariyle içine girmiş olduğu iç göç süreciyle toplumsal açıdan büyük çaplı sosyal değişim süreci içerisine girmiştir. Fiziki bir mekân değişikliğinin yanı sıra sosyal bir mekân değişikliğini de kapsayan bu süreçte köylü bir toplum olmaktan çıkarak kentli özelliği kazanmakta ve gittikçe artan bir şekilde kentleşen bir ülke görünümü arz etmektedir (Taşdelen, 1997: 13). Bu süreçte köyün nüfus yapısı değişime uğramış, köydeki insan gücü, geleneksel ağlarda zayıflamalar başlamış, köyden kente göç eden nüfusun köyle sürdürmüş oldukları farklı ilişkiler köy mekânında yeni görünümünün oluşmasına sebep olmuştur. Diğer bir deyişle göç özelde köylerde genelde ise toplumda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin bir sonucunu oluşturmakta iken aynı zamanda toplumda ve toplumsal yapıda değişim ve dönüşümlere beklenmedik sonuçlara yol açan bir süreci ifade etmektedir (Kentel, 2017). Dolayısıyla göç toplumsal değişim ekseninde ele alındığı zaman hem neden hem de sonuç olabilmektedir.

Günümüzde Türkiye’de 1950 sonrasında yaşanmakta olunan hızlı kentleşme sürecinin kırsal alan üzerinde meydana getirdiği büyük değişim ve dönüşümleri anlayabilmek için 1950 öncesi dönem ve bu dönemdeki siyasal aktörler ve bu aktörlerin kırsal alan üzerindeki yaklaşımları, yapılan çalışma ve politikaların incelenmesi konunun daha iyi anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ardından kurulan Cumhuriyet devleti döneminde modernleşmenin temellerinin atıldığı ve kentsel alana yönelik çalışmaların hız kazandığı, yoğun bir modernleşme çabaları içerisinde girildiği bir dönemdir (Niray, 2002). Dönem ideolojik açıdan incelendiğinde köy ve köylülük yeniden inşa edilmesi gereken bir olgu olarak ele alınmış, hatta ve hatta modernleşmenin başarısı köy ve köylülük üzerinden kurgulanmıştır. Bu dönemde köy ve köylülük sadece bir mekân olarak değil, merkezdekilerin yeniden yıkıp inşa etmeye çalıştığı geleneksel bir zihniyet biçimidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemalist milliyetçi söylemlerin sembolleştirdiği referanslardan birinin kaynağını Anadolu köylüsü oluşturmaktadır. Köy ve köylü sürekli ihmal edilmiş, hor görülmüş, ezilmiştir. Fakat tüm bunlara rağmen köylü saf, temiz bunun da ötesinde yeni oluşturulmak istenen ulusun değerlerini muhafaza edecek olan ve aynı zamanda Türkiye'nin asıl sahibi, milletin efendisi köylüdür yönündeki bu romantik ve idealize bakış Cumhuriyet dönemi aydınlarınca çok uzun sürmez ilgi kente ve kent değerlerine kayar. Çünkü modern olan köylü değil ülkenin gelişmesindeki en önemli engellerden biri olarak "köylülük" görülmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında köy ve köylülük yönünde yapılan bu romantik idealize bakışın 1940'lı yılların sonunda doğru bittiğine şahit oluruz. Köy ve köylülük artık olumsuz bir imge şeklinde karşımıza çıkmış olur. Bu olumsuz anlayış edebi metin, bilimsel yazı ve toplumsal araştırmalarında kendisini gösterir (Özensel, 2015: 21-23). Bu eksende Cumhuriyet dönemi ele alındığında modernleşme davasının temeline köy ve köylülerin alınması gerekliliği vurgulanarak amaçlanan çağdaş uygarlıklar seviyesinin üstüne çıkma hedefinin ancak kırsal alanda yaşayan toplumların modern bir toplum karakterine dönüştürülerek gerçekleştirilebileceği vurgusu yapılmaktadır (Köy İşleri Bakanlığı, 1973). Bunun ise ancak kentli bir toplum elde edildiği takdirde gerçekleştirilebileceği ideali devletin kentleşmeyi, modernleşme ve çağdaşlaşma temelleri üzerine bir devlet politikası olarak benimsediği görülmektedir.

Yeni kurulan Cumhuriyet döneminde kentleşmenin devlet politikası olarak benimsemesi ve 1950'li yıllarda Türkiye'de etkisinin görüldüğü sanayileşme devrimi sonucu kırsal alandan kentsel alanlara doğru iç göç hareketi gerçekleşmiştir. Bu yıllardan sonra hızlı bir kentleşme süreci içerisinde giren Türkiye'de, kentleşmenin yönü hep kentlere doğru gerçekleşmiştir. Fakat Türkiye'de kentleşmenin gelişmiş sanayi toplumlarındaki gibi sanayileşmeyle takip edememesi beraberinde hem kırsal hem de

kentsel alanlarda sorunları meydana getirmiştir. Böylelikle Türkiye’de kentleşme ve modernleşme süreci sağlıklı bir gelişme gösterememiştir. Kentlerde konut, istihdam, gecekondulaşma, alt yapı gibi sorunların yanında köyden kente göç eden bireylerin kente uyum, bütünleşme ve kentlileşme sorunlarıyla karşı karşıya kalmakla beraber kırsal alanda bu değişim sürecinden büyük oranda etkilenmiştir. Günümüzde bu sorunların çoğu devam etmektedir.

Türkiye’de 1950’li yıllarda sanayileşmeyle birlikte kırsal alanda tarımda makineleşmeye geçilmesi, tarımda modern teknolojilerin kullanmaya başlanması daha sonrasında kırsal alana yol, su, elektrik gibi alt yapı hizmetlerinin ulaşması beraberinde gelişen değişimler sonucu kırsalın toplumsal yapısı ülkenin tümünü etkileyecek bir biçimde değişmeye başlamıştır (Türkdoğan 1977’den akt. Ayaydın, 2015). Türkiye’de özellikle bu yıllardan sonra kırsal alanda gerçekleşen değişimlerin hızlanmasında aynı zamanda politik değişimlerinde etkisi olmuştur.

1950’li yıllar ve sonrasında kırsal alanda yaşanan değişimler literatürde “köyler mi kentleşiyor” “kentler mi köyleşiyor” şeklinde akademik tartışmalarda yerini almış ve bu süreç birçok araştırmacı tarafından “köy ve şehir farklılaşmasının azalması” şeklinde açıklanmıştır (Şenyapılı, 1978; Özensel, 2015: 50).

Türkiye’de 1950’li yıllar sonrasında ulaşımda yaşanan gelişmelerle köy ve kent arasında temaslar artmaya başlamıştır. Böylece köylülerin köyden kente ister kısa ister uzun süreli ziyaretleri olsun yurtlarına yani köylerine geri döndüklerinde gittikleri yerden getirmiş oldukları kültür unsurları değişime sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu dönem itibariyle köylerde oluşan yenilik ve kültüre ait değişimlerde yukarıda belirtildiği gibi özellikle ulaşım imkanlarındaki gelişmelerle köyden kente göçlerin büyük etkisi olmaktadır (Turhan, 1969: 98-99). Tarımda modernleşme, tarımda teknolojinin uygulanmasıyla köylerde ekonomik güce ulaşan köylüler ve bu sürecin beraberinde getirdiği işgücü fazlası, iş gücüne duyulan ihtiyacın azalması, arazilerin miras yoluyla parçalanması gibi sebeplerle işsizlikle karşı karşıya kalan köylüler kente göç etmiştir. Ekonomik yapıda yaşanan bu değişimlerde kentlere göç eden köylülerin aile yapısında özellikle de insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması sonrası köylülerde çocuk sahibi olma düşüncesinde azalma ortaya çıkmıştır. Daha önceden bir çiftçi için ailesinin ekonomik gücü ve geleceği çocuk sayısı ile ölçülürken tarımda makineleşme ile

köylülerin bu değer yargısı değişime uğramıştır. Dolayısıyla köylerde yaşanan ekonomik faaliyetlerdeki gelişmeler hem köylüler arasındaki hem de köy ailesi arasındaki ekonomik ilişkileri değiştirmiştir. Aile yapısında geniş aile yapısı yerini gittikçe çekirdek aileye bırakmaya başlamıştır. Kitle iletişim araçlarının köylere ulaşması köylülerin zihinsel dünyalarının genişlemesinin önünü açmakla birlikte köylülerin istek, ihtiyaçlarının değişmesine neden olmuştur. 1960'lı yıllarda Türkiye'de yurt dışına yaşanan işçi göçü hem kırsal alanı hem de toplumsal yapıyı büyük ölçüde etkileyen, değiştiren ve sarsan bir olay olmuştur. Özellikle yurt dışından dönüş yapan nüfusun büyük bir kısım kentlere yerleşmiştir. Köylerde kalanlar ise tarım işletmeleri kurmuş sosyal değişmelere öncülük etmişlerdir. Böylelikle köyün sosyal tabakalaşması da bu süreçten etkilenmiştir.⁵

Bu açıdan Türkiye'de Cumhuriyet döneminde kentleşmenin benimsenmesi ve Sanayi Devrimi'nin etkisini gösterdiği 1950'li yıllar ve sonrası tarıma modern teknolojilerin girmesi, arazilerin miras yoluyla parçalanması, entansif tarıma geçiş, nüfus artışı, toprak yetersizliği gibi kırsaldaki itici nedenler, iş, eğitim, sağlık, imkânlarının kırsala göre kentlerde yüksek oluşu gibi kentlerdeki çekici nedenler, ulaşım, haberleşme sistemlerinin artması ve gelişmesi sonrası yaşanan kolaylıklar gibi iletici etmenler ve 1984 yılında ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan terör olayı gibi siyasal sebeplerden ötürü köyden kente göç hareketi hızlanmıştır (Es ve Ateş, 2004: 217-218). Türkiye'de bu sebeplere bağlı olarak gerçekleşen köyden kente göçler sonucunda kentlerde yaşanan problemlerin çözümü için kırsalın kalkındırılması politikaları benimsenmiştir. 1970 yılında Ecevit döneminde uygulanmaya çalışılan köy-kent projesi bu projelerden biridir. Uygulanmaya çalışılan kırsal kalkınma politikaları ve çalışmalarının temel hedefi kalkınmayı kırdan başlatmak ve köylüyü kalkındırmaktır. Bu proje kapsamında alt yapı bakımından imkânların kısıtlı olduğu köylerin alt yapı ve fiziksel düzenlemelerin artırılmasından çok köylünün kalkındırılması esas alınmıştır. Bu süreçte köylünün kalkınması, köylülükten kurtulması ve dönüşüm geçirmesine bağlı kılınmıştır. Bu sürecin üç boyutta gerçekleşmesi öngörülmüştür. Köylü işçileşecek, tarım sanayileşecek ve köy kentleşecektir (Tekeli, 2011'den akt. Ceylan ve Somuncu,

---

⁵ [www.gapteyap.org > uploads > 03-KIRSAL-SOSYOLOJI](http://www.gapteyap.org/uploads/03-KIRSAL-SOSYOLOJI) Erişim Tarihi: 12.11.2020

2018: 1145). Köy-kent projesinin temeli Cumhuriyetin ilk yıllarındaki merkez köy kavramına dayanmaktadır. Merkez köy, köylere ulaştırılmayan sosyal ve kültürel hizmetlerin düşük bir maliyetle belirlenen merkez köylerde toplanarak çevredeki köylere sunulmasının gerekliliğini içerir. İlk olarak üçüncü beş yıllık kalkınma planında yer alan bu kavram Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından geliştirilerek ve Köy-kent şeklinde ilk defa 1969 yılı seçim bildirgesinde kamuoyuna açıklanmıştır. Temelinde “Toprak işleyen su kullananındır” vurgusunun yapıldığı bildirmede köy-kentlerin amacı ‘köylünün kendi şehrini yaratması’ öne sürülmüştür. Bu projenin merkez köyden farkı ise sosyal içeriğinin ağır basmasının yanı sıra bir sosyal dönüşüm ve kalkınma projesi niteliğinde olmasıdır. Bu durum ise CHP programında şöyle açıklanmıştır: “...Böylece Türk köylüsü göç zorunda kalmaksızın kentlileşebilecek, çevresinden ve toprağından kopmaksızın sınaileşebilecek, uygarlığın ve kent kültürünün insan yaşamını maddi ve manevi yönde zenginleştirici tüm olanaklarından yararlanabilecektir”.⁶ Fakat günümüzde kadar gelinen süreçte bu politikalar ve çalışmalar uygulanamamış, uygulamada süreklilik sağlanamamış veya sonrasında neo-liberal politikalarca gündem dışında tutulmuştur. Dolayısıyla günümüze kadar gelinen süreçte kırsala yönelik ciddi ve kapsamlı çalışmalar yapılmamakla birlikte kırsalın çözümlenemeyen sorunları varlığını korumaktadır.

Günümüzde dünya üzerinde gerçekleşen gelişmeler, sanayi devrimi, küreselleşme, teknolojideki gelişmeler, modernleşme, kapitalizmin köylerde daha da etkisini gösterdiği süreçte kırsal alanlar büyük bir toplumsal ve mekânsal değişimlerle karşı karşıya kalmaktadır. Yaşanan bu gelişmelerle günümüzde kır ve kent kavramlarının yeniden tanımlanma ihtiyacı gündeme gelmektedir. Özellikle eskiden beridir kırsalın kente yakınlaşması söz konusuysen günümüzde kentler de kırsal alana yakınlaşarak eklemlenme süreci hızlanmaktadır. Günümüzde kırsal ve kentsel alanlar özellikleri bakımından benzer değişkenlere dayanmaya başladığından bu kavramları birbirinden ayırmak oldukça zorlaşmaktadır. Dolayısıyla Dünyada ve Türkiye’de yaşanan değişimler kır ve kentin yeniden tanımlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Kırsal ve kentsel alanların fiziksel sınırlarının ortadan kalkması, coğrafi olarak birbirine yakınlaşması, sosyal, kültürel, ekonomik yapılarının benzer özellikler göstermeye başlaması, emek gücünün yakışlaşmasıyla istihdam yapılarının ortaklaşması, benzer

⁶ <http://www.aydinlanma1923.com/index.php/AYD23/article/view/54> Erişim Tarihi: 21.11.2020

ekonomik yapılarda çalışmanın yaygınlık göstermesi, benzer üretim ilişkilerine katılımın olması günümüzde hem kentsel hem de kırsal yapıların sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Buna bağlı olarak günümüzde sosyo-kültürel ekonomik özellikler başta olmak üzere diğer yönleriyle de istihdam ve üretim yapılarında, emeğin hareket ve dönüşümünde, nüfusun yerleşme kriterleri gibi özelliklerde kır ve kentin arasındaki belirgin fiziksel çizgi giderek şeffaf bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Kent ve kır arasındaki belirgin çizginin aynı zamanda zamanla ortadan da kalkacağı yönündeki tahminleri güçlendirmektedir (Nerse, 2014'ten akt. Nerse ve Türk, 2017: 506-507).

Toplumsal açıdan incelendiğinde kırsal alanda yaşayan bireylerin konut tarzının, ev eşyalarının, giyim kuşam şekillerinin kent kültüründen uzak olmaması aynı zamanda kırsal alanda yaşayan nüfusun modern konutlara, lüks araçlara sahip olması günümüz Türkiye'sin de karşımıza çıkmaktadır. Bu parametrede toplumbilimsel açıdan incelendiğinde kırsalda görülen örgütlenme, gelişen ulaşım sistemleri, kent ve kır arasında kurulabilen günübirlik temaslar, kırsalda alanda yaşayan ailelerinin artık çocuklarının üniversite mezunu olması, tv, internet, sosyal medya araçları ile bilgiye ulaşma ve kültürel etkileşimin hızlanması kırsalda yaşayan nüfusun çoğunluğunun geleneksel yaşam biçiminde sıyrıldığını gösterebilmektedir. Dolayısıyla günümüzde gelinen süreçte kırsal alanda yaşayan nüfus için ya kentlilerden ya da kent yaşamına özenen köylülerden oluşmakta olduğunu söyleyebilmekteyiz (Ceylan ve Somuncu, 2018: 1145). Fakat bunun yanı sıra günümüz Türkiye'sinde kırsal alanlardan kentsel alana göç eden nüfusun kırsal yaşam ve dokusunu kente de devam ettirdiğinin görüldüğü de bir gerçektir.

Türkiye'de yaşanan hızlı toplumsal değişimler aynı zamanda yerleşme alanlarının da hızlı dönüşmesine neden olmaktadır. Bu ekseninde incelendiğinde göçler bazen kent çeperine yoğunlaşırken, bazen de politik etkilere bağlı olarak toplu konutlar ve yeni yerleşim alanlarının ilanına bağlı olarak toplumsal dönüşümleri meydana getirmektedir (Nerse ve Türk, 2017: 511). Türkiye'de hızlı kentleşme süreci sonrasında kentlerin büyümesi, büyü(tül)mesi gibi sebeplerle kentin çeperlerindeki köyler büyük bir yapılaşma baskısı altında kalmakta büyük çoğunluğu kente bağlanmakla birlikte mekânsal görümlerinde değişimler meydana gelmektedir. Yapılaşma baskısı altında kalan kırsal alanlar kırsala özgün mimari dokusunu kaybetmekte, doğasından kopuk bir

yerleşmeye doğru dönüşüm göstermektedir. Dolayısıyla günümüzde kırsal alan özelde de köyler toplumsal ve mekânsal açıdan büyük bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Özellikle günümüzde köyden kente göçlerle kırsal kente yaklaşması devam ederken son zamanlarda kentte kırsal kente yaklaşmaktadır. Türkiye’de son zamanlarda farklı kanunlarla köyler mahalleye dönüştürülerek kente eklenme süreci yaşamaktadır. Günümüzde şehirlerde ve 2012 yılında yürürlüğe girmiş olan Büyükşehir Yasası’nda büyükşehirlerde kırsalın sorunlarını çözmek için kırsalın kente eklenmesiyle birlikte ideolojik olarak köylerin “**yerinde kentleştirilmeye**” ye çalışıldığı ifade edilebilir. Ecevit döneminde gerçekleştirilmeye çalışılan köy-kentler günümüzde köylerin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmesiyle yerinde kentleştirilmeye çalışılarak yapılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta özellikle Büyükşehir Yasası’nda büyükşehirlerdeki köylerin bir anda mahalleye dönüştürülmesi veya adının köy iken mahalleye dönüştürülmesinin bir anda köy statüsünde yaşayan nüfusun karakterini değiştirmeyeceği gibi, beklentilerinde de ciddi bir farklılık getirmeyecek olmasıdır (Ünal ve Tanrıvermiş, 2018:10). Dolayısıyla günümüzde Türkiye’de köylerin hızlıca mahalleye dönüştürülerek kentin parçası haline getirilerek bitirilmeye çalışılması üzerinde durulması gereken bir konudur. 2012 yılı nüfus sayımında toplam nüfusun %22’si köylerde yaşamakta iken 2013 yılı nüfus sayımında bu sayı %8,7’ye, 2020 nüfus sayımında ise %7,0’ye düşmüştür. Gelecekte de bu düşüşün kentler lehine devam ederek düşmesi beklenmektedir. Bugün her ne kadar batılı toplumlarda köy ve köylük büyük oranda bitirilmişse de Türkiye’de de bu sürecin kentler lehine gelişeceği görülmektedir. Fakat Türkiye’de yaşanan değişim ve dönüşümleri kentleşme ekseninde değerlendirdiğimizde sorunlu bir kentleşme süreci geçiren Türkiye’de halen kırsalın çözülmemiş sorunlarının var olması ve bu sorunların köylerin mahalleye dönüştürülerek kentin parçası haline getirilerek giderilmeye çalışılması günümüzde mahalleye dönüşen köylerin incelenmesini gerektirmektedir. Çünkü bu sürecin etkileri kırsal mekânda gözlemlenebileceği gibi kentleri de etkileyebilecektir.

Kısaca bu temel tartışmalar bağlamında çalışmada yakın zamanda büyükşehir olması beklenen Batman kentinin daha önceden merkeze uzak bir köyü olan Tilmerç Köyü’nün hızlı kentleşme sürecinde mahalleye dönüştürülmesi sonrası köyün toplumsal ve mekânsal dönüşümünün yanı sıra burada yaşayan yerli halkın kentleşmeye yaklaşımı, süreci nasıl değerlendirdikleri, kendilerini toplumsal uzamın neresinde ve

nasıl hissettiklerini, mahalleye dönüşme sonrasındaki sürecin kırsal ve kentsel mekâna etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, sahada elde edilen veriler ışığında günümüzde yeni bir kanun olan Büyükşehir Yasası kapsamında büyükşehirdeki köylerin uzak veya yakın fark etmeksizin mahalleye dönüştürülmesi süreci ve olası etkileri görebilmek adına sonraki çalışmalara kaynaklık edeceği düşüncesiyle hazırlanmıştır. Aynı zamanda çalışmada uzun yıllardır göz ardı edilen kırsal alan ve köy yerleşim alanlarında yaşanan değişim ve dönüşümleri doğrudan deneyimleyen bireylerin, bu değişim ve dönüşümden nasıl etkilendiğinin ve sürece ilişkin düşüncelerinin neler olduğu sorunsalı sosyolojik perspektifle değerlendirilmiştir.

2.2.Köy ve Kent Bağlamında Batman

2.2.1.Batman'ın Tarihçesi

Kentin tarihi her ne kadar yeniyse de kentin üzerinde kurulmuş olduğu bölgenin tarihinin çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Batman'a bağlı Hasankeyf ilçesine bakıldığında zaman bile bölgenin tarihinin ne kadar eski olduğu anlaşılabilir.

Batman yeni bir kent olduğu için kentin tarihiyle ilgili bilgilere çok kısıtlıdır. Kentin tarihi geçmişine ait bilgilere Türk (2020a), Güneştekin (2010), Ekinci (2015), Batman Valiliği (2009) ve Arslan (2014)'ın çalışmalarından ulaşılabilmektedir.

Kentin tarihine dair en eski bilgilere ise halk hikâyeleri, mitler ve Herodot tarihinde ulaşılmaktadır. Buradan elde edilen ortak bilgilere göre Med Kralı'nın torunu Kyros'un, milattan önce 550 yılında (M.Ö.550) Erpanganzo'ya yenilmesi sonrası Med soyluları arasında yaşamış olduğu utançtan dolayı Medlerin yaşamış oldukları bölgenin kuzeybatı ucundaki topraklara yerleşmiştir. Bir diğer görüşe göre ise Med kralının torunu Kyros'un Pers egemenliğinde kalmamak için bu bölgeye yerleştiğidir. Karaçalı, salık ve bataklıktan oluşan bu bölgenin ortasına yapay bir adacık oluşturulmuş adına da han obası anlamına gelen "Elekhan" ismi verilmiştir. Elekhan M.Ö.546'da 352 senesinde Büyük İskender tarafından istilaya uğramasına kadar geçen 194 senede bağımsız bir dönem geçirmiştir. Sonraki süreçte ise Elekhan, Romalılar, Sasaniler ve Bizans'ın hâkimiyetine girmiştir. Artuklular, Moğollar, İlhanlılar, Celaliler, Karakoyunlu (Pezrese) Akkoyunlular ve 1500 yılında da Safevilerin eline geçmiştir. 1515'te Batman suyu ile Botan suyu arasını kapsayan ve aynı zamanda Elekhan'ı içine alan bölgenin

tamamı IV.Murat'ın Bağdat seferinde kendisine büyük yararı olan Turhan oğlu Mahmut Paşa'ya verilmiştir. Bu gelişmelerden sonra Elekhan ismi telafuz değişikliğine uğramıştır. Elekhan halk dilinde önce Elah daha sonradan ise “İluh” ismini almıştır. İluh kayıtlarda Siirt İli'nin Elmedin kazasına bağlı köy yerleşim olarak geçmiştir. Fakat 1926-1927 senesinin ilkbaharında bugünkü Batman Çayının taşması sonucu haritan silinmiş ve İluh köyü, Beşiri (Kobin) ilçesine bağlanmıştır.⁷ 1940 yılında ise bölgede petrole rastlanması sonucu hızlı bir şekilde büyüyüp, ekonomisinin canlanmasıyla İluh, bu süreçle beraber kalabalıklaşmaya ve çevredeki yerleşim birimlerinden hızlıca göç almaya başlamıştır. Bu sebeple büyük bir gelişme gösteren İluh'da 1955 yılında Belediye teşkilatı kurulmuş, nüfusun hızla artış göstermesiyle de 1957 yılında resmi gazetede yayınlanan kanun ile İluh'a ilçe statüsü verilmiştir. Yine aynı kanun çerçevesinde İluh'un ismi 5 km uzağındaki Batman Çayının isminden dolayı Batman olarak değiştirilmiştir. 1948 yılında petrol üretimine geçilmesinin ardından 1990 senesine kadar çok hızlı bir şekilde gelişme yaşayan Batman'a 1990 yılında il statüsü verilmiştir (Batman Valiliği, 2019: 4-8). Batman isminin nerden geldiğine dair net bir görüş birliği olmasa da bu ismin tarihi kaynaklara göre yaklaşık 8 asırdır bir köprü, akarsu ya da yöre ismi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte İluh'un nahiye statüsünden ilçe statüsüne geçirildiği 1957'den bu yana Batman ismi bu kent için kullanılmaktadır (Türk, 2020a: 78).

2.2.2.Batman'ın Kentleşmesi

Batman kentinin ortaya çıkışı veya Batman'ın kentleşmesi Türkiye'deki çoğu kentin ortaya çıkışı ve kentleşmesinden farklılık gösterirken aynı zamanda Türkiye'de benzer özelliği taşıyan birkaç kentin arasına da girmektedir. Özellikle Türkiye'de kentlerin geçmişine bakıldığı zaman birçok kentin geçmişinin çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Fakat Batman ise Türkiye'de hızlı kentleşmenin başladığı 1950'li yıllar itibariyle devlet eliyle sanayileşmenin oluşturduğu ender kentlerden biridir. Bu açıdan kentin geçmişi yakınında kurulduğu köy statüsü taşıyan İluh'un geçmişine dayanılsa da esas olarak Batman kenti sanayileşmenin ortaya çıkardığı bir kent özelliği taşımaktadır. Bu açıdan bu kentin yerleşim yeri olarak asırlardır var olan pek çok şehirlerin

---

⁷ <https://batman.ktb.gov.tr/TR-56577/tarihce.html> ve <https://gezimanya.com/batman>
Erişim Tarihi: 20.03.2020

merkezinden daha hızlı bir büyüme göstermesi sosyal bilimlerde incelenmesi açıdan önem taşımaktadır (Türk, 2020a: 76).

Batman kentinin kentleşmesinde petrol rafinerisi kurulmadan önce, kurulduğu yıllar ve sonraki dönem Batman'ın kentleşmesinin anlaşılması noktasında önemlidir. Çünkü bu dönemlerde Batman'ın gelişmesi ve kentleşmesi farklılaşmaktadır. Bu dönemler göz önünde bulundurulduğunda Batman'a 1940'lı yıllarda demiryolunun gelişi 50'li yıllarda petrol rafinerisinin kurulması ve 80'lerin ortasına kadar Batman'ın kentleşmesinde ekonomiye dayalı göçler ön plandayken, 90'yıllarda ise Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan siyasal sebeplere (güvenlik kaynaklı zorunlu göç) dayalı yaşanan göç hareketleri Batman'ın kentleşmesinde belirleyici olmuştur. Bu sebeple Batman'ın kentleşmesi söz konusu olduğunda 1985 öncesi ve sonrası dönemin baz alınması önemlidir. Türk (2020a:93-100).Batman'ın kentleşmesini iki ana dönemde ele alarak açıklamaktadır. Ona göre Batman'ın kentleşmesinde birinci ana dönemde “ekonomi merkezli gerçekleşen göçler” merkezi konumdadır. Bu dönemde TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) ve Tüpraş'ın (Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi) etkisiyle gelişen kent, ikinci ana dönemde ise “siyasal, idari ve ekonomik gerekçelerle gerçekleşen göçler” ve diğer gelişmeler merkezi konumdadır

1950-1985 yılları arası dönem Batman'ın nüfusunun hızlı bir artış gösterdiği yıllara karşılık gelmektedir. Bu süreç MTA'nın (Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü) petrol arama çalışmalarıyla başlamış ve demiryolunun kurulması, petrolün bulunması ve 1966'da modern rafinerinin kurulmasıyla Batman yoğun bir işçi göçüne maruz kalmış ve hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir (Sunkar ve Tonbul 2011: 22). 1950-1970 yıllarını kapsayan bu dönemler istihdamın en yoğun olduğu bir döneme karşılık gelmektedir. 70-80'li yıllardan sonra ise istihdamın hızlıca azalmaya başladığı dönem olmuştur. Rafinerinin kurulduğu ilk yıllarda çevredeki il ve ilçelerden göçle gelenler büyük oranda istihdam edilebilmiştir. Fakat 1970-1985 yılları arasında kente çevre il ve ilçelerden göçlerin devam etmesi ve bu dönemlerde göçle gelenlerin rafinerinin istihdam gücünden fazla olması kentin bu sürece hazırlıksız yakalandığı bir dönem olarak nitelendirilebilmektedir. Aynı zamanda sanayileşme ile kentleşmenin beraber ilerlememesi sonucu Türkiye'de pek çok kentte görülen kentleşme problemlerinden gecekondulaşma, Batman'da bu dönemden itibaren artış göstermiştir. Bilhassa İluh

deresinin her iki tarafında altyapıdaki eksikliklere rağmen plansız, özensiz, rastgele konutların yapılması ve farklı dönemlerde çıkarılmış olan imar aflarıyla hükümetin “oy deposu” olarak görülmeye başlandığı gecekondu alanlarının Türkiye’nin birçok kentinde olduğu gibi Batman kentinin periferisi olarak görülebilecek mahallelerinde de maddi imkansızlıklar, kentin gelişiminde sağlıklı bir kentsel planlamanın olmaması veya uygulan(a)maması gibi birçok nedenlerle (kısmen kuzey yönü hariç) gecekondu kent adeta kuşatmıştır (Türk, 2020a:93). 80’li yıllardan sonra ise kırsal alanlardan gelen göçler kentte çarpık kentleşme gibi pek çok sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sunkar ve Tonbul, 2011: 29).

Batman’ın kentsel gelişiminde etkili olan ikinci ana dönem 1985 sonrası dönemdir. İkinci ana dönem olarak nitelendirilen bu dönemin birinci ana dönemden farkı ise bu dönemde kente yönelik gerçekleşen göçün sebebinin niteliğinin değişmiş olmasıdır. Türk (2020a: 96-100)’ün “siyasal, idari ve ekonomik gerekçelerle gerçekleşen göçler” olarak tanımladığı ikinci ana dönem kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. 1986-2000 yılları ilk dönem, 2000 yılı sonrası ise ikinci dönem olarak Batman’ın kentsel gelişiminin ele alındığı dönemlerdir. Bu dönemler ayrı ayrı incelendiğinde 1986-2000 arası dönemde bölgede yaşanan çatışma ve güvenlik kaynaklı zorunlu göç sonucu kentin nüfusunun hızlıca arttığı bir dönemdir. Bu dönemde de her ne kadar rafineri ve TPAO’dan kaynaklı ekonomik temelli göçler devam etmiş olsa da bu dönemde Batman’ın kentleşmesindeki belirleyici faktör siyasal temelli göçler olmuştur. Özellikle 1985 sonrası Batman’ında içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan gelişmeler kentleşmeyi bu bölgede mecbur kılmıştır. Dolayısıyla bakıldığı zaman genel olarak köy ve ilçelerden Türkiye’nin büyük kentlerine doğru göçler gerçekleşirken, özelde ise Batman, Diyarbakır gibi iller yakın çevresindeki kırsal alanlardan ve ilçelerden yoğun nüfus akınına uğramıştır. Bu dönemin nüfus istatistiklerine bakıldığında 1980’de 86.172 olan Batman’ın nüfusu 1990’da 168.779’a 2000 yılında ise 272.787’e ulaşmıştır. İkinci ana dönemde önemli olan bir diğer faktör 1990’a kadar yaşanan bu göç hareketleriyle hızlı bir gelişme yaşayan Batman’ın 1990 yılında il statüsüne kavuşmuş olmasıdır. 1990 yılında Batman’ın il olması ve bu süreçte kurumlarda yaşanan artış kente tayinle gelenlerde de önemli bir artışa sebep olmuştur. Aynı zaman da Batman’ın 1990 yılında il olduğu dönem sonrasında eğitim, sağlık gibi olanakların çevre il ve ilçelerin

merkezlerine göre daha fazla olması da Batman'a nüfus çekmesinde etkili olmuştur (Kaya, 2004: 101; Barlas, 2001'den akt. Biçen, 2011: 44; Dursun, 2015: 41)

Tablo 2: Yıllar İtibariyle Nüfus Miktarı

YILLAR	NÜFUS MİKTARI	SAYIM DÖNEMİ
1935	319	-
1940	409	1935-1940
1945	443	1940-1945
1950	915	1945-1950
1955	4.713	1950-1955
1960	12.401	1955-1960
1965	24.990	1960-1965
1970	44.991	1965-1970
1975	64.834	1970-1975
1980	86.172	1975-1980
1985	110.036	1980-1985
1990	168.779	1985-1990
2000	272.787	1990-2000

Kaynakça: Sunkar, Tonbul, 2011

Türkiye'de çıkarılan yer altı kaynaklarından biri olan petrol, ülke için önemli bir enerji kaynağıdır. Türkiye'de her ne kadar çok fazla petrol yatağı bulunmasa da mevcut petrol yataklarının çoğu Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Batman'ında içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çıkarılan petrol Türkiye için önemli olmasının yanı sıra Batman kenti içinde hayati önem arz etmektedir. Hatta günümüzde bakıldığı zaman Batman'ın nüfus olarak orta ölçekli bir kent görünümünden çıkıp büyükşehir olmaya hazırlanan veya olması düşünülen kente erişmesinin var oluş sebebi olmuştur. Bu açıdan Batman'ın kentleşmesinde önemli olan TPAO'nun elbette ki kentin sosyo-ekonomik, kültürel yaşamına olumlu etkisi olmuştur. Örneğin, TPAO Batman'ın ilk yerleşim yeri olan İluh'un köy yerleşim biriminden bugünkü kent merkez nüfusunun 450 binin üzerine ulaşmasındaki en önemli faktördür. Fakat üzerinde durulması gereken önemli husus ise TPAO'nun Batman kenti üzerindeki kontrolünün 1970-1980'lere kadar olmasıdır. Bu dönemden sonra ise TPAO'nun

kontrolünden çıktığı bir dönem olmuş ve kentin nüfussal dinamiğini kırdan kente göç edenlerin oluşturmuş olduğu bir gerçek ortaya çıkmıştır. Bir diğer değişle, 1970-1980'ler sonrası kentte TPAO'nun istihdam edebileceğinden fazla göçün olduğu, enformel sektörlerin yaygınlaştığı, gizil işsizliğin arttığı kısaca az gelişmiş ülkelere benzer profilin hayata geçtiği bir dönemdir. Bu açıdan bakıldığında TPAO kentin sosyokültürel, ekonomik yaşamında belirleyici olan tek faktör değil, fakat önemli bir aktör konumundadır (Alaeddinoğlu, 2010: 36). Dolayısıyla 1980'lere kadar geçen sürede kent kendi kendine yetebilmekteyken bu dönemden sonra kırsal alanlardan gelen yoğun göç dalgasıyla adeta ekonomik problemlerin yaşandığı bir merkeze dönüştüğü söylenilebilmektedir. Bu dönem itibarıyla sanayileşmenin kentleşmeyi takip edememesi işsizlik ve gecekondulaşma gibi pek çok sorunların yanında enformel sektörde marjinal işgücünü yaygınlaştırmıştır (Türk, 2020a: 208). Böylelikle TPAO'nun Batman'ın kentleşmesindeki etkisinin sınırlı olması kentin kentleşme sürecinde yaşadığı önemli ekonomik ve toplumsal sorunlarla başa çıkılmasında etkisiz bırakmıştır. Bu durum ise kentleşmeye yüklenen birçok olumlu etmeni geçersiz kılmıştır (Alaeddinoğlu, 2010: 37).

1980'ler sonrası Batman'a yaşanan hızlı göç hareketleriyle birlikte kentin mekânsal görünümünde de değişimler görülmüştür. Kentte hem farklı iki sosyal tabakanın varlığı hem de sosyo-ekonomik göstergeler bağlamında kentin mekânsal yapısında bir ayrımın olduğu söylenebilmektedir. Bu dönem sonrası kentte ekonomik bakımdan durumları iyi olan nüfusun kent merkezinden kentin kuzey yönünde yeni mahallelerin kurulduğu alanlara doğru yerleşmesiyle kent kuzey yönüne doğru gelişme göstermiştir. Kentin bir tarafını ekonomik durumu iyi olan zengin kesim diğer tarafını ise ekonomik durumu düşük yoksul ailelerin oluşturduğu bir diğer kesim oluşturmuştur. Bu durum kentin kuzey ve güney kesimindeki meskenlere bakıldığında da görülebilmektedir. Özellikle kentin kuzey kesiminde yer alan yerleşim mekânlarına bakıldığında zaman modern yapıların ve planlı bir kentleşmenin seyir gösterdiği görülebilmekteyken kentin güney kesiminde yer alan yerleşim mekânlarına bakıldığında plansız ve gecekondu tarzı kaçak yapıların var olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kentin kuzey kesiminin imkân ve olanaklarının güney kesimine göre daha fazla olması ve bu imkân ve olanakların kentin kuzey ve güney kesimlerinde dengeli dağılmaması kentte ciddi mekânsal bir ayrışmanın olduğunu göstermektedir. Bu durum ise kentin kuzey ve güney kesiminde oturanlar

arasında mekânsal bir ayrışmaya sebep olmaktadır (Sunkar ve Tonbul, 2011; Türk, 2020a: 208).

Batman'da hızlı kentleşme sürecinde kırsal kesimden kente göç eden nüfusun kent yaşamına uyum sağlayamaması, kırsal yaşam şeklini kent yaşamında da devam etmeye çalışması kentle bütünleşme gibi temel sorunların oluşmasındaki etkenlerden biri olmuştur. Çarpık kentleşme, trafik sorunu, işsizlik, ulaşımda yaşanan sıkıntılar, kaçak elektrik kullanımı, kentin tarım arazilerinin imara açılarak işgal edilmesi, çevresel sorunlar, kentin temel problemlerinin başında gelmektedir. Bu sorunların büyük çoğunluğu ise günümüzde devam etmektedir.

2000'li yıllar sonrası Batman'da yeni yerleşim alanlarının imara açılmasının yanı sıra kentsel dönüşümlerin uygulanmaya başladığı bir dönem olmuştur. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran temel nokta ise kentsel planlamanın daha planlı bir şekilde önceki dönemlere göre uygulanabilmesidir. Fakat işsizlik gibi Batman'ın en temel probleminin yanı sıra altyapı sorunları, konutlardaki yetersizlik, ulaşım imkânlarındaki yetersizlik gibi pek çok sorununda kentin fonksiyonel yönünün kesintiye uğradığını gösteren bir dönem olarak da görülebilir (Türk, 2020a: 99). Bakıldığında bu dönem itibariyle uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin öncelikli olarak kentin gecekondu alanlarında (İluh deresi çevresi, Toptancılar sitesi vb.) uygulanması gerekirken kentin en fazla rant getiren mahallelerinde (Belde mah. Vs) uygulanmaktadır (Dursun, 2015: 107). Kentte tarım arazilerine bakıldığında ise bir çoğunluğu işgal edilmekte ve kent betonlaşmayla beraber alansal olarak büyümeye devam etmektedir.

Kentin fonksiyonel özelliklerinin gelişmesi sosyal ve ekonomik değişmeye sebep olabildiği gibi kentin gelişmesinde de önem taşımaktadır. Batman kentinin ulaşım imkânlarına bakıldığı zaman kentte ulaşım, karayolu, demiryolu ve hava yolu ulaşımıyla sağlanmaktadır. 1944 yılında petrol yataklarının bulunmasıyla demiryolunun yapılmasından günümüze kadar geçen sürede demiryolu ulaşımı kentin en eski ulaşım ağlarından birisi olmuştur. Demiryolu ulaşım ağı Raman Dağında çıkarılan petrolün batıya ulaştırılması amacıyla yapılmıştır. Bu dönemde henüz ilçe statüsüne bile erişmeyen ve petrolün bulunmasıyla rafinerinin etrafında kurulmaya başlayan yakınında bulunan İluh Köyü (şuanda Batman merkeze bağlı İluh Mahallesi) yerleşim biriminin özelliklerini taşıyan Batman'ın günümüzde 600 binden fazla nüfusa erişmesindeki en

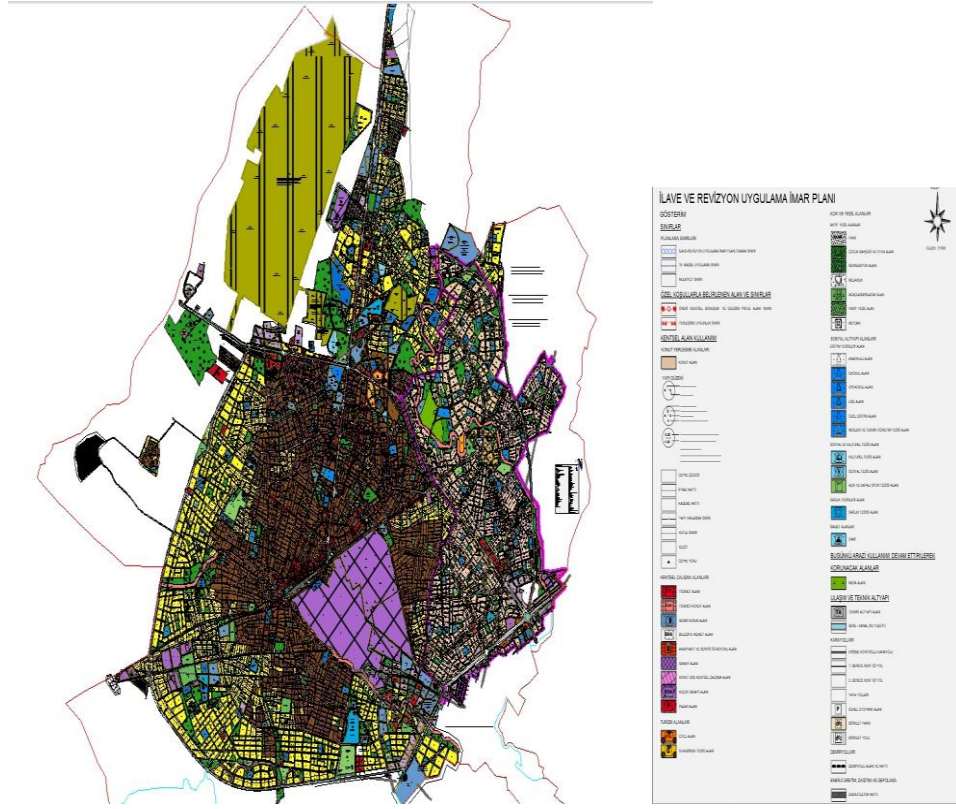
temel faktör petrole dayalı sanayileşme olmuştur. Dolayısıyla sanayileşmenin çekiciliği, kırsal alanların iticiliği, demiryolunun ise iletici bir rol üstlenmesi kısa bir sürede hızla büyüyüp gelişen bir kenti ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte yaklaşık yetmiş beş yılı aşkın sürede demiryolu hem yük taşımada hem de yolcu taşımada kentte önemli bir rol üstlenmiştir. Fakat günümüzde bölgede demiryolu ulaşımında çağın teknolojisine uygun modernizasyonun yapılamaması yolcu taşımadaki canlılığını devam ettirememektedir. 600 bin nüfusu aşan kentte hava yolu ulaşımını sağlayan modern hava limanı bulunsa da uçuş seferlerinin az olması hızlıca büyümekte olan bir kent için yetersiz kalmaktadır. (Türk, 2020a: 85). Aynı zamanda hızlı bir kentleşme süreci yaşayan Batman'da trafik ve otopark sorunu kentin temel problemleri arasında yer almaktadır.

Kentler bir yönüyle fonksiyonel özellikleri bakımından fırsat ve imkânlar alanıdır. Kentin sunduğu imkân ve fırsatlardan biride eğitimdir. 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir kentleşme sürecine giren Batmanda hızla artan nüfusa bağlı olarak okullaşma oranı kentleşmeyle beraber artış göstermiştir. Cumhuriyet dönemi sonrası Batman'da donanımlı ilk okulöncesi eğitim ilkököl bünyesinde 1998 yılında açılmıştır. İlk ilkökulluşmada kentte Cumhuriyet dönemi sonrasında başlamıştır. İlk 1955 yılında açılan Atatürk İlköğretim Okulu, 1956 yılında Cumhuriyet İlkokulu 1961 yılında kurulan ise Devrim İlkokuludur (M. Akif). Batman'da ilk ortaöğretim 1968 yılında ilk lise olarak Batman Lisesi açılmıştır. Mesleki ve ortaöğretim düzeyinde ilk meslek okulu 1963 yılında açılan pratik Kız Sanat Okulu, 1968 yılında Endüstri Meslek Lisesi, 1971 yılında Kız Meslek Lisesi ve 1975 yılında İmam Hatip, 1986'da Ticaret Meslek Lisesi ve 1989 yılında ise Sağlık Meslek Lisesi açılmıştır.⁸ Bu yönüyle bakıldığında yıllar içerisinde okullaşmanın arttığını görebilmekteyiz. 2018-2019 verilerine baktığımızda kentte son on 10 ila 15 yıllık bir zaman aralığında okullaşma oranlarında ilerlemeler olduğunu görebilmekteyiz. Verilere baktığımızda 2018-2019 yılı itibariyle il genelinde 2009-2010 yılında 456 olan okul sayısının 693'e ulaştığını görebilmekteyiz. 693 olan okul sayısının 653'ünü resmi 40'nı ise özel okullar oluşturmaktadır. Kentin okullaşma oranı Türkiye ortalamasıyla kıyaslandığında mesleki ve orta öğretim düzeyi okullar hariç diğer okul türlerinde Türkiye ortalamasının üzerinde bir orana sahip olduğu

---

⁸ <http://www.batman.gov.tr/batmanda-egitim> Erişim Tarihi: 22.04.2020

görülmektedir. Yüksek öğretim kurumuna bakıldığında kentte daha önceden Diyarbakır Üniversitesi'ne bağlı meslek yüksek okulu bulunmaktaydı. 2007 sonrasında ise her kente bir üniversite kurulma süreci ile birlikte Batman'da da bir üniversite kurulmuştur. Üniversitenin Merkez, Batı Raman, Kozluk, Hasankeyf ve Sason olmak üzere beş kampüsü bulunmaktadır (Batman Valiliği, 2019). Sağlık alanındaki gelişmelerde ise günümüzde iyileşmeler söz konusu olmaktadır.

Harita 1: Batman'ın Şehirsel Fonksiyon Alanları

Kaynak: Batman Belediyesi, 2021

Bu açıdan bakıldığında “Batman, köy toplumsal yapısının karakteristik özelliklerinden kent toplumsal yapısının baskın özelliklerine doğru evrilmiş bir yerleşim birimidir. İlulh köyünün küçük, birincil ilişkilerle hemhal, kendi düşünce ve yaşam dünyasıyla sınırlı, kerpiç ev yapısının insanı toprağa ve haneye bağladığı, ilkel tarımsal üretim ilişkilerinin tek yaşam kaynağı olduğu, modern eğitim ve kamu kurum ve hizmetlerinin olmadığı bir toplumsal yapıdan modernleşme süreciyle birlikte ikincil ve resmi ilişkilerin baskın hale

gelmeye başladığı, modern kamu ve özel sektörün her türlü profesyonel hizmet imkânı sunduğu, modern bir üniversitenin kurulduğu, nüfus yoğunluğunun patlama yaşadığı, modern yapıların hızla arttığı, küçük ve orta ölçekli sanayi üretiminin göreceli bir istihdam imkanını yarattığı, dünyayla iletişim içinde olan bir kent yapısına doğru dönüşüm geçirmiştir”. Kente meydana gelen bu yapısal dönüşüm ve değişimler aynı zamanda “aile yaşantısından giyim tarzına, evlilik biçimlerinden dini yaşam biçimlerine, boş zaman kültüründen siyasal eğilimlere kadar toplumsal yapı bileşenlerinde köklü değişiklikler meydana getirmiştir” (Türk, 2016: 77- 78).

Günümüzde Batman nüfusuna bakıldığında kentte yaşayan nüfusun artarak devam ettiği görülmektedir. TÜİK verilerine bakıldığında 2020 yılı itibariyle Batman’ın genel nüfusu 620.278’e ulaşmıştır. Genel nüfusunun %81’i il ve ilçe merkezlerinde %19’u belde ve köylerde yaşamaktadır. Batman il olduğu 1990’lı yıllarda il genelindeki şehir nüfusunun oranı %56 iken aradan geçen 30 yılda bu oran %84’e yükselmiştir. Bu oran Türkiye nüfusuyla kıyaslandığında 2020 yılı itibariyle ülke nüfusu 83,6 milyon nüfusun %93’ü il ve ilçe merkezlerinde yaşamakta iken %7,0’si belde ve köylerde yaşamaktadır. 1990’da ise şehirde yaşayan nüfusun oranı %59’dur. Aradan geçen otuz yılda kentte yaşayan nüfus oranı yaklaşık %93’lere ulaşmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bu oranın Türkiye ve Batman ölçeğinde değerlendirildiğinde 2013 yılına kadar Batman’ın kentleşme oranının ülke geneliyle paralellik seyretmesidir. Fakat 2012’de çıkarılan Büyükşehir Belediyesi Kanununda kırsal alan nüfusunun şehir nüfusu olarak nitelendirilmesiyle, bu yıllar itibariyle Batman ve Türkiye’nin şehirleşme oranı arasında fark oluşmuş ve Batman Türkiye’nin gerisinde kalmıştır. Fakat henüz büyükşehir statüsüne ulaşmamış veya büyükşehir olması düşünülen Batman’ın yıllar içindeki kırsal nüfus oranının azaldığı görülmekle birlikte ilerleyen yıllarda bu oranın daha da azalacağı beklenmektedir (Batman Valiliği, 2019; TÜİK). Büyükşehir olması durumunda ise kırsal nüfus kent nüfusuna eklenecektir.

Tablo 3: Türkiye ve Batman’ın Yıllar İtibariyle Kentleşme Oranındaki Değişimler (%)

	1990	2000	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Türkiye	%59	%65	%70	%75	%76	%76	%77	%77	%91	%92	%92	%92	%93	%92	%93	%93
Batman	%56	%67	%72	%72	%73	%73	%74	%75	%77	%78	%78	%79	%79	%80	%81	%81

Kaynak: Batman Valiliği, 2019; TÜİK, 2021

Tablo 4: Yıllar İtibariyle Batman İlinin Nüfus Değişimi

YILLAR	BATMAN
1955	4.713
1965	35.707
1970	52.267
1975	78.593
1980	102.803
1985	129.472
1990	344.669
2000	456.734
2007	472.487
2008	485.998
2009	497.998
2010	510.200
2011	524.499
2012	534.305
2013	547.381
2014	557.593
2015	566.663
2016	576.899
2017	585.252
2018	599.103
2019	608.659
2020	620.278

Kaynak: Batman Valiliği, 2019; TÜİK, 2021

Bu açıdan bakıldığında Büyükşehir Yasası'nda çıkarılan kanunla Türkiye'nin hızlı bir şekilde kentleştirilmeye çalıştığı görülmekle birlikte ilerleyen yıllarda kırsal nüfusun daha da azalacağı hatta kırsal alanların ortadan kalkabileceği öngörülmektedir. Çünkü günümüzde Türkiye'de şehirlerde ve büyükşehirlerde farklı kanun kapsamında kırsal alana dâhil olan köylerin ve köy nüfusunun kent merkezine eklenerek hızlı bir şekilde azaltılmaya gidildiği görülmektedir.

Tüm bu demografik hareketliliğe yönelik değişimle birlikte burada üzerinde durulması gereken önemli bir diğer konu ise kırsal alanların kent nüfusuna dâhil edilmelerinin kentsel mekâna yansımaları ve kırsal alan üzerinde oluşturduğu etkilerdir. Elbette bu kanunun yeni olması dolayısıyla kent merkezine bağlanan köy yerleşim alanlarının etkileri ilerleyen yıllarda daha rahat görülebilecektir. Çalışma kapsamında önemi ise ileride büyükşehir olması düşünülen Batman kentinde, kentin hızlı bir şekilde büyütülerek çevresinde bulunan Tilmerç Köyü'nün mahalleye dönüştürülmesi sonrası

köy mekânında yaşanan toplumsal ve mekânsal değişimi ve bu değişimin kentsel mekâna etkilerini konu edinmesidir. Aynı zamanda bu deneyimi yaşayan yerli köy halkının Batman'ın büyükşehir olması durumunda köylerin kent merkezine eklenmelerini değerlendirme şekilleri, kentleşmeye yaklaşımları ve bu sürecin Batman'ın kentleşmesi dâhilinde ele alınması bakımından önem teşkil etmesidir.

Sonuç olarak, Batman'ın kentleşmesi incelendiğinde temelde iki farklı boyut çerçevesinde ele alınması mümkün olmaktadır. İlki kentte petrol bulunmasıyla petrole dayanan sanayi bölgesi olmasından kaynaklı başta kendi çevresindeki kırsal yerleşim alanlarından, illerden ve daha sonradan ülkenin diğer bölgelerinden göç akınına uğramasıdır. İkincisi ise bu sürece ek olarak 1990'lı yıllarda bölgede yaşanan siyasal sebeplere dayalı “zorunlu göç”ler ve il olmasından kaynaklı kent merkezinde bir nüfus patlaması yaşanmasıdır. Bu süreç sosyo-ekonomik, kültürel gibi bir takım değişimleri de beraberinde getirmiştir. Batman'ın kentleşmesinde üzerinde durulması gereken konusu ise kentin ne kadar sağlıklı kentleşebildiğidir. Literatür de tanımlanan “sağlıklı kentleşme” olgusu Batman için bir tartışma konusu olabilmektedir. Çünkü Batman kenti kentleşme bakımından başlarda Batı ülkelerine benzer bir kentleşme süreci geçirirken daha sonradan sanayileşmenin kentleşmeyi takip etmemesi sonucu, az gelişmiş ülkelerde görülen sağlıksız bir kentleşme süreci yaşamaktadır.

Tüm bu açıklamalardan hareketle, Batman kentleşme süreci Türk (2020a)'ünde ifade ettiği üzere “*sanayileşmeyle doğduğu halde sanayileş(e)meden büyüyen bir kent*” modeli olarak görülebilir. Çünkü Batman'ın kentleşmesi sanayileşme ile başlamış olmasına rağmen sanayileş(e)meden azade bir şekilde enformel ve hizmet sektörünün hakimiyetinde büyümeye devam eden bir kent modeli örneğini teşkil etmektedir.

2.2.3.Tilmerç Köyü'nden Tilmerç Mahallesi'ne

Tilmerç Mahallesi eski ismiyle Tilmerç Köyü'nün tarihi hakkında bilgiler yerli köy halkıyla yapılan görüşmeler ve Celal Temel (2009)'in yayımlanan çalışmasından elde edilmiştir.

Eski ismiyle Tilmerç Köyü'nün tarihi çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Fakat köyün yerleşime ne zaman açıldığı ve isminin nereden geldiğine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Köyün Ermeni bir köy olduğu söylenmekte kurucusunun ise “*Reşo'e*

İso” adlı bir Ermeni olduğu rivayet edilmektedir. Köyün ismine 1530 yılında, yaklaşık beş yüz yıl önce Osmanlı arşivinde rastlanmaktadır. Kayıtlarda o dönemdeki köyün 26 hanesi ve 85 nüfusunun olduğu ve nüfusun tamamının ise Hristiyan olduğu geçmektedir. Yine bu kayıtlarda Hristiyan nüfuslu olan Tilmerci de içine alan Beşiri bölgesinde nüfusun yaklaşık üçte birinin Hristiyan Ermeni geri kalanının ise Müslüman Kürt olduğu belirtilmektedir (Temel, 2009: 70).

Müslüman Kürtlerin Tilmerç’e yerleşmesi de sonradan olmuştur. Ermeni tehirci döneminde Ermenilerin hemen hemen çoğu bölgeyi terk etmiş, kalan birkaç ailede sonradan Müslüman olmuşlardır. Çevrede hayatta kalmayı başaran birkaç aile Tilmerç’e yerleşmiş ve o dönemde Tilmerç de Müslüman Kürt ailelerinin sayısı otuzu bulmuştur. Müslüman Kürt ailelerse o dönemde çevre köylerden gelerek Tilmerç’e yerleşmişlerdir (Temel, 2009: 70). Böylelikle de köyün nüfusu zamanla doğumlarla da artış göstermiştir.

1923’te Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Tilmerç Köyü “*Elmedine*” kazasına bağlı bulunmaktaydı. Elmedine kazası köyün beş kilometre uzağında, Batman Çayının ise kenarında bulunmaktaydı. 1926 yılında Elmedine’nin sular altında kalmasından sonra ilçe merkezi Beşiri’ye taşınmıştır. Bu süreçte Tilmerç, beş kilometre uzaklığındaki “Elih” (İluh) Köyü gibi Beşiri ilçesine bağlanmıştır. 1957 yılında Batman’ın ilçe olması sonucu bu sefer Tilmerç Köyü Batman’a bağlanmıştır. 1970’li yıllarda bölgedeki birçok yerleşim birimi gibi Tilmerç Köyü’nün de ismi Türkçeleştirilmiştir. 1940 yılında Tilmerç Köyü’nün içinden geçen demiryolunun isminden dolayı Tilmerç ismi “Demiryolu” olarak değiştirilmiştir. Bu süreçte Siirt iline bağlı olan Batman 1990 yılında il olması sonucunda Demiryolu Köyü (Tilmerç Köyü) Batman ilinin merkez köyü konumuna gelmiştir (Temel, 2009: 70).

Batman başta ilçe daha sonradan il olması sonrası hızlı bir gelişim süreci içerisine girmiştir. Batman kenti gelişim gösterdikçe çeperlerinde bulunan köylerde bu gelişim süreçlerinden etkilenmiştir. Özelde ise Tilmerç’in belki de kaderini belirleyen en önemli olay ise 1940’lı yıllarda başta Batman olmak üzere Tilmerç’i ikiye ayıran demiryolunun yapılmış olmasıdır. Batman kentine yakınlığı açısından Tilmerç Köyü yaşanan bu gelişmeler sonrası yeniliklere açık bir köy konumunda olmuştur. Gerek alan araştırmamızda yapılan gözlem ve görüşmeler gerekse de Temel (2009)’in yayımlanmış

olduğu çalışmada Tilmerçliler, çevresindeki köylerde yaşayan köylüler tarafından şehirli gibi görüldüğü ifade edilmektedir.

“Mesela bizim biraz uzağımızda olan kanatlı köyü hala köylülük özelliği taşıyor, köye daha yatkındırlar. Çok fazla gelişim olmadı orda. Bizim köyün avantajı insanları daha moderndi. Bunu çevre köydekilerde söylediler. Mesela Korike köylüleri daha girişken olduğumuzu söylerlerdi.”(Görüşmecisi-2,Kadın,41)

Her ne kadar bu süreçte değişen yaşam koşulları, teknoloji ve ulaşımdaki gelişmelerle Tilmerç’in toplumsal ve kültürel yaşamlarında değişimler yaşanmaya başladığı gözlenirse de 2000’lere kadar köyün mekânsal görünümünde ciddi anlamda değişimler gözlemlenmemiş bu sürece kadar köyün çevresinde apartmanlaşmalar bulunmamaktaydı. 2000 sonrası ise özellikle 2005–2006 yıllarda köy çevresinde toplu konutların yapılması sonrası şehir merkezi bu yöne kaydırılmış ve kısa süre içerisinde çevresinde güvenli siteler inşa edilmeye başlanmış ve gün geçtikçe güvenli site sayısı hızla artmaktadır (Türk, 2020b: 241).

Gerek dünyada gerek ise Türkiye’de son yıllarda zenginleşme, seçkinleşme, sınıfsal ayrışma, mekânsal ayrışma paralelinde ortaya çıkan güvenli siteler aynı zamanda toplumsal ve mekânsal değişimler üzerinde etkileri de olmaktadır. Kaçınılmaz bir şekilde toplumdan izole olmakta ve toplumdan kendini yalıtmakta olan güvenli siteler genel anlamda ‘mikroplardan arınma, mikroplardan arıtılma’ anlamında kullanılmaktadır. Aynı zamanda steril bir hayat örneği olan güvenli siteler ‘güvenlik önlemleriyle donatılan’ ve istenmeyen kişilerin içeriye ‘sızmasını önleme amacıyla perdelenen’ mekanları teşkil etmektedir. Bu yönüyle içerdeki hayat, dışarıdaki hayattan keskin bir biçimde ayrılarak kendisini farklı bir mekânda var etmektedir. Alver (2010: 12-14)’e göre *siteril hayatları* ifade eden bu yaşam tarzının keskin bir ayrışmayı meydana getirebileceğine işaret etmektedir. Aynı zamanda siteleşmenin yalıtılmış hayatları çoğaltabileceği tahmininde bulunmaktadır. Alver bu noktaya ayrı parantez açarak güvenli site sakinleri, diğer toplumsal kesimlerden bütünüyle ayrılan, onlarla hiçbir iletişim ağında buluşmayan kişiler midir? Bu kişilerin hayatları tam anlamıyla bir *siteril hayat* örneği midir? Yahut güvenli sitelerin tüm sakinleri, kendi dar çevresine kapanan, sadece bu çevreyle irtibat halinde olan, toplumun diğer kesimlerinin hiç yaklaşmadıkları, dokunamadıkları hatta göremedikleri bir hayat tarzına mı sahiptir?

Sorularına yönelik güvenli sitelerde yaşayan insanların toplumun içinde olduklarından ve toplumun dışında olma şanslarının olmayacağından bahsetmektedir. Çünkü toplumsal bir varlık olan insan için kendini toplumdan yalıtma imkânsızdır. Dolayısıyla bireylerin ikamet ettikleri evlerinin güvenli olmasının, onları toplumdan tamamen ayırmasının imkânsız olduğu ifade edilmektedir. Güvenli siteler toplumdan tamamiyle ayrılmaya sebep olmamakla birlikte, izole ve steril olma durumunu beslemekte bir diğer taraftan da prestij ve statü elde etme yolları olarak görülmektedir.

Çalışmamız açısından bakıldığında bu dönemde Tilmerç Köyü'ne yakın bir uzaklıkta olan Gültepe Mahallesi'nde gelişen yapılaşmanın yeni yeni gelişen siteril hayat örneğinin teşkil etmeye başladığı dönem olarak verilebilmektedir. Bu çerçevede Tilmerç Köyü'nün çevresinde başlayan yapılaşmalar ilerleyen yıllarda belediye ve köy sınırı arasında karmaşa oluşturmuş ve köy, 2013 yılında yapılan seçim sonucunda mahalleye dönüştürülerek tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Köye "Tilmerç Mahallesi" ismi verilmiştir. Til Kürtçede tepe, yükseklik mer ise ova anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Tilmerç Demiryolu Köyü'nün eski ismi olmasından dolayı yerel yönetim bu ismi mahalle ismi olarak kabul etmiştir (Dursun, 2015: 76-77).

Köyün mahalle olması sonrası köy topraklarının imara açılmasıyla kentin hızlı bir büyüme kat etmesiyle günümüzde eski ismiyle Tilmerç Köyü yeni ismiyle Tilmerç Mahallesi iç içe geçmiş durumdadır. Bu süreç ise beraberinde köyün toplumsal ve mekânsal yapısında büyük değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Eski ismiyle Tilmerç Köyü mahalle olma sonrası günümüzde gelinen süreçte Batman kentinin en gözde-modern semtlerinden birine dönüşmüştür. Sosyolojik olarak ele alındığı zaman köy statüsüne sahip bir yerleşim alanının mahalleye dönüştürülerek kent merkezine bağlanması sonrası yaşanan değişim ve dönüşümlerin ele alınması gerekmektedir. Dolayısıyla bu süreç köy mekânını etkileyebileceği gibi kent merkezini de etkilemektedir. Burada yaşayanların tepkileri önemlidir.

Sonuç olarak köyün mahalleye dönüşme süreci doğal bir süreç seyrettiği kadar yapılan politika ve uygulamalarında yaşayan halk ve mekân üzerinde etkileri olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Tilmerç köy toplumsal yapısının özelliklerinden kent toplumsal yapısının belirgin özelliklerine doğru eğilmeye doğru ilerleyen bir süreç içerisinde. Bakıldığı zaman homojen, küçük, birincil ilişkilere dayalı, kendi yaşam ve düşünce

biçimiyle sınırlı, kerpiç ve toprak evleriyle bireylerin daha çok doğaya, toprağa, hanesine bağlı olduğu, tek geçim kaynaklarının ise tarım ve hayvancılık olduğu, eğitim, sağlık, kamu kurum ve hizmetlerin yetersiz olduğu bir toplumsal yapıdan modernleşme beraberinde gelişen kentleşmeyle beraber ikincil ilişkilerin görülmeye başlandığı, özel eğitim kurumların yaygınlık göstermeye başladığı, nüfusun artış gösterdiği, modern yapıların hızla artış gösterdiği, gelirlerini farklı meslek gruplarından karşıladığı, toplumsal ve mekânsal bir değişim yaşandığı bir süreç içerisinde. Dolayısıyla bu çalışmada köyün mahalleye dönüşme süreci ve sonrası yaşanan değişimi ve bu değişimin hem köy ve kent mekânına hem de bu mekânlarda yaşayan nüfus üzerindeki etkileri anlaşılma çalışılmıştır.

BÖLÜM 3: METODOLOJİ, BULGULAR VE YORUM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde nitel veya nicel araştırma yöntemi olmak üzere iki hâkim yöntem uygulanmaktadır. Sosyo-bilişsel (kognitif) yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada ise nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırma yöntemi, nicel araştırma yönteminden farklı bir bilimsel araştırma yaklaşımı göstermektedir. Her iki yöntemin süreçleri benzer olmasına rağmen nitel yöntem, metin ve imgesel verilere dayanan, veri analizinde özgün adımlar içeren ve farklı desenlere sahip olan bir yöntemdir (Creswell, 2016: 183).

Nitel yöntemde kullanılan araştırma tekniklerinde araştırılan durum veya olayların ayrıntılı bir tasviri yapılmaya çalışılarak, araştırmaya katılan katılımcıların incelenen konudaki bakış açıları, dayanakları ve ayrıntıları daha iyi bir şekilde anlaşılabilir. Bu açıdan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi uygun görülmüştür. Bu yöntemle, çalışma kapsamında köy yaşamından kent yaşamına dâhil olan “eski köylü” “yeni mahalle” halkının kent yaşamına geçiş sürecinde ki yaklaşımı, sosyal, kültürel, ekonomik anlamda nasıl bir değişim yaşadıkları; kent yaşamına adapte olup olmadıkları; kendilerini tanımlarken nasıl tanımladıkları; kentsel mekânlarla ilişkilerinin nasıl olduğu; köyün kente dâhil olma süreci; bu süreç ve sonrasında nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Nitel araştırma yönteminde birçok teknik uygulanmaktadır. Bu çalışmada ise veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır (Kümbetoğlu, 2015: 71). Yarı yapılandırılmış mülakatlar aracılığıyla, katılımcıların bahsedilen noktalardaki yaşanmışlıkları, duygu ve düşünceleri ve bu tecrübeleri nasıl anlamlandırdıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine mülakatlar, “açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini” mümkün kılmaktadır (Kümbetoğlu, 2015: 71). Bu açıdan çalışmamızda çalışmanın nitel saha safhasında verilerin toplanması

sürecinde derinlemesine mülakat formunun hazırlanması için içerik düzlemleri ve saha çalışması aşamaları ise aşağıdaki şekilde tespit edilerek çalışmada uygulanmıştır:

-Başlangıç ve Tanışma: Saha çalışması sırasında katılımcılarla araştırmacının kendisini tanıtarak güven bağı kurması; görüşme kaydının yapılabilmesi için sözlü onayın alınması önem arz etmektedir. Çalışmada ilk olarak bu süreç gerçekleştiikten sonra katılımcının kendisini ifade etmesine, sosyo-ekonomik statüsüne, kimliğine, yaşadığı yere, aile yaşamına yönelik bilgilerin verildiği aşamaya geçilmiştir. Aile yaşam hikâyesiyle birlikte katılımcının özellikle nasıl sosyo-kültürel ve dini, ahlaki öğretiler ile yetiştiği, nasıl bir arkadaş ve akran çevresiyle birlikte eğitim sürecinden geçtiği açıklanmaya çalışılmıştır.

-Yaşadığı Bölgenin-Yerleşim Alanının Sorunları: Katılımcıların kendi yaşam standartlarında ve gözlemlerine dayalı olarak yaşamakta olduğu bölgenin sosyo-ekonomik-kültürel yada ahlaki vb. gibi konular özelindeki sorunlar/ tehdit olarak gördüğü olaylar/vakalar ile ilgili görüşleri alınarak daha sonraki sorulara yönelik alıştırma süreci tamamlanmıştır.

-Bireysel Sözlü Tarihin Tespit Edilmesi: Bu aşamada ise görüşmenin ve düşünce akışının doğal olmasını sağlamak amacıyla geçmişe yönelik anlatılarda ön plana çıkan konular kapsamında bireylerin kendi yaşam döngüleriyle ilgili sorularla bağlantı kurularak bir nevi bireylerin kendi sözlü tarihine geçilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle katılımcılara olay döngüleri ile ilgili çapraz değerlendirmelerin yapılması sağlanarak araştırmacının ana teması olan köylerinin mahalleye dönüşme sürecindeki sosyo-kültürel, ekonomik etkileri ve mekânsal aidiyet bağları açığa çıkartılmaya çalışılmıştır.

-Sosyal- Ekonomik- Kültürel Sermaye Düzeyleri: Bu aşamada bireylerin grup özellikleri, iletişim ağları ve bu ağları kurma süreçleri, kurumsal olmak üzere sosyal çevresine yönelik güven bağı, tedirgin olduğu konular ve nedenleri toplumsal değerleri tanımlama biçimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu aşamada ekonomik iktisadi anlamda demografik farklılaşmalar tespit edilmeye de çalışılmıştır.

-Kültürel Tüketim Yapısı: “Yerinde kentleşen köyde” yaşayan bireylerde özel ve kamusal alanlarında tüketim kalıplarında kırılmalarla birlikte farklılıklar yaşanmaktadır. Bu açıdan, kültürel tüketim kalıplarının bireylerin kültürel farklılıkları, mekânsal aidiyet

bağlarını değerlendirmelerindeki etkisiyle birlikte kırılma noktalarına yönelik tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır.

-Hane Yapısında (fiziki görünüm, çevre düzenlemesi) Değişiklik: Son aşamayı oluşturan bu aşamada ise mekânsal ve kurumsal farklılıkların yaşandığı yerleşim alanlarında bireylerin bu sürece kendi sınıfsal bağlarıyla birlikte nasıl dönüşüm geçirdikleri kentsel mekânlarla ilişkilerinin nasıl olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1.2.Araştırmanın Veri Analiz Süreci

Çalışmada sahada elde edilen verilerin analizinde ise betimsel analiz uygulanmıştır. Betimsel analiz, mülakat çözümlerinde sahada elde edilen verilerin orijinal haline dokunmadan, özgünlüğünü koruyarak, bireylerin söylediklerini doğrudan alıntılı olarak aktarılmasıdır. Bir diğer ifadeyle mülakat çözümlerinde katılımcıların görüşme esnasında kullandığı kelimelerin, ifadelerin, kullanılan dilin, sembolik anlatım ve benzetmelerle tanımlayarak analiz edilmesidir (Kümbetoğlu, 2015: 154).

Köy yaşamından kent yaşamına dahil olan bireylerin yaşamlarında nasıl bir toplumsal ve mekansal değişim yaşandığını araştıran bu çalışmanın veri analiz aşamasında betimsel analiz yaklaşımının kullanılmasının nedeni ise Türkiye’de günümüzde farklı kanun kapsamında mahalleye dönüştürülen köylerin ayrıntılı bir tasvirinin yapılmasının gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma süresince yapılan gözlem, görüşme ve literatür okumaları çerçevesinde problemimizi en iyi şekilde ifade edecek olan analiz biçiminin betimsel analiz olduğu görülmüştür. Bu açıdan çalışmamızın veri analizinde betimsel analiz yaklaşımı benimsenmiştir.

Sahada elde edilen veriler ise saha araştırması sürecinde katılımcılara yönlendirilen soru başlıkları (Tilmerç Köyü’nün Kente Bağlanma Sürecine “Yerli Köy Halkı”nın Bakışı, “Eski Köylü” “Yeni Mahalle” Halkının Kentleşmeye Yaklaşımı, Köy ve Kentte Günlük Yaşam, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yaşamda Değişim, Köy Mekânının Dönüşümü, Kentleşmenin Olumlu ve Olumsuz Etkileri, Kentle Bütünleşme/Kentle Bütünleşememe, Köy Mekânındaki Dönüşümün Bellek Üzerindeki Yansıması, Yaşanılan Bölge ve Yerleşim Alanının Sorunları) çerçevesinde yarı yapılandırılmış mülakatlar deşifre edilerek önyargıdan arındırılmış bir şekilde bulgular kısmında analiz edilmiştir. Araştırma sürecinde sahada elde edilen gözlem ve görüşmelerden yola çıkarak edinilen kişisel görüş ve yorumlar ise araştırmanın sonuç kısmında aktarılmıştır.

3.1.3.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Batman ve 18 yaşını doldurmuş olan bireylerle sınırlı tutulmuştur. Araştırmanın örneklemini ise Batman’da hızlı kentleşmenin etkisiyle köy yerleşim alanının özelliklerine sahipken “mahalleye” dönüştürülerek statüsü farklılaşan Tilmerç Mahallesi (eski ismiyle Tilmerç Köyü) oluşturmaktadır. Çalışmada yapılan görüşmelerde görüşülen kişilerin sadece 18 yaşını doldurmuş olması ve cinsiyet farklılığı kriterinin aranması yeterli olarak görülmüş ve bunun dışında görüşmecilerin özel olarak belirli kriterlere sahip olmaması gerektiğinden örneklemini oluşturacak bireylerin tespit edilmesinde herhangi bir kriter konulmaması kararı alınmıştır. Bu kriterler saha araştırmasında uygulanmıştır. Ayrıca görüşmelerde istatistiksel temsilden ziyade çalışmanın kuramsal olarak sorguladığı konularda, katılımcıların sosyo-ekonomik statü, cinsiyet, maneviyat ve sosyo-kültürel açılardan çeşitlilik sağlanmasına da özen gösterilmiştir. Mülakatlar, 2020 yılının haziran ve temmuz aylarında bireylerin yaşadıkları yerlerde veya kendi istekleri doğrultusunda görüşmek istedikleri mekânlarda 30 ila 110 dakika arasındaki sürelerde gerçekleştirilmiştir. Böylelikle saha çalışması esnasında gözlem yapılma imkânı da sağlanmış olunmuştur. Nitel saha çalışmasının özel bir örneklem grubunu temsil etme kaygısı ve içeriği olmadığından katılımcıların niteliklerindeki dağılımında belirtilen çeşitlilik göz önünde bulundurularak görüşülen kişiler *kartopu ve amaçlı örneklem yöntemleriyle* belirlenmiştir. Çalışmada ilk etapta görüşmeci sayısı 30 olarak belirlenirken, saha araştırmasında 25 “eski köylü” “yeni mahalle halkı”yla yapılan görüşmelerde elde edilen verilerin doygunluğa ulaştığına inanılmış ve daha fazla katılımcıyla yapılacak olan görüşmelerin çalışmayı tekrara düşüreceğine inanılarak daha fazla görüşme yapılmaması kararı alınmıştır. Böylece çalışmanın saha safhası 25 katılımcıyla yapılan mülakatla sonlandırılmıştır.

3.2.Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümü, eskiden köy yerleşim alanı olan Tilmerç Mahallesi’nde ikamet eden yerli köy halkından 25 kişiyle yapılan mülakatlar ile elde edilen verilerin analiz ve yorumlarını içermektedir.

Çalışmada kullanılan ve benimsenen yöntem, teknik ve yaklaşımlarla köy yaşamından kent yaşamına geçen “yerli köy halkı”nın bir yönüyle de “eski köylü” “yeni mahalle”

halkının kent yaşamına dâhil olma sürecindeki yaklaşımı genel anlamda ise kentleşmeye yaklaşımı, bu bireylerin kent yaşamına geçerken sosyal, kültürel, ekonomik yaşamlarında nasıl bir değişim yaşadıkları, kent yaşamına adapte olup olmadıkları, kendilerini tanımlarken nasıl tanımladıkları, kent yaşamına dahil olan bireylerin kentsel mekanlarla ilişkilerinin nasıl olduğu, eskiden köy yerleşim alanı olan Tilmerç Köyü'nün Tilmerç Mahallesi olarak kente eklenme süreci ve bu süreç ve sonrasında nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşandığı sahadan elde edilen veri ve gözlemlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda çalışmanın bu bölümünde köy yaşamından kent yaşamına geçen bireylerin görüşme esnasında yarı yapılandırılmış mülakatlara verdikleri cevaplarla bahsedilen konularda bireylerin yaşamışlıkları, duygu ve düşünceleri ve yaşamış oldukları deneyimleri nasıl anlamlandırdıkları da ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın bulgular kısmını oluşturan bu bölüm on başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar: Araştırmaya Katılan Katılımcıların Genel Özellikleri, Tilmerç Köyü'nün Kente Bağlanma Sürecine “Yerli Köy Halkı”nın Bakışı, “Eski Köylü” “Yeni Mahalle” Halkının Kentleşmeye Yaklaşımı, Köy ve Kentte Gündelik Yaşam, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yaşamda Değişim, Köy Mekânının Dönüşümü, Kentleşmenin Olumlu ve Olumsuz Etkileri, Kentle Bütünleşme/Kentle Bütünleşememe, Köy Mekânındaki Dönüşümün Bellek Üzerindeki Yansımaları, Yaşanılan Bölge ve Yerleşim Alanının Sorunları başlıklarıdır.

3.2.1.Araştırmaya Katılan Katılımcıların Genel Özellikleri

Bu başlık çerçevesinde sahada elde edilen bulgular dâhilinde ele aldığımız başlıklara geçmeden önce örnekleminizin yapısından bahsetmenin yararlı olacağı düşünülmüştür. Araştırmamızda katılımcıların genel özellikleri olarak belirlediğimiz cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, ekonomik durum, meslek, kimlik, medeni durum özellikleri hızlı kentleşme sürecinde daha önceden köy statüsündeyken mahalle statüsüne geçen yerleşim biriminde yaşanan toplumsal ve mekânsal değişim hakkında değerlendirme yapmamızı anlamlı kılarken diğer yandan Türkiye’de hızlı kentleşme sürecinde köylerde yaşanan toplumsal ve mekânsal değişim hakkında değerlendirme yapmamıza imkân vermektedir.

“Eski köylü” “yeni mahalle halkı” olan katılımcılarımızın genel özellikleri incelendiğinde; 11’ini erkek 14’ünü kadın oluşturmaktadır. Cinsiyet bakımından katılımcılarla yapılan görüşmelerde kişi sayısının hemen hemen yakın olduğu görülmüştür. Bu durum sebebi ise saha araştırmasında katılımcıların görüşmeciye araştırma konusuna ve görüşmeci ılımlı yaklaşımına bağlanılmıştır. Aynı zamanda çalışmanın araştırma konusu olan mekânda gerçekleştiği için katılımcıların kendi daha rahat ifade edilmesinden de kaynaklanmış olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların samimi, güler yüzü ve misafirperverlikleri çalışma boyunca mekâna yansımıştır. Bu durum birincil samimi ilişkilerin mekânda yansıdığı görülmüştür. Görüşmeler esnasında az da olsa kadın katılımcıların konunun siyasi olabileceğinden endişe duydukları hissine varılmıştır. Medeni durum incelendiğinde ise orta ve ileri yaş katılımcıların çoğunluğunun evli olduğu görülmekte, bu yaş grubunun erken yaşlarda evlilik gerçekleştirdiği, katılımcılardan genç diye adlandırdığımız 18–30 yaş grubunun ise bekâr olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebi ise bu katılımcıların eğitim hayatının devam etmesi, değişen yaşam koşulları, değişen aile yapısı gösterilebilmektedir. Araştırmaya katılan yerli köy halkından büyük çoğunluğunun okur-yazar olmasının yanında özellikle orta ve ileri yaş diye gruplandırdığımız grubun eğitim düzeyinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun sebebi ise geçmişte eğitim imkânlarının yetersiz oluşu, ekonomik sıkıntılar, kız çocuklarının kente gönderil(e)memesi, dini gibi birçok faktör sebep olarak gösterilebilmektedir. Çalışmada ise dikkat edilen bir diğer durum ise yeni gelen genç neslin okuma oranının yüksek olması ve eğitim durumunun yüksek oluşudur. Bu durumun sebebi olarak ise eğitim imkânlarında yaşanan artışın, aile yapısının da yaşanan değişimin, kız çocuklarının okula teşvik edilmesinin, kız çocuklarının okutmama konusunda ebeveynlerdeki düşünce yapısının değişime uğraması vb gösterilebilmektedir (bkz. Tablo 5).

Tablo 5: Katılımcıların Genel Özellikleri

Görüşmeci	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Meslek	Medeni Durum	Ekonomik durumu	Kimlik
G1	Erkek	71	İlkokul mezunu	Çiftçi/Emekli-Muhtar	Dul	Orta	Kürt
G2	Kadın	41	İlkokul mezunu	Ev hanımı	Evli	Orta	Kürt
G3	Erkek	50	İlkokul terk	İnşaatta-kalıpcı	Evli	Orta	Kürt

G4	Erkek	33	Ortaokul mezunu	Serbest meslek	Evli	Orta	Kürt
G5	Erkek	50	Orta okul mezunu	Serbest meslek	Evli	Orta	Kürt
G6	Kadın	37	İlkokul mezunu	Ev hanımı	Bekâr	Orta	Kürt
G7	Erkek	41	Lise mezunu	İş olunca İnşaatta çalışıyor/şuan işsiz	Evli	Düşük	Kürt
G8	Kadın	65	Okuryazar değil	Ev hanımı	Evli	Orta	Kürt
G9	Kadın	53	Okuryazar değil	Ev hanımı	Evli	Düşük	Kürt
G10	Kadın	28	Lise Mezunu	Çalışmıyor	Bekâr	Orta	Kürt
G11	Kadın	35	İlkokul mezunu	Ev hanımı	Evli	Yüksek	Kürt
G12	Erkek	55	Ortaokul Mezunu	Serbest Meslek	Evli	Orta	Kürt
G13	Erkek	52	Ortaokul mezunu	Serbest meslek	Evli	Orta	Kürt
G14	Kadın	51	Okur yazar değil	Temizlik işçisi Geçici işlerde çalışıyor	Bekâr	Düşük	Kürt
G15	Kadın	37	İlkokul mezunu	Ev hanımı	Evli	Yüksek	Kürt
G16	Erkek	27	Üniversite Mezunu	Resim Öğretmeni	Bekâr	Orta	Kürt
G17	Kadın	21	Lise mezunu	Çalışmıyor Üniversiteye hazırlanıyor	Bekâr	Orta	Kürt
G18	Erkek	26	Üniversite mezunu YL okuyor	Öğrenci	Bekâr	Orta	Kürt
G19	Kadın	57	Okur yazar değil	Ev hanımı	Evli	Orta	Kürt
G20	Kadın	23	Açıktan lise okuyor	Öğrenci	Bekâr	Orta	Kürt
G21	Kadın	22	Lise mezunu	Çalışmıyor Üniversiteye hazırlanıyor	Bekâr	Orta	Kürt
G22	Kadın	21	Ön lisans mezunu	Çalışmıyor/işsiz	Bekâr	Düşük	Kürt
G23	Erkek	55	İlkokul	Emekli_esnaf	Evli	Orta	Kürt

			mezunu	Muhtar			
G24	Erkek	45	Üniversite mezunu	Tarih Öğretmeni	Evli	Orta	Kürt
G25	Kadın	28	Üniversite mezunu	Sınıf Öğretmeni	Bekâr	Orta	Kürt

Tabloda katılımcıların meslek dağılımına bakıldığında, daha önceden tek geçim kaynakları tarım ve hayvancılığa bağlı olarak, genellikle bağ, bahçe tarla işleri ve büyükbaş ve küçükbaş yetiştiriciliği yaparak geçimini sağlayan yerli köy halkının değişen yaşam koşulları, toplumsal yapıda yaşanan değişimler ve kentleşmenin etkisiyle farklı meslek gruplarındaki dağılımın yerleşim alanında olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle hızlı kentleşme süreciyle kent çevresindeki köy arazilerinin imara açılması sonrası kentle ilişkilerin artması, tarım ve hayvancılığın kaldırılması bu süreçte büyük bir etkisi olmuştur. Tabloya bakıldığında ise ileri yaş düzeyindekilerin çiftçi, esnaf, oldukları görülmüştür. Orta yaş grubundakilerin ise tarım ve hayvancılığın yasaklanması sonrası iş bulmakta zorlanan yerli köy halkının enformel sektörlerde çalışıldığı görülmüştür. Genellikle bu gruptaki eğitim seviyesi düşük olan bireyler inşaat sektöründe boyacı, kalıpcı, demirci, sıvacı gibi görevler yaptıkları bir kısmının ise sosyal güvencesi olmayan geçici işlerde çalışıldığı görülmüştür. 18-30 yaş grubunda eğitim hayatına devam eden ve mezun olanlar, akademik kariyer yapmak için öğrenciliği devam eden bireylerin çoğunluğunun işsiz ve gelecek konusunda da endişeli oldukları gözlenmiştir. Bu sürecin ise Batman kentinin işsizlik sıralamalarında ilk sıralarda yer aldığını gösteren TÜİK⁹ verileri göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların bu endişelerinin dikkate değer olduğunu ifade edebiliriz. Eğitim imkânlarının kısıtlı olduğu dönemde eğitime büyükşehirde devam eden ve üniversite kazanan bu sebeple köyden göç eden bireylerin büyükşehirde yaşamına devam ettikleri görülmüştür. Kadın katılımcılarımızın ise özellikle orta yaş ve üstü grubun ev hanımı olduğu, çalışmadıkları görülmüştür. Bunun sebebi olarak, hem sahada yapılan gözlem hem de katılımcılarla yapılan görüşmelerden yola çıkılarak geçmişte kadının çalışması

⁹ TÜİK 2021 Şubat Ayı işsizlik istatistiklerine göre ülke genelinde işsizlik 0,7'lik artış göstererek %13,4'e yükselmiştir. İstihdam edilenlerin sektörel dağılımına bakıldığında %17,4'ü tarım, %20,8' sanayi, %6,0'ı inşaat, %55,8' ini ise hizmet sektörü oluşturmaktadır. Batman'ın da içerisinde yer aldığı TRC3 bölgesi (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) ise, 2020 istatistiklerine göre %33,5 ile en yüksek işsizlik bölgesi oldu.

yönündeki olumsuz düşüncelerin etkili olduğu söylenebilmektedir. Aynı zamanda sahada yapılan gözlem ve görüşmeler çerçevesinde şu anki ismiyle Tilmerç Mahallesi'nin kent merkezinden gelen farklı meslek gruplarındaki (doktor, öğretmen, savcı, mühendis esnaf, vb.) kişilerle homojen yapısından büyük oranda ayrıışmış heterojen bir yapıya doğru dönüşüm geçirdiği gözlenmiştir.

Aile yapısı incelendiğinde geleneksel geniş aile tipinin yerini modern çekirdek ailenin aldığı gözlenmiştir.

“Eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın ekonomik durumuna bakıldığında büyük çoğunluğunun, orta ve düşük seviyede olduğu görülmektedir. Saha araştırması sürecinde katılımcılar bunun sebebi olarak, köylerinin mahalleye dönüşme sürecinde tarım ve hayvancılığın yasaklanmasının önemli bir etkisinin olduğunu belirttikleri gözlenmiştir. Ekonomik durumu yüksek olan katılımcıların ise sahada yapılan gözlem görüşmelerde toprak ağalığı döneminde on bin dönüm arazinin iki kardeşe paylaşıldığı ailenin olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların etnik kimliğine bakıldığında hepsinin Kürt kökenli olduğu görülmektedir. Ermeni tehciri sonrası köyden giden Hristiyan Ermeniler sonrası köyde çoğunluğu Müslüman Kürtler'in oluşturduğu bilinmektedir. Saha çalışması sürecinde yapılan gözlemler ve katılımcıların anlatıları doğrultusunda köyün mahalleye dönüşmesiyle birlikte yaşanmakta olunan demografik hareketlilik benzer ölçüde etnik farklılıklar özelinde de yaşanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Tilmerç Mahallesi önceden Müslüman Kürtlerden oluşan homojen bir toplumsal yapıya sahipken yerli köy halkı dışında sonradan bu yerleşim alanına yerleşenlerin etkisiyle Türk, Arap olmak üzere etnik grupların bir arada yaşamaya başladığı bir toplumsal yapıya dönüşmüştür.

3.2.2. Tilmerç Köyü'nün Kente Bağlanma Sürecine “Yerli Köy Halkı”nın Bakışı

Türkiye'de özellikle 1950'li yıllardan sonra köylerde yaşanan gelişimlere bakıldığı zaman köy nüfusunda hareketlenmelerin bu yıllardan sonra arttığı görülebilmektedir. Özellikle sanayileşmenin gelişmesi, modern ve küresel yaşamının yaygınlık göstermeye başlaması aynı zamanda Türkiye'nin kendi toplumsal, ekonomik, kültürel yapısından kaynaklı değişimler gibi birçok sebepten ötürü köylerden kentlere yönelik göç hareketleri yaşanmıştır. Özellikle bu süreçten sonra, köyler hızlı bir şekilde kente

eklemlenme süreci içerisine girmiştir. Günümüzde bakıldığı zaman köyden kente göçler devam ederken, kentlerde kentsel alanların hızla büyü(tül)mesiyle, büyükşehirlerde ise idari mülki sınırlar içerisindeki tüm köyler mahalleye dönüştürülerek kente eklenmektedir. Bu şekilde günümüzde köy ve köy nüfusu azal(tıl)makta ve köylülük ortadan kaldırılmaya doğru bir süreç yaşanmaktadır. Dolayısıyla bakıldığı zaman köylerde yaşanan bu değişim doğal olabildiği gibi uygulanan kent politikalarına bağlı da olabilmektedir. Bu sebepten günümüzde kırsal alana yönelik çalışmalar önem arz etmektedir. Çünkü bu sürecin kırsal alanlara etkileri olabileceği gibi kentsel alanları da etkileyebilmektedir. Bu açıdan bu başlık çerçevesinde alan araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz Tilmerç Köyü'nün mahalleye dönüştürülerek kente bağlanma süreci ve yerli köy halkının bu sürece bakışı öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple alan araştırmasında yerli köy halkına *“Tilmerç Köyü'nün mahalleye dönüştürülerek kente bağlanma sürecinin nasıl gerçekleştiği?”* sorulmuştur. Yapılan görüşmelerde çoğu yerli köy halkı köylerinin mahalleye dönüşerek kente bağlanma süreci gerçekleşmeden önce Tokilerle yapılaşmaların başladığını ve Tokilerle beraber nüfusun artırılmaya çalışıldığı aynı zamanda kent merkezinin de hızlı bir şekilde köy üzerlerine doğru geldiği belirterek köylerinin mahalleye dönüşme sürecinin gerçekleştiği belirtilmiştir.

“Şehire bağlanma süreci ilk olarak köyde parselizasyonlar oldu yani araziler parsellendi. Parsellenince mesela Memur-sen Toki'nin olduğu arazi hazine arazisiydi oraya devlet Memursen Toki ve Tilmerç Toki inşa etti. Tayip Erdoğan döneminde kentsel dönüşüme gidildi hazine arazilerinde. Bu hazinelerini Toki yaptı. Bu sefer Tilmerç'in nüfusu arttırıldı. Köyden çıktı mahalle oldu. Yalnız bizim köyümüz değil Korik'e de aynı şekilde yaptılar nüfusu arttırılıp mahalleye dönüştürdüler. Aynı şekilde İkiztepe, Körik, Erköklü köyü aynı şekilde mahalle yaptırıldı”. (Görüşmeci-1,Erkek,71)

“Toplu konutlarla beraber Tilmerç gelişmeye başladı. Batman merkeze yakın olduğu için dönüşümü de kolay oldu” (Görüşmeci-2,Kadın,41)

“Tilmerç Köyü merkeze 10 km uzaklıktaydı. 30 hanelikti. Yaklaşık nüfusu 300 kişi vardı. İlk olarak Tilmerç Köyü, Batman Bölge Devlet Hastanesi ve Toplu Konut yapılmasından sonra kent hızlı bir şekilde büyüme gösterdi ve köyümüz mahalleye dönüştü. Köyümüz kendiliğinden mahalle oldu.”(Görüşmeci-4,Erkek,33)

“İlk Tokiler inşa edildi. Su, elektrik, ulaşım olunca yavaş yavaş okullar oldu okullar olunca da binalar olmaya başladı. Arsa tarla çöktü. Yakınında Bölge hastanesi olunca o da çok etkiledi. O yıllarda başladı. Şehir bu tarafa doğru kaydı. Sonra Gültepe oldu. Memursen Toki (Tilmerçte yapılan ikinci toki) olduktan sonra sitelerde artış oldu. Mahalleye dönüşmeyle alakası yoktu gelişmeye başlamıştı zaten. Binalar, siteler.... O dönemlerde gelişen bir köydü. Ha bire geliyordu. Şuan şehirle içiçeyiz.” (Görüşmeci-11,Kadın,35)

“Tokiler geldiğinde köy halen köydü. Buralarda köyün içinde bina yoktu hepsi eski evlerdi. On sene içinde bu değişim oldu. Şehre yakın olduğu için aslında tahmin edebiliyorduk. Bide imara açılınca ondan sonra değişti.” (Görüşmeci-8, Kadın,65)

“Bu Toki olmadan önce Batman hızlı bir kentleşme süreci yaşıyordu sürekli büyüyordu. Toki 1 yapıldıktan sonra ise artık bazı binalar bu tarafa doğru kaymaya başladı. Yani başta Toki'nin sonradan Bölge Hastanesinin olmasıyla şehir hızlı bir şekilde buraya kayma gösterdi.” (Görüşmeci-18,Erkek,26)

“Tokiler yaptılar sonradan yapılaşmalar arttı ve mahalleye dönüştü. Tokilerden sonra polis lojmanları, Memur-sen Toki diye başka bir Toki yapıldı. 12-13 katı binalar yapıldı. Okullar arttı. Liseler, kolejler. Şehrin bu tarafa kayması Tokiler değiştirdi.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

“ Devletin yardımıyla bitti köylülük.” (Görüşmeci-19,Kadın,57)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere yerli köy halkı köylerinin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine bağlanma sürecini doğal bir süreç olarak yorumlanın yanı sıra bu sürecin özellikle Toki inşaatına yönelik yapılaşmayla da gerçekleştiğini ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcıların bu ifadeleri doğrultusunda, özellikle de Tilmerç Köyü'nün Toki inşaatına yönelik yapılaşmayla birlikte mahalleye dönüşmeye doğru giden sürece yönelik ifadeleri doğrultusunda Tilmerç Köyü'nde “yerinde kentleştirilme” olgusunun gerçekleştiğini ifade edebiliriz.

3.2.3.“Eski Köylü” “Yeni Mahalle Halkı”nın Kentleşmeye Yaklaşımı

Köylerin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine bağlanmasında “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın kentleşmeye yönelik yaklaşımları hem kentleşmeyi hem de bireyler üzerinde oluşturmuş olduğu etkinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Bu sebeple çalışmamızda bu bölüm başlığı altında “eski köylü” “yeni mahalle” halkının kentleşmeye yönelik düşünce ve yaklaşımlarını öğrenmek adına yerli köy halkına üç temel soru yönelmiştir. Bu sorular yerli köy halkının köylerinin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine bağlanmalarını nasıl değerlendirdikleri, köylerinin mahalleye dönüşmeden önce ve sonra kentleşmeye yönelik düşüncelerinin ne olduğu, bu düşüncelerinde bir değişim yaşanıp yaşanmadığı ve yaşandıysa nasıl bir değişim olduğu, ileride Batman’ın büyükşehir olması durumunda köylerin mahalleye dönüşmesi noktasındaki düşünce ve yaklaşımları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Alanda yapılan görüşmelerde yerli köy halkının köylerinin mahalleye dönüşmesi hakkında düşüncelerinde ileri ve orta yaş grubunda olan bireyler ile genç yaş grubunda olan bireylerin köylerinin mahalleye dönüşmesi hakkında düşüncelerinde farklılıklar gözlenmiştir. Çoğunlukla ileri ve bir kısım orta yaş grubu diyebileceğimiz bireyler köyün mahalleye dönüşmesi konusunda olumsuz bir tavır geliştirirken genç ve bir kısım orta yaş grubu diyebileceğimiz kısım ise bu duruma daha olumlu yaklaştığı görülmüştür. Bu duruma olumsuz yaklaşan bireyler daha çok köyün kentleşmeyle beraber tarım ve hayvancılığın bittiğini, arazilerin parselizasyonlarla beraber parçalandığını ve köyün betonlaşmış bir yapıya dönüştüğünü belirterek köyün mahalleye dönüşmesine olumsuz bir tavır geliştirmişlerdir. Yerli köy halkından 71 yaşındaki G1 bey ile 41 yaşındaki G2 hanımın köylerinin mahalleye dönüşmesi hakkındaki düşünceleri ise şu şekildedir.

“Vallahi ben hiç iyi karşılamıyorum. Bizim hayvancılığımız gitti, meralarımız gitti, ekin yerleri gitti. Köy bizim için daha iyiydi. Köyümüz şimdi betonlaşmaya dönüştü.”
(Görüşmeci-1,Erkek,71)

“Hem maddi hem manevi olarak mesela daha fazla çocuk yetiştirebiliyorduk. Köyün ortasında oyun alanları vardı, araba yoktu yani yabancılar yoktu dışarı, sokak senin evin gibiydi. Güven vardı. Komşular birbirini tanıyordu. Şuan kimse damda yatamıyor

eskiden herkes damda yatabiliyordu. Yani eskiden daha güzeldi. Yok valla iyiki kente bağlanmışız demiyorum.” (Görüşmeci–2,Kadın,41)

“Köyümüzün kente bağlanmasını hiç iyi görmüyorum çünkü kente bağlandıktan sonra komşuluğumuz gitti. İş imkânları açısından hayat daha da zorlaştı. Çok kötü iş imkânları var. Çiftçilik ve hayvancılık bitti.”(Görüşmeci–4,Erkek,33)

Köylerinin mahalleye dönüşmesi konusuna olumlu yaklaşan genç bireylerin bir kısmı ise köylerinin mahalleye dönüşerek kente bağlanmasıyla beraber kentin hizmetlerinden daha fazla faydalandıklarını belirterek köylerinin mahalleye bağlanması noktasında olumlu bir tavır geliştirmişlerdir.

“İyi oldu sularımız elektriklerimiz kesilmiyor artık. Bunun avantajları oldu. Sağlık ocaklarımız oldu. Okullar daha çok çoğaldı. Eskidende sağlık ocağı vardı sadece bir hemşiremiz vardı. Çok fazla faydalanamıyorduk. Köyün ebeleri yaşlı kadınlardı. Son 10–15 yıl önce ebeler köyün içine girdi.”(Görüşmeci–11,Kadın,35)

Kentleşmeye yönelik olumlu bir tavır geliştiren yerli köy halkından G12 ise kentleşmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmemesinin beraberinde olumsuzlukları da getirebileceğini belirtmiştir. Bu konuda kentleşmeye karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemiştir. Özellikle daha önceden köy yerleşim alanlarındaki boş arazilerin imara açılması sonrası rant alanına dönüştüğünü eleştirmiştir. Durumu ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Kentleşmeye bir açıdan olumsuz bakıyorum. Mesela oturduğumuz bu alanda bazı arazilerin açıldığında 4 metre de su çıkıyordu. Bakıldığı zaman bu alanlar yapılaşmanın tehlikeli olduğu bir alan olarak görülmekte. Fakat şehirleşme bu bölgeye kayınca ve arazi değerleri artınca bu alanlara binalar dikildi. Mesela karşıımızdaki arazi imara açılınca toprağın 4 m aşağısından su çıktı ama ona rağmen on iki katlı bina diktiler buraya. Şiddetli bir deprem olması durumunda bu binada ciddi can kayıpları yaşanır.” (Görüşmeci–12,Erkek,55)

“Modernlik bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eder. Fakat bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi,

olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortama iter bizi.” (Berman, 2010’dan akt. Özensel, 2015: 13) Dolayısıyla modern yaşam bizlere gelişmeyi sağlarken bir yandan da sahip olduğumuz değerleri, gelenekleri, alışkanlıkları ortadan kaldırmaktadır. Sanayileşmeyle gelişen modern yaşam çoğunlukla kendini kentlerde var etmiştir. Gelişen, değişen dünyada köylerde artık modern yaşamın bir parçası olmaktadır. Günümüzde özellikle kentle birleşen köylerde bu süreç daha açık bir şekilde görülebilmektedir:

“Keşke olmasaydı bence. Eski köy daha güzeldi. Şehir hayatı oldu. Eskiden köye kim gelirdi kim giderdi bilirdik. Artı tarafları da var ama eski tarafları da var. Ulaşım kolay oldu. İstedğin her şeyi bulabiliyorsun. Eskiden böyle değildi. Sadece bir market vardı. Oradan alış veriş yapıyorduk köy dolmuşu vardı. Günde iki sefer onla gidip gelebiliyorduk şuan ulaşım daha iyi ama eski köy hayatı daha güzeldi.” (Görüşmeci–6,Kadın,37)

Bugün bilindiği gibi gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde kentleşme hareketinin hızlı ve sağlıksız bir şekilde gelişmesi beraberinde bir takım problemleri de getirmiştir. Yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlikler bu problemlerden sadece bir kaçıdır. Hızlı kentleşme sürecinde yaşanan bu gibi problemler kentlerde suça yönelik artışa da sebep olabilmektedir. Her ne kadar suç oranının artışında sağlıksız kentleşme tek faktör olarak görülme de kentleşmenin suça eğilimde dolaylı olarak etkisi olabilmektedir (Gökulu, 2010). Alanda yerli köy halkıyla yapılan görüşmelerde katılımcımızdan G13 gerek Toki inşaatıyla başlayan süreç gerekse de kentin köy sınırı yönünde bir gelişme göstermesi sonrası suç oranında artış gözlediğini belirtmiştir.

“Şehirleşmeyle hırsızlık, esrar gibi olaylar artmaya başladı. Eskiden buralarda böyle olaylar yoktu.” (Görüşmeci–13,Erkek,52)

Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından inşa edilen Toki konutları dar ve orta gelirli vatandaşlardan konut sahibi olmak isteyenler için uygulanmış olan faydalı bir projedir. Bu proje kapsamında dar ve orta gelirli vatandaşlar kira öder gibi ev sahibi olabilmektedir. Fakat bu konutların belediye sınırları dışarısında kentin çevresindeki köy sınırlarında yapılması köy yerleşim birimi olan yerlerde ikamet eden yerli köy halkı tarafından olumsuz karşılanabilmektedir. Yerli köy halkına göre köyün nüfusunun

arttırılmaya çalışılması ve kentin yönünün hızlı bir şekilde köy yönüne doğru gelişim göstermesi anlamına gelebilmektedir. Yerli köy halkına göre bu süreç köylerin mahalleye dönüştürülerek kente bağlanmasını ifade eden bir sürece denk düşmektedir. Bu sürecin Toki sakinleri için ve köyün mahalleye dönüştürülmesi sonrasında yerleşen kesim için faydalı olduğunu belirtmektedirler.

Alanda yapılan görüşmelerde yerli köy halkından başka bir kişinin ise köylerinin kentle birleşmesinin yerli köy halkı için bir dezavantaj olduğunu belirtmiştir. Durumu ise şu ifadelerle belirtmiştir:

“Köy kentle birleşti hayat köylüler için o kadar zorlaştı ve köylüler için dezavantaj oldu. Köylülerin arsası yok başka bir yerden gelirleri de yok. Şimdi köylülerin geliri inşaattan karşılanıyor.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

“Kente bağlanmamızın hiçbir olumlu yanını görmüyorum. Bu süreç bizim gibi köyün eski yerlileri için kötü oldu ama yeni gelenler için çok iyi oldu. Çünkü köyün yerlilerinin çoğunun tapulu arazisi yok.”(Görüşmeci-1,Erkek,71)

Yapılan bu görüşmelerden hareketle alanda dikkat çeken önemli bir nokta ise sosyo-ekonomik durumun yerli köy halkının kentleşmeye yönelik yaklaşımlarının etkilediğini göstermektedir. Sosyo-ekonomik durumu düşük olan G7 ve G1 gibi yerli köy halkının kentleşmeye yönelik yaklaşımları olumsuzluk barındırırken, özellikle daha önceden tapulu arazileri olan yerli köy halkının köylerinin imara açılmasıyla arsalarının değerlerinin artış gösterdiği için kentin köylerine yaklaşmasına ve arazilerin imara açılması noktasında olumlu bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. Alanda yapılan görüşmelerde sosyo-ekonomik durumu iyi olan G15’in köy arazilerinin imara açılması ve kentleşmeye yönelik düşünce ve yaklaşımı şu şekildedir:

“Bizim için olumsuz bir şey olmadı ama illaki olan ailelerde olmuştur. (bu aile zengin bir aile) mesela komşumuzun bir arsası vardı herkese ekip biçiyordu. Tapulu değildi hazine malıydı vergisini veriyordu mesela. Hiç haberi olmadan okul yaptılar. Böyle mağdur olan aileler oldu. Arsaları hazine malı olduğu için ellerinden alındı.”(Görüşmeci-15,Kadın,37)

Alanda yerli köy halkıyla yapılan görüşmelerde anlaşılmaya çalışılan bir diğer önemli noktaysa halk oylaması sonucu kentle birleşip mahalleye dönüşen Tilmerç Köyü'nde yaşayan "eski köylü" "yeni mahalle halkı"nın köylerinin kente eklenme süreci ve sonrasında kentleşmeye yönelik düşüncelerinde bir değişimin yaşanıp yaşanmadığı bir değişim yaşandıysa da nasıl bir değişimin yaşandığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Alanda yapılan görüşmelerde bu soruya cevaplar iki eksende açıklanmaya çalışılmıştır. İlki görüşme yapılan katılımcıların kendi görüşlerinde varsa değişim açıklanmaya çalışılmış ikincisi ise oylama sonrası mahalleye dönüşen köyde yaşayan yerli halkın genel düşüncelerindeki değişim açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmelerde katılımcıların bireysel görüşlerinin genel anlamda daha önce kentleşmeye yönelik verdikleri cevaplarla paralellik arz ettiği görülmüştür. Yerli köy halkından kentleşmeye olumlu bir tavır geliştiren G11, köylerinin kente birleşip mahalleye dönüşmesi sonrasında düşüncesinde fazla bir değişimin olmadığını belirtmiştir.

"Düşüncelerimde fazla bir değişim olmadı. Dediğim gibi avantajı oldu sularımız, elektrik kesilmedi."(Görüşmeci-11,Kadın,35)

Kent merkezlerinin hızla köy çeperlerine doğru büyü(tül)mesiyle belediye sınırı ile köy sınırı arasında bir karmaşa yaşanmakta ve bu karışıklıktan köy halkı da etkilenmektedir. Yönetim açısından bakıldığında kent merkezi belediyeye bağlı bir birim iken, köy yerleşim birimi ise il özel idaresine bağlıdır. Yerleşim birimlerinden kentin hizmetleri belediyeden sağlanırken köylerin ise, il özel idaresinden sağlanmaktadır. Fakat kentin köy sınırlarına doğru büyü(tül)mesi ile belediye sınırı ile köy sınırı arasında yaşanan karışıklıktan dolayı köy yerleşim birimlerindeki halk ne belediyeden ne de il özel idaresinden hizmet alabilmektedir. Böylelikle bu süreçte hızla üzerine kent gelen köyler kentleşmeyle imtihan içerisine girmektedirler (Çilingir ve Görgün, 2018). Bu sebepten dolayı köy halkı daha fazla hizmet alabilmek için belediyeye bağlanma düşüncesi geliştirebilmektedir. Alan araştırmamızı kapsayan Tilmerç Köyü bağlı olduğu Batman merkezinin köy çeperine doğru hızla büyü(tül)mesi, köyde Toki inşaatının ardından kentin köy yönünde gelişim göstermesi sonucu belediye ve il özel idare sınırı arasında karışıklık oluşturmuş böylelikle halk belediyeye bağlanma düşüncesi geliştirmiştir. Katılımcılardan G7 köyün kente birleşme sürecini ve birleşme öncesi ve sonrasındaki kentleşmeye yönelik düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Köyümüzün mahalleye dönüşmesi için evet referandumuna gidildi. Belediyeden daha iyi hizmet alabilmek için. Çünkü belediyeye başvuruyorduk il özel idaresine bağlısınız diyorlardı. İl özel idaresine gidiyorduk belediyeye gidin diyorlardı. Bir türlü hizmet alamıyorduk. En iyisi dedik belediyeye bağlanalım belediyenin hizmetlerinden faydalanalım.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

Bir kısım katılımcıda köylerinin kentle birleşmesi sürecinde ilk başta endişe ve korku içerisinde bulduklarını belirtmişlerdir. Yerli köy halkının çoğunluğunun tapulu arazisinin olmaması, arazilerin çoğunluğunun hazine arazisine ait olması köy halkında bir korku oluşturmaktaydı. Bu sebeple G7 gibi kimi köy halkı kentin hizmetlerinden faydalanmak için kente bağlanma düşüncesi geliştirirken kimi köy halkı ise tabu için kente bağlanmayı kabul ettiklerini dile getirmişlerdir. Köy halkına göre bu düşünceyle kente bağlanma kabul edilirse belki de arazi ve meraların yerli köy halkına kalacağını düşünmüşlerdi. Fakat alanda yerli köy halkıyla yapılan görüşmelerde köy halkının daha sonradan bir pişmanlık yaşadığını belirtilmiştir. Yerli köy halkına göre imar affı/barışı yapılmasına rağmen hala tapular köy halkına verilmemiştir. Bu şekilde tapu mevzuunda yerli köy halkının genelinde kentle birleşmeye yönelik düşünce değişikliği yaşandığı belirtilmiştir.

“Oylama oldu pişman oldular sonradan. Çünkü meraların onlara kalacağını düşündüler. Ama Toki, Memursen ve lojmanlar bu arazilere yapıldı. Beklediğimiz hiçbir şey olmadı. Söylediklerini yapmadılar.” (Görüşmeci-5,Erkek,50)

“Oylama seçimle oldu. Herkes katıldı yani oy kullanabilen herkes kullandı. Ama birazda tapu için kabul ettiler (oy verdiler). Çünkü arsalarımız hala tapulu değil. Alamıyoruz arsalarımızı. Onun için köy halkı kabul etmişti yoksa kimse istemiyordu. Halada tapuları alamadık”(Görüşmeci-6,Kadın,37)

Kentle birleşme noktasında olumsuz bir yaklaşım sergileyen G13 ise başka bir köy üzerinden gözlemlendiği bir anısını Tilmerç Köyü üzerinden şu ifadelerle aktarmaya çalışmıştır:

“Bingöl’de 5250 nüfuslu Türkiye’nin en büyük köyüne (Çavuşlu) gittiğimde dedim ki neden köyü belde yapmıyorsunuz. Dediler ki biz istemiyoruz. Eğer belde olsa

meralarımız gider, tarlalar gider, hayvancılık biter. Şuan Tilmerçe baktığımızda yerli köy halkı pişman bu durumdan. Meralar yok. 1985'te yaklaşık 5000-6000'e yakın hayvan vardı. Bu alanlar akşamüstü hayvan doluyordu. Taş atsan hayvandan görünmezdi. Şimdiki akılları o zaman olsaydı kabul etmezlerdi. Pişman oldular”(Görüşmeci-13,Erkek,52)

Alanda yapılan görüşmelerde dikkat edilen önemli bir nokta ise yerli köy halkının çoğunluğunun Tilmerç'in mahalle olmadan önce hem köyün mekânsal özelliğini yitirdiğini Tokilerle yapılaşmanın başladığını ve kentin köy sınırına yaklaştığını belirtmeleridir.

“Tilmerç köyden çıkmıştı zaten. Mahalle olmasa bile, mahalle gibi olmuştu” (Görüşmeci-6,Kadın,37)

“Köyümüz kent merkezine çok uzak değildi. Yani mahalle olmadan önce binalar olmuştu, toki olmuştu sonradan seçimle mahalle oldu. Bir on senede bu değişim başladı yapılaşmalarda o zaman başladı”(Görüşmeci-16,Erkek,27)

“Şehir aslında yavaş yavaş bize doğru geliyordu. Tokiler yaptılar sonradan yapılaşmalar arttı ve mahalleye dönüştü. Tokilerden sonra polis lojmanları, Memur-sen Toki diye başka bir Toki yapıldı.12-13 katı binalar yapıldı. Okullar arttı. Liseler, kolejler. Şehrin bu tarafa kayması Tokiler değiştirdi.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

Türkiye’de 2014 yılında yürürlüğe girmiş olan Büyükşehir Yasası ile büyükşehir statüsü taşıyan şehirlerde idari mülki sınırlar içerisindeki tüm köyler (uzak veya yakın fark edilmeksizin) mahalleye dönüştürülerek kente bağlanmıştır (Özensel, 2015: 35). Alan araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz Tilmerç Köyü, (şuan ki ismiyle Tilmerç Mahallesi) henüz büyükşehir statüsüne erişmemiş ancak birkaç yıl içerisinde büyükşehir olması düşünülen kentlerden biri olan Batman’ın merkez ilçesine bağlı bir köydü. Tilmerç, 2013 yılında yapılan oylama sonucunda mahalleye dönüşen bir köy özelliği taşımaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta Tilmerç farklı kanun kapsamında mahalleye dönüşen bir köy olsa da bu süreci deneyimleyen yerli köy halkının büyükşehirlerde uygulanan 6360 sayılı kanuna ilişkin düşünce ve yaklaşımları önem taşımaktadır. Bu sebeple çalışma kapsamında mahalleye dönüşen bu köyde “eski köylü” “yeni mahalle” halkının ileride büyükşehir olması beklenen Batman kenti

özelinde 6360 sayılı kanuna genelde ise kentleşmeye yönelik düşünce ve yaklaşımları anlaşılmasına çalışılmıştır. Alanda yapılan görüşmelerde “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın ileride Batman’ın büyükşehir olması sonrası bu kanun kapsamında köylerin mahalleye dönüşmesi durumuna yönelik yaklaşımlarında farklılıklar gözlemlenmiştir. Ancak yapılan görüşmelerde genel olarak gözlemlenen bir husus ise yerli köy halkının bağlı oldukları kentin büyükşehir olması durumuna genellikle olumlu bir davranış geliştirdikleri olmuştur. Kentin büyükşehir olmasına ve köylerin mahalleye dönüşmesi noktasında olumlu bir yaklaşım gerçekleştirilen “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın kentin büyükşehir olması durumunda belediyeden hizmet yönünden daha fazla faydalanabileceği, eğer ki yerli köy halkının ekonomik geliri ve koşulları sağlanırsa köylerin mahalleye dönüşmesinin köylüler için faydalı olacağı belirtilmiştir. Alanda yapılan görüşmelerde “eski köylü” “yeni mahalle halkının düşünceleri ise şu şekildedir:

“Vallahi büyükşehir olursa belki burasının mahallenin bir belediyesi, belediye başkanı olursa iyi olur.”(Görüşmeci-1,Erkek,71)

“Köylerin mahalleye dönüştürüldüğü kanunda eğer tarım arazisi olsa daha iyi. Hiç olmasa bir şey ekilip biçilir ihtiyaçlar karşılanır. Köylüler merkez mahalleler gibi hizmet görürse iyi olur. İş bulunursa iyi olunur.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

“Valla eğer köy halkına tapular verilse hiç sıkıntı olmaz. Zaten biz sırf tapularımız için kabul ettik. İlk başta biz belediyeye bağlanmak istemiyorduk. İşte biz ilk başta düşündük bizi belediyeye bağlasalar bizim arsaların hepsi hazine malıdır bizim elimizden alırlar. Korkusuyla başta biz istemedik.”(Görüşmeci-11,Kadın,35)

“ Sorun yok bunda bence. Daha iyi olur.”(Görüşmeci-10,Kadın,28)

Günümüzde köylerin mahalleye dönüştürülmesine yönelik düşüncelerini bu şekilde belirten yerli halkın yanı sıra bir kısım “eski köylü” “yeni mahalle halkı” köylerin mahalleye dönüştürülmesi durumuna daha genel bir yaklaşım sergilemiş ve 6360 sayılı kanunun her köy için olumlu bir süreç içeremeyeceğini bu kanunun özellikle kente uzak olan köyler için başta hizmet olmak üzere birçok problemi de beraberinde getireceğini belirterek köylerin mahalleye dönüşme sürecine daha genel bir yaklaşım sergilemişlerdir:

“Yoksulluk, kötülük oradan (suç oranları) başlıyor. Düşünün şehirlerde beş yaşındaki kıza bile tecavüz ediliyor. Eskiden böyle şeyler var mıydı? Yani her defasında dediğim gibi getirdiği şeyler kadar götürdüğü çok şeyler oluyor. Köylülük bitiyor öyle diyeyim aslında. Bence hem maddi hem de manevi olarak daha fazla sorun çıkar. Mesela, uzaktaki köyde yaşayan insan şehir yaşamına adapte olamaz, ayak uyduramaz.(...) Mesela bizim biraz uzağımızda olan Kanatlı köyü hala köylülük özelliği taşıyor, köye daha yatkındırlar. Çok fazla gelişim olmadı orda. Bizim köyün avantajı insanları daha moderndi. Bunu çevre köydekilerde söylerdi. Korike köyü daha girişken olduğumuzu söylerlerdi. Köylerin şehre katılmasında bence yoksulluk, işsizlik daha da artar, sorunlar artar. İnsanlar kendine bakamıyorlar arazisini satıyorlar, hayvanlarını satıyorlar.” (Görüşmeci-2,Kadın,41)

“Köylü olarak Batman’ın büyükşehir olmasını istemem. Çünkü köyler mahalleye dönüşüp kente bağlanınca tarım ve hayvancılık kalmaz. Dışarıdan köye yerleşeler köyün yaşam tarzını değiştirir. Uzaktaki köylere hizmet konusunda sorunlar yaşanır, işsizlik daha da artar” (Görüşmeci-13,Erkek,52)

“Uzaktaki bir köyün mahalle olması sorunlar yaratabilir. Mesela, işsizlik sorunu ortaya çıkabilir, tarım ve hayvancılığın durumu ileri de daha büyük sorun oluşturabilir, hizmet almada sorunlar yaşanabilir, araziler imara açılır, yapılaşmalar artabilir, arazilerde rant oynanabilir” (Görüşmeci-18,Erkek,26)

“Büyükşehirlerde uzaktaki köyün mahalleye dönüşmesini doğru bulmuyorum. Ama mesela bizim gibi köyler mecburiyetten oluyor kaçış yolun yok. Mesela buraya güneş geldi diğer tarafa geçersin. Bunda ise öyle bir şansın yok. Sele kapılıp gidiyorsun. Uzaktakiler için sıkıntı olur bence”(Görüşmeci-23,Erkek,55)

“6360 sayılı kanun bence kötü olur. Bence köy köy olarak kalması gerekiyor. Yani oranın değerlerini korumak lazım. Mesela şimdi eskisi gibi değil herkes kendi evinde kendi işinde. Kimse kimsenin yanına gitmiyor.” (Görüşmeci-6,Kadın,37)

Katılımcıların 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası’na dair belirttiği bu görüşler incelendiğinde eski ismiyle Tilmerç Köyü yeni ismiyle Tilmerç Mahallesi’nin kente yakınlığı, yerli köy halkının yasa hakkında bilgisi olup olmama durumu, görüşmecilerin

eğitim düzeyleri gibi özelliklerin 6360 sayılı yasaya dair görüşlerde etkili olduğu görülmüştür.

Bu bağlamda yapılan görüşmelerde “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın kentleşmeye yaklaşımının yaş, ekonomik durum, eğitim seviyesine göre değişiklik gösterdiği görülmüştür

3.2.4.Köy ve Kentte Gündelik Yaşam

Gündelik yaşam, denildiği zaman çoğunlukla sosyal evrendeki bireylerin bir günlük zaman sürecini kapsayan 24 saatlik zaman diliminde gerçekleşen “barınma, yeme-içme, giyinme, uyuma, gezintiye çıkma gibi günlük rutin içerisindeki faaliyetleri anlaşılmaktadır.” Bu açıdan bakıldığında “gündelik” kavramı, dar anlamda rutine bir göndermede bulunsa da; bu rutin içerisinde var olan bireylerin yaşımlarını idame ettirmek için yapmış oldukları tüm faaliyetleri içerir denilebilmektedir (Balta, 2018’den akt. Kırış, 2019: 134). “Gündelik yaşam pratikleri, toplumdaki değişimlerle birlikte farklılaşmakta ve sistemin dayattığı tüketime kalıplarına uygun olarak geliştirmektedir. Toplumların gelişim süreçlerinde teknolojik, ekonomik, sosyal alanlarda yaşıadığı gelişmeler ve kapitalist sistemin kendisini inşa etmesi, kentin fiziksel ve sosyal değişimine, mekânların fiziki yapısına ve insanların yaşantısına etki etmiştir. Tüm bu değişimler gündelik yaşamı da etkilemiş ve değişimine yol açmıştır” (Yırtıcı ve Uluoğlu, 2004’ten akt. Seçilmiş, 2019: 13).

Gündelik yaşamın modern yaşamla birlikte belirginleştiğini ifade eden ağdaş Marksist kent kuramcılarında Lefebvre beslenme, yeme-içme, barınma, komşuluk, ev, eşya özetle maddi kültür olarak tanımladığı gündelik yaşamın (Lefebvre, 2007: 32) bir güç tarafından üretildiğini, yönlendirildiğini ve anlamdan yoksun bırakıldığını açıklamaktadır. Gündelik hayatın efendisi olarak tanımladığı bu gücün, rekabet kapitalizm ve neo-kapitalizm arasındaki süreçte şekillendiğini ifade etmektedir. Ona göre modern yaşamda gündelik insan anlamdan yoksun, üretmekten ziyade üretilen ve ynlendirilendir. O bu anlamda gündelik yaşamın anlamdan yoksun oluşunu gündelik hayatın efendisinin baskı, zorlama, ikna, yönlendirme ve ideolojisiyle aracılığıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir. Ona göre, gündelik yaşam ve modern yaşam arasındaki bu ilişkinin özümlenmesi gündelik yaşam üzerinde bir güç olarak tanımladığı gündelik hayatın efendisinin ideolojilerini açığa çıkartacaktır (akt. Yapıcı, ty.: 2-3).

Lefebvre aynı zamanda modern yaşamla birlikte gündelik hayatın iş, aile, özel hayat, boş zaman olarak bölümlere ayrıldığını bunu ise savaş sonrası Avrupa’da bir takım zeki kişilerin, insanlara tüketim üzerinden veya tüketim aracılığıyla etki edilebileceğini diğer bir ifadeyle gündelik yaşamı örgütleyebileceğinin veya yapılandırılabilirliğinin farkına varmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Ona göre bu süreçle birlikte gündelik hayat tüketim ve reklamlarla biçimlendirildi, reklamlarla birlikte insanlara gereksinim üretildi. İstek ve arzular şekillendirildi. Bu şekilde daha önceden hayatını idame ettirmek için tüketen insan, tüketmek için yaşar bir duruma geldi. Artık programlanmış bir gündelik hayat söz konusu olmakla birlikte toplumda yaşayan bireyler zorlamalar, ideolojiler, kalıplar ile dışarıdan kurulan bir robota dönüştüğünü belirtmektedir. Bu eksende Lefebvre modern yaşamla birlikte gündelik hayat gibi birçok şeyin parçalı hale geldiğini belirten ve bu süreçte artık toplumun bir bütün olarak çözümlenmesinin olanaksızlığına vurgu yaparken bir bütün olarak toplumun incelenebileceği tek alanın gündelik yaşam olduğunu vurgulamaktadır. Bu minvalde özetle Lefebvre kentleşme, modernite, sanayileşme ve gündelik yaşamın örgütlenmesiyle birlikte toplumun değiştiğini, değiştirildiğini vurgulamaktadır (Yapıcı, ty.: 3-4). Bu açıdan gündelik hayat incelemek hem kent çalışmaları açısından hem de kentte yaşayan bireylerin gündelik yaşam pratiklerini ve bu pratiklerdeki değişimleri gözlemlemek açısından önem taşımaktadır.

Köy ve kent farklı yaşam biçimine sahip yerleşim alanlarıdır. Bu yerleşim alanlarında ikamet eden bireylerin yaşam biçimleri birbirinden farklılaşmaktadır. Köyler daha çok homojen bir yapılanmanın olduğu, birincil yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu, ekonomik gelirini çoğunlukla tarım ve hayvancılıktan karşılandığı, doğal yaşam alanına sahip, eğitim, sağlık imkânlarının sınırlı olduğu, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmediği, nüfus yoğunluğu bakımından az bir yerleşim alanı iken kent; heterojen bir yapılanmanın olduğu, genellikle ikincil ilişkilerin hâkim olduğu, ekonomik gelirin çoğunlukla sanayi ve ticaretten karşılandığı, yapay bir çevrenin olduğu, eğitim, sağlık, sosyal faaliyet imkânlarının köylere göre fazla olduğu yerleşim alanıdır. Bu açıdan bakıldığında bu iki yerleşim alanlarında yaşayan bireylerin günlük yaşam pratikleri de farklılaşmaktadır.

Sanayi devrimi sonrası yaşanan gelişmeler toplumların yapısında değişimleri meydana getirmiş bu değişimlerden köy ve kent toplumları da etkilenmiştir. Özellikle modern yaşamın simgelerinden olan kentlerin hızlı bir gelişme göstermesi ve bununla beraber

kentleşmenin artış göstermeye başlaması, yaşanan sosyal, ekonomik, teknolojik vb gelişmeler kırsal alanları etkilemiş ve bu gelişmelerle günümüzde köy ve kent arasındaki belirgin ayrımlar azalmaya veya şeffaf bir görünüme bürünmeye başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında günümüzde kırsal yerleşmeler özellikle hızlı kentleşmeyle beraber büyük bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. Kırsal yerleşmelerde gündelik yaşam pratiklerinde yaşanan değişimler hayat tarzının değişimini de etkilemektedir. Dolayısıyla günümüzde köylerin içinde bulunduğu bu değişim sürecinin araştırılması önem taşımaktadır. Çünkü kırsal alanda yaşanan değişimlerin incelenmesi bir yandan köy alanında yapılacak olan çalışma ve politikalara destek olabileceken diğer yandan da ülkenin içinde bulunduğu toplumsal değişimin boyutunu öğrenme noktasında önem taşımaktadır. Bu sebeple bu tez çalışmasında bu başlık altında daha önceden kent merkezinden uzak köy yerleşim birimi olan Tilmerç Köyü'nün mahalleye dönüşme sonrası statüsü farklılaşan yerli köy halkının gündelik yaşam pratiklerindeki değişim anlaşılmasına çalışılmış ve bu değişimlerin bireylerin gündelik yaşam pratiklerini nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple alan araştırmasında “eski köylü” “yeni mahalle halkı”na “*köyünüz kentle eklenmeden önce bir gününüz rutin olarak nasıl geçirdi? Kente eklendikten sonra günlük rutininizde nasıl bir değişim olmuştur?*” sorusu yöneltilmiştir. Genel olarak yerli köy halkı bağlı oldukları kentin hızlı bir büyüme göstermesi, mahalle olmadan önce köyde Tokilerle yapılaşmanın başlamış olması, kentin hızla üzerine doğru gelmesiyle belirgin bir şekilde günlük yaşamlarında değişimlerin başlamış olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle köylerinin kentle birleşmesiyle ekonomik gelirlerini karşıladıkları tarım ve hayvancılığın bitmesiyle günlük yaşamlarında değişimlerin meydana geldiklerini belirtmişlerdir. Yerli köy halkının günlük yaşamlarındaki değişimler üzerine durdukları diğer bir konular ise beslenme ve üretim biçimleri, tüketim biçimleri, uyuma düzenleri, zamanı kullanma biçimi, dinlenme biçimleri olmuştur. Yapılan görüşmelerde yerli köy halkının görüşleri ise şu şekildedir:

“Mesela uyandığımız zaman hayvancılık yapıyorduk büyükbaş, küçükbaş hayvanlarımız vardı. Erkenden kalkardık hayvanlarımıza yem verirdik, pisliklerini dışarıya atardık. Sonra içeriye girerdik kahvaltımızı hazırlardık kahvaltı yapardık sonradan tekrar hayvanların içine girerdik. Yani işimiz zordu aslında. İşimizi, Yemeğimizi yapardık. Ekmeğimizi sütümüzü yoğurdumuzu, peynirimizi kendimiz

yapardık. Süpürgeyle evin önünü temizlerdik. Şimdi ise her günümüz aynıdır. Eskiden ev içinde bir sıkıntın olunca dışarı çıkabiliyordun temiz hava alabiliyordun. Meralarımız, çayırlarımız vardı hayvanlarımızı oraya götürürdük. Orda otururduk güzeldi aslında. Akşam olurdu sonra uyurduk. O zamanlar hastalık yoktu, kavgalar yoktu. Şuan daha sıkıcı bir hayat oldu. Modern yaşam Bir şeyin doğası bozulduğu zaman zevk alamıyorsun o şeyden. Eskiden banyo yoktu. Güzelliği de var mesela evimizde su yoktu. On yirmi bidon su doldururduk. Banyoyu doldururduk suyla ateş yakardık banyo ısınırdu. Haftanın bir günü sırayla banyo yapardık. Sobayı yakardık. Çayımızı yapardık. Sohbetlerimiz olurdu komşularımızla”.(Görüşmeci–2,Kadın,41)

“Günümüz hepsi tarla ve meralarda geçiyordu. Buğday zamanı ekin zamanı. Hayvancılıkla geçiyordu. Valla şimdi değişim süper oldu bak görüyorsun beton binanın içindeyiz. Ama gençlik zamanımız, ömrümüz hep tarla ve meralarda zor şartlarda geçti.”(Görüşmeci–1,Erkek,71)

“Köyün gençleri bu boş arsadaki sahada top oynuyorlardı. Bize tarlada merada yardım ederlerdi. Vaktimiz böyle geçerdi. Şuan ise gençlerin çoğu işsiz olduğu için öğleye kadar uyuyorlar.”(Görüşmeci–4,Erkek,33)

“Eskiden saat 7–8 de kahvaltısını yapmayan aile yoktu. Şimdi 12 ler de kahvaltı yapıyorlar.”(Görüşmeci–8,Kadın,65)

“Eskiden sabah erken kalkılır hayvanlara bakılır, otlatılırdı. Şimdi ise iş güc kalmadı günümüzün çoğu uyuyarak, boş oturarak geçiyor. Aslında gözümüz iş arıyor. Biri bize dense gel iş var hemen yaparız.”(Görüşmeci–7,Erkek,41)

Bu bağlamda kentleşmeyle beraber “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın uyuma, beslenme, üretim, tüketim, zamanı kullanma ve dinlenme biçimlerini oluşturan günlük rutinlerinde değişimlerin yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda köy yaşamından kent yaşamına geçen yerli köy halkının başat ekonomik gelirlerinin karşılandığı tarım ve hayvancılığın bitmesi sonrası yerli köy halkının geçimini sağlayacak ek gelirinin olmamasının çoğunluğunda bu süreçten sonra işsiz kalmasının kent yaşamına geçen bireylerin yaşamlarını sıradanlaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.5.Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yaşamda Değişim

Türkiye’de 1950’lerden sonra yaşanan hızlı kentleşmeyle süreciyle beraber kırsal alanlarda değişimlerle karşı karşıya kalmaktadır. Gelişen ulaşım, haberleşme ve teknolojik sebeplerden ötürü kentlerin çeperlerindeki köyler bu değişim sürecinden etkilenmektedir. Özellikle günümüzde kentlere yönelen göçler sonucunda kentsel alanların hızla büyümesiyle çeperdeki köyler büyük bir değişim ve dönüşümle karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal, kültürel, ekonomik sermayelerinin kentlerden farklı dağıldığı köylerde yaşayan halk sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamlarında değişimler söz konusu olmaktadır. Bugün genellikle kent çeperindeki köylere baktığımızda bu değişimi gözlemleyebilmekteyiz. Araştırma konumunuz olan ve kent merkezine yaklaşık 5 km uzaklıkta olan Tilmerç Köyü’nde (şuanki ismiyle Tilmerç Mahallesi’nin) yaşayan “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın sosyal, kültürel, ekonomik yaşamlarındaki değişimler ele alınmıştır.

Sosyal yaşam, bireylerin toplum içerisindeki yaşam biçimidir. Dolayısıyla sosyal yaşam denildiği zaman bireylerin toplum içerisinde başka bireylerle kurmuş oldukları iletişim, etkileşim, ilişkiler ve birlikte yapılan etkinlikler, yapılan faaliyet ve aktiviteler gelmektedir. Köy yaşamından kent yaşamına geçen bireylerin sosyal yaşamlarında değişimler yaşanmaktadır. Bu çalışmada önemli bir husus ise yerli köy halkının kente göç etmesi değil yerinde kent yaşamına geçen “eski köylü” “yeni mahalle” halkının yaşamından bahsedilmektedir. Araştırma konumuz olan Tilmerç Köyü’ne baktığımız zaman köyün mahalleye dönüşmeden önce Toki inşaatlarıyla köy arazilerinde yapılaşmanın başlamış olması ve hızlı kentleşme süreciyle kentin hızlı bir şekilde köy çeperlerine doğru büyüme göstermesi sonucu mahalleye dönüşen köyde “eski köylü” “yeni mahalle” halkının sosyal, kültürel, ekonomik yaşamlarındaki değişimler incelenmiştir. Alanda yapılan görüşmelerde somut olarak, 2007’den sonra “yerli köy halkı”nın yaşamlarında belirgin değişimlerin yaşandığı gözlemlenmiştir. 2006-2007’li yıllara kadar köy statüsünde olan bu yıllardan itibaren Toki ile başlayan yapılaşma ve hızlı bir şekilde kentin üzerine doğru gelmesi sonrası 2013 yılında mahalleye dönüşen köy olan Tilmerç, günümüzde Batman kentinin hızla gelişen modern semtlerinden biri olmaktadır. Dolayısıyla bakıldığında bu süreçle beraber hem köyün mekânında hem de köyde yaşayan yerli köy halkının yaşamlarında değişimler söz konusu olmuştur. Alanda

“yerli köy” halkının sosyal yaşamları hakkında yapılan görüşmelerde yerli köy halkının sosyal ilişkilerinde değişimlerin yaşandığı gözlenmiştir. Daha önceden genellikle güvene dayalı samimi ilişkilerin olduğu birincil ilişkilerin hâkim olduğu köy yerleşiminden sosyal ilişkilerin zayıfladığı, ikincil ilişkilerin yer edindiği bir ilişki biçimine dönüşüm yaşanmıştır. Katılımcılar kentleşmeyle beraber komşuluk, akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinde yaşanan değişimleri ise şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Eski samimiyet, birliktelik kalmadı. Eskiden köy halkı birbiriyle yemek yedi. Şimdi o da kalmadı. Artık merhaba derken ya cebinize bakılıyor ya da bir menfaat aranıyor. Artık çıkar ilişkilerine döndü ilişkiler. Mesela Tokilere bakarsanız Tokilerde 630 daire var ama kimse kimseyi tanımıyor. Eskiden borç verilirdi veresiye sistemi vardı. Şimdi o da kalmadı. Kimse kimseye borç vermiyor.”(Görüşmeci-5,Erkek,50)

“(...)Akşama doğru kahvedeki gibi köylüler toplanırdı. Sohbet vardı. Kışın şevbekler vardı. Eskiden ilişkiler daha iyiydi daha samimiydi. Fazla para, elbise yemekte yoktu ama insanlığın değeri daha fazlaydı o zaman. İnsanlar birbirlerine daha fazla değer verebiliyordu. (...)Arkadaşlıklar daha samimiydi. Telefon yoktu o zamanlar oturduğumuzda birbirimizle konuşabiliyorduk ama şimdi artık oda yok. Komşuluk bence şimdi yok. Aile, akrabalık kavramı da kalmadı. Eskiden amcalarımızla bir araya gelirdik beraber yemek yerdik sohbet ortamı oluşurdu. Ama şimdi. Mesela şimdi elimle konuşmuyoruz. Yengelerim var birbirlerimizin evine gitmiyoruz. Bir kopukluk oluştu. Artık kardeşine, bacına bile gitmiyorsun. Eskiden özlenirdi. Mesela senede bir amcalar gelirdi bize. Ben diyordum acaba ne zaman geleceklerde onları göreceğim. Ama şimdi mesela kaç senedir onları görmedim. Eskisi kadarda özlem kalmadı. Artık herkes kendisine yaşıyor. Bence insanlar eskiden daha mutluydu. İnsanlar artık bireyselleşiyor, yalnızlaşıyor. Eskiden insanların gözü toktu. Şimdi açgözlülük oluştu insanlarda. Dindarlık azaldı, adap, terbiye azaldı.... dünya modernleştikçe bunlarında önemi kalmaz oldu.” (Görüşmeci-2,Kadın,41)

Bu açıdan bakıldığında modernleşmeyle beraber gelişen kentsel yaşam, gelişen ulaşım, altyapı, teknolojik faktörler yerli köy halkının yaşamlarında değişimlere sebep olmuştur. Her ne kadar alanda yapılan görüşmelerde birincil ilişkileri devam ettiren yerli köy halkı olsa da büyük çoğunluğuyla yapılan görüşmelerde akrabalık, komşuluk, arkadaşlık gibi sosyal ilişkilerde yaşanan birincil ilişkilerin zayıfladığına ulaşılmıştır.

“Eski köylü” “yeni mahalle” halkının sosyal yaşamlarında değişen bir diğer önemli husus ise eğitim imkânlarından eskiye göre daha fazla faydalanmış olmalarıdır. Daha önceden eğitim imkân ve fırsatlarının kısıtlı olduğu köy yaşamında yerli köy halkının büyük çoğunluğunun eğitim durumunu ilkokul, ortaokul ve okuryazar olmayan bir kesim oluştururken günümüzde gerek hızlı kentleşme sonrası kentin köy çeperine doğru hızla büyümesiyle köy çeperinde okulların artması sonucu kız ve erkek çocuklar arasında okullaşma oranının arttığı gözlemlenmiştir. Eskiden okumak için başka şehre göç eden veya ekonomik durum, maddi imkân, ulaşım gibi sosyo-kültürel ve ekonomik vb sebeplerle çocuklarını okut(a)mayan veya kilometrelerce uzaklıktaki kent merkezine zorlu şartlarda giderek okumak zorunda kalan yerli köy halkı kentleşmeyle beraber günümüzde eğitim fırsat ve imkânlarından daha fazla faydalanmaktadır. Saha araştırmasında özellikle orta ve ileri yaş grubu katılımcıların eğitim durumunun ilkokul, ortaokul ve okuryazar olmayan kesim olması bu durumu desteklemektedir.

Eğitimin neredeyse tüm kademelerinde kadınların erkeklerden eğitim alma konusunda daha dezavantajlı olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni olarak geçmişte kız çocuklarının okutul(ma)ması yönünde geleneksel tavırların büyük etkisi olduğu söylenebilmektedir. Fakat günümüzde kız çocuklarının okutulmasına dair bu anlayış gittikçe değişime uğramakta; kız ve erkek çocuklarda okullaşma oranı artmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde eğitim konusunda ve kadının toplumsal yaşam içerisinde eğitim alma fırsatlarındaki değişimler şu şekilde ifade etmişlerdir:

“O dönemlerde hepimiz beşinci sınıfa kadar okuyabiliyorduk. Kız çocuklarını okula göndermiyorlardı zaten hem uzak olduğu için hem de o zamanlar kız çocuğunun okuması çok ayıp bir şey görülürdü yani bir şey olur! O zamanlar ailelerde aşırı dindarlık vardı, muhafazakarlık vardı. Erkekler daha ön plandaydı. Kadınlar erkeğin yanında kendini asla ifade edemezdi. (...)Şuan ise okuma daha fazla, mesela kadın hakları daha gelişmiş, kadınlar daha fazla kendini ifade edebiliyor, kız çocuğunun daha fazla değeri olmuş.” (Görüşmecı-2,Kadın,41)

“İlkokul beşinci sınıfa kadar okuma imkânı vardı. Sonradan devam etmek isteyenlerden imkânı olanlar başka şehre giderlerdi, yatılı okullara giderlerdi, imkânı olmayan okutmazdı, kız çocuklarını zaten göndermezlerdi. Köydekilerin çoğu okuma yazma

bilmezdi. Dedem, babaannem, anneannem mesela bilmiyordu. Hemen hemen yüzde yetmişine yakının okuma yazması yoktu.”(Görüşmeci–6,Kadın,37)

Toprak ağaları köy yerleşim alanında en fazla toprağa yani büyük toprak mülkiyetine sahip olan kişi/kişilerdir. Dolayısıyla toprak ağalığı ekonomik temele dayanan bir sistemdir. Bu sistemde ağalar toplumsal ve siyasal rol üstlenmektedir. Köy halkı üzerinde önemli etkilere sahiptirler. Köy halkı üzerinde önemli bir etkiye sahip diğer kurum ise şeyhliktir. Köy yerleşiminde güçsüz ve topraksız olan köylü halk kimi zaman geçimini sağlamak için bu gibi egemen kimselere bağlı kalmakta ve bunların buyruklarını dışına çıkmamaktadırlar. İmparatorluğun çöküş yıllarında beliren feodaliteye benzer kurumlar Anadolu'nun çoğunluğunda olmak üzere, özellikle Doğuda belirmiştir. Cumhuriyet döneminde de devam eden bu kurumlar günümüzde yaşanan birçok sorunun kaynağını oluşturmuştur (Yasa, 1970: 157). Hızlı kentleşmeyle beraber bu kurumlar değişime uğramış ve etkileri büyük ölçüde azalmıştır.

Alanda katılımcılarla yapılan görüşmelerde yerli köy halkının sosyal yaşamları üzerinde önemli etkileri olan toprak ağalığı ve şeyhlik sistemlerin kentleşmeyle beraber yaşanan değişimi bu sözlerle ifade edilmiştir:

“Köyde ağalık sistemi vardı. Ağalık sistemini yönetenlerde Terecelerdi. Tereceler köyün asıl yerlileri olan Ermenilerin malını mülkünü alarak zengin oldular. Köyün eğitim durumu bakımından çoğu okumuştur ama eğitim şartları çok zordu. Çünkü çocuklar Türkçe bilmiyorlardı. Eğitim alırken zorlanıyorlardı. Aynı zamanda maddi durumdan dolayı okumayanlarda oluyordu. Özellikle 1985'e kadar ilkokul yoktu. Terecelerden hariç kimse okumuyordu. Çoğunluk hamallık yapıyordu. Çocuklarını şehirde okutuyorlardı. Başkalarını okutturmuyorlardı. Günah diye. Kadınları okutmuyorlardı. Okuyanları dinden çıkmış sayıyorlardı. Hâlbuki İslam dini çok şeffaf bir dindir. Ama şeyhler bize baskı yapıyordu. (Kemalist okuluna göndermemek için). Kuran'ı ezberletip anlamamızı istemiyorlardı. Mesela ben medrese eğitimi aldım eğer medrese eğitimi almamış olsaydım bu dini yaşamazdım(...)o zamanki zihniyet böyleydi. Şimdi artık etkileri kalmadı.”(Görüşmeci–13,Erkek,52)

Köy yaşamından kent yaşamına geçen “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın kentsel mekânları kullanım biçimleri ve kullanım sıklıklarını öğrenmek hem yerli köy halkının

sosyal yaşamlarındaki değişimleri hem de kent yaşamına ne kadar uyum sağlayabildiklerini anlayabilmek adına önem teşkil etmektedir.

Bu açıdan bu başlık altında 2013 yılında mahalleye dönüşen Tilmerç Köyü'ndeki yerli halkına kent yaşamına geçilmesi, kente bağlanmasıyla beraber kent merkezine ne sıklıkla gidildiği ve kentin sunmuş olduğu kamusal ve sivil mekânlarını ne sıklıkla kullanıldığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmelerde yerli köy halkı özellikle gelişen ulaşım, alt yapı karayolu sayesinde ve belediye otobüs ve şehir içi minibüslerinin mahalleye gelmesi üzerine yerli köy halkının kent merkezini ve kentin sunmuş olduğu mekânları öncesine göre daha sık kullandıklarını belirtmişlerdir. Kent merkezine gitme kentsel mekânları kulanlar genellikle gençler ve bir kısım orta kesim kullanmaktadır:

“Şimdi haftada bir iki defa şehir merkezine gidiyoruz. Eskiden çok zordu iki ayda bir ama çok zor giderdik. Çünkü o zaman köy haklıdan da çekiniyorduk. Ailemiz bir şey demese de. Mesela bir kız tek başına Batmana gidiyorsa mutlaka bir şey vardır diyorlardı iyi karşılamıyorlardı. Ama şimdi o yönden daha iyi oldu. Kimse kimseye karışmıyor. Hem buradaki hem de merkezdeki kafeteryaları kullanıyoruz.”(Görüşmeci-6,Kadın,37)

“Eskiden kadınlar kent merkezine gidemiyorlardı. (Tek başına şunun kızı tek başına çarşıya Batman'a gitmiş çok ayıp bir şey görülürdü, ayıplanırdı). Kiminle gitti ne yapacak tek başına? Şuan rahatlıkla gidilebiliyor.” (Görüşmeci-2,Kadın,41)

“Kent merkezine gençler çok sık gidiyor.”(Görüşmeci-12,Erkek,55)

Ancak çalışmada yaş ve cinsiyet fark etmeksizin kentsel mekânların kullanımı noktasında ekonomik durumun önemli bir etken olduğu görüşüne ulaşılmıştır. Özellikle kent yaşamına geçilmesiyle birlikte tarım ve hayvancılığın ortadan kalkması sonrası ekonomik olarak başka bir geçim kaynağı olmayan yerli halktan bir kısım kentsel mekânların kullanılması noktasında ekonomik durumun önemli bir etkisi olduğunu vurgulamışlardır.

“Maddi durumumuz olmadığından bu mekânları çok fazla kullanamıyoruz. Eskiden maddi durumumuz yoktu ama daha sosyaldik. Kent yaşamında kendimi mutsuz, yalnız

hissediyorum. Mahallemizde yeterince sosyal faaliyet alanları yok”.(Görüşmeci-4,Erkek,33)

“Şuan herkeste geçim kaygısı var. Eskiden kent merkezine sık gidiyorduk. İhtiyaç olunca gidiyorduk; yoğurt satmaya gidiyorduk, ihtiyaçlarımızı görüyorduk. Şimdi her şey burada da var inmiyoruz hem de ekonomik imkânlarımız kısıtlı olduğu için kullanamıyoruz.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

Hızlı kentleşme süreciyle hızla büyüyen kentlerin çeperlerindeki köyler ekonomik yaşamda da büyük değişimle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle ulaşım, teknoloji, altyapı gibi sistemlerin ve değişen yaşam şekliyle beraber, küresel ekonominin kırsal alana ulaşması kırsal alanda ekonomik gelişmeleri etkilemektedir. Kentlerin kırsal alanlara doğru hızla büyümesi kırsal alanlarda çözüme ulaşmamış veya ulaştırılmayan pek çok problemin yanı sıra kent baskısının da eklenmesi ve Toki gibi inşaat projelerinin kent çeperlerinde yapılması ve böylelikle kırsal yerleşmelerde köy statüsü taşıyan yerleşim birimlerinin mahalleye dönüşerek kente eklenmesi veya kent statüsüne geçmesi problemlerin daha da artmasını ve kıra özgü olan dokunun kent baskısı altına girerek kaybolmaya başlamaktadır (Alkan ve Yenigül, 2016’dan akt. Çilingir ve Görgün, 2018: 140). Dolayısıyla günümüzde kent çeperlerindeki köylerin ekonomik yaşamlarındaki değişimi öğrenmek önem taşımaktadır.

Bu açıdan çalışmamızda bu başlık çerçevesinde devlet politikasıyla köyde Toki inşaatıyla başlayan süreç ve kentin hızla üzerine gelmesi sonrası mahalleye dönüşerek köy yaşamından kent yaşamına geçen nüfusun ekonomik yaşamlarındaki değişimler ele alınmıştır. Bu çerçevede *“katılımcılara kent yaşamına geçerken maddi gelirlerini karşılamada ve geçmişe göre maddi ihtiyaçlarını karşılamada nasıl bir değişim olduğu?”* sorusu yönlendirilmiştir. Katılımcılar köy yaşamındayken başat ekonomik gelirlerini tarım ve hayvancılığa dayalı karşılarken köylerinin mahalleye dönüşerek kente eklenmesiyle tarım ve hayvancılığın bittiğini belirtmişlerdir. Kentleşmeyle ise köydekilerin tek geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığın son bulmasıyla, birçok yerli köy halkı ve aile bu süreçten büyük ölçüde etkilenmiştir. Özellikle yerli köy halkı belli bir meslekten yoksun oldukları için köyün mahalleye dönüştürülerek kente bağlanması sonrası çoğu “eski köylü” “yeni mahalle halkı”, inşaat, boyacılık, tekstil gibi sosyal bir güvencesi olmayan enformel sektörlerde çalışmaktadır.

“Eskiden hayvancılıktan geçimimizi sağlardık ama şimdi hayvancılık bitti. Şuan tekstil ön planda, marketçilik ön planda. Gençler artık buralarda çalışıyor. Eskiden köyün erkekleri hep şehir dışına Irak’a gider çalışırlardı. Eskiden de biz geçimimizi hayvancılıktan karşıladık yani şuan babam rahmet etti. Ondan sonra kardeşlerim servis işini yapıyor.” (Görüşmeci–6,Kadın,37)

“Tarım vardı arpa, mercimek ekilirdi. Hayvancılık vardı. Şimdi tarımda yok hayvancılıkta. Yaklaşık 10 senedir hayvancılık bitti. Meraların hepsini şimdi inşaat alanına dönüştürdüler. Eskiden 3000’e yakın küçükbaş hayvan vardı 10 sene önce vardı sattık. Şimdi ise sürekli geçici işlerde çalışılıyor düzenli bir gelirimiz olmuyor. Çoğunluk inşaat, tekstilde, markette çalışıyor şuan” (Görüşmeci–7,Erkek,41)

“Arazilerin imara açılmasından sonra %80 herkes geçimini inşaat sektöründen karşılamakta. Daha çok demircilik, kalıpcılık, boyacılık yapmaktadırlar. Eskiden ise tarım ve hayvancılıktan karşılanmaktaydı.” (Görüşmeci–5,Erkek,50)

“Bizim hayvancılığımız gitti, meralarımız gitti, ekin yerleri gitti. Köy bizim için daha iyiydi. Şuan geçimimizi kiralarla, emeklilik maaşıyla herkes bir yerden geçimini sağlıyor. Kimi dul maaşı, kimi hasta bakıcı maaşıyla bir şekilde karşıyorlar” (Görüşmeci–1,Erkek,71)

“Eskiden tarım ve hayvancılıktan karşılanırdı şuan ikisi de kalmadı. Köydekiler hepsi hep inşaatçıdır. Ameledirler. Ya demirci ya kalıpcı.”(Görüşmeci–8,Kadın,65)

Köy yaşamından kent yaşamına geçen bireylerin ekonomik yaşamlarında yaşanan değişimlerin yanı sıra yaşam tarzlarında yaşanan değişim ve kültürel dönüşümlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi diğer bir ifadeyle kent yaşamına daha iyi tutunması, kent kültürünü ve kent algısını zihinlerinde canlandırabilmesinde iş imkân ve olanaklarının sağlanması önem taşımaktadır. Türkiye’de kırsaldan kente göç eden veya yapılaşma baskısı altında kalarak kente eklenen köylerde yaşayan bireylerin sonrasında işsizlik ve yoksullukla karşı karşıya kaldığı veya enformel sektörlerde çalıştığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de genellikle kentlerde, kırsaldan göçen veya kente eklenmesi sonrası mahalleye dönüşen köylerde yaşayan bireylere düzenli bir

iş imkânı ve koşullarının sağlan(a)maması kentlerde uyum, bütünleşme gibi olası pek çok problemlerin yaşandığı bilinmektedir.

Türkiye’de işsizlik oranının en yüksek olduğu iller arasında Batman da yer almaktadır. Dolayısıyla Batman’ın işsizlik sorununun çözülmesinde geçici değil, kalıcı istihdam olanaklarının yaratılması önem taşımaktadır. Dolayısıyla işsizlik sorununun çözülme(m)emesi durumunun da kentte yaşanan sorunların yanında büyükşehir olma yolunda hızla büyüme gösteren bu kentin çeperindeki köylerin kente bağlanması sonrasında daha büyük sorunlarla karşılaşması beklenmekte bireysel ve toplumsal yaşamda çözülmemeyen sorunların meydana gelmesine sebep olması beklenebilmektedir. Özellikle yukarıda araştırma konumuz olan Tilmerç’in mahalleye dönüşme sonrası yerli köy halkının işsizlik sorunuyla karşı karşıya kaldıklarını belirttikleri ifadeler bu durumu destekleyebilmektedir.

Kentleşmenin kırsal yerleşmeler üzerinde meydana getirdiği bir diğer etki yerli köy halkının tüketim kalıplarındaki değişimlerdir. Daha önceden üretici bir toplum olan köy halkı kentsel yaşama geçişle birlikte daha çok tüketen bir topluma doğru bir değişim göstermektedir. Aynı zamanda köy yaşamında yerli halk ihtiyaçlarını tarım ve hayvancılıktan karşılarken köy bakkallarında sadece köyde üretilmeyen ürünler yer alırdı. Fakat değişen yaşam koşulları, ulaşım, kentle etkileşim ve erişimin artması sonucu veya hızlı kentleşmeyle kent çeperindeki köylerin kent baskısı altında kalması sonucu köylerin kentte eklenilmesiyle günümüzde köylerde üretilen ama üretilmeyen ürünler var olmaktadır.¹⁰

Sanayileşmeyle beraber gelişen kapitalizm de tüketim malları ve harcamaları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Günümüzde köylerin ekonomik yapısında yaşanan değişimlerle tüketim mallarının incelenmesi köylerdeki metalaşmanın boyutlarını da ortaya çıkarabilmektedir. Bugün gelişen süreçte sanayileşme, sanayileşmenin beraberinde getirdiği kapitalist ilişkiler, kentleşme, değişen yaşam koşulları sonucu kırsalda yaşayan halkın kendi yapıp, üretmiş olduğu tüketim mallarının artık

---

¹⁰ <https://www.tarimdunyasi.net/2017/06/28/koyler-kentlesirkenureten-koylu-nasil-tuketici-oldu/> Erişim Tarihi:8.06.2020

pazarlardan kendilerin satın almasına doğru yaşanan değişim köylülerin yaşam tarzlarında bir çözülmeyi göstermektedir (Kentel, 2017: 109-112).

Alanda yerli köy halkıyla yapılan görüşmelerde yerli halkın harcama ve tüketim kalıplarındaki değişimler şu sözlerle ifade edilmiştir.

“Şimdi daha fazla harcama yapıyoruz. Önceden buğday, yumurta, süt, yoğurt vs almıyorduk. Şimdi ise alıyoruz. Herkesin buğdayı vardı, yoğurdu, sütü, yumurtası vardı.” (Görüşmeci-9,Kadın,53)

“Harcamalar eskiye göre çok arttı. Eskiden marketten çok fazla eşya alınmazdı. Sadece bir dükkân vardı köyde orda ne varsa alınırdı. Bide her şeyi özellikle yiyecek ihtiyaçlarımızın çoğunu evden karşıladık. Yoğurt, süt, yumurta, peynir. Şuan her şey hazır olduğu için şimdi her şey marketten alıyorsun harcaman daha çok”(Görüşmeci-6,Kadın,37)

“Eskiden şuan ki gibi internet parası, su parası yoktu. Tabi O zaman ki kazançları harcamaları karşılıyordu. Şimdi örnek vereyim senin baban altı nüfuslu var 4-5bin tl maaş olsa sizin ihtiyaçlarınızı karşılayamaz. Eskiden her şey doğaldı çok fazla dışarıdan harcamamız olmuyordu. Buğdayın, yumurtan, yoğurdun, ekmeğini doğal karşılıyordun. Şuan hemen hepsini hazır alıyoruz.”(Görüşmeci-23,Erkek,55)

“Şimdi her şeye daha fazla para gidiyor. Eskiden 20tl ye pazara gidiyorduk birçok ihtiyacımızı karşılayabiliyorduk. Şimdi 100tl ile gidiyoruz hala yetmiyor ihtiyaçlarımızı tam alamıyoruz. O zamanlar iki lira, beş lira, on lira harcıyorduk şimdi çay içmeye bile dışarı çıkıyorsun yirmi liradan fazla gidiyor. Yalnız çay parası yemek yemeğe çıktığında daha fazla gidiyor, yüz lirayı geçebiliyor. Şimdinin bir günlük geçimiyle benim zamanımda bir sene geçiniyorduk. Fırın yoktu ekmekler tandırdan yapılıyordu. Dolayısıyla harcamalar fazla olmuyordu.” (Görüşmeci-1,Erkek,71)

Bu doğrultuda eski Tilmerç Köyü yeni Tilmerç Mahallesi’nde yaşayan yerli köy halkının tüketim harcamalarında yaşanan değişimi öğrenmek için katılımcılara yönlendirdiğimiz sorulara verilen bu cevaplar dâhilinde eski köylü yeni mahalle halkı

olan katılımcıların tüketim harcamalarında artışın yaşandığı ve üreten toplum özelliğinden çok tüketen bir toplum yapısı içerisine girdikleri ifade edilmiştir.

Sanayileşme dönemine kadar kentler büyük oranda köylere bağımlıydılar. Köyler olmadan kent olmaz düşüncesi hâkim ve kentlerin geleceği köyler üzerinden değerlendirilmekteydi. Dolayısıyla bu dönemlerde köyler olmadan kentler, kentler olmadan da köyler olamazdı düşüncesi hâkimdi. Fakat bugün gelinen süreçte sanayileşme sonrası kentlerde yaşanan büyük değişimlerle artık köyler olmadan da kentlerin ayakta kalabileceği görüşü hâkim olmaktadır. Dolayısıyla Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de köyler ve köy nüfusu büyük hızlı bitirilmeye, azaltılmaya çalışılmaktadır. Fakat bugün kırsal ve kentsel alanda yaşanan sosyo-ekonomik değişimler göz önüne alındığında köylülerin yanı sıra kentlilerin de gündemini köy ve köylü nüfusun azalması ve bu azalış sonrası tarımsal birçok ürün dışarıdan ithal edilmesi, hayvancılığın azalması ve yeteri oranda ihtiyacı karşılayamaması ve ithal kurbanlıkların alınması, eskiden üretilen birçok ürünün dışarıdan ithal edilmesi ve fiyatlarının yüksek olması gibi sorunlar sık sık gündeme gelmektedir. Alanda yapılan görüşmelerde yerli köy halkının çoğunluğu bu konu hakkında görüşlerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Köylüler tarlalara buğday, mercimek, tütün, pamuk, mısır, arpa, nohut ekelerdi fazlasını kent merkezine veya ofise satıyorlardı. Şimdi baktığımızda buğdayın tohumuyla oynamışlar. Eskiden tandırda ekmek yapılıncaya ekmeğin kokusunu uzaktan bile duyardık. Şuan yapılan ekmeğin kokusunu alamıyoruz. Eskiden var olan tandır kültürü kentleşmeyle beraber ortadan kalktı. Tandır alanları betonlaşmaya dönüştü. Meyve ve sebzeler sağlıksız, köylerde yaşayan nüfusun azalması, köylerin mahalleye dönüştürülmesiyle biten hayvancılığın azalmasıyla artık dışarıdan ithal et alma derdine düşüyoruz tarımsal ürünlerimiz birçoğunda artık dışarıya muhtaç bir duruma gelmiş bulunmaktayız. Aslında bu ülke için büyük bir sorun.”(Görüşmecisi-12,Erkek,55)

G12 gibi katılımcıların çoğunluğunun köylerin ve köy nüfusunun azaltılmasının birey ve toplum üzerinde yaratabileceği etkilere yönelik bu ifadelerle günümüzde tarım ve kırsal kalkınma politikalarının tekrardan gözden geçirilmesinin gerekliliğine yönelik vurgu yapıldığı gözlemlenmiştir.

Geleneksel yaşamdan modern yaşama geçiş, sanayileşme, kentleşmeyle birlikte kentlerde geleneksel kültürde değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Kırsal alanda geleneksel yaşam kentte yerini modern yaşama bırakmaktadır. Günümüzde kırsal alanlarda yaşanan değişim, gelişen ulaşım, alt yapı, teknolojik gibi gelişmeler sonucu artan kentsel alanlarda etkileşim sonucu bugün kırsal alanlarda geleneksel kültürde değişimler yaşanmakta ve kırsalda kültürel yaşam tarzı çözülmeye veya zayıflamaya uğramaktadır. Evlilik, bayramlaşma, taziye/cenaze, giyim-kuşam, yeme-içme, alışveriş kültüründe bu değişimler görülebilmektedir. Günümüzde kent çeperlerindeki köyler ve büyük bir yapılaşma baskısı altında kalma sonucu kente eklenen köylerde yaşayan yerli halkın kültürel yaşamlarında da bu değişimleri görebilmekteyiz. Daha önceden kent merkezinden uzak olan Tilmerç Köyü'nün yapılaşma baskısı altında kalması sonrası mahalleye dönüşerek kente eklenen ve günümüzde kentle iç içe geçmiş olan kentin imkân ve olanaklarına çoğunlukla erişebilen “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın kültürel yaşamlarındaki değişimler incelenmiştir. Alanda yapılan görüşmelerde köy yaşamından kent yaşamına geçen yerli köy halkının evlilik, taziye/cenaze, bayramlaşma, alışveriş kültürü, yeme-içme, giyim-kuşam kültürlerinde zayıflamaların veya çözülmelerin olduğu görülmüştür.

Evliliklerde daha önceden görücü usulüne dayalı evlilikler yaygınlık gösterirken iken günümüzde anlaşmalı evliliğe doğru bir değişim süreci yaşanmaktadır. Evlilik sürecini kapsayan nişan, kına gecesi, düğün, düğünün yapılma süresi, düğünün gerçekleştiği mekânda değişimler yaşanmaktadır. Alanda yapılan görüşmelerde özellikle değişen kentsel yaşamın zorlayıcı yönü gerekse de çağın gerekliliklerinden dolayı evlenme biçimlerinde, şekillerinde değişimler yaşandığı dile getirilmiştir. Katılımcılar evlenme kültüründe yaşanan değişimleri şu sözlerle dile getirmişlerdir:

“Kız olsun erkek olsun anne baba görürdü beğenirdi. Veya bazıları da evlendiği gün görürdü eşini. Kızla erkek konuşmazdı. Ama şimdi konuşabiliyorlar, tanıyabiliyorlar. Eskiden anne baba kabul ettikten sonra olurdu. Düğünler iki-üç gün sürerdi. Kına gecesi kızın evinde yapılırdı. Damadın evine üç gün çadır kurulurdu. Yemek yapılırdı. O düğünler artık kalmadı Bide artık düğün salonlarında yapıyorlar.”(Görüşmeci-2,Kadın,41)

“Ben görmeden evlendim eşimle. Ama şimdi öyle değil tanışarak evleniyorlar.”(Görüşmeci-5,Erkek,50)

“Düğünler sokakta 3 gün 2 gece yapılırdı. Şimdi ise düğün salonlarında 1 gün yapılıyor. Eskiden parada verseydiler kimse düğün salonlarına gitmezdi. Şimdi modernleşmenin etkisiyle düğünlerde salonlarda yapılıyor. Görücü usulü yerine anlaşarak severek, evleniyorlar.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

Geleneksel toplumlarda genellikle daha sık görülen yardımlaşma, paylaşma, dayanışmaya dayalı maddi paylaşımın ötesinde manevi paylaşımların yaşandığı taziye/cenaze kültüründeki ritüeller günümüzde yavaşça etkisini kaybetmeye başlamaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve geleneksel yaşamdan modern yaşama geçişle beraber artan bireyselleşme, pragmatizme dayalı rasyonel bir toplum modelini ortaya çıkarmıştır. Bu model genellikle kent yaşamında/toplumunda görülürken günümüzde kırsal alanlarda etkili olmaya başlamaktadır. Köyden kente göç eden nüfus, kentleşme baskısı altında kalan köylerde yaşayan halk ve bu baskı altında kalma sonucu mahalleye dönüşerek köy yaşamından kent yaşamına geçen yerli halkta bu değişimler söz konusu olabilmektedir. Alan araştırmamızda hızlı kentleşme sonucu yerli köy halkının kentle birleşme sonrasında cenaze kültüründe ve ritüellerinde yaşanan değişimleri öğrenmek için yönelttiğimiz soruya katılımcılarımızdan G2 taziye kültüründe değişen mekân ve ritüellerdeki değişimi şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Eskiden bir ölüm olduğu zaman köyde bir sessizlik olurdu. İki üç sene yas tutulurdu. Ama şimdi camide imam sesleniyor da kimse gitmiyor. Bazen eşime diyorum biri öldü eşim gidiyor ama taziyeye gelen çok kişi olmuyor. Eskiden yas vardı. Şimdi çok doğal oldu ölümler. Günde dört beş kişi de ölse ! Taziye evlerine giderler orda ağlarlar mı bilmem ama evlerine gittiklerine her şey onlar için normale dönüyor herkes hayatını yaşıyor televizyonu açar işini yapar altınını takar normal yaşamına dönüyor. Ama eskiden taziye olduğu zaman köy halkı o aile ile beraber yas tutardı. Evlerine kireç yapmazlardı, ölüye saygıdan dolayı bayram yapılmazdı, düğün ve eğlence yapılmazdı. Taziye olan aile için komşular yemek götürürlerdi. Aileye ellerinden geldiği kadar maddi ve manevi her türlü yardım edilirdi. Şimdi ise aynı sokakta bir tarafta taziye yapılırken diğer tarafta ekiple düğün yapılıyor.” (Görüşmeci-2,Kadın,41)

Dolayısıyla bu gibi yerli köy halkının taziye ritüellerindeki değişimlerini dile getiren bu ifadeler taziye/cenaze kültüründeki kolektif duygunun giderek bireysel bir hale dönüşmekte olduğunu ifade etmekte olduğunu söyleyebilmekteyiz.

Her ne kadar taziye/cenaze kültüründe ve ritüellerinde değişimler, çözümler gözlemlense de akrabalık ve komşuluk bağları kuvvetli olan bir kısım yerli köy halkı bu kültürün devamını ve gelecek kuşaklara aktarımını sağlamak açısından bu kültürü korumaya çalışıldığı da gözlemlenmiştir:

“Cenaze kültürümüz halen devam ediyor. Bir taziye olunca birbirlerimize gidiyoruz. Sadece önceden yas tutma süreci 7-8 hatta 10 gün iken taziye evleri yüzünden şimdi 3 güne düştü. ”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

“Eskisi gibi taziye kültürümüz devam ediyor. Eskiden ulaşım zor olduğunda bile benim traktörüm vardı köydekileri toplayıp taziyeye gidiyorduk. Şuan bile tanıdık birinin taziyesi varsa gidiyoruz. Elimizden geldiğince korumaya çalışıyoruz” (Görüşmeci-1,Erkek,71)

Bu parametrede taziye ve cenaze kültürü ekseninde modern anlayışın yaratmış olduğu toplumsal çözümlere rağmen bazı geleneksel değerlerin devam ettirilmeye çalışılmış olunması (Türk, 2020c: 181) mahalleye dönüşen Tilterç Köyü’nde, taziye geleneğinin elde kalan son ritüeller olduğu söylenilebilir.

Geleneksel kültür anlayışımızın toplumsal olarak en değerli parçalarından bir diğerini bayramlar oluşturmaktadır. Bayramlar dini, milli bir inanışın yanı sıra tabiat/doğa veya geleneklerin etkisiyle ortaya çıktığı bilinmektedir. Geleneksel bir hale dönüşen bayramlar toplumlarda ortak bir dilin yanında toplumsal kimliğin ortak kodlarını oluşturmaktadır. Dini inanışlar sonucu ortaya çıkan Ramazan ve Kurban Bayramı bu bayramlardan birini oluşturmaktadır. Bayramlar birlik ve beraberliğin sembollerinin yanında paylaşma, yardımlaşma, kavuşma, barışma, birleşme, yan yana gelme gibi duyguları yaşatmaktadır. Dolayısıyla toplumda bayramların algılanması, yaşanması ve hissedilmesi kültürel bir miras olan bayram gelenek ve adetlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasına olanak sağlamaktadır. Bayramların bu gibi geleneksel yanları aynı zamanda toplumlar için büyük bir kazanç sağlamaktadır. Fakat günümüzde toplum yapısındaki değişimler göz önüne alındığında birçok kültürel unsurlar gibi bayram ve

bayram geleneklerinde, adetlerinin korunması gittikçe zorlaşmaktadır. Zamanla bu değerlerin kaybolması açısından da tehlike oluşturmaktadır. Modernleşmeyle beraber kültürel yozlaşmalar artmaktadır. Bu gibi toplum ve toplum sağlığı için kazanç sağlayan değerler, gelenek ve adetleri koruyup gelecek nesillere aktarılmasında toplumda yaşanan bireylere büyük görevler düşmektedir. Aksi takdirde bayram gibi toplum refahı üzerinde büyük etkileri olan bu gibi geleneksel kültürlerin ortadan kalkması, kutlanmaması, yozlaşmaya doğru gitmesi gelecekte toplum üzerinde karşı konulmaz sorunların temel kaynağını oluşturmada etkili olacağı görülmektedir.

Alan araştırmamızda kentleşme ve modern kültürün yerli köy halkının bayram kültürlerinde nasıl bir değişimin yaşandığını öğrenmek için yönlendirilen sorumuza katılımcıların çoğunluğu hızlı kentleşmeyle beraber artan kentsel ilişkiler sonucu, bayram kültüründe tam anlamıyla ortadan kaldırılsa da işlevlerinde büyük zayıflamalar ve çözümler olduğu belirtilmişlerdir. Katılımcılar bayram kültüründe yaşanan değişimleri ise bu sözlerde ifade etmişlerdir:

“Bayramlarımızda değişti. Bayram yaklaşınca elbise alırdık. Başımızın ucuna bırakırdık hemen sabah olmasını beklerdik. Sabah oldu mu olmadı mı diye beş altı sefer uyanırdık. Yemek yapardık akrabaya giderdik. Mesela eskiden komşuya da giderdik şimdi gitmeyiz” (Görüşmeci-2,Kadın,41)

“Bayram kültürümüz değişti. Eskiden çocukluğumuzda bayramlarda akraba ve yabancı fark etmeksizin her evi kapı kapı gezip bayramlaşıyorduk şeker topluyorduk. Eskiden bayram günü için öncesinde 15-20 kilo şeker alıyorduk bayramlaşmaya gelenler için. Bu şekerler bile yetmiyordu. Şimdi ise o kalktı sadece yakın olanlara gidiliyor.” (Görüşmeci-13,Erkek,52)

“Eskiden bayramlaşmalarda büyük, küçük herkes bütün köyü dolaşır bayramlaşırdı. Bu son 10 senedir bayramlaşmalar sadece yakın akrabalarla oldu. Diğerleriyle erkekler bayramlaşmayı dışarıda kahvede yapıyoruz. Eskiden bir de bayram hazırlıklarına birgün öncesinden başlanırdı. Bayram sabahı erkenden uyanılır bayram yemekleri hazırlanırdı hem ev halkına hem de gelen misafirlere ikram edilirdi. Şimdi oda yavaş gidiyor. Aileler artık küçülünce bayram yemeklerine verilen önemde azaldı. Keşke bu kültürümüzü kaybetmesek”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

Toplumsal değişme, tarihsel süreç içerisinde toplumda meydana gelen farklılaşmaları içermektedir. Tüm toplumlar için evrensel bir nitelik taşıyan toplumsal değişme, içinde bulunduğu toplumun aile, din, siyaset, ekonomi, eğitim vb kurumlarında meydana gelmekle birlikte yemek kültürünü de etkisi altına almaktadır (Gürhan, 2017: 561). Hızlı kentleşme ve modern yaşam gittikçe toplumların yemek kültüründeki değişimlere sebep olmaktadır. Geleneksel yaşam tarzının görüldüğü köyler ile modern yaşam tarzının hâkim olduğu kentlerde değişen yaşam koşulları, ulaşım, teknolojiadaki gelişmeler, küreselleşmeyle birlikte köy ve kentlerin yemek kültüründeki farklılıkları ortadan kaldırmakta ve değişimine sebep olmaktadır. Yemek kültürü, toplumların beslenme tarzlarını, besinlerin üretim ve tüketimiyle ilişkili olmakla birlikte, yeme-içme alışkanlıklarında ve sofrada adabındaki değişim ve farklılaşmalarda gözlemlenebilmektedir.

Bu çalışmada daha önceden köy statüsünde olan fakat hızlı kentleşme süreciyle mahalleye dönüştürülen Tilmerç Mahallesi'nde yaşayan "eski köylü "yeni mahalle halkı"nın kent yaşamına dâhil olmasıyla birlikte yemek kültüründe nasıl bir değişim yaşandığı bu değişimin yemek kültürünü nasıl etkilediği ve biçimlendirdiğini öğrenmek için katılımcılara sorular yönlendirilmiştir.

Sanayi Devrimi'yle beraber gelişen modern yaşam aile yapısı üzerinde değişimlere sebep olmaktadır. Daha önceden var olan geleneksel geniş aile tipi yerini modern çekirdek aileye bırakmaktadır. Modernleşmeyle aile yapısı üzerinde yaşanan değişimler aynı zamanda bireyselleşmeyi meydana getirmekte, kalabalıklar içerisinde yalnızlaşan bireyleri ortaya çıkarmaktadır. Aile yapısı ve aile, akrabalık ilişkilerinde yaşanan bu değişimler yemek kültürünü de etkilemektedir. Yapılan görüşmelerde yerli köy halkı daha önceden kalabalık sofralarda yemekler yediğini, komşuluk, akrabalık ilişkilerinde zayıflamalarla kalabalık sofralarda misafir ağırlamaların giderek azaldığını belirtmişlerdir:

"Eskiden kalabalık sofralarda yemek yenilirdi. Misafirler, komşular sofralardan eksik olmazdı. Aileler daha çok kalabalık ve geniş olduğu için sofralar hep kalabalıktı. Şimdi akrabalık, komşuluk ilişkileri azaldı, aileler küçüldü sofralarda küçüldü. Birlikte yemek yemede azaldı. Herkesin bir uğraşı var artık bir arda toplanmak zorlaştı bazen çocuklarım ayrı eşim ayrı yemek yiyor."(Görüşmecisi-19,Kadın,57)

“Aileler büyüktü gelinler kaynana ve kayınbabalarıyla eltileriyle aynı evde veya aynı bahçede yaşıyorlardı. Yemek aynı evde birlikte yenilirdi. Sürekli misafir gider gelirdi. Şimdi değişti artık gelinler ayrı evde yaşıyorlar eskisi gibi akrabalık, komşulukta kalmadı. Herkes kendi haline çekilmiş.”(Görüşmecı–17,Kadın,21)

Bu açıklamalarla yerli köy halkının yemek kültüründe yaşanan değişim üzerinde en çok durdukları konunun geniş, kalabalık aile yemeklerindeki beraber yeme kültürünün değişimi oluşturmaktadır. Bu değişimler gerek aile gerekse komşuluk akrabalık ilişkilerindeki azalmasıyla bireysel ve küçük aile içerisinde yenilen yemeklere doğru bir değişim yaşanmasına sebep olmuştur. Yaşanılan bu değişimi katılımcılar olumsuz bir biçimde değerlendirmekle beraber, geçmişteki kalabalık yemek sofralarına özlem duydukları görülmektedir.

Türkiye’de 1950’li yıllar sonrasında gerçekleşen hızlı kentleşme bireylerin beslenme biçimlerini de değiştirmiştir. Gerek ekonomik gelirlerdeki gelişmeler, gerek teknolojideki gelişmeler gerekse de ulaşılabilirliğin sağlanmasındaki gelişmeler bu süreçte etkili olmuştur. Alan araştırmasında bir kısım yerli köy halkı eskiye göre besin maddelerine daha fazla ulaşılabilirliğini günümüzdeki bolluğa bağlayarak ifade edildikleri görülmüştür. Bu durum toplumda refahın artışı ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak değerlendirilebilmektedir.

“Yeme içme kültüründe de mutlaka değişim oluyor. Eskiden bu kadar alternatif yoktu, teknolojik aletler yoktu. Mesela eskiden fırın yoktu bizim köyde. Ama şimdi burada fırın var. Kıymanı hazırlayıp fırına gönderebiliyorsun. Eskiden (şam börek) falan yapardık şimdi de yapıyoruz ama dışarıdan da alınıyoruz hazır gıdalarda kullanıyoruz.”(Görüşmecı–6,Kadın,37)

“Yeme içmemizde hepsi doğal karşılıyorduk. Hiç hazır almıyorduk. Şuan birçoğumuz ekmeğini kendisi yapmıyor marketten, fırından alıyor. Hazır yiyecekler alıp evde yapanlarda var. Eskiden çok görmediğimiz ürünleri markette şuan fazlasıyla görüyoruz.”(Görüşmecı–2,Kadın,41)

Yerli köy halkının yemek kültüründeki değişimler üzerine durdukları diğer bir önemli husus sofrada yaşanan değişimlerdir. Elias’a göre sofrada adabı ve yemek yeme

biçimindeki değişimler uygar bir toplumun belirlenmesindeki önemli kriterlerden birini oluşturmaktadır (Elias, 2013'ten akt. Gürhan, 2017: 568). Alan araştırmasında dikkat çeken önemli bir nokta ise katılımcıların yer sofrasını kullanımının değişimine dair yapmış oldukları açıklamalardır.

“Eskiden hep yer sofrasında yemek yenilirdi. Herkes böyle yedi. Masada falan oturup yeme yoktu. Biz şuan masada yemek yiyoruz çocuklarım çok seviyor masada yemeği özellikle oğlum istiyor. Bazen yere sermek istesem de oğlum istemiyor.” (Görüşmeci-11, Kadın, 35)

Bir kısım katılımcı ise yer sofrasında yemeğe devam ettiklerini belirtmişlerdir:

“Şuan hala yer sofrası devam ediyor.” (Görüşmeci-2, Kadın, 41)

Bu görüşlerden hareketle yerli köy halkı sofra kurallarında yaşanan değişimleri genel olarak yer sofrasından masaya doğru bir geçiş olarak dile getirdikleri görülmüştür.

Tilmerç Köyü'nün mahalleye dönüşme süreci ve sonrasında yaşanan değişimleri (sosyal, kültürel, ekonomik) katılımcılar bu parametrede açıklarken bazı katılımcılar ise bu değişimleri geniş bir perspektiften açıklama gereği duymuştur. Yapılan açıklamalarda toplumsal yaşamlarındaki değişimlerin yanı sıra bu değişimler üzerinde etki olan politika ve çalışmaların etkisini de kapsayan açıklamalar yaptıkları gözlemlenmiştir:

“Kültürlerimizin hepsinden uzaklaştık. Eskiden bayramlaşma vardı. Köyde herkes birbiriyle bayramlaşırdı. Şimdi ise bayramlaşmayı unuttuk. Eskiden cenaze töreni yedi gün sürerdi. Yedi gün boyunca çadır kurulurdu. Kimse ölüye saygıdan dolayı televizyonlarını açmazdı. Saygı vardı. Ama şimdi ise üç güne düşürdüler. Misafir kültürü değişti. Tarım bitti, hayvancılık bitti işsizlik çoğaldı. Bu bilinsin ki şunu demek istiyorum özellikle köyümüzde yaşanan bu değişimin devletin politikaları yüzünden olduğunu belirtmek isterim” (Görüşmeci-4, Erkek, 33)

“Eskisi kadar kuvvetli olmasa da bayram ve cenaze kültürümüz az da olsa devam etmektedir. Komşuluk kültüründe eskiden birbirimize gidip gelirdik. Birlikte düğünlere giderdik. Şuan herkes kendine çekilmiş. Kimse kimseyle ilgilenmiyor. Akrabalık

İlişkileri de eskisi gibi samimi değil. Birbirimize gidip gelmeler azaldı.”(Görüşmeci–25,Kadın,28)

Bu ekseninde bir kısım katılımcı da Tilmerç’in mahalleye dönüşme sonrası köyün yaşam tarzı ve mekânsal yapısındaki değişim ve dönüşümler sonucu şu anki durumuyla köy ve köy yaşam tarzının ne derece kendini koruduğuna dair açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamalar Tilmerç’in köy yaşam tarzından koptuğunu anlaşılması çalışma açısından önem taşımıştır. Katılımcıların görüşleri ise şu şekildedir:

“Bence köye ait maddi manevi özelliği kalmadı. Köy önemini yitirdi. Ne insan olarak ne kültürel olarak hiçbir şeyini koruyamadı” (Görüşmeci–2,Kadın,41)

“Ben önemini yitirdiğini düşünüyorum. Çünkü eskiden rahat bir şekilde dışarı çıkılırdı. Hırsızlık yoktu. Düğünler sokakta yapılırdı. İlişkiler samimiydi. Kadınlar köyün çeşmelerinde çamaşırlarını yıkardı. Aynı zamanda kadınlar eşeklerle ve traktörlerle Batman Çayına gidip yün ve çamaşırlarını yıkarlardı. Şimdi ise düğünler artık düğün salonlarında yapılıyor. Eskiden arazilerimizde pamuk, tütün, buğday ekilirdi. Şuan arazilerde artık ekilmiyor. Dolayısıyla köy köy olmaktan çıktı. Köy hayatı da bitti artık. Yaşam biçimlerimizin kentten farkı kalmıyor artık.” (Görüşmeci–4,Erkek,33)

Bu görüşlerden hareketle Tilmerç Köyü’nün mahalleye dönüşme süreci ve sonrasında yerli köy halkının sosyal, kültürel, ekonomik yaşamlarında büyük değişimler yaşandığı gözlemlenmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler çerçevesinde köylerin mahalleye dönüşme sürecinin sağlıklı ve kontrollü bir şekilde yönetilmesinin önemli olduğu belirtilmekle beraber bu süreçte belediyelere önemli görevler düştüğü vurgulanmıştır.

3.2.6.Köy Mekânının Dönüşümü

İnsanoğlunun yerleşik yaşama geçişi ile birlikte korunma, barınma ve ihtiyaçların karşılanması için yapılan faaliyetler ekseninde mekân olgusu önem kazanmıştır. Gelişen süreç içerisinde ise mekân, sosyal, kültürel, ekonomik, fiziksel ve siyasal ilişkiler üzerinden biçimlenerek günümüzde “yaşam alanı” olarak somutlanan bir anlama bürünmüştür (Tümtaş, 2012: 5). Şengül mekân üzerine yapılan araştırmalarda birinci kuşağın mekânı, mekânın kendi özellikleri bağlamından toplumsal tanımlamaya çalışırken, ikinci kuşağın mekânı geri plana iterek bu defa toplumsal ilişkiler üzerinden

anlamlandırmaya, 1980'lerden itibaren gelişmeye başlayan üçüncü kuşağın ise mekân konusunda sosyal olanı arka plana itmeden sosyal ilişkiler ve mekânsal yapılar arasındaki etkileşimi diyalektik bir ilişki bağlamında ele alarak yaklaşmaya çalıştıklarını belirtmektedir (akt. Yırtıcı, 2005: 62). Bu eksenle ele alındığında günümüzde gelinen süreçte İngiliz sosyologu olan Urry'in deyimıyla "mekânsal olan (.....) toplumsal olandan ayrılamaz" söz konusu olmaktadır (Urry, 1999: 97). Her ne kadar başlangıçta mekân, coğrafi yer algısı çerçevesinde değerlendirilse de günümüz bilim dünyasında mekânın bunun çok daha ötesinde değerlendirmeler içermesi gerektiğine dair hâkim söylemler yer almaktadır (Tümtaş, 2012: 5). Bu parametre de ele alındığında çağdaş kent sosyologlarından Harvey'in, mekânı "sadece coğrafyacılar bırakılmayacak kadar önemli" olduğunu vurguladığı görülmektedir (Işık, 1994 akt. Tümtaş, 2012: 5). Bu açıdan bakıldığında mekân, mimarlık, edebiyat, çevre, psikoloji, sosyoloji gibi v.b alanların ele aldığı bir interdisipliner bir alan olma özelliği taşımaktadır. Bu da göstermektedir ki, mekânın fiziki yönünün bulunmasının yanı sıra toplumsal yönünün de olduğudur. Bu eksenle mekân ve insan(özne) faktörü karşılıklı bir ilişki içerisinde incelendiğinde bu ilişkinin yansımalarının fiziki olduğu kadar bireysel ve toplumsal olduğu görülebilmektedir. Lefebvre bu parametrede mekânın ikili anlam ifade ettiğini vurgulamaktadır. Ona göre bir yandan mekân insanların davranışlarını etkilerken bir diğer yandan ise gereksinimlerin karşılanması için insanlar tarafından dönüştürüldüğünü ifade etmektedir (Güneş, 2011). Kentin fiziksel dönüşümü bağlamında kenti, marksist perspektiften ele alan çağdaş kent kuramcılardan Harvey kapitalistlerin karını azamiye çıkarmak için kentsel yapıyı çevreye yaptıkları yatırımlarla kentsel çevreyi yeniden yapılandırması (Güneş, 2011) ifadesi kapitalizmin kentsel mekânda yaratmış olduğu değişirici, dönüştürücü gücü görmek bakımından da önem taşımaktadır.

Bu açıdan genel olarak bakıldığında günümüzde küresel boyutta değişen yaşam alışkanlıkları neticesinde kırsal yaşam ve dokusu hızlı bir şekilde değişmektedir. Giderek geçmişte kalmaya başlayan geleneksel kırsal yaşam ve dokusu insanoğlunun geçmişle olan bağlarını zayıflatabilmektedir.

Sanayi sektörünün kırsal alanlara doğru kayma göstermesi aynı zamanda modern zirai faaliyetlerin kırsal alanlarda yoğunlaşması veya turizm gibi faaliyetlerin kırsal mekânlarda doğru seyir göstermesi gibi pek çok faktör çerçevesinde kırsal alanlar

bütüncül bir şekilde göz önüne alındığında, günümüzdeki kırsal mekânların geçmişteki fonksiyon, doku ve kimliğinden tamamıyla uzaklaşarak bir evrilme söz konusu olduğu söylenilebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında kırsal alanda yaşayan yerli halkın sosyo ekonomik ve kültürel yaşamlarında değişimler yaşanmakta ve bu süreç kırsal mekânları da etkilemektedir.

Ülkemizde uygulanan politikalar, toplumsal yaşamda gerçekleşen köklü değişimlerle günümüzde köylerin hızlı bir şekilde mahalleye dönüştürülerek kente eklendikleri gözlemlenebilmektedir. Özellikle hızlı kentleşmeyle beraber kentin saçaklanarak kırsal alanlara doğru büyüme göstermesi sonucu köylerde yaşanan bu gelişmelere bakıldığında toplumsal değişimin yanı sıra mekânda değişimlerin yaşandığı gözlemlenebilmektedir. Bugün özellikle kent merkezine yakın köylere baktığımız zaman köylerin büyük oranda yapılaşma baskısı altında kalmakta ve mekânsal görünümünde büyük değişim ve dönüşüm yaşamakta olduğu görülmektedir. Bu sebeple günümüzde yaşanan değişim ve dönüşümler açısından kırsal alanın veya mekânın incelenmesi önem taşımaktadır. Çünkü kırsal alanda yapılan tarım ve hayvancılığa dayalı etkenler bu alanlarda gerçekleşmektedir.

1950’li yıllardan sonra kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan göçlerle kentler hızlı bir şekilde yatay bir büyüme göstermiştir. Özellikle hızlı kentleşmeyle beraber gelişen ulaşım, alt yapı, teknolojik gelişmelerle kentsel alanlarla yaşanan etkileşimler sonucu köy mekânında ve konutlarda değişimden etkilenmiştir. Dolayısıyla kırsal alanlardan köy yerleşimlerine baktığımızda geleneksel konut inşasının yerini giderek beton, tuğla, çimento ve demir kullanılan yeni inşaatlara bırakmaya başladığı görülmüştür. Dolayısıyla köy mekânında bulunan fiziki çevrenin geleneksel dokudan uzak modern yapılaşmaya doğru dönüşüm geçirdiği söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu süreci köylerin kentlerle ulaşım ve iletişimi artması sonucu yaşanan kentsel etkileşim, köye gelen karayolu, içme suyu ve elektrik, yerli halkın ekonomik kazançlarındaki değişim ve kentten köye gelip gidişler ve kentte yaşayan nüfusun emeklilik ve yaşam tarzında değişiklik yaratma amacıyla kırsal alanlara yerleşmeler de hem köy konutunun hem de köyün mekân formunun değiştirilmesinde etkili olmuştur. Özellikle bugün kent merkezine yakın köy yerleşmelerine bakıldığında tarım alanlarının

inşaat arsasına dönüştüğünü veya ranta bağlı olarak tarım arazilerinin kaybedilmekte olduğu söylenebilmektedir.

Araştırma konumuz olan Tilmerç'e baktığımız zaman daha önceden kent merkezinden uzak köy yerleşim birimi iken 2006-2007'li yıllarda gerçekleşen Toki inşaatı ve kentin hızlı bir şekilde köy yerleşim birimine doğru gelişme göstermesi sonrası 2013 yılında mahalleye dönüşen köye bugün bakıldığında kentin köyü büyük bir yapılaşma baskısı altında bırakarak kentin içinde hapsolmuştur. Bu süreçte köy yaşamında değişimler yaşandığı gibi konutta ve köy mekânında büyük dönüşümler gerçekleşmiştir. Öncelikle daha önceleri tek katlı toprak ve kerpiç gibi geleneksel konut tipi var olan yerleşim alanı kentleşmeyle birlikte sağlanan kentsel etkileşim, yerli köy halkının ekonomik yaşamında yaşanan değişimler, geleneksel yaşamdan modern yaşama geçiş gibi pek çok faktörün etkisiyle köy konutun birkaç kattan oluşan veya betonlaşmış bir yapılaşmanın olduğu gözlemlenebilmektedir.

“Eskiden evler topraktandı. Hayvancılık yapanlardan eli bollaşanlar ve modernleştikçe Batman'a yaklaştıkça yeni ev yapma talebi oldu. Şimdi o evlerin hepsi yıkıldı zaten. Yıkıldığı için mecburen çimento yapmaya başladılar.”(Görüşmeci-24,Erkek,45)

“20 sene öncesine kadar bizim eski evimiz çamurdandı. Ondan sonrada aile apartmanına geçtik. Beş erkek kardeşim vardı tek tek yapamazlardı. Arsada gitmesin diye. Arsanın tapusu yok ama vergisini falan ödüyoruz. Devlet tapuyu verirse bizim olacak.”(Görüşmeci-6,Kadın,37)

“Eskiden köydeki evlerin tamamı topraktan ve kerpiçtendi. Zamanla evler betonlaştı. Kente bağlanmamızla beraber köyün yerlileri evlerine kat attırdılar. Ve her yerde betonlaşma oldu.”(Görüşmeci-4,Erkek,33)

Köyün mahalleye dönüşerek kentle birleşmesi sonrası ise büyük oranda geleneksel konut tipinin tahrip edildiği, yapılaşma baskısı altında kalma sonrası hem köy konutu hem de mekânsal çevresin de değişimler gerçekleşmiştir. Bu süreçte köyün fiziksel çevresinde ise eğitim kurumları, spor alanları, sosyal mekânlar, apartmanlar, güvenli siteder, kent yaşamını simgeleyen kamusal ve sivil mekânlar artış göstermiştir.

“Kadın spor kompleksi açıldı, kafeteryalar çok açıldı. Eskiden market çok azdı. Şimdi çok fazla market var. Okullar, kolejler çok arttı. Yapılaşma çok artı. Binalar arttı. Mesela 7-8 senede böyle değişti burası” (Görüşmeci-6,Kadın,37)

“Toki, kolej, okul, Çocuk Esirgeme Kurumu, Bölge Devlet Hastanesi, toplu konut.....”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

Fakat her ne kadar köy mekânındaki yerli köy halkının konutunda değişimler gözlemlense de geleneksel yaşam tarzının da korunmaya çalışıldığı yerli köy halkının konut tipinden gözlemlenebilmektedir. Özellikle yerli köy halkının konutu incelendiğinde en az iki katlı en fazla dört kattan oluştuğu görülmektedir. Yerli köy halkının konutları genelde betondan yapılmış bahçeli evlerden oluşan kümes hayvanlarının beslendiği, bahçelerinde küçük tarımın yapıldığı veya yapılmaya müsait konut tipinin olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda her ne kadar kent yaşamına geçilmiş olursa da küçükbaş hayvanların mahallede otlatıldığı, kümes hayvanların mahallede gezindiği, yaşam tarzı olarak kırsal yaşam tarzının kent yaşamında devam ettirme isteğinin mekâna yansıdığı görülebilmektedir. Dolayısıyla eski Tilmerç Köyü yeni Tilmerç Mahallesi’ne dışarıdan bakıldığı zaman köyün mekânsal yapısında ayrışmaların olduğu da görülebilmektedir. Özellikle mahalleye girildiğinde bir tarafta kümelenen yerli köy halkının konutları bulunurken çevresinde ise modern yapıların oluşturduğu apartmanlar, siteler, güvenli siteler, kamusal ve sivil mekânların çevrelendiği modern yapıların oluşturulduğu görülmektedir. Bu açıdan Tilmerç Mahallesi’nde oturan yerli köy halkının konut tipi ve yaşam tarzı göz önünde bulundurulduğunda yaşanan bu değişim ve dönüşüm çerçevesinde yerli köy halkına ne tam anlamıyla “köylü” ne de “kentli” denilebilmektedir. Çünkü “eski köylü” “yeni mahalle halkı” olan yerli köy halkında hem köy dokusunun hem de kent dokusunun izleri görülmektedir. Fakat yerli köy halkının konutunun mimari yapısı ve yaşam tarzı göz önünde bulundurulduğunda ise köy yaşam ve dokusundan büyük oranda ayrıştığı da söylenebilmektedir.

Alanda yapılan gözlem ve görüşmelerde köy mekânındaki dönüşümü incelemenin yanı sıra “eski köylü” “yeni mahalle halkı” olan yerli köy halkının köy mekânında yaşanan bu değişim ve dönüşümü nasıl değerlendirdiği hem kentin kentleşme sürecini hem de

köy mekânındaki dönüşümü anlama noktasında önem taşımaktadır. Bu açıdan araştırmaya katılan katılımcılarımıza “*Köyünüzün şu anki dönüşümünü nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan bir kısmı her ne kadar kentleşmeye yönelik daha önceden olumsuz bir yaklaşım sergileseler de kentleşmeyle birlikte köy çevresinde kentsel mekânları oluşturan kamusal ve sivil mekanların özellikle kafe ve restoranlar, spor kompleks salonları, park alanları, eğitim kurumları vb’lerini oluşturan dönüşüm cazip gelmektedir. Katılımcılarımızdan G1 ise durumu şöyle ifade etmektedir:

“Çok iyi değerlendiriyorum herkesin kullanabileceği alanlar var. İsteyenler istediği yere gidiyor.”(Görüşmeci-1,Erkek,71)

Bir kısım katılımcı ise köyün mekân olarak fiziksel çevresinin dönüşümüne yönelik tepkili bir yaklaşım sergilemişlerdir. Özellikle arazilerin imara açılmasıyla köyün fiziksel çevresinde rantın ağırlık basması ve köy mekânının çevresinin büyük binalar ve yapılaşmalarla betonlaşmaya dönüşmesi özellikle mekânsal dönüşümle doğal çevrenin tahrip edilmesiyle gerçekleşen kentlerde birbirine benzer alanların oluşması noktasında köyün şuan ki dönüşümü kimi katılımcılar tarafından eleştirilmektedir.

“Bunları gördüğüm zaman rahatsız oluyorum. Yüksek katlı binalar, kafeler.. bana boş geliyor, çevreyi, doğayı bozdu çünkü. Ben sevemedim bir türlü.”(Görüşmeci-2,Kadın,41)

“Bence çok kötü Şuan bu görüntüye baksanıza güzel mi sizce artık her yer böyle yapılmaya başlanıyor. Araziler, meralar yapılaşmaya ve ranta kurban ediliyor.”(Görüşmeci-6,Kadın,37)

Hızlı kentleşmenin olumsuz etkilerinden biride mekânsal ayrışmaya sebep olmasıdır. Tilterç Mahallesi geniş bir perspektiften bakıldığında bir tarafta yerli köy halkının genellikle en az tek katlı en fazla beş katlı betondan oluşan konutlarının bulunduğu çevresinde ise sonradan yerleşenlerin oturduğu apartmanlar, güvenli siteler, kamusal ve sivil mekânlar bulunmaktadır. Dolayısıyla genel görünüm açısından bakıldığında bir tarafta modern yapılanmanın oluşturduğu alan mevcutken diğer tarafta (yerli köy halkının bulunduğu alanda) sadece bir, iki toprak evin dışında değişen yaşam tarzı,

değişen ekonomik gelişmeler, kentleşme gibi faktörler etkiyle toprak ve kerpiçten yapılan konutların yerini betondan yapılan alan oluşturmaktadır. Her ne kadar yerli köy halkının konutları betondan oluşan bir yapılaşmaya dönüşüm geçirse de yerli köy halkının bulunduğu alandaki konutlarda hem kırsal hem de kentsel yaşamın izleri de görülebilmektedir. Özellikle saha araştırmasında yapılan gözlem ve görüşmelerde dikkat çeken bir nokta ise Tilmerç mahalleye dönüşmüş olsa da hem sonradan yerleşenlerin hem de yerli köy halkının, köyün yerlilerinin oturduğu alanı tarif ederken farklı iki mekânsal alan olarak tarif edilmesi olmuştur. Saha araştırması kısmında mahalleyi tanıma adına Tilmerç'e daha sonradan yerleşen mahalle sakinleriyle yapılan görüşmelerde yerli köy halkının barındıkları alanı "köy kısmı", "köy tarafı", "köylülerin oturduğu taraf" gibi ibareler dikkat çekerken, "eski köylü" "yeni mahalle halkı" olan yerli köy halkının ise kendi barındıkları alanı "köy, köydekiler" şeklinde mahalle içindeki yeni yapılaşma alanını ise "şu taraftakiler", "oradakiler", "sonradan gelenler" gibi ifadeler kullanmaları dikkat çekmiştir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında mahallede mekânsal ayrışmanın yanı sıra Tilmerç'in mahalle olmasıyla yerli köy halkının mahalle sakinine dönüştüğü düşüncesinin ne tam anlamıyla mahalleye sonradan yerleşenlerde ne de "eski köylü" "yeni mahalle halkı" dediğimiz yerli köy halkında oluşabildiği gözlemlenmiştir.

"Toplumsal bakımdan irdelendiğinde, kırsalda yaşayan insanların konut mimari tarzlarının, ev eşyalarının ve giyim tarzların kent kültüründen uzak olmaması, köylerde yaşayan insanlara "köylü" denilmesini zorlaştırmaktadır. Kırsalda yaşayanların modern konutlara ve lüks araçlara sahip olması, işçi çalıştırması günümüz Türkiye'sinde karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde, kırdan kente göç edip gecekondü kültürünü doğuran insanların kentlerde bahçeli konutlar inşa etmesi ve bu konut önlerinde tavuk beslemesi, konutun pencere ve duvarlarına biber, tarhana asarak kışlık erzak hazırlaması, apartman önlerinde yün çırpması kırsal yaşam tarzını kentte devam ettirme isteğinin bir yansımasıdır. Bu durumda, "köylü" ve "kentli" kavramlarının yaşanılan mekâna göre değil, yaşam tarzına göre belirlenmesi gerektiğini göstermektedir."(Ceylan ve Somuncu, 2018: 1145)

Hızlı kentleşme süreciyle daha önceden köy statüsü taşıyan alanların mahalleye dönüşmesi sonrası yerli köy halkının barındığı alan ve sonradan yapılan modern

yapılaşmaların mekânsal görünümünü yerli köy halkının nasıl değerlendirdiği veya ifade ettiği önem taşımaktadır. Bu amaçla yerli köy halkına “*kent içinde modern kent evleri ile kent ve kır yaşam tarzını sergileyen evlerinin bir arada bulunmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılarımızdan G6 gibi yerli köy halkı kent içindeki bu görünümün kentin çevresel görünümde yoğun ve sağlıklı bir yerleşim alanı oluşturduğunu ve aynı zamanda kentte estetik bakımdan görünüş bozukluğu oluşturduğunu belirtmişlerdir.

“Çarpık kentleşme derler ya tıpkı onun kopyası yani. Bir yanda bakıyorsun yıkık dökük bir ev bir yandan kocaman bir bina. Köyün içinde şuan yabancı kimse yok ama şu taraftakileri (yapılaşmanın olduğu yer) tanımıyorum. Bu tarafta karışık memur kesmi doktor, öğretmen, mühendis...oturuyor.” (Görüşmeci-6,Kadın,37)

Hızlı kentleşme süreciyle kent çeperlerindeki köylerin yapılaşma baskısı altında kalarak mahalleye dönüşme sonrası köy mekânında modern yapıların içerisinde betondan yapılan ve kırsal yaşam tarzının dokuları da görülebilen konutların bir arada yer almasıyla oluşan mekânsal görünümde tapuların etkisi olabilmektedir. Özellikle çoğu yerli köy halkının konutlarının hazine arazisi üzerinde olması ve tapularının olmaması “eski köylü” “yeni mahalle halkının” mahalle içerisinde yayılma gösterememesinin de bir sebebi olabilmektedir.

Tilmerç Mahallesi’ne baktığımız zaman yerli köy halkının konutunun mahalle içerisinde yayılma göstermemesinin bir sebebi olarak yerli köy halkının çoğunluğunun konutlarının hazine arazisi üzerine kurulu olması gösterilebilmektedir. Özellikle Toki inşaatı ve kentin hızla üzerlerine doğru gelmeleri üzerine kimi yerli köy halkı evlerine kat attırmış ve aynı zamanda buldukları konum itibariyle havaalanına yakın olunmasından dolayıyla da yerli köy halkının bulunduğu alana en fazla dört kat yapma izni verilmiştir. Bu açıdan yerli köy halkının bulunduğu alanda en az tek katlı en fazla beş katlı konutlar bulunmaktadır. Yerli köy halkının bulunduğu alanın dışındaki alanlar ise daha çukurda ve hava alanı yönüne ters olduğu için yüksek katlı binaların oluşturduğu yapılaşmaların arasında kalmışlardır.

Köylerin mahalleye dönüşmesiyle birlikte tarım ve hayvancılığın sona ermesi yerli köy halkının sosyo-ekonomik durumlarında değişimler yaratmıştır. Özellikle tek geçim

kaynakları tarım ve hayvancılık olan yerli köy halkı bu süreçten en çok etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Aynı zamanda köy yerleşim alanının imara açılması sonrası tapulu arazi olmayan veya oturdukları konutun hazine arazisi olan yerli köy halkı için tapular önem taşımaktadır. Çünkü bu süreçte köylüler mağdur olabilmekte ciddi problemler meydana gelebilmektedir. Her ne kadar köylerin mahalleye dönüşmesiyle köylüler arasında imar barışı/affi getirilse de tapuların tam anlamıyla yerli köy halkına verilmemesi yerli köy halkında endişe ve korku yaratabilmektedir. Bu açıdan çalışmamızda bu başlık altında “eski köylü” “yeni mahalle halkına” “evinizi değiştirmek apartman yaşamına geçmek veya evinizi kentsel dönüşüme vermek ister misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla özelde hem tapulu arazisi olan veya olmayan yani ekonomik duruma bağlantılı olarak yerli köy halkının konutlarını değiştirme veya kentsel dönüşüme vermeye yönelik yaklaşımları genelde ise ileride yerli köy halkının bulunduğu alanın mekânsal dönüşümünde ne gibi bir değişim beklenebileceği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Alanda görüşmelerde katılımcıların bir kısmı sağlanan imar barışı/affıyla tapuların kendilerine verilmesi durumunda kentsel dönüşüme verme noktasında olumlu bir tavır sergilemişlerdir. Bir diğer kısım ise ileride tapuların yerli köy halkına verilmesiyle yerli köy halkının oturduğu kesiminde mekânsal olarak büyük bir değişimin olacağı belirtilmiştir.

“Şimdi değil ama ileride ne olacağını bilmiyorum. Mesela ileride bize size bu kadar daire verseler kabul ederim. Mecbur olmasam istemem.” (Görüşmeci-1, Erkek, 71)

“(…)imar affından sonra tapular gelirse bazılarının arsası çok olur. Kat karşılığı site yapmayı düşünenler var. Bence tapudan sonra çok değişecek. Arsası elinde çok olanlar kat karşılığı mütahite verirler yani.” (Görüşmeci-8, Kadın, 65)

Apartman yaşamına alışık olmayan veya apartman yaşamına uyum sağlamayı düşünmeyen katılımcılardan bir kısmı evini değiştirip apartman yaşamına geçmek istemezken bazıları sadece evlerine kat attırmak istediklerini belirtmişlerdir.

“Zaten bizim burada binalarımız var kimse oturmuyor. Bizde kiraya vermek istemiyoruz. Yabancı gelip huzurumuzu bozmasın diye. İleride devlet hastanesinin orda

binalarım var komşular olacak anlaşmazlıklar kavgalar olacak, konuşmayanı olacak. Tek katlı daire on katlı daireden daha hoştur.”(Görüşmeci-1,Erkek,71)

“Ben hayatta apartmanda oturmak istemem. Olsa sadece müstakil ev isterim yine.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

“Ben müstakil evi daha fazla seviyorum kendi bahçemde daha rahat oturuyorum. Hiç güzel değil bence sadece kendi evimize kat atmak istiyorum.”(Görüşmeci-11,Kadın,35)

“Kendi evimi hiçbir yere değişmem. Apartman yaşamını sevmiyorum.”(Görüşmeci-9,Kadın,53)

Bir katılımcımız ise kent yaşamının doğayı bozup tahrip ettiği düşüncesiyle yaşanan bu değişimin olumsuz etkilerinden çocuklarının da etkilenmemesini düşünmektedir.

“Benim düşüncem, param olsa kendime çocuklarımın toprağın içinde büyüyeceği bir arsa satın almak”(Görüşmeci-2,Kadın,41)

Hızlı kentleşme süreciyle beraber kent çeperindeki köylerin mahalle dönüşmesi sonrası homojen bir yapıdan heterojen bir yapıya dönüşen köylerde oluşan bir diğer önemli sorun köyün mahalleye dönüşme sonrası oluşan mekânsal sahiplenme sorunudur. Özellikle arazilerin imara açılması sonrası farklı sosyo ekonomik kültürel statüdekilerin bu alana yerleşmesiyle daha önceden köy şu anda mahalle olan yerleşim birimini temsil etme yetkisi de artmaktadır. Fakat daha önceden var olan birincil ilişkilere dayalı homojen bir yapılanmanın olduğu yerleşim alanında büyüyen yerli köy halkı kendi büyüyüp yetiştikleri alanda kendilerinin ağırlığı ve söz hakkının olmasını isteyebilmektedir. Bu sebeple daha önceden köy sonradan mahalle muhtarlığına dönüşen yerleşim alanındaki yetkinin kendilerinde olmalarını istemekte ve böylelikle daha sonradan mahalleye yerleşenlerin temsil yetkisini almasını istemeyebilmektedirler.

Alanda daha iyi betimsel bir analiz yapabilmek için mahalle içinde gerçekleştirdiğimiz araştırmada karşılaştığımız köyün yerlisi olmayan ve daha sonradan bu alana yerleşen ve mahalle muhtarlığına adaylığı olan mahalle sakinin *“Zaten muhtarlık seçiminde diyorlar ki (yerli köy halkı) biz mührü kimseye vermeyiz. Oranın muhtarı yerlisi zaten. Babadan oğla hep geçmiş. Ben muhtarlık adaylığımı koyduğum zamanda dediler mührü*

bu köyden çıkartmayız yani halen köydekilerin bir ağırlığı var burada. Halen Tilmerç Mahallesi'nin sahibi gözüyle kendilerini görüyorlar. Bir esnaf açılın hemen gelirler bir kontrole ederler. Bir göz kulak veriyorlar kimdir neyin nesidir diye” sözleri önem taşımaktadır. Mahalle sakinin bu görüşlerini araştırma örneklemimizi oluşturan “eski köylü” “yeni mahalle halkı” olan yerli köy halkının görüşmelerde ifade ettiği düşüncelerde desteklemektedir.

“Biz muhtarlığımızı da kimseye vermiyoruz muhtar akrabamızdır.”(Görüşmecisi-7,Erkek,41)

Dar ve orta gelirli vatandaşlar için Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından inşa edilen toplu konutların kentin çeperlerinde köy yerleşim alanlarında inşa edilmesi beraberinde sorunların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Özellikle köy yerleşim alanlarındaki halkın tepkilerine sebep olabilmekte ve yeni gelenlerle yerli köy halkı arasında anlaşmazlıklar, dışlanmalar, ayrışmalar meydana gelebilmekte ve devlet ve belediye ile yerli köy halkı arasında sorun ve anlaşmazlıklara sebep olabilmektedir. Dolayısıyla bu durumun bireysel ve toplumsal sorunların yanı sıra toplumsal yapı üzerinde etkileri olabilmektedir.

2007’li yıllara kadar köy statüsü taşıyan Tilmerç ilk olarak Tokilerle yapılaşmanın başlamasının ardı sıra köy mekânında birçok problemler yaşanmıştır. Gerek devlet gerek belediye gerekse çoğu kent merkezinden gelen sakinlerle sorunlar yaşanmıştır. Alanda bir Toki sakiniyle yapılan görüşmede Toki sakinin “*Burada Tokiye ait okul yoktu sorun yaşanmıştı köylülerle devlet arasında köylüler arsayı vermemişlerdi devlete. Yani okul yapılacak arsayı Tilmerç köylüleri vermedi devlete. Bir olay falan yaşandı köy ve devlet arasında. Devlet başka yerde bir arsada okul açtı. Açılıncaya kadar da süre geçti. Onların köyde okulları vardı. Toki’nin zaten kendine ait bir okulu olmalıydı zaten o sorunu yaşadıkları için köydekilerle. Vermemelerinin sebebi köylülerin ekili tarlaları vardı ama tapuları yoktu (hazine arazileriydiler) o yüzden devlet almak zorundaydı. Onlarda kaç yıldır buradayız dediler onlarda vermediler öyle sorun yaşandı. Kaç yıldır burada oldukları için imar barışı sağlandı sonradan tapuları yoktu çünkü. Belirli bir para verdiler devlete.*” sözleri köyde yapılaşmanın başlamasıyla köy halkının birçok problem de karşı karşıya kaldığını göstermektedir.

Yerli köy halkıyla yapılan görüşmelerde aynı zamanda Tokilerin gelmesiyle köy halkıyla yeni gelen sakinler arasında dışlanmaların yaşandığı belirtilmiştir. Fakat ilerleyen süreçte kentin hızla bu yöne doğru gelişmesi ve köyün mahalleye dönüşme süreciyle yerli köy halkıyla Toki sakinleri arasındaki bu sorunun artık yaşanmadığı belirtilmiştir.

“Tokiler sonradan buraya gelmesine rağmen Tokidekiler bizi dışladılar. Köy halkının çocuklarını terbiyesiz olarak görürlerdi. Mesela köyün arkasındaki okuldaki öğretmenler dedi ki bazı veliler dedi bu köydeki çocukları istemiyoruz. Çocuklarımıza kötü örnek oluyorlar. Bence onlar bizi dışladı. Bizde onları güvenmiyorduk sevmiyorduk. Onlarda bizi sevmiyorlardı. Şuan öyle bir durum kalmadı. Herkes kendi halinde artık.”(Görümeci–2,Kadın,41)

Kırsal ve kentsel mekân denildiğinde üzerinde yaşanan topraktan bahsedilmektedir. Dolayısıyla bugün ülkemizde kentsel ve kırsal mekânlarda yaşanan sorunlara bakıldığında bu sorunlar birçok sebepten ötürü gerçekleşmektedir. Bu sebepler, yürütülen tarımsal politikadaki yanlışlıklar, devletin makroekonomik tercihleri, nüfusal hareketlenmeler, kentleşme, arazilerin mülkiyet şekli, toprağın özellikleri ve toplumsal ve kültürel yapı, yasa ve uygulamalardaki yetersizlikler gibi birçok sebep sıralanabilmektedir (Suiçmez, 2000).

Bu açıdan ülkemizde özellikle kentleşmeyle birlikte kentsel ve kırsal mekanlarda yaşanan sorunların çözümünde uygulanan politikaların, çıkarılan yasalar ve yasaların uygulanma şekillerinin önemli bir etki olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla kentleşmeyle beraber kentsel ve kırsal alanlarda yaşanacak sorunların kontrol altına alınamaması hem bireysel hem de toplumsal yapıya büyük etkiler oluşturabilmektedir.

3.2.7.Kentleşmenin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Türkiye’de kentleşme süreci hızlı bir şekilde gelişim gösterdiği bilinmektedir. Dolayısıyla kentlere yönelik gerçekleşen hızlı nüfus hareketliliği kentlerin gelişiminde bir takım olumlu ve olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Özellikle kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan göç hareketleri sonucu kentsel büyümenin kontrol edilememesi gibi durumlarda kentlerde çeşitli sorunlar baş göstermeye başlayabilmekte ve bu sorunların ilerlemesi durumunda ise birey ve toplumun refahı olumsuz yönde

etkilenebilmekte ve sorunun çözümü zorlu bir hale dönüşebilmektedir (Seydanlıoğlu ve Turgut, 2017: 429). Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göç sonucunda kentin sağladığı olumlu etkiler; eğitim, sağlık gibi imkanların sağlanabilmesi, eğlenme, dinlenme, spor ve sanat etkinliklerini gerçekleştirebilecek sosyal alanlara erişim, ulaşım, altyapı, haberleşmenin gelişmiş olması gibi etkiler yaratırken olumsuzlukları ise doğal/yeşil alanların azlığı, trafik yoğunluğu, çevre kirliliği, gürültü kirliliği, işsizlik, yoksulluk, suç, güven sorunu, kültürel uyumsuzluk, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, kültürel değişim, yabancılaşıma, bireyselleşme ve yalnızlaşmanın artması, komşuluk, akrabalık ilişkileri ve aile bağlarının zayıflaması gibi etkiler hızlı kentleşme ve kent yaşamının olumlu ve olumsuz etkilerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla kentleşme sadece kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden nüfusu değil, aynı zamanda kentte yaşayan insanlara da etkileri olabilmektedir. Bu açıdan kırsal alanlardan kentsel alanlara yönelik gerçekleşen hızlı göçün kontrol edilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de bugün gelinen süreçte kırsal yerleşimlerden köylere baktığımız zaman köylerden kentlere doğru göçlerin devam etmesinin yanı sıra bu göçler sonucu hızla büyüyen kentler çeperlerindeki köyleri mahalleye dönüştürerek kent nüfusuna eklemekte aynı zamanda yapılan politikalarla büyükşehirlerdeki köylerin tümü mahalleye dönüştürülerek kentsel alanlara eklenmektedir. Bu açıdan günümüzde kentleşme ve kentleşmenin kentsel ve kırsal alanlar üzerindeki etkileri iyice irdelenmelidir.

Bu başlık altında özelde Tilmerç Köyü’nün mahalleye dönüşerek kentle birleşmesinin genelde ise kentleşmenin olumlu ve olumsuz etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın kentleşmenin olumlu ve olumsuz yönlerini nasıl tarif ettikleri nasıl bir tepki verdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Alanda yapılan görüşmelerde yerli köy halkı köyelerinin mahalleye dönüşerek kente bağlanmaları sonrası ulaşım, altyapı sistemlerinin daha da geliştiği, eğitim, sağlık gibi imkânların eskiye göre daha da arttığı belirtilerek kentle birleşmenin olumlu etkilerini dile getirmişlerdir:

“Merkeze gidebilme adına ulaşım kolaylaştı, altyapı gelişti, liseler açıldı eğitim açısından iyi oldu, yakınımızda devlet hastanesinin olması sağlık imkanlarını kolaylaştırdı.” (Görümeci–2,Kadın,41)

“Okullar arttı çevremizde ilkokul, ortaokul, liseler arttı, devlet okullarının yanı sıra kolejlerde yapıldı, ulaşım kolaylaştı şehir içi minibüsler, belediye otobüsleri geldi.”(Görüşmeci–7,Erkek,41)

Tilmerç Köyü’nün mahalleye dönüşerek kente bağlanma sonrası yaşanan olumsuzlukları yerli köy halkı, tarım ve hayvancılığın bitmesi, mahalleye dönüşme sonrası yerli köy halkına alternatif yeni iş alanlarının oluşturulamaması, işsizlik, suç oranında artış, doğal olan her şeyi yok etmesi, yeşil alanların azalması, arazilerin imara açılması, heterojen yapılanmanın artması, güvenlik sorunu gibi etkileri belirtmişlerdir.

“Hırsızlıklar çoğaldı. Güvenlik kalmadı. Artık kimseyi tanımıyoruz. Köye kim giriyor çıkıyor bilmiyoruz. Yabancılar çoğaldı burada.” (Görüşmeci–4,Erkek,33)

“Köy hayatı bitti araziler gitti, betonlaşmanın çok olması, yapılaşmalar çok kötü”(Görüşmeci–6,Kadın,37)

“Doğal olan her şeyi yok etti. Köyün verdiği huzur kalmadı.”(Görüşmeci–19,Kadın,57)

Bir kısım yerli köy halkı ise köylerinin mahalleye dönüşerek kentle birleşmesi sonrası kentleşmenin getirdiği olumlu ve olumsuz etkilerini açıklarken olumlu etkileri arka planda bırakarak yoğunlukla kentleşmenin getirdiği olumsuz etkilere odaklanmıştır.

“Bizim hayvancılığımız gitti. Kapımızı önündeki boş araziler hazine arazisine oldu. Yapılaşmaya açıldı. Tarım ve hayvancılık gitti. Bu saate kadar evde oturuyoruz. Kente bağlanmamızın hiçbir olumlu yanını görmüyorum. Bu süreç bizim gibi köyün eski yerlileri için kötü oldu ama yeni gelenler için çok iyi oldu. Artık bir yere çıkamıyoruz eskiden bu arazilerde kavun karpuz ekiyorduk şimdi onların hepsi gitti. Ulaşım haberleşme altyapı açısından olumlu sonuçları getirdi ama olumsuz etkilerinin daha çok olduğunu düşünüyorum.” (Görüşmeci–1,Erkek,71)

“Olumlu olarak bir şey görmüyorum. Eskiden de hastanede sıra beklerdik şuanda sıra bekliyoruz. Batman Devlet Hastanesi çok yetersiz. Diş hastanesine sıra bulamıyoruz.

İnsanlar gece ikide üçte sıra alabilmek için hastaneye gidiyor. İşsizlik deseniz en önemli sorunumuz oldu.”(Görüşmecı-4,Erkek,33)

Bu bağlamda alanda yapılan görüşmelerde hızlı kentleşmeyle beraber kentin çeperlerindeki köylerin kentle birleşmesi veya bağlanmasında kentsel büyümenin kontrol altında alınmasının önem taşıdığı görülmüştür. Çünkü kentsel büyümenin kontrol altına alınamaması durumunda kırsal alanlarda yaşanan ve çözümlenemeyen sorunlar kentsel alanları etkilemekte ve kentsel alanların birçok sorunla karşı karşıya kalınmasına sebep olabilmektedir.

3.2.8. Yaşanılan Bölge ve Yerleşim Alanın Sorunları

Kentleşme konusu ülkesel olarak incelendiğinde ele alınması gereken önemli bir faktör ise bölgesel gelişmişlik düzeyinin incelenmesidir. Çünkü kentleşme ülkesel açıdan sorunları meydana getirebildiği gibi bölgesel gelişmişlik düzeyini etkileyebilmekte ve bu süreç kentleşmenin sağlıklı, sağlıklı, sorunlu bir kentleşme sürecinin daha net bir şekilde incelemesini gerektirebilmektedir. Dolayısıyla kentleşme ve bölgeler arası gelişmişliğin incelenmesi, sorunlarının ele alınması kentleşmenin ülke genelinde bir parametreden de olsa bütüncül bir yaklaşımla ele alınıp incelenmesi hem bölge hem de bölge içinde yer alan yerleşim alanını hem de ülkenin gelişmişlik ve kalkınmışlığını açısından önem taşımaktadır.

Araştırmamızın örneklem alanını oluşturan Batman, Türkiye’de var olan coğrafi bölgeler açısından ele alındığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması’na (İBBS) göre ise TRC3 bölgesinde (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) yer almaktadır. Bu parametrede Türkiye ölçeğinde Batman kentinin içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kentleşme süreci ele alınırsa Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kentleşmesini demografik bir kentleşmeden öteye gittiği söylenemez. Cumhuriyet döneminde uygulanamayan politikalar, kentleşmeye yönelik yaklaşımlar ve uygulamalar, sanayileşmenin kentleşmeyi takip edememesi, daha sonraki yıllarda ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan terör, Kürt sorunu ülkenin doğu batısında gelişmişlik farkının oluşması da etkili olmuştur. Türkiye’de bölgeler arası dengesizlikler çok çeşitlilik arz etmektedir. Çoğunluğu ekonomik temelli olmakla birlikte birçoğu da toplumsal niteliklidir. Özellikle bölgeler arası Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) farkı, gelir farkı, istidamin bölgeler arası dengesiz dağılımının

yanı sıra eğitim, sağlık, alt yapı sistemlerindeki dengesiz dağılımlar bölgeler arasındaki büyük ayrımları oluşturmaktadır (Keleş, 1983: 56-57). Günümüzde bölgeler arası dengesizliği kaldırmak için politikalar ve projeler gerçekleştirilmektedir. Özellikle son yıllarda Türkiye tüm bölgelere eğitim, sağlık, alt yapı konusunda yapılan yatırımlar bunlara örnek verilebilmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesini kapsayan GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) projesi bölgeler arası dengesizliği ortan kaldırmak için Türkiye’de uygulanan projelerden bir tanesidir.

Günümüzde bölgeler arası dengesizliği ortadan kaldırmak için gerçekleştirilen politika ve projelerin ne düzeyde olduğunu öğrenmek için o bölgede yaşayan halkın kentleşmeye dair düşüncelerini öğrenmek ülkenin kentleşme sürecini öğrenmek açısından önem taşımaktadır. Bu durum hem kent sorunlarını görebilme hem de sorunların çözümüne kaynaklık edebilmesi açıdan önem taşımaktadır. Bu açıdan çalışmamızda “eski köylü halkı” “yeni mahalle halkı”na Batman kentinin kentleşme sürecini anlamak amacıyla “*genel olarak yaşadığınız bölgenin özel olarak ise Batman kentinin ve yerleşim alanınızın sorunları nelerdir?*” sorusu yönlendirilmiştir. Katılımcılardan bir kısmı geçmişte Güneydoğu Anadolu bölgesinin özelde ise Batman kentinin kalkınmasını engelleyen en önemli sorunlardan birinin Kürt sorunu olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılara göre günümüzde Kürt sorunun etkisi azalsa da sorunun tamamen çözüme kavuşturulması halinde bölgenin daha da gelişeceği belirtilmiştir.

“Kürt sorunu hariç hiçbir sorunumuz yok. Bu sorun tamamen çözümlürse hem bölgemiz hem de kentimiz daha da gelişecek. Eskiye oranla şimdi daha iyiyiz ama bu durum çözümlümesi halinde daha iyi olacağını düşünüyorum. (Görüşmecı-1,Erkek,71)

Bir kısım katılımcı ise kentte eğitimin niteliğine bağlı olarak öğretmen kalitesinin düşüklüğüne değinilmiştir. Sağlık alanında kente yatırımlar yapılsa da hastane konusunda hala yetersizliğin olduğu vurgulanmıştır. En önemli sorunlar arasında ise işsizliğin yüksek oluşu vurgulanmıştır. Hızlı kentleşmeye bağlı olarak kentin ve yerleşim alanlarının sorunları arasında işsizlik, altyapı, trafik, betonlaşma, çarpık kentleşme sorunları üzerinde yoğunlaştıkları görülmüştür:

“Bence eğitim çok düşük. Anne babalar eğitilmiyor. Yani verilen eğitimde eğitim değil bence. Bence fazla ilgi yok. Kent bakımından eğitim, temizlik, altyapı gibi sorunlarımız var”(Görüşmeci-2,Kadın,41)

“En başta işsizlik, sonra trafik sorunu, çarpık kentleşme,”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

“İşsizlik çok büyük sorun ben üniversiteyi bitirdim ama işsizim. Büyükşehirlerde daha fazla imkân var. Burası küçük bir köy il olduğu için hatta il bile değil sonradan oldu. İş imkanları yok. İkinci sıkıntısı da hastane Mesela yeni bir hastane yaptılar sadece kadınlara özel kadın doğum hastanesi. Yanında bir tanede daha devlet hastanesi yapılması gerekiyordu artık devlet hastanemiz yetmiyor” (Görüşmeci-18,Erkek,26)

“Bence bu yapılaşma (binalar). Yapılaşma çok kötü. Gap Mahallesi gidin yeni siteler yapıldı hepsi yan yana bence kötü yani”(Görüşmeci-6,Kadın,37)

Başka bir yerli köy halkı ise kente dair sorunlar konusunda kent merkeziyle ilişkilerinin az olmasından dolayı kente dair sorunlar konusunda açıklama yapamadığı görülmüştür.

“Muhakkak vardır da biz hep köyün içinde olduğumuz için bilmiyoruz.”(Görüşmeci-11,Kadın,35)

Katılımcının yapmış olduğu bu açıklama mahalleye dönüşen köydeki bu gibi yerli halkın kentle bütünleşme süreçlerinde kent içinde önemli sorunlar oluşturabileceği önem taşımaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde eski köylü yeni mahalle halkının gözlem ve yorumlamalarından yola çıkarak Batman kentinde başta hala çözümlenemeyen Kürt sorunu, işsizlik, çarpık kentleşme, yanlış yapılaşma, eğitim ve sağlık imkânların yetersizliğine vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır.

3.2.9.Köydeki Mekânsal Dönüşümün Bellek Üzerindeki Yansımaları

Bellek(hafıza) geçmiş yaşantıları akılda tutabilme gücü olarak ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla bellek/hafıza geçmiş yaşantılar açısından değerlendirildiğinde belli bir mekân üzerinde gerçekleşmiş olması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Birey olmadan mekânın varlığı söz konusu olabilirken, bireyler eylemlerini gerçekleştirmek için bir mekâna gerek duyar. Dolayısıyla bireyin geçmiş yaşantılarını akılda tutmasını

sağlayan bellek ve mekân güçlü bir ilişki içerisindedir. Çünkü bireylerin yaşadıkları olaylar, anılar bir fiziki mekânda geçmektedir.¹¹ Bu açıdan araştırmamızda bu başlık çerçevesinde “eski köylü” “yeni mahalle halkı”nın değişen yaşam koşulları, küreselleşme, modernizmle beraber gelişen hızlı kentleşmeyle beraber köylerde değişen, dönüşen köy yaşam ve mekânının yerli köy halkının zihnindeki yansımalarını, ifade etme biçimlerini, en çok kullanılan kavram ve durumları gelecekte ön gördükleri durumları anlamak için yerli köy halkına “*köyünüzün şuan ki görünümüne baktığınız zaman ne hissediyorsunuz? Zihninizde ilk olarak ne canlanıyor?*” sorusu yönlendirilmiştir.

Araştırmamızda katılımcılar ile yapılan görüşmeler daha önceden köy statüsü taşıyan ve daha sonradan mahalleye dönüştürülerek kentin bir parçası haline getirilen eski ismiyle Tilmerç Köyü yeni ismiyle ise Tilmerç Mahallesi’nde gerçekleşmiştir. Buradaki temel amaç ise köy yaşamını deneyimleyen, değişim ve dönüşümüne tanıklık eden yerli halkın kent yaşamına geçmesiyle zihinlerinde, değişen mekânsal görünümün nasıl canlandığı, bireylerin beleklerinde kalan mekân öğelerini bulup çıkarmaya çalışmaktır. Bir yanılla da günümüzde de önemli olan ve hızla artmaya başlayan bellek çalışmalarında belleğin kişisel ve toplumsal yapısının yanında yönlendirici özelliğinin olmasıdır. Bu yönüyle de çalışmamızda bu başlık altında katılımcılara yönelttiğimiz sorulara katılımcıların verdikleri cevapların konut araştırmaları ve tasarımlarında kent planlama, kent çalışma politikalara yönlendirme ve yararlı olması yönüyle dikkate alınmıştır.

Alan araştırmasında katılımcılara yönelttiğimiz “*köyünüzün şuan ki görünümüne baktığınız zaman ne hissediyorsunuz, zihninizde ilk olarak ne canlanıyor?*” sorusuna katılımcıların çoğunluğu özellikle orta ve ileri yaş grubundaki katılımcılar köylerinin imara açılması ve kente bağlanması sonrası apartmanlaşma, yüksek katlı binalar ve güvenli sitelerle köy mekânını çevrelemesi katılımcıların zihninde yer aldığı görülmektedir. Özellikle birçok katılımcı büyük çoğunlukla köylerinin yapılaşma baskısı altında kalması kentleşmeyle beraber doğal yaşamdan koparıldıkları tarım alanlarının, doğal ve yeşil alanlarının imar alanlarına dönüşmesi gibi pek çok mekânsal

---

¹¹ <https://www.birgun.net/haber/toplumsal-hafiza-291620> Erişim Tarihi: 24.09.2020

alanda yaşanan değişimin katılımcıların zihinsel dünyasında duygusal ve psikolojik bir etki oluşturduğu görülmüştür:

“Diyorum ki keşke olmasaydı (apartmanlar...). Bence mahalle olmayarak köyü koruyabilirdik. Bence insan bir köyde yaratabilir. Bence devlet köyde yaratabilirdi yok etmek yerine. Bütün imkânlar dâhilinde”(Görüşmeci-2,Kadın,41)

“Arsaların tarlaların şuan ki durumunu görünce üzülüyoruz. Ben Tokilerin yapıldığı yere baktığımda hep aklıma eskiler geliyor. Orda oyun oynuyorduk. Boş arazilerdi çok eğleniyorduk o arazilerde. Bizi doğadan kopardılar. şuan bu araziler yapılaştı çevremizi yüksek katlı binalar sardı.”(Görüşmeci-8,Kadın,65)

“şuan gözüme hiç güzel görünmüyor. Eskiden daha güzeldi. Eskiden her taraf açık olduğu için rüzgâr estiği zaman nefesimiz açılıyordu. şimdi her taraf apartman oldu rüzgarı engelledi. Daralıyoruz.”(Görüşmeci-9,Kadın,53)

Araştırmamızda dikkat çeken önemli bir unursa orta ve düşük ekonomik gelire sahip katılımcıların köyelerinin imara açılması sonrası köy arazilerinde oluşan rant, arazi değerlerinin yükselmesi, arazi parselizasyonları gibi birçok durum sonrası birçok kişilerin başta da toprak ağalarının bu yerleşim birimindeki arazi ve topraklardan faydalanması ve bu toprak-arazi parçalarını kendi istekleri doğrultusunda kullanım hakkına sahip olması, farklı sosyo-kültürel ortamlardan gelen bireylerin bu yerleşim birimlerine yerleşmesi ve arazi, toprak sahibi olması çok uzun yıllar bu yerleşim biriminde hayatını idame ettiren, toprakları işleyen, hiçbir ekonomik güvencesi olmayan yerli köy halkının ise zihinlerinde çok uzun yıllar önce uygulanması istenen toprak reformu yani topraksız köylünün kalmaması gerektiğini belirten reformun gerçekteşmemesi, yerli köy halkının köyelerinin imara açılmasıyla tapulu arsası olmayan köy topraklarının hazine malı sayılması ve böylelikle hiçbir sosyal güvencesi olmayan yerli köy halkının bu dengesiz paylaşımın neden gerçekteştiği neden topraklarının olmadığı soruları zihinlerde canlanmaktadır.

“Neden arsamız yok diyoruz”(Görüşmeci-4,Erkek,33)

Her ne kadar günümüzde yerli köy halkına yardımcı olmak amacıyla imar affı/barışı gerçekteşse de tam olarak tapusunu almayan-alamayan köylüler sürekli bir korku ve endişe içerisine girmektedirler. Dolayısıyla bu sürecin onların zihinsel dünyalarını

psikolojik olarak etkilediği de görülebilmektedir. Bu açıdan yerli köy halkına yönelttiğimiz “köyünüzün şuan ki görünümüne baktığınız zaman ne hissediyorsunuz, zihninizde ilk olarak ne canlanıyor?” sorusuna yukarıdaki gibi neden arsalarının olmadığı sorusunun canlandığını belirten katılımcıların, köylerinin imara açılması ve mahalleye dönüştürülerek kentin bir parçası haline getirilmesi sonrası köy yerleşim biriminde önemli toprak-arazi sorunlarının yaşandığı, hala devam etmekte olduğu bu süreçten ise en çok olumsuz etkilen kesimin toprak sahibi olmayan yerli köy halkının olduğu da ifade etmeye edilmeye çalışıldığı söylenebilmektedir.

Toplumsal yaşamın var olduğu mekânlarda yaşamını idame eden bireylerin yaşamları üzerindeki denetim yetisi her geçen gün daha fazla kaybolurken, yabancılaşmanın boyutları da gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle kentlerde uygulanan neo-liberal politikaların görünürlük kazanmış olması kent mekanının metalaşmasını ve kentlerde rant eksenli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla sermayenin merkezi haline getirilen kentlerde gerçekleştirilen hızlı dönüşümler, kentlilerin yaşamış oldukları mekân ile arasındaki ilişkinin zarar görmesine sebep olmuştur. Böylelikle bu durum aynı zamanda kentlilerin yaşamış oldukları kentte kendilerini yabancılaşmış hissetmelerine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla kent biçimi hızla değiştirilirken, özgünlüğünden kopartılmış, yürütülen politikalarla herhangi bir yere benzemeye başlamıştır. Kentte bu yönde yaşanan hızlı değişim bireylerin yaşadıkları kentte yerinden yurdundan edilmiş olduğu hissine kapılmasına sebep olmuştur. Aynı durum köyler içinde geçerlidir. Özellikle kentle bütünleşme eğiliminde olan yakın köyler imar politikaları sonrası kendi özgünlüğünden, kökünden kopartılması bu çevrede yaşayan bireylerin kendisini bu çevrede yabancı hissetmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla bireyler ne kadar kendini bir yere ait hissederse o kadar o çevreyi sahiplenme duygusu besleyeceklerdir. Aksi takdirde bireyler yaşadığı yere yabancılaşma hissi geliştirdiklerinde ya o mekânı terk etme eğiliminde bulunmakta ya da anomi ortamın oluşmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla mahalleye dönüştürülerek kente bağlanan köylerde köy arazilerinin imara açılmasıyla köy mekânında yaşanan hızlı ve düzensiz, plansız değişikliklerin köy mekânında yaşayan bireylerin psikolojik ve zihinsel dünyalarını etkilediği görülmektedir. Sahada katılımcılarla yapılan görüşmelerde köyün mahalleye dönüştürülmesi sonrası mekânda yaşanan hızlı değişimleri zihinsel dünyalarındaki yansımaları şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kendimi yabancı gibi hissediyorum. Mesela 20 sene önce bu köyden ölen biri kalksa der ki burası benim köyüm değil. Sanki İstanbul gitmiş gelmiş gibi yolu şaşırılmış hisseder.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

“Şimdi çok şeyler değişti.(...) Doğal yaşamı özliyorum. Şimdi ben sana bir fotoğraf gösterecem bak bu mesela 20 senelik görüntüdür. 1990’ların fotoğrafıdır. Hiçbir yapılaşma yok etrafta, şimdiki haline bak (katılımcı bu sırada aşırı betonlaşmaya yönelik düşüncesini üzüntülü bir yüz ifadesiyle dile getirmektedir) buda 2006’nın fotoğrafıdır. 1990’larda topraktır. Şimdi ise her yerde betonlaşma insanlar bu yeni çevreye yabancılaşıyor ve kendini bu çevrede yabancı hissediyor.”(Görüşmeci-23,Erkek,55)

Bu bağlamda bu başlık altında katılımcılarla yapılan görüşmeler değerlendirildiğinde yaş etkisi bağlamında yerli köy halkının köylerinin şu anki görünümünün zihinlerinde nasıl canlandığı öğrenmek adına yönlendirilen soruda farklı yaş gruplarında katılımcıların benzer cevaplar verdiği görülmüştür. Katılımcıların mekânsal dönüşüm bağlamında zihinlerin de canlanan durumların olumluluk ve olumsuzluk bağlamında kavramsal bir tanımlama yapıldığında ise aşırı betonlaşma, apartmanlaşma, doğadan kopma, yeşil alan azlığı gibi olumsuz durumlar üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Dolayısıyla katılımcıların zihinlerinde canlanan aşırı apartmanlaşma ve betonlaşma gibi ifadelerin daha çok katılımcıların zihinlerine olumsuz yansıdığı görülmüştür.

Her ne kadar gelecek bir bilinmezlik içerse de çalışmamızda katılımcılarla yapılan görüşmelerde bu başlık altında ayrıca anlaşılmaya çalışılan durum ise “eski köylü” “yeni mahalle halkı” olan katılımcıların köylerinin mahalleye dönüştürülerek kente bağlanması sonrası köy mekânında yaşanan hızlı dönüşüm bağlamında yerli köy halkının köylere ilişkin Türkiye’nin durumunu geleceğe yönelik yaklaşımlarının zihinlerindeki yansıması anlaşılmaya çalışılmıştır. Bir yönüyle de geleceğe yönelik bakışları anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar ise Türkiye’de köy nüfusunun azal(tıl)ması, büyük şehirlerde köylerin hızlıca mahalleye dönüştürülerek kente bağlanması kısacası yerli köy halkına göre köylülüğün bitirilmeye çalışılması, tarımda uygulanan politikalar, tarımsal ürünlerde daha önceden ihracat edilen birçok ürünün günümüzde ithal edilmesi gibi birçok durum Türkiye ekseninde değerlendirildiğinde

yerli köy halkının tarım ve köylülüğün geleceğine yönelik olumsuz değerlendirdiği görülmüştür.

Yapılan görüşmeler çerçevesinde yerli köy halkının köy mekânındaki dönüşümün zihinlerindeki yansıması değerlendirildiğinde kentleşme sürecinde uygulanan imar ve tarım politikalarının önemli olduğu görüşüne ulaşılmıştır.

3.2.10.Kentle Bütünleşme/Kentle Bütünleşememe

Bugün gelişen süreçte göçün niteliğinin değişmesi birçok kavramın yeniden sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Özellikle günümüzde kırsaldan kentsel alanlara doğru gerçekleşen göçün devam etmesinin yanı sıra sanayileşme ve kentleşmeyle hızla büyüyen kentlerin çeperlerindeki köyler kentleşmeyle imtihan içerisinde girmekte, büyük çoğunluğu yapılaşma baskısı altında kalarak mahalleye dönüşmektedir. Aynı zamanda çıkarılan büyükşehir kanunu kapsamında büyükşehirlerdeki köyler uzak veya yakın fark etmeksizin mahalleye dönüştürülmektedir. Bu eksende Türkiye'nin hızlı kentleşme sürecinde köylerde yaşanan bu sürece bakıldığı zaman köylerin “yerinde kentleştirilmeye” çalışıldığının söz konusu olduğunu belirtebilmekteyiz. Dolayısıyla bu süreçteki köyler günümüzde yerinde kentleşme süreci yaşamaktadır da diyebilmekteyiz. Bu eksende Tilmerç Köyü incelendiğinde gerek sahada yapılan görüşmeler gerekse de sahada yapılan gözlemler sonucunda eski ismiyle Tilmerç Köyü'nü Tilmerç Mahallesi ekseninde incelendiğinde “yerinde kentleşen köy” kavramına ulaşılmıştır. Gerek Tilmerç'in hızlı kentleşme sonrası kente eklenme sürecinde kent ve köy arasında ayırıcı özelliklerin büyük ölçüde ortadan kalkması, köyün hem toplumsal hem de mekânsal yapısında görülen değişimler sonucu Tilmerç'i ne tam olarak köy ne de kent olarak tanımlamak yanlış olacaksa da köy mahalleye dönüşerek kent yönünde büyük bir gelişme göstermekte ve ilişkiler artmaktadır.

Bu açıdan bu çalışma kapsamında bu başlık altında göçün değişen niteliğiyle köylerin mahalleye dönüştürülmesi sonrası yaşanan toplumsal ve mekânsal değişimle beraber “eski köylü” “yeni mahalle halkının” kentle bütünleşme, kentlileşme süreci ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu kavramlar ise sahadan alınan veriler, değişen göç niteliği

ve uygulanan politikaların etkisiyle “**yerinde bütünleşme**”, “**yerinde kentlileşme**” kavramları çerçevesinde açıklanmaya çalışmıştır.

Bütünleşme kavramının sözlükteki anlamı, “tek parça (yekpare) ya da tamam kılma; tamamlama; bir parçayı da bütüne katma.” Kavramın sözlükteki anlamı kentleşme bağlamında değerlendirildiğinde ise kırsal alandan kente göç eden nüfusun kent yaşantısına katılmasına ilişkin olarak ele alınmaktadır (Şenyapılı, 1978: 71).

Çoğu kent çalışmalarında da belirtildiği üzere köyden kente göç eden bireyler kent yaşamına uyum sağlayamamakta veya uyum sağlamakta güçlükler çekmektedirler. Dolayısıyla bu süreçte bireyler tam anlamıyla kentli olarak nitelendirilemezler. Sosyal, ekonomik, kültürel olarak kentlilerden farklı yaşam biçimine sahip köylüler kente göç ettiklerinde kentlilerden farklı bir yaşam biçimini kentte sürdürürler. Sosyal ilişkiler bakımından dost ve arkadaşlarını kendi çevresinden seçerler. Kentsel mekânları ve kentteki örgütleri çok fazla kullanmazlar. Kentlilerle dostluk ve arkadaşlık kurmazlar veya kurmakta zorlanırlar. Dostluklar oluştursalar bile uzun süreli ve sağlıklı bir ilişki biçiminde değildir. Kendi buldukları çevrenin dışına pek çıkmazlar. Yaşamış oldukların kentin birkaç semti dışında kenti tanımazlar. Bireyler kentte yaşamaktadırlar fakat kentten kopuk bir şekilde yaşamlarını idame ettirmektedirler. Bu açıdan bütünleşmemiş bir nüfus özelliği taşımaktadırlar. Bu açıdan bütünleşme kavramını kentleşme ekseninde ele aldığımızda kırdan kente göç eden nüfus topluluğunu bütüne katma, tek parça yapma, aynı özellik ve nitelikleri taşıy durumuna getirmek yani kırsal alandan kentsel alandan göçen nüfusun kentli nüfusun yaşam biçiminden farklılaşmış özellik ve nitelikler göstermemesi anlamına gelmektedir (Şenyapılı, 1978: 71).

Temel olarak kentleşme bağlamında bireylerin kentle bütünleşmesini barındıran süreç kentlileşme süreciyle ilişkilidir. Bu bağlamda bütünleşme, kentlileşme sürecini içeren bir kavram olarak düşünölmektedir (Es ve Ateş, 2004: 51). Kentlileşme tanımlamalarına bakıldığı zaman mekânsal ağırlıklı bir tanımlarla karşılaşabilmekteyiz. Fakat kentlileşme olgusu sadece mekâna ait unsur olmamakla birlikte sosyal, kültürel, ekonomik temelli unsurları da içermektedir. Kentsel ölçekte incelendiği zaman kentlileşme sürecinde köyden kente göç eden nüfusun kalıcı bir şekilde kentsel alana yerleşme düşüncesi önem taşımaktadır. Fakat kentlileşme sürecinde sadece kentsel mekâna yerleşme kentli nüfus tanımlaması olarak tanımlamak yeterli görülmemektedir.

Çünkü kentleşmenin temel özelliği toplumsal, kültürel ve ekonomik içeriği barındırmasıdır. Dolayısıyla kentleşmeyi tanımlarken kentleşme sonrasında gerçekleşen toplumsal değişimin bireylerin tutum ve davranış, değer ve yaşam biçiminde değişim yaratan bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla kırsal alandan kente göç eden nüfusun kırsala ait özelliklerinden arınarak kente özgü tutum, değer, yaşam biçimini kazanma süreci olarak ifade edilebilmektedir. Kentleşme ve kentli olma vurgusu bir değişimi yani bir kültürel dönüşümü içermektedir. Dolayısıyla kentleşme kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden nüfus için bir toplumsal değişime ve entegrasyon sürecini içermektedir diyebilmekteyiz. Bu süreç bireylerin kentle bütünleşmesi, kent yaşamına özgü tutum ve davranış kalıplarını benimsemesi kente özgü kuralları benimseyip uygulaması, yaşamış olduğu kente karşı sorumluluk duyması yaşadığı kenti sahiplenmesi, aidiyet hissetmesi gibi süreci kapsayan kentleşme uzun bir süreci gerektirmektedir. Bu süreçte köyden kente göç eden nüfusun kentsel örgütlenmelere katılımı, kentlerde geleceğini görebilmesi önem taşımakla birlikte kentlerinde aynı zamanda bu nüfus için umut vaat edecek alanlar olması gerekmektedir. Aksi takdirde göç eden nüfus yaşadığı mekâna yabancılaşma, uyumsuzluk, anomi gibi toplumsal, psikolojik, güvenlik ve düzen gibi sorunlarla karşı karşıya kalabileceklerdir. Dolayısıyla kentleşme birey, toplum, toplumsal yapı üzerinde olumlu veya olumsuz büyük etkilere neden olmaktadır. Bu açıdan bu sürecin kentlerde sağlıklı geçirilmesi birey, toplum ve toplumsal yapı üzerinde olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir. Bu açıdan kentleşme konularında kentleşme ele alınması gereken önemli konulardan birini oluşturmaktadır. Özellikle günümüzde dünyada teknoloji, iletişim, ulaşım imkân ve olanaklarında yaşanan hızlı değişimler kentleşme olgusuna yön verebilmektedir. Özelde Türkiye’de yaşanan bu değişimlerin yanı sıra uygulanan politika ve çalışmaların Türkiye’de kentleşme sürecini anlama noktasında önem taşımaktadır.

Her ne kadar kentleşme sosyo-psikolojik yönü ağır basan ve ölçülmesi zor olan bir süreç barındırsa da bu tez çalışmasında asgari düzeyde bir kentlilik ölçümü yapmayı hedeflemektedir. Çünkü kentleşmenin gerçekleşebilmesi için kentte geçirilen bir zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat geçirilen süre bazen kentleşmeyi var edememektedir. Özellikle kırsal alanlardan kentsel alana göç eden bireylerin işsizlikle karşı karşıya kalması kente göç eden nüfusun kentle bütünleşmesini yani kentleşme

sürecini engellemektedir. Aynı zamanda kente yaşayan bireylerin kendini tanımlarken yaşadığı kentle tanımlamak yerine köyü ve aşireti vb tanımlaması dolayısıyla kente aidiyet hissetmeden yoksun olma durumu kentlileşme düzeyini belirlemede önemli göstergeler arasında bulunmaktadır. Kişilerin kendini kentli olarak ifade etmesi subjektif bir durumu içermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada tam anlamıyla kentlileşme düzeyinin ölçülmeye çalışıldığı anlaşılmamaktadır. Fakat çalışma kapsamında asgari düzeyde bir kentlilik ölçümü yapılmaya çalışılarak Türkiye’de kentlileşme olgusu ve süreci anlaşılmasına çalışılmıştır.

Çalışmamızda ele aldığımız eski ismiyle Tilmerç Köyü mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenen bir yerleşim alanıdır. Köyün mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenme süreci ele alındığında ise daha önceden belirttiğimiz gibi kent merkezinde petrolün bulunmasıyla yoğun bir göçe maruz kalan Batman hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte kentin hızla çevresindeki köylere doğru büyü(tül)me göstermesi, aynı zamanda toplu konut alanlarının şehrin dışında köy yerleşim yerlerine yakın alanlarda inşa edilmesi çeperdeki köylerin mahalleye dönüştürülme sürecini hızlandırmıştır. Dolayısıyla süreç göz önünde bulundurulduğunda köyün mahalleye dönüştürülmesi doğal bir süreç içerisinde gerçekleşmesinin yanında uygulanan politika ve çalışmalarında etkisi bulunmaktadır. Ayrıca 2012 yılında 6360 Sayılı Kanun ile büyükşehirlerde büyükşehir belediye sınırının il sınırı ile özdeşleştirildiği karardır (Muratoğlu, 2015: 63). Bu kanun kapsamında “büyükşehir belediye teşkilatı bulunan illerde il özel idareleri, köy ve belde belediyelerinin kamu tüzel kişiliğini kaldırmıştır” (Muratoğlu, 2015: 59). Dolayısıyla bu kanun çerçevesinde Türkiye’de büyükşehirlerdeki köyler ele alındığında köylerin tüzel kişiliği kaldırılmış uzak veya yakın fark etmeksizin mahalleye dönüştürülerek kent merkezine bağlanmışlardır. Bu yönüyle günümüzde Türkiye’de ki kırsal mekânlar incelendiğinde hızlı bir şekilde kentsel alanlarla bütünleş(tir)me süreci yaşamaktadırlar. Bu açıdan gelinen süreçte Türkiye’de mahalleye dönüştürülen köylerin uzak ve yakın köyler bağlamında “yerinde kentlileşme”, “yerinde bütünleşme” sürecinin incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Çalışmamızda Büyükşehir Kanunu yeni olmasından dolayı daha önceden kent merkezine uzak fakat hızlı kentleşme süreciyle kent merkezine yaklaşan köyün mahalleye dönüşmesi sonrası yerli köy halkının kentle “yerinde bütünleşme”, “yerinde kentlileşme” kavramları çerçevesinde yakın bir köyün

mahalleye dönüşmesi ve kentle bütünleşmesi süreçleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle çalışmada yakın bir köyün mahalleye dönüşmesi çerçevesinde büyükşehir statüsündeki köylerin mahalle dönüştürülme süreçlerinin bu kavramlar çerçevesinde anlaşılması noktasında kaynaklık edebileceği düşünülmüştür.

Kentlerden farklı sosyal, kültürel, ekonomik yapıya sahip köylerde yaşayan nüfus kent yaşamına geçerken kent mekânının sunmuş olduğu kentsel örgütleri, kamusal veya sivil mekânları kullanımları bu nüfusun kentle bütünleşmesinde önem taşımaktadır. Dolayısıyla kent yaşamına geçen bireylerin kentsel mekân ve örgütleri kullandığı oranda bu nüfusun kentlileşmesinden, kentle bütünleşmesinden bahsedilebilmektedir. Aksi takdirde kent yaşamına geçen bireyler bu mekân ve örgütlenmeleri kullanmamaları durumunda kentte yaşayan ama kentlileşemeyen bir nüfus profili oluşturmaktadırlar. Bu nüfus genellikle kentin gecekondulu ve kenar mahallerinde yaşamakla birlikte kent yaşamından izole bir yaşam sergilemektedirler. Bu durum Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra yoğunlaşan köyden kente göç eden nüfusun temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Türkiye’de bugün gelinen süreçte gerek değişen göçün niteliği gerekse de kentleşme politikaları ekseninde değerlendirildiğinde yerli köy halkının herhangi bir mekânsal hareketlilik gerçekleştirilmeden “yerinde kentlileşmesi” kentle “yerinde bütünleşmesi” söz konusu olmaktadır. Özellikle günümüzde çıkarılan kanunların temel dayanağına bakıldığında geçmişte uygulanmaya çalışılan politikalar dâhilinde köylülerin göç etme gereksinimi duymadan kırsalın kalkındırılarak yerinde kentle bütünleştirilmesinin esas alındığı görülebilmektedir. Bu çerçevede mahalleye dönüştürülen Tilmerç Köyü’nde yerli köy halkına “*kentin sunmuş olduğu mekânlarla ilişkileriniz nasıl ve bu mekânları ne sıklıkla kullanıyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar özellikle köyün mahalleye dönüşme sonrası köy mekânında artan yatırımlar, köy çevresinde kamu kurum kuruluşlarının artması, sosyal ve kültürel faaliyet alanlarının artması gibi değişimler sonucu köy halkının kentsel mekânlarla ilişkilerinin arttığını özellikle de genç ve orta yaş grubunun bu mekânları rahat bir şekilde kullandıklarını belirttikleri görülmüştür:

“Gençler ve çocuklar çok rahat kullanıyorlar bu mekânları gelinlere kimse karışmıyor artık. Çarşıya, pazara rahat gidiyorlar, avm ye gidiyorlar, çocuklarını getiriyorlar etrafımız artık kent merkezinden gelenlerle dolu, kentle birleştik parkları beraber

kullanıyoruz çocuklarımız aynı okullarda eğitim alıyor. Devlet hastanesi yakınımızda rahat bir şekilde faydalanabiliyoruz” (Görüşmeci-11,Kadın,35)

“Artık ulaşım rahat belediye otobüsleri sürekli buradan geçiyor, şehir içi minibüsler var. Merkeze sıklıkla iniyorum. Faturaları yatırmak için, merkezdeki çarşıya gidiyorum. Devlet dairelerine de işim düştüğünde gidiyorum.”(Görüşmeci-1,Erkek,71)

“Sinemaya, tiyatroya, konserler olunca giderim. Ahmet Güneştekin Kültür, Sanat merkezine gidiyorum kurslarına katılıyorum.”(Görüşmeci-6,Kadın,37)

“Şehir buraya yaklaştı, marketler geldi artık şehir merkezine inmemize de gerek kalmadı. Okullar var burada, hastane yakın, marketler, cafeler var burada. Kütüphaneler yakın herkes faydalanabiliyor bu alanlardan. Özellikle şimdiki gençler çok fazla faydalanıyor.”(Görüşmeci-10,Kadın,28)

Bu görüşlerden hareketle Tilmerç Toki'nin inşasıyla başlayan ve köyün mahalleye dönüşmesi sonrası köy çevresinde yapılan kamu kurum kuruluşlarının, sosyal ve kültürel faaliyet alanlarının, köy halkının kentle bütünleşme eğiliminde önemli katkısı olduğu görülmüştür. Yapılan görüşme ve gözlemler dâhilinde Tilmerç halkının büyük oranda kentle bütünleşme eğilimi gösterdiği de gözlemlenmiştir.

Kentlileşme sürecinde kentle bütünleşememenin temel sebeplerinden biri de ekonomik temelli olmasıdır. Köyden kente göç eden bireyler yerleştikleri kentlerde geleceklerini görebilmeleri açısından kentte iş bulabilmeleri önemlidir. Kentte geleceğini gören köylüler daha rahat bir şekilde kente uyum sağlayabilmekte kentle bütünleşme eğilimi gerçekleştirebilmektedir. Kente göç eden köylülerin işportacılık, değnekçilik gibi marjinal mesleklerde çalışması ise köylü nüfusun kentle uyumunu, bütünleşmesini engellemektedir. Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra yoğunlaşan köyden kente göç hareketleri sonucu yerli köy halkının kentle bütünleşme sorunlarından birini de kente yerleşen nüfusun açık veya gizil işsiz konumda olması oluşturmuştur. Günümüzde köyden kente göç hareketleri devam ederken aynı zamanda köyler farklı kanun kapsamında mahalleye dönüştürülerek kente eklenmektedir. Fakat günümüzde köyler kente eklenerek kırsalın sorunlarının çözülmeye çalışılması üzerinde durulması gereken önemli bir durumu teşkil etmektedir. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde

kontrol altında alınmaması, sürdürülebilir politikalar yapılmadan yürütülmesi durumunda kırsal alanların sorunlarının çözümünden çok kırsalın çözümlenemeyen sorunlarının kentsel mekâna eklenmesi şeklinde sorunları da beraberinde getirebilecektir. Alan araştırmasında katılımcıların büyük bir kısmı köyün mahalleye dönüşme sürecinde tarım ve hayvancılığın kaldırılması sonrası kente bağlandıklarında işsizliğin daha da arttığını belirtmişlerdir. Özellikle bağlı oldukları kentin istihdam alanı yaratmada yetersizliğine değinerek sosyo-ekonomik durumu düşük veya ekonomik geliri olmayan katılımcıların kentin sunmuş olduğu sosyal ve kültürel mekânları kullanamadıklarını belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların kentsel mekânları kullanımlarına dair görüşleri şu şekildedir:

“Avm, cafe, restaurantları pek kullanamıyorum bu yerlere gitmek için ekonomik durumunuzun iyi olması lazım.” (Görüşmeci-4,Erkek,33).

“Kente bağlandık ama işsizlik daha da arttı köydekilerin çoğunluğu inşaatta kalıpcı, boyacı, sıvacı..olarak çalışıyor bir kısmının da sürekli işi yok. Gençlerin çoğu işsiz. Ekonomik durumları iyi olanlar kullanıyor” (Görüşmeci-3,Erkek,50)

Bu görüşlerden hareketle köylerin mahalleye dönüştürülerek kente eklenmesi sonrası yerli köy halkının kentin istihdam olanaklarından yararlanması önem taşımaktadır. Aksi halde ekonomik bakımından kendini güvencede göremeyen bu gibi yerli köy halkının kentle bütünleşme süreci sorunlu geçmekle birlikte kentsel alanda işsizliği artmasına ve toplumsal sorunların oluşabilmesine neden olabilecektir.

Kentleşme sürecinde bireylerin kendini tanımlarken almış olduğu vaziyet kentleşme üzerinde etkili olmaktadır (Türk, 2020a: 203). Günümüzde köylerin mahalleye dönüştürülerek kente eklenme sonrası yerli köy halkının kendini tanımlarken nasıl tanımladığı, kendilerini toplumsal uzamın neresinde ve nasıl hissettikleri kentleşme sürecini anlama noktasında önem taşımaktadır. Bu açıdan çalışma kapsamında mahalleye dönüşen köyde yaşayan yerli köy halkına *“kendinizi tanımlarken nasıl tanımlarsınız, kendinizi kent yaşamına ait hissediyor musunuz?* Soruları yönlendirilmiştir. Katılımcıların genel olarak değişen yaşam koşulları, köyün sosyal, kültürel ekonomik, mekânsal yapısında yaşanan değişimler sonucu kendilerini tanımlarken her iki yaşam tarzının ön planda olduğunu belirtmişlerdir. Bir kısım

katılımcılar ise kent yaşam alışkanlıklarının tam olarak yerli köy halkında oluşmaması, mahalle içerisinde yerli köy halkının bir arada yaşaması mahalle geneline yayılmaması, bağlı oldukları Batman kentinin yeni bir kent olması gibi nedenlerle kendilerini tanımlarken köylü olarak tanımladıkları gözlemlenmiştir:

“Valla kentlilerden bir eksikliğimiz yok. Şuan kendimi hem köylü hem de kentli hissediyorum. Yeri geldi mi köylüleşebiliyoruz. Yeri geldi mi şehirlileşebiliyoruz.”(Görüşmeci-11,Kadın,35)

“Köylü olarak. Yerli köy halkı hala köy olarak görüyor. Hatta kent merkezine inerken Batman'a gidiyoruz deriz. Daha tam anlamıyla kent yaşam ve kültürü oturmadı.”(Görüşmeci-7,Erkek,41)

“Kendimizi köylü olarak tanımlıyoruz. Aslında Batman da yaşayan çoğu insan köylüdür. Sonradan şehir oldu. Kendi içimizde köylü olarak görüyoruz. Dedeme merkeze giderken Batman'a gidiyoruz diyoruz.” (Görüşmeci-17,Kadın,21)

“Kendimi hala köylü olarak tanımlıyorum. Ne kadar olmasa da ağız alışkanlığımı mı bilmiyorum hala buraya köy diyorum.”(Görüşmeci-6,Kadın,37)

“Şuan ben burayı köy olarak görüyorum çünkü yerli köy halkının olduğu bu kısımda yabancı yok. Demiryolunun hemen arkası ve Tokilerin olduğu yerler yeni yapılaşma. Bizim olduğumuz yerde yabancı yok hepsi Tilmerç'in köylüleridir.”(Görüşmeci-10,Kadın,28)

Bir katılımcımız ise geçmişte köy ve köylüler üzerinden ifade edilen olumsuz yargıların aslında bu tür tanımlamalarla sınırlandırılmaması gerektiği yönünde bir yorumlama yapmıştır. Toplumda köylülerin, cahil, eğitimsiz oldukları yönündeki algının yanlış bir algı olduğunu vurgulayarak asıl olanın köylü ve şehirli olmaktan çok kendini geliştirebilme, toplumda sağlıklı bir yaşam sürdürebilme olduğu belirtilmiştir. Katılımcımız bu düşüncesiyle günümüzde köy ve şehirli ayrımından çok toplumda yaşayan halkın nasıl refah bir yaşam sürdürebileceğinin ön planda tutulması gerekliliğini belirtmeye çalışmıştır.

“Eskiden şöyle bir algı vardı köylü cahildir diye bence alakası yok. Bence insan okusa da cahil insan cahildir. Kendini geliştirmese ister köylü olmuş ister şehirli fark etmez.”(Görüşmeci-2,Kadın,41)

Bu bağlamda, daha önceden köy statüsünde olan Tilmerç Mahallesi’nde yapılan gözlem ve görüşmelerde mekânsal bir hareketlilik olmadan köyün mahalleye dönüştürülerek kente eklenmesi yakın bir köy parametresinden incelendiğinde kentle bütünleşme eğiliminde olan veya gelecekte kentle birleşmesi muhtemel olan köylerin mahalleye dönüştürülmesi sürecinin sağlıklı ve kontrollü bir şekilde yönetilmesi durumunda hem köy hem de kentte yaşayan halkın bütünleşme sürecini kolaylaştıracağı görülmüştür. Ayrıca bütünleşme eğiliminde olan köylerin sağlıklı ve kontrollü bir şekilde mahalleye dönüştürülme sonrası mekânsal bir hareketlilik yaşamayan yerli köy halkının gecekondulaşma alanının oluşmasını engellediği de görülmüştür. Aynı zamanda köyden kente göç eden nüfusun kentlileşme süreci uzun yıllar alabilirken mekânsal bir hareketlilik gerçekleştirilmeyen yerli köy halkının “yerinde kentlileşmesi” kentle “yerinde bütünleşmesi” bu sürecin sağlıklı ve kontrol altında gelişme sonrası daha da kısılabileceği görülmüştür. Dolayısıyla “yerinde kentlileşme” “yerinde bütünleşme” süreçlerinin kent merkezine yakın bir köy parametresinde incelendiğinde sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi durumunda kırsal alanların sorunlarının büyük bir ölçüde çözülebileceği de görülmüştür. Aksi takdirde bu sürecin kontrollü bir şekilde yönetilmemesi durumunda ise kırsal alanda biriken sorunların çoğunluğu kente eklenmiş olmakla beraber, toplum yapısına, ülke ekonomisine büyük bir etkisi olabileceği de görülmüştür.

SONUÇ

19.yüzyılda dünya üzerinde etkisini gösteren sanayileşme ve modernleşme hareketleri insanoğlunun en eski yerleşim birimlerinden olan köy ve kentlerde sanayi öncesi dönemden büyük kopuş ve değişimleri meydana getirmiştir. Günümüzde köyler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde dünya ile etkileşim içerisinde. Köylerin ekonomik faaliyetlerinin yanı sıra kültürel faaliyetlerinde de kentlerle arasındaki farklar azalmakta ve köyler geçmişten farklı bir kültür ve buna bağlı yaşam pratikleri oluşturmaktadır. Köyler incelendiğinde ekonomik yaşamlarında gerçekleşen değişimler sonucunda farklılaşan gelir kaynakları, kentlerle kültürel benzeşmeler, tersine göç, temel geçim kaynaklarını oluşturan hayvancılık ve tarıma dayalı gıda da yaşanan gelişmeler gibi gelişmeler köylerin geçmişten farklılaşmakta olduğunu ve bu sürecin kentler lehine devam edeceğini gösterebilmektedir. Dünya üzerinde köy ve köylülük büyük oranda bitirmeye çalışılmakla birlikte günümüz dünyasında yaşayan nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı da bilinmektedir. Batı'da köy ve köylülük büyük ölçüde bitirilmiş ve çözülmeye uğramakta iken Türkiye'de de bu süreç devam etmekle birlikte kentler lehine gelişme göstermektedir.

Türkiye'de toplumsal değişim ekseninde 1950'li yıllarda başlayan kentleşme hareketi çok kısa zamanda hızlı süreç izlemekle beraber toplumsal yapıda büyük ve kaçınılmaz değişimlere neden olmuştur. Batı'da sanayileşme süreciyle gerçekleşen kentleşme sanayileşme ile paralel ilerlemesi bu sürecin bu toplumlarda daha sağlıklı geçmesinde etkili olmuştur. Türkiye gibi sanayileşme dönemine geç girmiş gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde bu sürecin hızlı ve kısa sürede gerçekleşmesi, sanayileşmenin kentleşmeyi takip edememesi, köyden kente göç eden nüfusun iş gücünü karşılayamaması gibi durumlar bu gibi ülkelerin kentleşmesinin hızlı, sağlıklı, sorunlu bir şekilde gerçekleşmesine sebep olmuştur. Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra kentlere yönelen göçler sonucunda kentler; konut, istihdam, gecekondulaşma, açık ve gizil işsizliğin yanı sıra kente göç eden nüfusun kentlileşmesi, kentle bütünleşmesi, kente uyum sağlaması gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Aynı zamanda köylerde bu süreçte toplumsal ve mekânsal yapısında büyük değişimler yaşamaya başlamıştır. Türkiye'nin bu yıllar itibarıyla içerisine girmiş olduğu hızlı kentleşme sürecinde

yaşanan bu sorunların çoğu günümüzde devam etmekle birlikte, aynı zamanda kentsel yaşam pratikleri açısından da temel sorunlarımızın kaynağını oluşturmaktadır.

Sanayi devrimi sonrası kırsal alanda yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal nedenlerle kırdan kente göçle başlayan kentleşme hareketinin gerçekleşmesinde bu dönem öncesi kentleşmeye yaklaşım önemlidir. Özellikle modernleşme sürecinde yeni kurulan Cumhuriyet'in modernleşme, çağdaşlaşma temelleri üzerinde kentleşmeyi bir devlet politikası olarak benimsemesinin büyük bir etkisi de yatmaktadır. Cumhuriyet döneminde toplumun çağdaş uygarlıklar düzeyinin üstüne çıkabilmesi için köylerin geliştirilmesi, köylülerin eğitilmesi gerekliliği bunun içinde kentli bir toplum yaratmanın üzerine durulmuş ve kentleşme benimsenmiştir. Böylelikle 1950'li yıllardan köyden kente yoğun göç hareketleri başlamıştır. Kırdan kente yoğun iç göç ve sanayileşmenin kentleşmeyi takip edememesi gibi sebeplerden ötürü Türkiye'de sorunlu bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Sağlıklı bir modernleşme süreci geçikleşmemekle birlikte kentlerde farklı sosyal sermayeye sahip kır nüfusunun kentlileşmemesi gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Kentsel alanlarda yaşanan bu sorunların çözümü için 1969 yıllarda Ecevit döneminde köy-kentler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Fakat bu projelerin yarım kalması/uygulanamaması gibi nedenlerle kırsal alanlarda istenilen sonuç alınamamıştır. Bugün hala kırsalın çözümlenmeyen sorunları mevcuttur.

Bu çalışmada, daha önceden kent merkezine uzak Tilmerç Köyü'nün hızlı kentleşme sonrasında kentin köy çeperlerine doğru büyü(tül)mesi ve toplu konut alanlarının köy mekânında inşa edilmesi sonrası mahalleye dönüştürülen köyde yaşanan toplumsal ve mekânsal değişim, burada yaşayan yerli köy halkının bu sürece yönelik bakışı, kentleşmeye yönelik yaklaşımı, günlük yaşam pratiklerindeki değişimler, kentleşmenin olumlu ve olumsuz yönlerini nasıl tarif ettikleri, köydeki mekânsal dönüşümün yerli köy halkının zihninde nasıl canlandığı, yaşanan bölge ve yerleşim alanının sorunları, yerli köy halkının asgari düzeyde kentlileşme ve bütünleşme düzeyleri ele alındı.

Çalışmada varılan temel sonuç, Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra yaşanmakta olunan "hızlı kentleşme" sonrasında köyler hızlı bir şekilde mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklenmektedir. Bu süreçte Türkiye'de uygulanan politika ve çıkarılan kanunların etkisi de olabilmektedir. Özellikle günümüzde Türkiye'de şehirlerde ve büyükşehirlerdeki köylere bakıldığında köylerin farklı kanun kapsamında hızlıca

mahalleye dönüştürülerek kent merkezine eklendikleri görülebilmektedir. Bu eksende henüz büyükşehir statüsü taşımayan fakat yakın gelecekte büyükşehir olması düşünülen Batman kentinin, eski ismiyle “Tilmerç Köyü” yeni ismiyle “Tilmerç Mahallesi”nde yerli köy halkıyla yapılan görüşmelerde ve literatür okumalarında özelde köylerinin genelde ise Türkiye’de ki köylerin mahalleye dönüştürülme sürecine yönelik bakışı incelendiğinde köylerin “**yerinde kentleştirilme**”ye çalışıldığı görüşlerinin hâkim olduğu görülmektedir. Aynı zamanda alan araştırmasında yapılan gözlem ve görüşmelerde mahalleye dönüştürülen bu tip köylerin “yerinde kentleşme” süreci yaşadığı görülmüştür. Alanda yapılan görüşmelerde yerli köy halkı mahalleye dönüşme sürecinin değişen ve gelişen yaşam koşulları çerçevesinde günümüzde köylerin mahalleye dönüştürülmesi konusunda bu süreci doğal karşılayabilmenin yanı sıra politikalarında etkisinin olduğu açıklanmıştır.

Alanda yapılan görüşmelerde “eski köylü” “yeni mahale halkı”nın köylerinin mahalleye dönüştürülerek kente bağlanmasına genelde ise kentleşmeye yönelik tepki ve yaklaşımlarında yaş, sosyo-ekonomik durum ve eğitim düzeylerinin etkili olduğu görülmüştür. İleri yaş grubuna dâhil olan katılımcıların genel anlamda köylerinin mahalleye dönüştürülmesi ve kentleşmeye yönelik yaklaşımları olumsuzluk barındırırken genç ve orta yaş grubu olarak ifade ettiğimiz katılımcıların köylerinin mahalleye dönüştürülmesi ve kentleşmeye yönelik yaklaşımlarının temkinli bir iyimserlik barındırdığı görülmüştür. Kentleşmeye yönelik olumsuz yaklaşım sergileyen katılımcıların genel anlamda köylerinin kente bağlanmasında tarım ve hayvancılığın kaldırılması, köy arazilerinin parselizasyonlarla parçalanması, doğal yaşamın tahrip edilerek betonlaşmış bir yapılanmaya doğru bir değişim süreci yaşadıkları belirtilerek kentleşmeye yönelik olumsuz bir tavır sergiledikleri görülmüştür. Köylerinin kente bağlanması yani kentleşmeye yönelik olumlu tavır sergileyen katılımcıların ise köylerinin kente bağlanmasıyla kentin sosyal ve kültürel imkân ve olanaklarından daha fazla faydalanıldığı belirtilerek kentleşmeye genel anlamda olumlu bir yaklaşım sergiledikleri görülmüştür. Ekonomik durum çerçevesinde incelendiğinde sosyo-ekonomik durumu iyi olmayan yerli köy halkı, köylerinin kente eklenmesine yönelik olumsuz bir yaklaşım sergilerken sosyo-ekonomik durumu iyi olan yerli köy halkının olumlu bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. Çalışmada dikkat çeken bir diğer unsur ise bireysel düşüncelerin ne derece önem taşıdığına görülebilmesidir. Alanda yapılan

görüşmelerde kentleşmeye olumlu yaklaşan bir kısım yerli köy halkından bir kaçının kentleşmenin sağlıklı ve kontrollü bir şekilde yürütülmemesinin hem köy hem de kent mekânında ciddi sorunlara yol açabileceğini belirterek mahalleye dönüşen köylerinde arazilerinin büyük çoğunluğunun ranta kurban gitmesi ve üzerinde çok katlı bina barındırmaya müsait olmayan arazilerde inşaat yapılması gibi unsurları göz önünde bulundurulduğunda bir yönüyle kentleşmeye olumsuz yaklaşım sergilediği görülmektedir. Bu da gösterebilmektedir ki köylerin kente bağlanmasının olumlu sonuçları olabileceği gibi kentleşme sürecinin sağlıklı, planlı, sürdürülebilir bir şekilde kontrol altında yürütülmemesi hem mahalleye dönüşen köylerde hem de kentlerde ciddi sorunlara yol açabileceğidir. Bu da kentleşmenin planlı ve kontrollü bir şekilde yönetilmesinin önemini göstermektedir.

2005–2006 senesine kadar köy içerisinde her hangi bir yapılaşma görülmeyen Tilmerç Köyü, Türkiye'nin birçok köyünde olduğu gibi yapılaşma ilk olarak Toplu konut inşasıyla başlamıştır. Bu süreçte köyün nüfusu artmaya başlamış, kent hızla köy yönünde büyüme göstermiş ve böylelikle ilerleyen yıllarda yoğun bir kent baskısı altında kalan Tilmerç Köyü 2013 senesinde mahalleye dönüştürülerek kent merkezine bağlanmıştır. Bu sürecin gerçekleşmesinde her ne kadar bağlı bulunduğu kentte petrol rezervinin bulunması sonrası yoğun göç alan kentin hızla çeperlere doğru büyümesi gibi doğal gerçekleşen bir süreç izlenmesinin yanı sıra izlenen politika ve çıkarılan kanunların köyün mahalleye dönüştürülerek kente bağlanmasında etkisi de açıkça gözlenebilmektedir. Bu çalışmada örneklem olarak aldığımız Tilmerç Köyü 2013 yılında yürürlüğe giren Büyükşehir Kanunu kapsamında büyükşehirlerdeki köylerin mahalleye dönüştürme sürecinden bir yönüyle farklılık göstermektedir. Büyükşehirlerde köyler uzak ve yakın fark etmeksizin mahalleye dönüştürülürken ve bu safhada yerli köy halkının fikri alınmazken, büyükşehir statüsü taşımayan kentlerde özellikle Batman kent merkezine bağlı Tilmerç Köyü gibi belediye kanununun 6'ncı, 8'inci, 9'uncu ve 81'inci maddeleri kapsamında mahalleye dönüştürülen köylerde yerli köy halkının fikrine başvurulmaktadır. Türkiye'de bu tip köy örneklerine bakıldığında Toplu konut inşaatıyla yoğun bir yapılaşma baskısı altında kalan, aynı zamanda bağlı olduğu kentin hızla üzerine gelmesi sonucu köy sınırı ile belediye sınırı arasında yaşanan karmaşıklık sonrası zorunlu bir şekilde kente bağlanan bu köyler de bu zorunluluğun günümüzde yerini yerli köy halkının kentin imkân ve olanaklarından daha fazla faydalanabilmek

amacıyla kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştiğine de ulaşılabilmektedir. Mahalleye dönüşme sürecinde bu süreci yaşayan Tilmerç Köyü'nde yapılan görüşmelerde yerli köy halkının çoğunluğunun kentin imkân ve olanaklarından faydalanabilmek için kentle birleşme konusunda olumlu yönde eğilim gösterdiği görülmüş ve yapılan oylamada kentle birleşme noktasında olumlu sonuç çıktığına ulaşılmıştır. Dolayısıyla her ne kadar köyler zorunlu bir şekilde mahalleye dönüştürülme süreci yaşasalar da günümüzde artık kentle birleşme noktasında yerli köy halkının isteklerinin de etkili olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Batman kentinin ileriki yıllarda büyükşehir statüsü taşımasına veya büyükşehir statüsüne geçilince köylerin mahalleye dönüşmesine yönelik yaklaşımlarında yerli köy halkının kentin büyükşehir statüsüne geçmesine yönelik genel anlamda olumlu bir yaklaşım sergilediği görülmekle birlikte köylerin mahalleye dönüşmesine yönelik farklılıkların ortaya çıktığı görülmüştür. Yerli köy halkının bir kısmı köylerin sosyal, kültürel, ekonomik bakımdan imkân ve olanakların artırılması ve kırsalın sorunlarının çözümlenebilmesi durumunda köylerin mahalleye dönüşümünü olumlu karşılarken bir kısım katılımcı ise geniş bir perspektiften Büyükşehir Kanunu kapsamında köylerin tamamının mahalleye dönüştürülmesini olumsuz karşıladığı görülmüştür. Bu katılımcılara göre her köyün mahalleye dönüştürülmesini özellikle uzaktaki köylerin mahalleye dönüştürülmesinin toplum açısından hem kır hem de kent mekânında sorunları meydana getirebileceğini belirtmişlerdir. Bu eksende katılımcıların Büyükşehir Yasası'na ilişkin vermiş oldukları cevaplar Tilmerç'in kente yakın bir konumda olması, kanunu bilen/bilmeyen katılımcıların olması göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra içine girmiş olduğu hızlı kentleşme süreci kırsal alanların günlük yaşam pratiklerinde değişmeye sebep olmaktadır. Özellikle günümüzde kent merkezine yakın köylerde bu durum daha iyi gözlemlenebilmektedir. Alan araştırmamızda yapılan görüşmelerde yerli köy halkının uyuma, beslenme, dinlenme, üretim ve tüketim biçimleri, zamanı kullanma biçimlerini içeren günlük yaşam pratiklerinde değişimler yaşandığı görülmüştür. Özellikle hızlı kentleşme sürecinde mahalleye dönüşen Tilmerç Köyü'nde temel geçim ihtiyaçlarını karşılandığı tarım ve hayvancılığın bitmesi yerli köy halkının günlük yaşamlarında değişiminde büyük ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda mahalleye dönüşen köyde yaşayan yerli köy halkının kentin iş olanaklarından faydalanamaması birçoğunun işsiz ve geçici

işlerde çalışıyor olması yerli köy halkının günlük yaşamlarını sıradanlaştırdığı sonucuna da ulaşılmıştır.

Türkiye’de 1950’li yıllar sonrası hızlı kentleşme sürecinde köyler sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan ciddi toplumsal değişimlerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle kent çevresindeki köyler incelendiğinde bu değişimler daha rahat gözlemlenebilmektedir. Alan araştırmamızda köy statüsünden mahalle statüsüne geçen Tilmerç Köyü’nde yerli halkla gerçekleştirilen gözlem ve görüşmelerde Batman kentinin hızla büyü(tül)mesi ve Toki inşaatı süreciyle köy mekânında artan nüfusun oluşturmuş olduğu heterojen yapı başta aile olmak üzere, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ilişkilerinde zayıflamalara sebep olmaktadır. Daha önceden hâkim olan güvene dayalı birincil ilişkiler yerini ikincil ilişkilere bırakmakta kentin yaratmış olduğu önemli tahribatlardan yalnızlaştırıcı etkiler insan ilişkilerini etkilemektedir. Bu durum kent yaşamına geçen yerli köy halkının sosyal sermaye düzeylerinin gerilemesine neden olmaktadır. Köyün kentle eklenme süreci ve sonrasında eğitim imkânlarının artması, yerli köy halkının eğitim düzeyini arttırmış daha önceden ilkokul, ortaokul mezunu ve okuryazar olmayan eğitim düzeyine sahip olan yerli köy halkının çoğunluğunu günümüzde lise ve üniversite mezunları oluşturmaktadır. Aynı zamanda daha önceden büyük ölçüde gelenek ve göreneklere dayalı kültürün etkisi ve ailelerin eğitim konusunda bilinç düzeyinin düşük olması gibi sebeplere bağlı olarak okuma, eğitim alma, çalışma konusunda kadınların erkeklerden dezavantajlı olarak kız çocuklarının oku(tul)maması gibi geleneksel tavırlar günümüzde gittikçe değişime uğradığı görülmüştür. Kız ve erkek çocuklarda okuma çalışma oranı artmaktadır. Alan araştırmasında elde edilen bir diğer sonuç ise mahalleye dönüştürülen Tilmerç Köyü’nde yerli köy halkının daha önceden kentteki sosyal ve kültürel faaliyetlerden, kentin sunmuş olduğu kamusal ve sivil mekânlardan kısıtlı olarak yararlandığı; ancak mahalleye dönüşme sonrası bu mekânlarla ilişkilerinin arttığı gözlemlenmiştir. Özellikle genç ve orta yaş grubunun bu mekânları kullandıkları sıklıkla kullandıkları gözlenmiştir. Bu mekânları kullanamayanların bir kısmı ise sosyo-ekonomik durumu düşük ve işsiz olan bireyler oluşturmaktadır. Bu da yerli köy halkının kentle bütünleşmesi önünde engel teşkil etmektedir. Bir diğer taraftan mahalleye dönüşen köyde kentsel toplumsal ilişkilerle kentleşmenin hızı aynı şekilde gelişme gösterememektedir. Toplumsal ilişkilerin devamlılığı sağlanabilmesi için geleneksel

değerlerin korunması gerekmektedir. Alan araştırmasında mahalleye dönüşen köyün kültürel yaşamında yaşanan değişimler gözlemlenmiştir. Komşuluk kültürü, akrabalık kültürü, yemek kültürü, misafir kültürü ve benzeri durumlarda değişimler gözlemlenmiştir. Kısacası hızlı değişim ve gelişmelerin yaşandığı günümüzde kültürel yaşamda değişimlerin yaşanması kaçınılmazdır. Gelişen teknolojik gelişmeler, modern yaşamın etkileri sonucu kültür şekillerinde, biçimlerinde değişimler gözlemlenebilmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken kent yaşamına geçilmesi ile birlikte kültürel değerlerin ortadan kalkması, yozlaşmasıdır. Özellikle toplum sağlığı ve refahı için toplumsal ilişkilerin sağlığı için bazı geleneksel değerlerin korunması gerekmektedir. Alan araştırmasında bayram kültürü, misafir kültürü, cenaze/taziye kültürü gibi toplumsal ilişkilerde toplum sağlığı için önemli olan geleneksel değerler ortadan kalkmazsa bile büyük ölçüde zayıfladığı görülmüştür. Dolayısıyla bu değerlerin korunması önem arz etmektedir.

Köylerin kente eklenme sonrası ekonomik alanda büyük değişimler yaşanmaktadır. Özellikle kent merkezine yakın köyler incelendiğinde köylerin ekonomik yapısındaki değişimler daha rahat gözlemlenebilmektedir. Özellikle yapılaşma baskısı altında bırakılarak mahalleye dönüştürülen köyler incelendiğinde temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılıktan karşılayan köy toplumu mahalleye dönüşme sonrası geçimini farklı meslek gruplarından karşılamaya başlamıştır. Bu süreçte tüketim kalıplarında ve harcamalarında değişimler yaşanmaktadır. Alanda yapılan görüşmelerde 2013 yılında mahalleye dönüşen şuan kentle iç içe geçmiş olan köyün ekonomik yapısında daha önceden gelirlerini tarım ve hayvancılıktan karşılayan toplum mahalleye dönüşme ve sonrasında tarım ve hayvancılığın bitmesi sonrası ekonomik geçimlerini farklı meslek gruplarından karşıladıkları gözlemlenmiştir. Alanda ekonomik yaşamda değişen önemli bir noktanın ise mahalleye dönüşme sonrası yerli köy halkının çoğunluğunun geçici işlerde ve enformel sektörlerde çoğunlukla inşaatta, tekstilde çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu sürecin yanı sıra tüketim mal ve harcamalarında değişimler gözlemlenmiştir. Daha önceden ihtiyaçlarını doğal karşılayan köy toplumu kentsel yaşama geçişle beraber biten tarım ve hayvancılık sonucu üreten toplum yapısından sürekli tüketen toplum yapısına doğru bir değişim süreci yaşamaktadır. Köylerin azaltılması, tarım ve hayvancılığın ülkede bir sorun haline gelmesi yerli köy halkının geleceğe yönelik endişe ve tedirginlik içerisinde olduğu gözlemlenmekle birlikte

Türkiye’de tarımda uygulanan genelde ise kırsalın kalkındırılması için uygulanmaya çalışılan plan ve politikaların tekrardan gözden geçirilmesi üzerinde durdukları görülmüştür. Yerli köy halkı özellikle bu konulara ilişkin daha önceden ihraç edilen birçok ürününün günümüzde ithal edilir duruma gelmesinin hem kırsalda yaşayan toplum açısından hem de ülkenin ekonomisi açısından büyük sorunları beraberinde getirebileceği belirtilmiştir. Özellikle köylerin mahalleye dönüştürülerek, kente eklenerek kırsalın sorunlarının çözümlenmeye çalışılması beklense de sağlıklı plan ve politikaların gerçekleştirilememesi sonrası kırsalın çözümlenemeyen sorunlarını kente eklemektedir. Sahada yapılan görüşmelerde köyün mahalleye dönüşmesi sonrasında mahallede tarım ve hayvancılığın yasaklanmasıyla yerli köy halkının çoğunluğunun işsiz ve geçici işlerde çalışmış oldukları görülmüştür. Bu sorun kentlerde işsizlik sorunlarının artmasını meydana getirmekle birlikte yerli köy halkının kentle bütünleşme/kentlileşme sürecini de sekteye uğratmaktadır.

Türkiye’de 1950’li yıllar sonrasında hızı kentleşme sürecinde ulaşım, altyapı, teknolojiye gelişmeler ve kentsel alanlarla artan etkileşimler sonucunda köy mekânında ve konut biçiminde değişimler yaşanmaya başlamıştır. Günümüzde gelen süreçle birlikte geleneksel kırsal yaşam ve dokusu giderek kaybolmakta birlikte köy mekânı ve konut inşası beton, tuğla, çimento, demirden oluşan modern yapılaşmaya doğru değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Dolayısıyla bu süreçte kentlerle ulaşım ve alt yapı hizmetlerinin sağlanması sonrası kentlerle artan etkileşim (köyden kente, kentten köye) ve yerli köy halkının ekonomik kazançlarındaki değişimler gibi gelişmeler hem köyün mekânsal görünümünde hem de konut biçiminde değişimleri etkilemiştir. Aynı zamanda sanayi devrimi sonrası gelişen modern yaşam kentlerin kimliğinde de değişimlere neden olmaktadır. Özellikle tarihi ve kültürel mirası ve sanatsal özellikleriyle, fiziksel görünümüyle birbirinden farklı olan ve kent kimliğine sahip olan kentler günümüzde teknolojiye yaşanan gelişmeler ve kentlerin hızlıca büyüme göstermesi sonucu kentleri diğer kentlerden ayıran özellikler giderek ortadan kalmakta ve birbirine benzeyen yapay kentler meydana getirmektedir. Bu süreçte imar politikaları kent planlamalarının da etkisi büyük olmaktadır. Günümüzde köy çevresinde inşa edilen Toki konutları köy mekânının da büyük değişimlere sebep olduğu görülebilmektedir. Alan araştırmasını gerçekleştirdiğimiz Tilmerç’te Toplu konut inşaatıyla başlayan ve kent merkezinin hızla bu yöne doğru gelişmesi sonrası mahalleye dönüştürülen köy

büyük bir yapılaşma baskısı altında kalmış, köy mekânını oluşturan doğal çevre büyük ölçüde tahrip edilmiş, inşaat alanına dönüşmüş, ranta açık bir hale gelmiştir. Köy mekânının çoğunluğunu dikine inşa edilen apartmanlar ve güvenli siteler oluşturmuştur. Bir diğer taraftan da köyün mahalleye dönüşme sonrası daha önceden eğitim, sağlık, sosyal faaliyetler vb. bakımından kente göre daha kısıtlı olan köy yerleşim mekânının kentle birleşmesi sonrası köy çevresinde eğitim ve sağlık olanakları artmasının yanı sıra kent yaşam tarzını simgeleyen sosyal ve kültürel faaliyet alanları; spor salonu, kadın spor kompleksi, kütüphane, kafe ve restoranlar inşa edilmiştir. Dolayısıyla günümüzde kentin modern bir semti haline dönüşen köyde bütün yatırımlar kentsel yönelim bu alanda yoğunlaşmaktadır. Alanda yapılan görüşmelerde bir kısım katılımcı, köyün mekânsal dönüşümde özellikle herkesin her alanda faydalanabileceği mekânların oluşması bakımında olumlu bir yaklaşım sergiledikleri görülürken diğer taraftan katılımcıların köy mekânının aşırı apartmanlaşması, betonlaşması, doğal yaşam ve tarım arazilerinin tahrip edildiği gerekçesiyle olumsuz bir yaklaşım ve tepki içerisinde oldukları görülmüştür. Dolayısıyla köylerin mahalleye dönüşme sürecinde kent planlama ve imar politikalarının önemli olduğu görülmekle birlikte geleneksel kırsal dokusunun da korunması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada ele alınan bir diğer konu, mahalleye dönüşme sonrası yerli köy halkının kentleşmenin olumlu-olumsuz yönlerini nasıl tarif ettiklerini belirlemek olmuştur. Kentler her zaman kentte yaşayan insanlar için olumsuz nitelikler taşımamaktadır. Aynı zamanda bir fırsatlar mekânı olarak da bilinmektedir. Araştırmada köy statüsünden mahalle statüsüne geçen köyde yaşayan yerli halkın köyün mahalleye dönüşme sonrası yaşanan olumlu etkilerini genel anlamda kentin eğitim, sağlık, ulaşım, alt yapı hizmetlerinden daha fazla faydalandığı belirtilerek kentleşmenin olumlu etkileri ifade edildiği görülmüştür. Katılımcıların kentleşmenin olumsuz etkileri üzerinde ise işsizlik, yoksulluk, suç oranında artış, güven ve asayiş problemlerinin meydana gelmesi, doğanın tahribatı, aşırı yapılaşma gibi etkiler belirtilmiştir. Katılımcıların kentleşmeye yönelik olumsuz etkilerini ifade ederken işsizlik sorununa ve aşırı yapılaşmaya yönelik tepkileri çalışmada dikkat çekmiştir. Bu açıdan mahalleye dönüşen köylerde bağlı olunan kentin istihdam sağlayabilmesi, uygulanan çalışma ve politikaların sürdürülebilir olması ve sağlıklı yapılaşmanın mekânda gerçekleştirilebilmesi önem taşımaktadır. Sürecin bu şekilde sağlıklı yürütülmesi durumunda ise hem yerli köy halkının kentle

bütünleşmesi kolaylaşabilecek hem de değişen mekâna karşı yerli köy halkının yabancılaşma hissi gerçekleştirme eğilimi de engellenmiş olacaktır.

Kentleşme sürecinin sağlıklı geçir(e)meyen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bölgelerarası eşitsizlikler görülmektedir. Türkiye'nin hızlı kentleşme sürecinde ülkenin doğu ve batısında yaşanan bölgeler arası gelişmişlik farkı bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu durum bu gibi toplumlarda bazı bölgelerin gelişmişliğini sağlarken diğer bölgelerin geri kalmışlığına sebep olmaktadır. Türkiye'de bu süreçte çalışma ve politikaların sağlıklı bir şekilde yönetil(e)memesi ve ülkede yaşanan siyasal sorunlar önemli faktörleri oluşturmaktadır. Bölgeler arası gelişmişlik farkının sebepleri çoğunlukla ekonomik temelli olmakla birlikte diğer sebeplerde eğitim, sağlık gibi imkân ve olanakların bölgeler arası eşitsiz dağılmasıdır. Bu sebeple bölgelerarası eşitsiz dağılan sosyal, kültürel, ekonomik imkân ve olanaklar nüfusun belli yer ve bölgesinde toplanmasına sebep olmaktadır. Türkiye'de son yıllarda bölgeler arası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak için çeşitli politikalar ve projeler gerçekleştirilmekle birlikte her bölgeye, eğitim, sağlık, altyapı hizmetleri bakımından yatırımlar gerçekleştirilmektedir.¹² Böylelikle ülke genelinde nüfusun belli bir yerde toplanmasını engellemekle birlikte hızlı nüfus hareketlerinin önüne de geçilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Batman kentinde daha önceden köy statüsündeyken mahalle statüsüne geçen yerleşim alanında yaşayan yerli köy halkının kentleşme ekseninin de bölgenin ve kentin sorunlarını nasıl tarif ettikleri, bölgesel düzeyde yapılan çalışma ve politikaların ne düzeyde olduğunu öğrenmenin çalışma açısından önem taşıyacağı düşünülmüştür. Bu sebeple alanda “eski köylü” “yeni mahalle” halkına kentsel ölçekte genel olarak bölgenin özelde ise Batman kentinin sorunlarının neler olduğu sorusu yöneltilmiş ve yerli köy halkının genel olarak bölgenin gelişmişliğini engelleyen faktörün eskisi kadar etkisi olmasa da halen tam olarak çözümlenememiş Kürt sorunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özelde ise kente her ne kadar son dönemlerde eğitim, sağlık, altyapı bakımından yatırımlar yapılmış olduğu belirtilse de yerli köy halkının eğitimin niteliğinin düşük olması, sağlık alanında hastanenin yetersiz kalması ve işsizliğin kentte büyük bir sorun olduğu gibi görüşlerle

---

¹² Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farkını azaltmak için geliştirilen projelere, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak, Bartın, Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) ve Doğu Anadolu Projesi (DAP) gibi projeler örnek verebilir.

kentin gelişme yönünden eksiklikler barındırdığı sonucuna da ulaşılmıştır. Dolayısıyla sanayileşmenin var ettiği kentin sanayi faktöründen uzak bir şekilde büyüme göstermesi, kentin “*sanayileşmeyle doğduğu halde sanayileş(e)meden büyüyen bir kent*” modeli (Türk, 2020a) olduğu tezini kuvvetlendirmekte, ayrıca kentte halen çözümlenemeyen sorunlarının bulunması günümüzde köylerin kente eklenme sürecinde bu sürecin bu gibi kentlerde ne derece sağlıklı gelişebileceğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Buradan hareketle Batman gibi kentleşme sürecini tam anlamıyla tamamlamayan kentlerde sürdürülebilir kentleşme politikalarının uygulanmasının ne derece önem arz ettiği de görülebilmektedir.

Çalışmada ele alınan önemli konulardan bir diğeri de köy statüsüne sahipken mahalle statüsüne geçen köyde, bu süreci deneyimleyen, değişim ve dönüşümüne tanıklık eden yerli köy halkının yaşanan değişim ve dönüşümün ve Türkiye'nin kırsala yönelik uygulamış olduğu politika ve çalışmalar parametresinde köylerin geleceğine yönelik yaklaşımlarının zihinsel dünyalarına nasıl yansıdığıdır. Alanda elde edilen veriler dâhilinde, yerli köy halkı köyün şu anki görünümüne baktığında mekânda yaşanan dönüşümün katılımcıların belleklerinde duygusal ve psikolojik olarak yer edindiği görülmüştür. Bir diğer yandan da köylerin mahalleye dönüşme sonrası yaşanan arazi ve toprak sorunlarının hala çözümlenememesi köylerin mahalleye dönüşme sonrası büyük bir sorun haline gelmesi yerli köy halkının endişe ve korku içerisinde bir yaşam sürdürmesine sebep olmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında sosyo-ekonomik durumu düşük ve tapulu arsası olmayan yerli köy halkının üzerine yerleşmiş oldukları araziler kente eklenme sonrası hazine arazisine dönüşmektedir. Bu süreçte köy mekânını toprak ağalarının ve kent merkezinden bu alana yerleşen kentlilerin istedikleri biçimde kullanmaları ve görece avantajlı konumda olmaları uzun süre bu topraklarda yaşayan, bu toprakları işleyen hiçbir sosyal güvencesi olmayan yerli köy halkının gelişen bu dengesiz paylaşımı sürekli zihinlerinde sorguladığı görülmüştür. Bir diğer yandan da mekânda yaşanan dönüşüm sonucu geleneksel kırsal yaşam dokusunun büyük oranda yapılaşma baskısı altında kalarak gelişme göstermesi yerli halkın dönüşen mekâna karşı bir yabancılaşma süreci yaşadığı da görülmüştür. Özellikle Türkiye’de son dönemlerde hızlıca köylerin mahalleye dönüştürülmesi, köy nüfusunun azal(tıl)ması, tarım ve hayvancılığa yönelik uygulanan politikalar, eskiden ihraç edilen birçok ürünün ithal edilir duruma gelmesi gibi durumları göz önünde bulunduran yerli köy halkı Türkiye’de

tarım ve hayvancılığın genel olarak da köylerin geleceğine yönelik olumsuz bir öngörü içerisinde buldukları görülmüştür. Dolayısıyla bu veriler çerçevesinde uygulanan imar ve tarım politikalarının sağlıklı yönetilmemesi durumunda hem kent hem de köy mekânı üzerinde olumsuz sonuçları doğurduğu ve doğuracağı görülmektedir.

Günümüzde hızlı değişimlerin yaşandığı Türkiye’de göçün değişen niteliğinin yanı sıra kırsal alanlarda yaşanan değişimler gözlemlendiğinde kır, köy kavramlarının yeniden tanımlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu kavramlara yönelik kabul görmüş tanımlamaların niteliği günümüzde büyük oranda değişime uğradığı görülebilmektedir. Kentsel ölçekte incelendiğinde bu kavramların yeniden tanımlanmasının yanı sıra günümüzde yeni kavramlarda ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de köylerin mahalleye dönüştürülerek kente eklenmesi beraberinde “kentlileşme” veya “kentle bütünleşme” kavramlarının tekrardan ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Eskiden köyden kente göç eden bireylerin kentlileşmesi, kentle bütünleşmesi ele alınırken, günümüzde bu süreç devam etmekle birlikte köylerin mahalleye dönüştürülerek yerli köy halkının “**yerinde kentlileşme**”si, kentle “**yerinde bütünleşme**”si gibi kavramlar gündeme gelmektedir. Bu kavramların kuramsal dayanakları ise son zamanlarda öne çıkan gezegensel ve birleşmeler¹³ kentleşme kuramıyla ilişkilendirilebilmektedir.

Sanayi Devrimi ve beraberinde getirdiği modern yaşam, kapitalist süreçler, teknolojiye yaşanan gelişmeler, küreselleşmenin etkileri toplumlarda büyük bir değişimleri meydana getirmiş ve getirmeye de devam etmektedir. Dolayısıyla toplum üzerinde inceleme yapan toplumbilimciler toplumların sürekli bir değişim halinde olduğu, gelişimin yönünün tarım toplumundan sanayi toplumuna, geleneksel toplumdan modern topluma doğru seyir izlediğini belirtmişlerdir. Bugün gelinen süreçte yaşanan gelişmelerle toplumsal değişimin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Bu süreç kentler lehine gelişme

---

¹³Gezegensel Kentleşme ve Birleşmeler Kentleşmesi yakın zamanda ön plana çıkan iki farklı kentleşme yaklaşımıdır (Yetişkul, 2020: 332). Gezegensel kentleşmenin temeli Lefebvre’nin Kentsel Devrim kitabında öne sürdüğü ‘toplumun bir bütün halde kentleşmesi’ hipotezine dayanmaktadır. Gezegensel kentleşmeden kastedilen kentin büyümesi veya nüfusunun artması değildir. “Kentsel toplumun” tüm gezegeni hâkimiyeti altına almasına (Ögdül, 2020) karşılık gelmektedir. Son dönemlerde sosyal bilimlerde önemli bir çalışma alanı olan Birleşmeler kuramı ise, kent çalışmalarında da karşımıza çıkmaktadır. Kuram post-yapısalcı düşünürlerin çalışmalarından yorumlanarak geliştirilmiştir. Yaklaşımına göre kentler “insanların, kurumların, ağların, örgütlenmelerin, farklı altyapı ve üst yapı öğelerinin bir araya gelmesinden ve bir arada çalışmasından oluşmaktadır” (Yetişkul, 2020: 338).

göstermektedir. Kırsalın geleceği gelecekte tam olarak belli olmasa da günümüzde kırsal büyük bir toplumsal/mekânsal değişim içerisinde. Yaşanan bu gelişmeler ekseninde eskiden kırsal olmadan kentlerin, kentler olmadan kırsalın olamayacağı görüşü giderek etkisini kaybetmekte, kentlerin kırsal olmadan da var olabileceği görüşü hâkim olmaktadır. Günümüzde kırsal büyük oranda azalmış, kentler tarafından yönetilip, denetlenmekte ve kentler kırsalın ekonomiye dayalı işlevlerini üstlenmektedir. Dünya üzerinde yaşayan kırsal nüfus büyük bir oranda azalmakta, Batıda büyük ölçüde çözülmeye uğramış veya bitirilmiştir. Türkiye’de de bu süreç kentler lehine gelişme göstermektedir. Dolayısıyla hızlı kentleşme süreci sonrasında köyler büyük ölçüde mahalleye dönüştürülerek kente eklenmekte ve kırsalın sorunları kentlerle çözülmesi hedeflenmektedir. Böylelikle kırsal alanda göç etme eğilimi azaltılarak kırsalın kalkındırılması “yerinde kentleştirilmesi”, kentle “yerinde bütünleşmesi” ve “yerinde kentlileşmesi” sağlanmaya çalışılmaktadır. Fakat kentleşme süreci sorunlu geçen Türkiye’de bu eksende uygulanan/uygulanmaya çalışılan politikalar ve süreç üzerinde durulması araştırılması gereken önemli bir konudur. Çünkü bu sürecin topluma ve toplumsal yapıya etkileri olabilmektedir. Bu parametrede henüz büyükşehir statüsüne erişmeyen fakat yakın gelecekte büyükşehir olması beklenen Batman kentinde daha önceden kent merkezine uzak ancak hızlı kentleşme sürecinde kente yakınlaşması sonrası mahalleye dönüştürülen Tilmerç Köyü’nün “yerinde kentlileşme” ve kentle “yerinde bütünleşme” eğilimleri incelenmiştir. Bu verilerden hareketle ulaşılan sonuç ise kent merkezine yakın, kentle bütünleşme eğiliminde olan veya yakın gelecekte kentle bütünleşmesi beklenen köylerin, mahalleye dönüştürülmesinin sağlıklı bir plan ve program dâhilinde gerçekleştirilmesi durumunda yerli köy halkının kentle bütünleşmesinin hızlanabileceği görülmüştür. Aynı zamanda bu tip köylerde sürecin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi durumunda mekânsal bir hareketlilik de yaşamayan yerli köy halkının kentlileşme sürecinin de daha da kısılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu eksende, Tilmerç Köyü incelendiğinde mekânsal bir hareketlilik yaşamayan yerli halkın gecekondulu alanı oluşturmaması, kentin imkân, olanak ve hizmetlerinin köye ulaştırılması, yerli halkın bu hizmetlerden faydalanması büyük ölçüde köyün yerinde sağlıklı bir şekilde kentle bütünleşmesini desteklemektedir. Bu sürecin sağlıklı ilerlemesi durumunda yerli köy halkının yerinde kentlileşme sürecinin de kısılacığı da görülmüştür. Tilmerç Köyü’nün mahalleye

dönüşme sürecinde yerli köy halkının kentle yerinde bütünleşmesini engelleyebilecek etkenlerin ise yerli köy halkının işsizlikle karşı karşıya kalma durumu ve köy mekânının sağlıklı bir imar çalışmalarıyla yönetilmemesi sonucu aşırı yapılaşmaya kurban edilmesi şeklinde özetlenebilir. Dolayısıyla bu verilerden hareketle henüz daha yeni olan Büyükşehir Yasası kapsamında özellikle uzaktaki bir köyün mahalleye dönüştürülmesi sürecinin bu kavramlar dâhilinde anlaşılması ve etkilerin incelenmesi konusunda gelecekte yapılacak olan çalışmalara kaynaklık edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede çalışmanın bulgularıyla birlikte tanımlanmaya çalışılan temel kavramların açıklayıcı değişkenleri, paradigması ve temsil ettiği olgunun referans çerçevesi aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir:

Tablo 6: Kavram, Paradigma ve Referanslar

Temel Kavram (Metafor)	Temel Açıklayıcı Değişken	Paradigma	Olgunun Referans Çerçevesi
Yerinde Kentleşme (Türkiye’de hedeflenen)	-Eğitim, sağlık, ulaşım, altyapı gibi sosyal ve kültürel hizmetlerin köylere ulaştırılması. -Köylerin kente eklenerek sorunlarının kent tarafından çözümlenmesi, -Köyün yerinde kalkındırılması, kentlere göçün engellenmesi,	-Gezegensel kentleşme	-Dünya üzerinde nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşaması, -Batıda köylerin büyük oranda azalması ve köylülüğün çözülmeye uğraması, -21. yüzyılda dünyada yaşanan küresel, neo-liberal kentleşme olgusu, -Lefebvre (2013b)’nin <i>‘toplumun bir bütün halde kentleşmesi’</i> ne yönelik ifadesi
Yerinde Kentleştirilme (Türkiye’de 6360 Sayılı Kanun veya Farklı Kanunlarla Uygulanan)	Politik bağlam; uygulan politikalar ve çıkarılan kanunlar	-Neo-Marksist	-Kapitalizmin kent mekânlarında yarattığı metalaştırıcı etkileri
Yerinde	-Kente özgü niteliklerin	-Sosyo-bilişsel	-Kentin ne olduğu ve

Kentleşme (Türkiye’de köylüler açısından hedeflenen)	kazanılması (değer, tutum, davranış kalıpları, yaşam biçimi...)	(kognitif) yaklaşım	kentin bir yaşam tarzı olarak kendine özgü nasıl bir davranış biçimi ürettiğini sorgulanması
Yerinde Kentleşen Köy (Tilmerç Örnekleme)	-Mekânsal hareketliğin olmaması, -Sosyal, kültürel, ekonomik imkânların yerinde sağlanması (devlet okulu, kolej, özel okullar, kültür, sanat ve spor merkezi, kütüphane, devlet hastanesi, mağazalar, marketler, modern konutlar).	-Chicago Okulu ve Ekolojik Yaklaşım -Neo-Marksist	-Kentın oluşumunda ekolojik süreçlerin önemi, -Gelişimin yönünün kentler lehine olacağına dair görüşler, -Küreselleşen dünyada neo-liberalizmin, küresel kapitalizmin, kent ve köylerde yaratmış olduğu etkiler

Çalışmada ulaşılan tüm sonuçlar dâhilinde aşağıdaki öneriler paylaşılabilir:

- Türkiye’de kırsal alana yönelik gerçekleştirilen politikaların bir devlet politikası haline getirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple herhangi bir hükümet değişikliğinde uygulanmakta olan veya uygulanacak olan politikaların yarıda kalması, uygulanamaması engellenmelidir. Bu çerçeveden bakıldığında Batman Tilmerç Köyü için uygulanacak olan politikaların hem kalıcılığı hem de sürekliliğine yönelik çözümler yerli halk için büyük önem arz edecektir.
- Köy statüsünde iken mahalleye dönüştürülerek kente eklemlenen Tilmerç Köyü’nde yerli köy halkının istihdam edilmesi sağlanmalıdır. Çalışma açısından bakıldığında aynı zamanda bağlı olunan Batman kentinin istihdam yönünden geçici değil kalıcı işlerde istihdam edilecek iş gücüne sahip olması sağlanmalıdır.
- Mahalleye dönüşen Tilmerç Köyü’nün toplum sağlığı için bazı geleneksel değerleri ve doğal yaşamı korunmalıdır.
- Özelde Batman genelde ise Türkiye’deki kırsal alanlara yönelik sürdürülebilir politikalar gerçekleştirilmelidir.
- Günümüzde gelişen ve değişen dünyada geleneksel ve modern ayrımı yapmanın yerine bireylerin yaşamış oldukları yerlerde insanca ve müreffeh bir yaşam sürdürebileceği bir ortamın oluşturulması politikasının ön planda tutulması

gerekmektedir. Bu süreçte bugün Türkiye’de Batman gibi büyük ölçekte belediyelerin insafına bırakılmış kentlerde başta belediyeler olmak üzere, valiliklere ve bakanlıklara büyük sorumluluklar düşmektedir.

- Batman’da köylerden kentlere göç hareketlerini engellenmek için sosyal, kültürel ve alt yapı hizmetleri köylere ulaştırılmalıdır. Bu imkân ve olanakların sağlanması dâhilinde köylerde yaşayan halk göç etme eğiliminde olmayacaktır.
- Kalkınmış toplumların en önemli özelliği üreten bir toplum olmalarıdır. Dolayısıyla bugün Türkiye’de özeldense Batman’da köy ve köy nüfusu hızlıca azal(tıl)makta tarım ve hayvancılık bir sorun haline gelmektedir. Gelecekte dışa bağımlı bir topluma dönüşmemek için tarım ve hayvancılığın verimi arttırılmalı tarım arazileri etkin bir biçimde kullanımları sağlanmalı çiftçiler desteklenmelidir.
- İleride büyükşehir olması beklenen Batman kentinde mahalleye dönüştürülecek köylerde yerli köy halkının görüşleri alınmalı ve mahalleye dönüşen köylerin sosyal yapısına uygun politikalar gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akın M. H. (2012).“*Türkiye’de Kent Sosyolojisi Alanına Yeni Bir Katkı: Kent Dindarlığı Meselesi*”, Sosyo-Kültürel Farklılık ve Alaşım Mekânları: Kent ve Kentler(iç), Ed. Neslihan Sam, Rıza Sam, Ezgi Kitapevi, Bursa, s.59-73
- Alkan, A. Duru, B. (2002). “20.Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünce”, Yirminci Yüzyıl Kenti, (İç), Der. - Çev. Duru, B., Alkan, A.,İmge Kitapevi, İstanbul.
- Alver, K. (2010). Siteril Hayatlar, Hece Yayınları, 2.Basım, Ankara.
- Alptekin, M Y.(2012). Medeniyet Havzalarından Küresel Trendlere, Şehir ve Toplum (Şehirlerin Toplum Biçimlendirme İşlevi), Beta Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.
- Aron, R. (2010). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev.: K.Alemdar, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (2014). Yüz yüze Batman, Batmane Yayınevi, Batman.
- Arslan, A. ve Çağlayandereli M.(2016). “*Kır,Köy ve Kırsal Kalkınma*”, Sosyoloji (Günlük Yaşamı Anlamak) (İç), Ed.:A.Arslan ve M Çağlayandereli, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale/İstanbul
- Aslanoğlu, R. A. (2000). Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Ezgi Kitapevi, 2. Baskı, Bursa
- Bal, H. (2011). Kent Sosyolojisi, Fakülte Kitapevi, 11.Baskı, Isparta.
- Batman Valiliği (2009). I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Esen Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- Batman Valiliği (2019). Batman İl Yıllığı, Salmat Basım Yayıncılık, Ankara.
- Bookchin, M. (1999). Kentsiz Kentleşme, Çev: B. Özyalçın, Ayrıntı Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.
- Castells, M. (1997). Kent, Sınıf, İktidar Çeviren: A. Erendil, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Creswell, J. W. (2016). Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları Çev. Ed.: S. B. Demir, Eğiten Kitap, Ankara.
- Çetin, O. B.(2012).”*Klasik Toplumsal Değişme Kuramları 2*”,Toplumsal Değişme Kuramları(iç),Ed.:H. Yeşildal, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1161,s.50-66, 3.Baskı, Eskişehir.
- Doğan, İ. (2012). Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar, Pegem Akademi Yayınları,12.Baskı, Ankara.

- Duru, B. ve Alkan, A. (2002). Yirminci Yüzyıl Kenti, (Giriş), İmge Kitabevi, Ankara.
- Ekinci, N. (2015). Her Yönüyle Petrolün Kenti Batman ve İlçeleri Tarihi, Batmane Yayınevi, Batman.
- Erkan, R. (2010). Kentleşme ve Toplumsal Değişme, Bilim adamı Yayınları, 3.Baskı, Ankara.
- Erkilet, A. (2013). Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları, Hece Yayınları, 2.Baskı, Ankara.
- Ertürk, H. (1997). Kent Ekonomisi, Ekin Kitapevi, 2. Baskı, Bursa.
- Fichter, J. H. (2012). Sosyoloji Nedir, Çev.: N. Çelebi, Anı Yayınları, Ankara.
- Giddens, A. (2013a). Sosyoloji, Kırmızı Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.
- Giddens, A. (2013b). Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş, Siyasal Kitapevi, 5.Baskı Ankara.
- Giritlioğlu, C. (1995). “İç Göç ve Kentleşme”, içinde Türkiye’de Kentleşme, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul. s.30-56
- Gökçe, B. (1996). Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar, Savaş Yayınevi, 1.Baskı, Ankara.
- Güllüpnar, F. (2013). “*Kent Kuramları*”, Kent Sosyolojisi(İç), Ed.:F.Güneş, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1932, Ss.50-83
- Güllüpnar, F. (2013). “*Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi (II): 1980 Sonrası*”, Kent Sosyolojisi(İç), Ed.:F.Güneş, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1932, ss:252-283
- Güneş, F. (2011). “*Kentleşme*”, İnsan ve Toplum(iç), Ed.:N.Suğur, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1384, Ss.58-81
- Güneştekin, S. (2010). Batman’ın Serüveni, Gsm Yayınları, İstanbul.
- Harris, C. D. ve Ullman, E. L. (2002). “Kentin Doğası”, Yirminci Yüzyıl Kenti, (İç), Der. - Çev. Duru, B., Alkan, A., İmge Kitabevi, İstanbul.
- Harvey, D. (2009). Sosyal Adalet ve Şehir, Çeviren: M. Moralı, Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Harvey, D. (2013). Asi Şehirler, Çeviren ve Sunuş: A. D. Temiz, Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul
- Hatt P.K. ve Reiss A.J (2002). Yirminci Yüzyıl Kenti (İç.), Der. - Çev.: B. Duru, A. Alkan, İmge Kitabevi, İstanbul.

- İsbir, E. G. (1991). Şehirleşme ve Meseleleri, Gazi Büro Yay. 2. Baskı, Ankara.
- Karaman T Z. (2015). *Türkiye’de Göçün Farklı Tipleri ve Yönetim Stratejileri*, Göç ve Uyum(İç), Der.: B.Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci, M.Murat Yüceşahin, Turkish Migration Series Transnational Press London, s.187-216
- Marx K., Engels F. (2013) Alman İdeolojisi(Feuerbach), Çev.: S. Belli, Sol Yayınları, Ankara.
- Kartal, S. K. (1983). Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme, Yurt Yay. Ankara.
- Kaya, E. (2004). Kentleşme ve Kentleşme, İlke Yay. (Kent Yönetimi Dizisi:3), 2.Baskı, İstanbul.
- Keleş, R. (1983). 100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu.,Gerçek Yayınevi, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul.
- Keleş, R. (1998). Kent Terimleri Sözlüğü, İmge Kitapevi,2.Baskı, Ankara.
- Keleş, R. (1997). Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi, 4.Baskı, Ankara.
- Keleş, R. (2010a). Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi, 11.Baskı, Ankara.
- Kıray, M. B. (2006). Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, Bağlam Yayınları 2. Basım, İstanbul.
- Kıray, M. B. (2007). *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayıncılık, 3.Basım,Ankara.
- Kızılcılık, S. (2011). Sosyoloji Tarihi 1, Anı Yayıncılık, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara.
- Koçak Turhanoğlu, A F. (2013). “*Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi (I): 1923-1980*” Kent Sosyolojisi(İç), Ed.:F.Güneş, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1932, ss:200-227
- Kongar, E. (1995). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, 6.Basım (Geliştirilmiş ve Genişletilmiş), İstanbul
- Köy İşleri Bakanlığı (1973), Cumhuriyetin 50.Yılında Köylerimiz, Güven Matbaası, Ankara.
- Kurt, H. (2003). Türkiye’de Kent-Köy Çelişkisi, Siyasal Kitapevi, 1.Baskı, Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2015). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayıncılık, 4.Basım, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2007). Modern Dünyada Gündelik Hayat, Çeviren: I. Gürbüz, Metis Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2012). Gündelik Hayatın Eleştirisi 1, Türkçesi: I. Ergüden, Sel Yayıncılık,1. Baskı, İstanbul.

- Lefebvre, H. (2013a). Gündelik Hayatın Eleştirisi 2, Türkçesi: I. Ergüden, Sel Yayıncılık,1. Baskı, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2013b). Kentsel Devrim, Türkçesi: S.Sezer, Sel Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.
- Lefebvre, H. (2018). Şehir Hakkı, Türkçesi: I. Ergüden, Sel Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul.
- Oskay, Ü. (1996). Önsöz, İçinde Anthony D. Smith, Toplumsal Değişme Anlayışı, (Çev: Ülgen Oskay), Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Özensel, E. (2015). Türkiye’de Kırsal Yapıların Dönüşümü(Kır Sosyolojisi),Çizgi Kitapevi, Konya
- Özer, İ. (2004). Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme, Ekin Kitapevi, Bursa.
- Park, R. E. ve Burgess E. W. (2015). Şehir, Çev.: P. Kayalığıl, Heretik Yayınları, Ankara.
- Rittersberger-Tılıç, H. (2013). “*Kavram Olarak Kent Sosyolojisi*”, Kent Sosyolojisi(İç), Ed.:F.Güneş, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1932, Ss:2-25
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye’de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara.
- Simmel, G. (2009). Bireysellik ve Kültür, Çev.: Tuncay Birkan, Metis Yayıncılık, 1.Basım, İstanbul.
- Suğur, S. (2011). “*Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*”,Sosyolojiye Giriş(İç),Ed.:N.Suğur, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1278, Ss:34-53, 1.baskı,Eskişehir.
- Suher, H. (1995). “Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları”,içinde Türkiye’de Kentleşme, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul. s.5-29
- Şavran, T.G. (2011). “*Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*”,Sosyolojiye Giriş(İç), Ed.:N.Suğur, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1278, s.2-32, 1.baskı,Eskişehir.
- Şengül, H T.(2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset (Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi), İmge Kitapevi, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara.
- Şenyapılı, Ö. (1978). Kentlileşen Köylüler, Milliyet Yayınları, Milliyetten Seçmeler Dizisi:19, 1. Baskı, İstanbul.
- Taşdelen, H. M. (1997). Göçerlerin Şehirleşmesi (Beritanlı Aşireti Örneği), Turan Yayınları, İstanbul.

- Tekeli İ. (2009). Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Temel C. (2009). Batman Mersin'e Uzak Değil, Doz Yayıncılık, Mersin.
- Tezcan, M. (1984). Sosyal ve Kültürel Değişme, Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fak. Yayınları, No:129, Ankara.
- Topses, G ve Topses, M. D. (2010). Toplumbilime Giriş, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Turhan, M. (1969). Kültür Değişmeleri (Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Türk, E. (2020a). Petrol Göç ve Değişim (Batman Kentleşmesi), Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Türk, E. (2020b) "Batman'da Mekânsal ve Toplumsal Ayrışmanın Yansıması Olarak Güvenlikli Siteler" *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 12(22), 230-244.
- Türk, E. (2020c). "Batman'da Taziye Ritüelleri ve Yaşanan Dönüşümler", Batman Kent Araştırmaları (İç), Ed.:E. Türk, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Türkdoğan, O. (2006). Türkiye'de Köy Sosyolojisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.
- Tümtaş, M S. (2012). Kent, Mekan ve Ayrışma (Kentsel Mekanda Ayrışma Dinamikleri), Detay Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara.
- Urry, J. (1999). Mekânları Tüketmek, Çeviren: R. G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, 1.Basım, İstanbul.
- Weber, M. (2003). Şehir Modern Kentin Oluşumu, *Giriş: Martindale D. ve Neuwirth G.Çev.:* M. Ceylan, Bakış Yayınları, 4.Baskı, İstanbul.
- Wirth, L. (2002). "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme", Yirminci Yüzyıl Kenti (İç),Der.:B.Duru ve A.Alkan,İmge Kitapevi,Ankara
- Yasa, İ. (1970). Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları; Todaie Yayınları, No: 119, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Yörük, A. (2006). Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri, Der ve Haz.Turhan Yörük, Nobel Yayıncılık , 1.Basım,Ankara.

Sürelî Yayınlar

- Ak Kuran, S. (2019). "Kent Hakkı Çerçevesinde 6360 Sayılı Yasanın İncelenmesi"
- Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt.11 Sayı. 27 2019 s.97-110

- Alaeddinoğlu, F. (2010).”*Batman Şehri, Fonksiyonel Özellikleri ve Başlıca Sorunları*”, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:24
- Alpak E M., Dűzenli T., Eren E T. (2018). “*Kent Kimliđi Ve Kullanıcıların Bağlılık Duygusu Őzerindeki Etkisi: Trabzon Kenti Őrneđi*” Akademik Sosyal AraŐtırmalar Dergisi Sayı:64 , S.519-528
- Aydın, S. (2008). “*Akp Dűnemi Konut ve KentleŐme Politikalarına Toki ve Yerel Yűnetimler Őzerinden Bakmak*”, İktisad Dergisi (aylık dergi), Kasım-Aralık 2008.
- Batmaz N Y, Erdem Ő. (2016). “*Tűrkiye’de 1950–1960 Dűneminde KentleŐme Sűrecini Siyasi İktidarın Yapısı ve Uygulamaları Aĉısından Yorumlamak*” MuhafazakârdűŐnce Dergisi, sayı:47, ss:201–214.
- Āilingir T., Gűrgűn, E K. (2018). “*Hızla Őzerine Kent Gelen Kűyűn, KentleŐme İle İmtihani: Uzundere*” Planlama 2018;(Ek 1):139-151 | doi: 10.14744/planlama.2018.88700
- Eldem, H. (2015). “*Yerel Yűnetimler Reformunun Bir Parĉası Olarak Kűy Kanunu Tasarı Taslađı*”. Optimum Ekonomi ve Yerel Yűnetim Bilimleri Dergisi, 39-61.
- Es, M.,&AteŐ, Hamza (2004). “*Kent Yűnetimi, KentlileŐme ve Gűĉ: Sorunlar ve Āűzűm Őnerileri*” Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi cilt:0, sayı:48, s.205-248
- Geray, C. (1968). “*Tűrkiye’de Dađ ve Orman Kűylerinin YerleŐme Sorunları*” Ankara Őniversitesi Siyasal Bilgiler Fakűltesi Dergisi sayı:1 cilt:23
- Gűkulu, G. (2010). “*Kent Gűvenliđi KentleŐme ve Suĉ İliŐkisi*” Atatűrk Őniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:24, Sayı:1
- Gűrgűn, E K.,Yűrűr, N (2017). “*6360 Sayılı BűyűkŐehir Kanunu Sonrası Kırsal Alanları Yeniden DűŐnmek*” Aydın İktisat Fakűltesi Dergisi, Sayı:1, Cilt:2 Ss:11-27
- Gűler, M. (2011). “*Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım*”, SBF Dergisi, 66, 1, 49-71
- Gűrhan, N. (2017). “*Toplumsal DeđiŐme ve Yemek Kűltűrű Őzerine Sosyolojik Bir Āűzűmlenme: Mardin Őrneđi*”,Uluslararası Sosyal AraŐtırmalar Dergisi, Cilt:10 Sayı:54
- Kahraman, M. D. (2014). “*İnsan İhtiyaĉları ve Mekansal ElveriŐlilik Kavramları Perspektifinde YaŐanılrlık Olgusu ve Mekansal Kalite*” Derleme Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası 2014;24(2):74-84 doi: 10.5505/planlama.2014.29591
- KeleŐ, R. (2010b). “*Tűrkiye’de KentleŐme Kime Ne Kazandırıyor?*” İdeal Kent Dergisi Sayı:1 Mayıs 2010 Ss.28-31

- Kırış, E. (2019). “*Fransız Sosyoloji’sinde Gündelik Hayat Çalışmaları*” Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi cilt:5, sayı:9, s.131-145
- Kızıroğlu, A. M. (2013).”*Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Politikaları*”. Maltepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Analiz Dergisi, 2013/2 ss.53-78
- Koyuncu, A. (2011). “*Sosyoloji Kuramlarında Kent*”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:25 Ss.31-56
- Kurt, H. (2014). “*Türkiye’de Kent-Köy Ve Kentli-Köylü Algısı Üzerine Bir Araştırma*” . Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 3 (6) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19568/208591>
- Kurtar, S. (2013). “*Bir Şehir Filozofu Olarak Henri Lefebvre ve Gündelik Yaşam Sanatı*”, İdeal Kent, Sayı:10 Ss.200-219
- Muratoğlu, T. (2015). “*Mahalli İdareler Mevzuatında 6360 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler*”, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 32,, s.59-96
- Nerse S., Türk, E. (2017). “*Kırsal Kentsel İlişkilerde Değişim: Yeni Tanımlamalar Ve Kavram Okumaya Yönelik Bir Analiz*”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:63, s.504-525
- Nerse, S. (2014). “*Türkiye Kır Çalışmalarında Paradigma Değişimi* ”, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.165-179
- Niray N. (2002). “*Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği*” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 9
- Özdemir E. (2010). “*Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi*” İdeal Kent Dergisi, Sayı,1 s.44-77
- Seydanlıoğlu A, Turgut S. (2017). “*Türkiye Kentleri İçin Kentsel Büyüme Yönetimi Sistemi ve İstanbul Örneği*” Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi Megaron 12(3):429-442
- Solak, S. G (2017). “*Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal Ve Kuramsal Bir Bakış*” Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi cilt:6, sayı:1, s.13-37
- Sunkar M, Tonbul S (2011). “*Batman Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi*”, Coğrafya Dergisi, Sayı:21, İstanbul Üniversitesi, 2011
- Şengül, T. (2000). “*Radikal Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme: Alternatif Bir Yaklaşım Doğru*” Amme İdaresi Dergisi, cilt:33,sayı:1, ss.27-58
- Turut H, Özgür E M (2018). “*Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak*” Ege Coğrafya Dergisi, 27 (1) , 1-19

- Ünal A, Tanrıvermiş H. (2018). “6360 Sayılı Kanun ve Zorunlu Kentleşme”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, cilt:27, sayı:2, ss.1-44
- Yalçın, C. (2010). “Türkiye’de Kentleşme Sorunları Üzerine Bir Tartışma”, H.U. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28(1), 225-245.
- Yetişkul, E. (2020). “Kentler ve Yeni Kentsel Kuramlar: Kentleşmeyi Merkezine Alan Üç Kuram Üzerine” Planlama, 30(3), 332-341.
- Yıldırım M. (2014) “Kavramsal Çerçevesi İçerisinde Kent, Kentleşme Ve Kentleşme” Toplum Bilimleri Dergisi, 2014 Ocak-Haziran 8 (15) : 321-348
- Yılmaz E, Çitçi S. (2011). “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:35, ss:252-267
- Yüceyılmaz, A A, Yüceyılmaz H. (2018). “Bir Politik-Ekonomik Evrimin Kentsel Kayıtları: Türkiye’nin Tarihsel Dönüşümünde Kentleşme Politikaları” Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi 2018 Özel Sayısı, ss:98-114

Tezler

- Aktay, A. (2013). “Kentsel Mekanın Paylaşılması Sorunu: Tophane Örneği”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi
- Ayaydın, G. A. (2015), “Toplumsal Değişme Bağlamında Köy Yaşamı: Sün Köyü Örneği”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi
- Beyazlı, D. (2005). “Kent Planlamada Birey, Kent, Kentlilik ve Kentlilik Bilinci”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi
- Biçen, V. (2011). “Batman İlinin Kentsel Gelişim Evrelerinin İncelenmesi”, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- Deringöz, T. (2017). “Kentsel Dönüşümün Kentsel Aidiyet Duygusu Üzerindeki Etkisi: Kırşehir İli Örneği”, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi
- Dursun, B. (2015). “Belediye Sınırı Sorununun Kentsel Etkileri: Batman Belediyesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 2015
- Türk, E. (2016). “Hızlı Kentleşme Sürecinin Toplumsal Yapıya Etkileri: Batman Örneği”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi

Uluslararası/Ulusal Bildiriler

Ceylan S., Somuncu M. (2018). “Kırsal Alanların Dönüşümünü Kavramsal Bakımından Yeniden Düşünmek”, TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim 2018, Ankara.

Karasu, Mithat Arman (2017), “Türkiye’de Kent Sosyolojisi Üzerine Bir Literatür Taraması”, 1. Uluslararası Büyükçekmece Yerel Yönetimler Kongresi, 14-15 Mayıs 2017, Büyükçekmece Belediyesi, İstanbul, Cilt -2, s. 281-296.

İnternet Erişim Kaynakları

Altunyurt, H. (2018). “5 Köyün Değişim Hikâyesi” <https://insanvehayat.com/5-koyun-degisim-hikayesi/> Erişim Tarihi: 03.09.2019

Genç, F. (2017). “Türkiye’de Kent Çalışmalarının Bugünü ve Yarını” <https://tr.boell.org/tr/2017/04/03/turkiyede-kent-calismalarinin-bugunu-ve-yarini> Erişim Tarihi: 6.4.2021

<https://batman.ktb.gov.tr/TR-56577/tarihce.html> Erişim Tarihi:20.03.2020

<https://gezimanya.com/batman> Erişim Tarihi:20.03.2020

<http://www.batman.gov.tr/batmanda-egitim> Erişim Tarihi: 22.04.2020

Yapıcı, H. Devrime Giden Yol (Modern Dünyada Gündelik Hayat-Henri Lefebvre). Ss:1-7
https://www.academia.edu/13394307/Devrime_Giden_Yol_Modern_D%C3%B9nyada_G%C3%BCndelik_Hayat_Henri_Lefebvre 22.03.2021.

Yıldırım, A E. (2017). “Köyler Kentleşirken, Üreten Köylü Nasıl Tüketici oldu?” <https://www.tarimdunyasi.net/2017/06/28/koyler-kentlesirkenureten-koylu-nasil-tuketici-oldu/> Erişim Tarihi:8.06.2020

Yılmaz, K. (2020). “Toplumsal Hafıza” <https://www.birgun.net/haber/toplumsal-hafiza-291620> Erişim Tarihi: 24.09.2020

Çalışkan O. “Kırsalın Kentselleştirilmesi Projesi: Kırdan Kalkınma” <http://www.aydinlanma1923.com/index.php/AYD23/article/view/54> Erişim Tarihi:21.11.2020

Okan, O. Kent Sosyolojisi, İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/kent_sosyolojisi.pdf Erişim Tarihi: 22.03.2021

Öğdül, H. (2020). “Yeni Bir Ritme Bağlanmak” <https://www.tasarimrehberleri.com/yenilikcidusun/yeni-bir-ritme-baglanmak/>Erişim Tarihi: 04.05.2021

İstatistikî Kayıtlar

Türkiye İstatistik Kurumu (2021) Veriler. (Erişim Tarihi: 22.03.2021)

Kalkınma Planları ve Projeler

Devlet Planlama Teşkilatı (1961). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Devlet Planlama Teşkilatı (1972). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Kalkınma Bakanlığı Yayını, Ankara.

Kentel, F (2017). Kır Mekânının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Dönüşümü: Modernleşen ve Kaybolan Geleneksel Mekânlar ve Anlamlar, Proje no:114K145 İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). 100. Yıl Türkiye Planı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)

EKLER

EK 1: Batman Kenti ve Tilmerç Köyünün Gelişimini Gösteren Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Tilmerç Köyü'nün Genel Görünümü (2010)

Fotoğraf 2: Tilmerç Tarım Arazisi

Fotoğraf 3: Tilmerç Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 4: Tilmerç Köy Kahvesi

Fotoğraf 5: Tilmerç'te Geleneksel Kışlık Hazırlıkları

Fotoğraf 6: Tilmerç'in Eski Bir Görünümü

Fotoğraf 7: Tilmerçte Tokilerle Başlayan Yapılaşma

Fotoğraf 8: Kentle Birleşen Tilmerç

Fotoğraf 9: Sanayileşme ile Doğan Batman Kenti

Fotoğraf 10: Batman Genel Görünüm

Kaynak: Tilmerç'in gelişimini gösteren ilk beş görsel (1-5) "batman tilmerç" adlı facebook sayfasından, Tilmerç ve Batman'ın gelişimini gösteren son beş görsel (6-10) ise fotoğraf sanatçısı İrfan TAPAN'ın albümünden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

2013-2017 yılları arasında Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde lisans eğitimini tamamlamıştır. 2017 güz döneminde Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında başladığı tezli yüksek lisans eğitimi ise halen devam etmektedir.